

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA YÖNELİK
İDARİ FAALİYETLERİN USUL VE ESASLARI**

Huzeyfe AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Harun YILMAZ

HAZİRAN- 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA
YÖNELİK İDARİ FAALİYETLERİN USUL VE ESASLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Huzeyfe AYDIN

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

**“Bu tez 23/06/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Halil KALABALIK	Başarılı
Doç. Dr. Harun YILMAZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Emre PARTALCI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporu'na göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Huzeyfe AYDIN

23/06/2025

ÖN SÖZ

“Yükseköğretime Geçişte Engelli Adaylara Yönelik İdari Faaliyetlerin Usul ve Esasları”nın kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesinin amaçlandığı bu tez çalışması, birçok kişinin gösterdiği ilgi ve sunduğu destek sayesinde son hâlini almıştır.

Bu vesileyle öncelikle yüksek lisans eğitimim boyunca verimli bir dönem geçirmeme birikim, tecrübe ve samimi yönlendirmeleri ile destek olan danışmanım Doç. Dr. Harun YILMAZ hocama şükranlarımı arz ediyorum.

Görüş ve önerileri ile çalışmanın tamamlanmasına yaptıkları kıymetli katkılar vesilesiyle tez jürimde bulunan Prof. Dr. Halil KALABALIK ve Dr. Öğretim Üyesi Emre PARTALCI hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışma süresi boyunca Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında birlikte görev yaptığımız Arş. Gör. Talha ERDOĞMUŞ ve Arş. Gör. Musa SOYSAL hocalarıma; Engelsiz Yaşam ve Destek Koordinatörlüğünde birlikte görev yaptığımız Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ, Doç. Dr. Canan SOLA ÖZGÜÇ ve Öğr. Gör. İbrahim KAN hocalarım ile görevlilerimiz Sedanur BOZKURT ERDEM, Sümeyye GÜNDÜZ, Muhammed Ali USLU ve Ülkü ERSOY'a teşekkürlerimi iletiyorum.

Eğitim sürecimi en baştan itibaren büyük bir titizlik ile planlayan, atılacak her bir adım için önceden hazırlık yapan ve bu yolu benimle birlikte yürüten babam Mustafa AYDIN'a, kıymetli valideme ve ailemin diğer fertlerine özel olarak içten şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca okul öncesi eğitim döneminden itibaren öğrenim hayatımın şekillenmesiyle başlayan, tez çalışmasını gerçekleştirdiğim dönemde engelli adaylara katkı sunmak için yürütülen projelerde birlikte çalışmamız ile devam eden destekleri için Dr. Ayşe Hale BACAĞOĞLU ve Ayşenur BAĞÇIVANCIOĞLU YAZICI hocalarım başta olmak üzere Parıltı Görmeyen Çocuklara Destek Derneği ailesinin üyelerine; engelli bir aday olarak hedeflerim doğrultusunda yükseköğretime geçmeme destek olmalarının yanında bu çalışmanın temelini oluşturabilecek ilk incelemeleri henüz lise öğrencisi olduğum dönemde birlikte yaptığımız Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesindeki hocalarıma ve eğitim hayatıma katkı sunan herkese şükranlarımı sunuyorum.

Şüphesiz ki bu çalışmada da değinildiği üzere engelli bir öğrencinin eğitim kademeleri arasındaki geçiş süreci çeşitli tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu noktada yüksek lisans eğitimimi tamamlamam konusunda desteklerini esirgemeyen ve görme engelli bir

öğrenci olarak erişilebilir bir eğitim süreci geçirmeme destek olan Sakarya Üniversitesi mensuplarına şükranlarımı iletiyorum. Bu vesileyle hem tez hazırlama sürecinin erişilebilirliğinin sağlanması hem de bu dönemde gerçekleştirdiğim çeşitli çalışmalarda ihtiyaç duyulan gerekli uyarlamaların yapılması hususundaki kıymetli destekleri için başta Sümeyye TOKMAK'a; Nissanur ÖZTEPE, Murat GÜVENÇ ve üniversitemizde görevli diğer öğrencilerimize ayrıca teşekkür ediyorum.

Tezin son düzenlemelerinin tamamlanması noktasındaki destekleri için amcam İsmail AYDIN'ın şahsında emeği geçenlere teşekkürlerimi belirtmek istiyorum.

Son olarak eğitim hayatımın ilerlemesinde ve bu tez çalışmasının tamamlanmasında emeği geçen tüm hocalarıma ve kurum/kuruluş temsilcileri ile kişilere teşekkürlerimi sunuyor; çalışmanın alandaki tartışmalara ve sunulan kamu hizmetlerinin gelişimine katkı sunmasını, hayırlı sonuçlara vesile olmasını temenni ediyorum.

Huzeyfe AYDIN

23/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM: BİR KAMU HİZMETİ OLARAK YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA YÖNELİK İDARİ FAALİYETLER	7
--	----------

1.1. Kamu Hizmeti Kavramının Tanımı ve Yükseköğretime Geçişte Engelli Adaylara Yönelik İdari Faaliyetler.....	7
---	---

1.2. Yükseköğretime Geçişte Engellilere Yönelik Hizmetlerin Dayanakları.....	12
--	----

1.2.1. Anayasal Dayanaklar.....	13
---------------------------------	----

1.2.2. Uluslararası Mevzuattaki Dayanaklar	14
--	----

1.2.3. Kanuni Dayanaklar.....	15
-------------------------------	----

1.2.4. Diğer Mevzuattaki Dayanaklar	16
---	----

1.2.5. Yükseköğretime Geçişte Engellilere Yönelik Faaliyetlere Uygulanabilecek İlkeler	17
--	----

1.3. Kamu Hizmetinin İlkeleri Bakımından Engelli Adaylara Yönelik Yükseköğretime Geçiş Faaliyetleri.....	18
--	----

1.3.1. Eşitlik ve Tarafsızlık İlkesi	18
--	----

1.3.2. Düzenlilik ve Süreklilik İlkesi.....	22
---	----

1.3.3. Uyarılama ve Değişkenlik İlkesi	26
--	----

1.3.4. Meccanilik İlkesi	32
--------------------------------	----

1.4. Tanılama- Engel Durumunun Tespiti	34
--	----

1.4.1. Tıbbi Tanılama	36
-----------------------------	----

1.4.2. Eğitsel Tanılama.....	41
------------------------------	----

2. BÖLÜM: YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA YÖNELİK MERKEZİ SINAV UYGULAMALARI	45
---	-----------

2.1. Yükseköğretime Geçiş Kapsamındaki Merkezî Sınavlarda Engelli Adaylara Yönelik Faaliyetlerin Düzenlenmesi	48
---	----

2.1.1. Yükseköğretime Geçiş Yönelik Usul ve Esasların Düzenlenmesi.....	55
---	----

2.1.2. Yükseköğretime Geçişte Merkezî Sınavların Uygulanmasına Dair Usul ve Esasların Düzenlenmesi	58
2.2. Engelli Adayların Yükseköğretime Geçişinde Gerçekleştirilen Yazılı Merkezî Sınavlara Başvuru ve Hazırlık İşlemleri.....	59
2.2.1. Engelli Adaylar Açısından Yazılı Merkezî Sınavlara Başvuru Usulü	61
2.2.2. Merkezî Sınavlara Hazırlık İşlemleri	66
2.3. Yükseköğretime Geçişte Yazılı Merkezî Sınavlar Esnasında Engelli Adaylara Yönelik Gerçekleştirilen İdari Faaliyetler	68
2.3.1. Sınav Salonu Uygulamaları.....	75
2.3.2. Sınav Belgelerine Erişim (Soru Kitapçığı ve Cevap Kâğıdı) Uyarlamaları..	80
2.3.3. Özel Araç Gereç, Tıbbi Malzeme ile Sınav Salonuna Alınma	87
2.3.4. Soru Muafiyeti.....	92
2.3.4.1. Şekil İçeren Sorular.....	98
2.3.4.2. Grafik İçeren Sorular	99
2.3.4.3. Tablo İçeren Sorular.....	100
2.3.4.4. Resim İçeren Sorular.....	101
2.3.4.5. Diğer Görsel Verileri İçeren Sorular.....	101
2.3.4.6. Karmaşık İfade İçeren Sorular	103
2.3.5. Ek Süre	108
2.3.6. Sınav Esnasına Dair Diğer Uyarlamalar	112
2.4. Sınav Sonuçlarının Belirlenmesi ve Açıklanması	113
2.4.1. Sınav Sonuçlarının Hesaplanması ve Açıklanması	114
2.4.2. Sınavın Geçersiz Sayılması	118
2.5. ÖZYES Uygulamaları	121
2.5.1. ÖZYES Başvuruları	122
2.5.2. ÖZYES'in Uygulanması	123
2.5.3. ÖZYES Sonuçlarının Belirlenmesi ve Açıklanması	123
3. BÖLÜM: ENGELLİ ADAYLARIN YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞİNDE	
MERKEZİ SINAV DIŞINDAKİ İDARİ FAALİYETLER	125
3.1. Engelli Adayların Yükseköğretim Tercihlerini Etkileyebilen Faktörler	125
3.1.1. Yükseköğretim Kurulunun Faaliyetlerinin Engelli Adayların Tercihlerine Etkisi.....	126

3.1.2. Yükseköğretim Kurumlarının Faaliyetlerinin Engelli Adayların Tercihlerine Etkisi.....	129
3.1.3. Engelli Yükseköğretim Öğrencilerine Yönelik Diğer Hizmet ve Teşviklerin Adayların Tercihlerine Etkisi	133
3.2. Yükseköğretim Kurumlarına Merkezî Yerleştirme İşlemlerinde Engelli Adaylara Yönelik Uygulamalar	137
3.3. Yükseköğretim Kurumları Bünyesindeki Özel Yetenek Sınavları.....	140
3.3.1. Özel Yetenek Sınavlarına Alınma.....	140
3.3.2. Özel Yetenek Sınavlarındaki Sınav Uyarlamaları	142
3.4. Engelli Adayların Yükseköğretim Kurumlarına Kaydı.....	142
SONUÇ	145
KAYNAKÇA.....	152
ÖZ GEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

AYT	: Alan Yeterlilik Testi
bk.	: Bakınız
CBK	: Cumhurbaşkanlığı kararnamesi
ÇÖZGER	: Çocuklar için özel gereksinim raporu
E.	: Esas
EKPSS	: Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
ESKR	: Erişkinler için engellilik sağlık kurulu raporu
FYT	: Fiziki Yeterlilik Testi
K.	: Karar
M.	: Madde
MSÜ	: Millî Savunma Üniversitesi Askeri Aday Öğrenci Belirleme Sınavı
No.	: Numara
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖZYES	: YKS Kapsamında Spor Bilimleri İçin Özel Yetenek Sınavı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TR-YÖS	: Türkiye Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı
TYT	: Temel Yeterlilik Testi
YKS	: Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

ÖZET	
Başlık: Yükseköğretime Geçişte Engelli Adaylara Yönelik İdari Faaliyetlerin Usul ve Esasları	
Yazar: Huzeyfe AYDIN	
Danışman: Doç. Dr. Harun YILMAZ	
Kabul Tarihi: 23/06/2025	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) +165 (ana kısım)
Eğitimden istihdama, bilimsel meraktan sosyokültürel faaliyetlere kadar çeşitli alanlarda kişilere katkı sağlayan yükseköğretim faaliyetlerinin toplumlar açısından da birçok faydası bulunmaktadır. Bu nedenle dileyen herkesin yükseköğretime erişimi önem arz etmektedir. Bu düşünceden hareketle engelli adayların kendi gelişimlerini sürdürebilmeleri ve topluma daha nitelikli şekilde katkı sunabilmeleri için yükseköğretime erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Bu çalışmada, yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin usul ve esaslarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve Türkiye'de engelli adayların yükseköğretime erişimini kolaylaştıran idari faaliyetlerin değerlendirilmesi suretiyle oluşabilecek sorunlar için çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için ilgili mevzuat incelenmiş, geçmiş uygulamalar ve uyumsuzluklar değerlendirilmiş ve çeşitli ilmi eserlerden de faydalanılarak yükseköğretime geçiş sürecindeki çeşitli aşamalarda gerçekleştirilen idari faaliyetlerin hukuka uygunluğu bakımından tespitlerde bulunulmuştur. Çalışma kapsamında, öncelikle yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetler bir kamu hizmeti olarak ele alınmıştır. Daha sonra yükseköğretime geçiş sürecinde gerçekleştirilen merkezî sınavlara dair idari faaliyetler değerlendirilmiştir. Son olarak yükseköğretime geçiş sürecinde merkezî sınavların dışında gerçekleştirilen idari faaliyetlere dair usul ve esaslar incelenmiştir. Çalışma kapsamında engelli adaylar açısından yükseköğretime geçiş sürecinde çeşitli idari tedbirlerin alındığı tespit edilmiş, bu tespitler doğrultusunda karşılaşılabilecek bazı hukuki sorunların ortadan kaldırılması ve yükseköğretime geçiş hizmetinin daha düzenli ve hakkaniyetli şekilde sunulması amacıyla önerilerde bulunulmuştur. Çalışma kapsamında sunulan tespitlerin, yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylar ile engelli olmayan adaylar arasındaki fırsat eşitliğinin sağlanmasına ve bu yönde adayların daha güvenilir ve adil bir şekilde yükseköğretim kurumlarına yerleştirilebilmeleri için bir altyapı oluşturulmasına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Yükseköğretime Geçiş, Engellilik, İdari Faaliyet, İdari İşlem, Kamu Hizmeti	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Procedures and Substances of Administrative Activities for Candidates with Disabilities in Transition to Higher Education	
Author of Thesis: Huzeyfe AYDIN	
Supervisor: Assoc. Prof. Harun YILMAZ	
Accepted Date: 23/06/2025	Number of Pages: vi (pre text) +165 (main body)
Higher education activities which contribute to individuals in various fields, from education to employment, scientific curiosity to socio-cultural activities, also provide numerous benefits for societies. Therefore, access to higher education for everyone who desires it is crucial. Moving from this understanding, it is necessary to ensure that disabled candidates also have access to higher education so that they can continue their development and contribute to society more effectively. In this study, it is aimed to comprehensively examine the procedures and substances of administrative activities for disabled candidates during the process of transition to higher education, and to develop solutions for potential issues by evaluating administrative activities that facilitate disabled candidates' access to higher education in Türkiye. To achieve this, relevant legislation was reviewed, past practices and disputes were evaluated, and conclusions have been made regarding the legal compliance of administrative activities carried out at various stages of the transition to higher education by utilizing various scholarly works. Within the scope of this study, initially, administrative activities concerning disabled candidates in transition to higher education were considered as a public service. Subsequently, administrative activities related to central examinations conducted during the process of transition to higher education were evaluated. Finally, the procedures and substances regarding administrative activities other than central examinations during the process of transition to higher education were examined. Within the scope of the study, it was concluded that various administrative measures were taken for disabled candidates during the transition to higher education process, and according to the conclusions suggestions were made with the aim of eliminating certain legal issues that may be encountered and ensuring that the transition to higher education services are provided in a more regular and equitable manner. It is hoped that the results presented in this study will contribute to ensuring equality of opportunity between disabled and non-disabled candidates in transition to higher education process and, in this regard, create an infrastructure for candidates to be placed in higher education institutions more reliably and fairly.	
Keywords: Transition to Higher Education, Disability, Administrative Activity, Administrative Action, Public Service	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Üniversiteye yerleşmek birçok kişinin hayalidir. Zira tarihsel süreç içerisinde birçok değişim geçiren üniversiteler, çeşitli amaçlar doğrultusunda faaliyette bulunmuştur.¹ Bu durumun doğal bir sonucu olarak üniversiteler, çok farklı alanlarda hizmet sunabilmektedir.² Yükseköğretim faaliyetlerinin kişiler³, toplumlar ve devletler⁴ için birçok faydası bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde farklı yöntem ve hedeflerle değişime uğrayan yükseköğretim faaliyetlerinin; genel anlamda eğitim, araştırma ve topluma hizmet sunma amaçlarına yöneldiği kabul edilmektedir.⁵ Özellikle toplumsal hayata katılım için gelecekte de ihtiyaç duyulan becerilerin eğitim sayesinde kazanılması,⁶ fertlerin eğitiminin toplumsal kalkınmaya katkı sağlayacağı düşüncesinin yaygınlaşması⁷ ve yükseköğretimin de belirli alanlarda uzmanlaşmayla doğrudan ilişkili olması⁸; yükseköğretim kurumlarına⁹ erişimi özel bir öneme sahip kılmaktadır. Şüphesiz ki bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği ortamlarda bulunarak çeşitli fırsatlardan faydalanmak, birçok kişinin hedefleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle dünya

¹ Gökhan Çetinsaya, *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası* (Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu, 2024), 21-25.

² İsmail Güleç, *Niteliklerini Belirlemeye ve Değerlendirmeye Yönelik Bir Üniversite Model Önerisi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2024), 11.

³ Örnek olarak bk.: Şakir Gülder - Ferhat Değer, “Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrenci perspektifi: Neden üniversite?”, *Okul Yönetimi Dergisi* 4/2 (2024); Nour Saad, *Education For Sustainable Development (ESD): Implementations Higher Education /HE) And Challenges*. (Sakarya: Sakarya University, Department of Educational Sciences, Master Thesis, 2024), 18.

⁴ Örnek olarak bk.: Adem Gündük, *Higher Education's Use As A Soft Power Tool In International Relations* (Ankara: Social Sciences University Of Ankara, The Graduate School Of Social Sciences, Master Thesis, 2023).

⁵ Kadir Sain - Şakir Berber, “Küresel Rekabette Yükseköğretimin Artan Önemi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Üzerine Panel Eşbütünleşme Analizi”, *Yükseköğretim Dergisi* 14/2 (2024), 72.

⁶ Zülfü Demirtaş, “Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı”, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* 2 (2019), 41.

⁷ Emine Ayrancı, *Yükseköğretim Hizmetlerinde Etkinlik Arayışı ve Reformlar: Yükseköğretim Sistemleri için Dinamik Bir Veri Zarflama Analizi Olarak Malmquist-Luenberger Endeksi Uygulaması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 4.

⁸ İlhami Söyler - Süleyman Karataş, “Türkiye’de Özel Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluşu ve Finansmanı”, *Maliye Dergisi* 160 (Ocak- Haziran 2011), 58.

⁹ Yükseköğretim kurumları, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda (m. 3/c) “Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokulları” şeklinde ifade edilmektedir.

genelinde yükseköğretime erişim talebinin arttığı görülmektedir.¹⁰ Bu gelişmeye benzer şekilde, Türkiye’de de son yıllarda genel anlamda yükseköğretime erişim konusundaki talebin arttığı görülmektedir.¹¹ Söz konusu talep arttıkça adayların bu taleplerine nasıl karşılık verileceği daha da önem arz eder hâle gelmektedir. Bu nedenle yükseköğretime geçiş sürecini düzenleyen farklı usul ve esaslar belirlenmiştir. Özellikle yıllar içerisinde yükseköğretime erişim konusundaki talebin artması, farklı seçme ve yerleştirme yöntemlerinin kullanılması sonucunu doğurmuştur.¹²

Yükseköğretim farklı eğitim kademelerini içinde barındırdığından her bir kademe arasındaki geçiş süreci açısından da farklı usul ve esaslar belirlenebilmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada, ortaöğretimden yükseköğretime, dolayısıyla da ön lisans¹³ ve lisans¹⁴ programlarına geçiş süreci ele alınacaktır. Bu durumun bir istisnası olarak Anayasa hükmü gereğince yükseköğretim programlarından özel hükümlere tabi olan (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 132) Türk Silahlı Kuvvetleri ile emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumlarına geçiş süreci bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ortaöğretimden yükseköğretime geçiş süreci adayın veya geçiş yapılacak programların özelliklerine göre farklı birçok uygulamayı içerisinde barındırabilmektedir. Bununla birlikte bazı adaylar açısından söz konusu sürecin, diğer adaylardan ayrı ve kendi durumlarına uygun usul ve esaslar doğrultusunda yürütülmesi gerekmektedir. Yükseköğretime geçiş sürecinde bazı farklı usul ve esaslara tabi olan adaylar arasında engelli adaylar da bulunmaktadır. Engelli adayların, kendi durumlarına ve potansiyellerine uygun, hedeflerine ulaşabilecekleri bir sınav ve yükseköğretime geçiş süreci geçirmeleri için diğer adayların tabi olduğu şartlardan bazı yönlerde farklılaşan yükseköğretime geçiş uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de de sınavlara bu yöndeki taleplerle giren ve bu uygulamalardan faydalanan engelli aday

¹⁰ Tuncer Bülbül, “Factors Influencing Access to Higher Education in Turkey”, *Global Voices in Higher Education*. Ed, Susan L. Renes (İntechOpen, 2017), 149-150.

¹¹ Alim Arlı, “Türkiye’de Yükseköğretime Erişim: Ön Lisans ve Lisans Programlarına Yönelen Öğrenci Talebinin Yapısı (1997-2023)”, *Üniversite araştırmaları Dergisi* 7/ 4 (2024).

¹² Tansu Karagül, *Yükseköğretim Programları İçin Gerekli Öğrenci Yeterlikleri ve Yükseköğretime Geçiş Süreci (Öğretim Üyelerinin Görüşleri)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996).

¹³ “Ön lisans: Orta öğretim yeterliliklerine dayalı, en az iki yıllık bir programı kapsayan nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan veya lisans öğretiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretimdir.” (Yükseköğretim Kanunu m. 3/r)

¹⁴ “Lisans: Ortaöğretime dayalı, en az sekiz yarı yıllık bir programı kapsayan bir yükseköğretimdir.” (Yükseköğretim Kanunu m. 3/s)

sayılarının arttığı görülmektedir.¹⁵ İşte bu çalışmada, söz konusu düşünceden hareketle yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin usul ve esasları incelenmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun'da “engelli” kavramı, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” (m. 3/c) şeklinde tanımlanmıştır. Diğer taraftan yükseköğretime geçiş sürecinde engellilik durumuna benzer nitelik taşıyan ve benzer uyarlamaları gerekli kılan başka durumlar da söz konusudur. Örneğin Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı tarafından uygulanan merkezî sınavlar açısından gerçekleştirilen sınav uyarlamalarında, engel, sağlık veya özel durumu bulunan adaylardan bahsedilmektedir.¹⁶ Yukarıdaki tanımdan hareketle, engel durumu bir kişinin görme veya bedensel engelli olması durumuyla örneklendirilebilir. Böyle bir durumda, yükseköğretime geçiş sürecinde aday için çeşitli tedbirlerin alınması, örneğin ihtiyaç bulunuyorsa söz konusu adaylar yerine verilen cevapları cevap kâğıdına aktaracak bir işaretleyici görevli eşliğinde sınavın gerçekleştirilmesi gerekebilir. Sağlık durumu, engel durumu olarak ifade edilemeyecek fakat adayın herhangi bir hastalığı nedeniyle uyarlamalara ihtiyaç duyabileceği durumlardır. Örneğin engelli olmayan fakat çeşitli ilaçları sınav esnasında kullanması gereken adayların durumu, sağlık durumu olarak ifade edilebilir. Özel durum ise adayların sağlık durumuyla da ilişkili olarak yaşayabilecekleri farklı ve özel durumları ifade etmektedir. Bu kapsamda hamile bir adayın sınav esnasında ihtiyaç duyabileceği uyarlamalar ile uyku felci nedeniyle sınavda uyuyakalma ihtimali bulunan adayların durumları örnek olarak ele alınabilir. Adayların engel, sağlık ve özel durumu ifadesi birbirine yakın durumları ifade ettiğinden, bu çalışma kapsamında engel, sağlık ve özel durumu olan adaylara yönelik sınav uygulamaları ele alınacak fakat bu durum kısaca “engel durumu” olarak ifade edilecek, dolayısıyla da engelli adaylar ifadesi bu durumda bulunan tüm adayları kapsar şekilde kullanılacaktır. Şüphesiz ki sınavda çoğunlukla

¹⁵ Farklı sınavlara giren ve bu sınavlarda engelli adaylara yönelik sınav uyarlamalarından faydalanan aday sayıları için bk.: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), *Engelli/ Sağlık Sorunu veya Özel Durumu Olan Adaylara Yapılan Sınav Uygulamaları* (Ankara: ÖSYM, 2018).

¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı* (Ankara: TBMM, 2019), 8.

gerçekleştirilen uygulamalara kıyasla farklı düzenlemelere ihtiyaç duyan adaylar yukarıda sayılan durumdaki adaylarla sınırlı değildir. Dolayısıyla yükseköğretime geçiş sürecinde karşılanması gereken kişiye özel gereksinimler çeşitlenebilmektedir. Örneğin denetimli serbestlik tedbiri kapsamında elektronik cihazlarla takibi yapılan bir adayın sınava nasıl gireceği hususunun da özel olarak planlanması gerekmektedir.¹⁷ Bununla birlikte bu çalışma kapsamında çoğunlukla uygulanan usul ve esaslardan farklı idari faaliyetlere tabi olan tüm adayların durumu değil, engelli adaylar başlığı altında yalnızca engel sağlık ve özel durumu nedeniyle farklı idari faaliyetlere muhatap olacak adayların durumu ele alınmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Engelli adayların diğer bireylerle eşit şartlar altında, ayrı ortamlarda bulunmaya zorlanmadan, yaşadıkları veya diledikleri bölgede toplumsal hayata katılabilmesi esastır. Bu nedenle yükseköğretime geçiş faaliyetleri açısından esas olan, özel bir durum gerektirmiyorsa öncelikle engelli adayların diğer adaylarla aynı şartlara, dolayısıyla da aynı usul ve esaslara tabi olmasıdır.¹⁸ Dolayısıyla aksi bir durum öngörülmediği sürece engelli olmayan bir aday için geçerli olan bir kural, engelli adaylar için de geçerlidir. Örneğin engel durumu fark etmeksizin tüm adayların yükseköğretim programlarına kaydının yapılabilmesi için belirlenen süre içerisinde ortaöğretim kurumlarından mezun olması gerekmektedir. Diğer taraftan, engel durumu nedeniyle özel olarak dikkat edilmesi, planlanması ve uygulanması gereken faaliyetler de bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada engelli adaylara yönelik tüm idari faaliyetler değil yükseköğretime geçiş kapsamında engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerden, diğer adaylara kıyasla farklı usul ve esaslara tabi olanlar ele alınacaktır. Zira bu çalışmada da değinilen ilmi eserler incelendiğinde engelli adayların yükseköğretime geçiş sürecinde karşılaştığı hususlara dair bazı çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ilgili idari faaliyetlerin çeşitli detaylarla birlikte hukuki açıdan ve bütüncül şekilde ele alındığı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

¹⁷ Örnek olarak bk.: 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (2025 YKS) Kılavuzu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2025), 19.

¹⁸ Danıştay 8. Daire, E. 2013/9876 K. 2015/3016 09.04.2015.

Çalışmanın Amacı

Yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idare tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, idarenin hukuka ve hakkaniyete uygun davranma yükümlülüğü kapsamında belirli usul ve esaslara tabidir. Bu nedenle tüm bu faaliyetlerin tabi olduğu hukuki çerçevenin çizilmesinde fayda bulunmaktadır. Zira yükseköğretimin fertlere, topluma ve kurum ve kuruluşlara katkı sağlaması hedefine ulaşılmasına ek olarak engelli olup olmaması fark etmeksizin tüm adayların haklarının korunması, adil ve hakkaniyetli bir düzenin oluşturulmasıyla mümkün olabilecektir.¹⁹ Bu doğrultuda bu çalışmada, yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin hangi usul ve esaslara tabi olduğunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin usul ve esasları; ilgili mevzuat, mahkeme kararları, ilgili faaliyet alanlarının özellikleri, engelli adayların ihtiyaç, beklenti ve talepleri ile yükseköğretime geçiş sürecinden beklentiler gibi hususlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Şüphesiz ki çalışma kapsamında değinilen çeşitli hususlar, zaman içerisinde değişime uğrayabilmekte, yükseköğretime geçiş sürecine dair düzenlemeler ilgili zamanın şartlarına göre güncellenebilmektedir. Buna ek olarak, engelli adayların sınav sürecinde karşılaşılabileceği farklı uygulamalar da sınırlı şekilde sayılamaz. Bu hususlar da göz önünde bulundurularak bu çalışmada geçmiş uygulamalara ve yükseköğretime geçiş kapsamında olmayıp da benzer nitelik taşıyan idari faaliyetlere yer verilirken genellenebilir ve gelecekteki uygulamalara yön verebilir sonuçların oluşturulması hedeflenmiştir. Bu nedenle örneğin sınav sisteminde, soru sayılarında veya yerleştirme usulünde yapılabilecek muhtemel farklılıklardan doğabilecek çeşitli durumlarda da bu çalışmada sunulan bakış açısıyla değerlendirme yapılabilmesini sağlayacak bir inceleme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu düşüncelerden hareketle, çalışmanın ilk bölümünde yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik faaliyetler, bir kamu hizmeti olması bakımından ele alınacak ve söz konusu idari faaliyetleri etkileyen temel esaslar bakımından bir değerlendirme

¹⁹ Örnek olarak bk.: Kamu Denetçiliği Kurumu, Başvuru No. 2023/6224 27.10.2023 “engelli bireylerin eğitim hakkına erişim sorunları, istihdam imkânından yararlanamamaları ya da yetersiz yararlanmaları sonucunu doğurarak ekonomik yoksunluk, barınma, eşit erişim imkânlarına sahip olamama gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.”

yapılacaktır. Çalışmanın devamında ise yükseköğretime geçişin farklı aşamalarında engelli adaylara yönelik idari faaliyetler ele alınacaktır. Bu kapsamda yükseköğretime geçiş aşamaları, merkezî sınavlar ve merkezî sınav dışındaki diğer aşamalar olmak üzere ikiye ayrılacaktır. Nitekim önceki dönemlerden itibaren engelli adayların yükseköğretime geçişinde tabi olduğu farklı uygulamaların da benzer şekilde iki başlık altında değerlendirildiği görülmektedir.²⁰ Bu yönde ikinci bölümde, yükseköğretime geçişte uygulama birlikteliği ile gerçekleştirilen merkezî sınavlarda engelli adaylara yönelen idari faaliyetler değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yükseköğretime geçiş sürecinde merkezî sınav dışındaki idari faaliyetlerde engelli adaylara dair usul ve esaslar incelenecektir. Bu doğrultuda çalışmanın, yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin hakkaniyetli bir şekilde gerçekleştirilmesine, yükseköğretime geçiş uygulamalarından tüm adayların sahip oldukları haklar doğrultusunda faydalanmalarına ve yükseköğretim sisteminin gelişimine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

²⁰ Arif Payaslıoğlu, *Türkiye 'de Yükseköğretim Kurumlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi* (Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, 1985), 30.

1. BÖLÜM: BİR KAMU HİZMETİ OLARAK YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA YÖNELİK İDARİ FAALİYETLER

Yükseköğretimin üç temel amacının eğitim, araştırma ve topluma katkı başlıkları altında ele alınabileceği kabul edilmektedir. Anayasa'nın 130. Maddesi'nde de üniversitelerin "eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere" kurulduğu belirtilmektedir. Özellikle de son dönemde üniversitelerin toplumun ihtiyaçlarına cevap verme arayışı ile çok çeşitli alanlarda çalışmalar yürüttüğü görülmektedir.²¹ Bu durumda yükseköğretime erişim, aslında toplumun ihtiyaç duyduğu birçok alandaki kamu hizmetlerine erişim anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle, yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin, kamu hizmetinin yürütülmesine dair usul ve esaslar da dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.1. Kamu Hizmeti Kavramının Tanımı ve Yükseköğretime Geçişte Engelli Adaylara Yönelik İdari Faaliyetler

Kamu hizmeti kavramının, kamunun, dolayısıyla da toplumun genelinin ortak ihtiyaçlarının giderilmesiyle ilgili hizmetleri ifade ettiği kabul edilmekle birlikte kamu hizmetinin genel anlamda herkesçe benimsenen bir tanımı bulunmamaktadır.²² Diğer taraftan, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesiyle ilişkili olarak idarenin rolü ve faaliyetin niteliği açısından bir değerlendirme yapılması gerektiği de kabul edilmektedir.²³ Buna göre bir faaliyetin kamu hizmeti sayılabilmesi için bir taraftan idare tarafından veya en azından idarenin kontrolündeki özel kişiler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği, diğer taraftan ise faaliyetin kamunun ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilen, idari faaliyet niteliği taşıyan ve bunların bir sonucu olarak kamu yararına yönelen bir faaliyet olması gerektiği belirtilebilecektir.

²¹ Bk.: GİRİŞ.

²² Aykut Özgürsoy, *İnternet Hizmetlerinin Kamu Hizmeti Kavramı Açısından Değerlendirilmesi ve İnternete Erişim Hakkının Hukuki Niteliği* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

²³ Aydın Gülan, "Kamu Hizmeti Kavramı", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 9/1-3 (1988), 148.

İlk şart bakımından bir değerlendirme yapıldığında bir kamu hizmetinin genel anlamda idare ile ilişkilendirilmesi gerektiği belirtilebilir. Zira hangi faaliyetin toplumun genel ihtiyacı olabileceği konusunda doğrudan düzenleme yapılan kanunlar ile kimi zaman bu hizmetlerin yerine getirilmesi konusundaki yetki idareye verilmektedir. Dolayısıyla kamu hizmetinin yürütülmesi bakımından kamu tüzel kişiliğine sahip olan idari birimlerin görevli olduğu sonucuna ulaşılabilecektir. Buna göre YÖK, ÖSYM ve üniversiteler başta olmak üzere kamu tüzel kişiliğine sahip olan idareler tarafından yükseköğretime geçişe dair kamu hizmetlerinin sunulacağı söylenebilecektir. Diğer taraftan kamu hizmetleri idarenin kontrolü altında bulunan özel hukuk tüzel kişilikleri tarafından da yerine getirilebilmektedir.²⁴ Bu noktada, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olan vakıflar tarafından kanun ile kurulan ve kamu tüzel kişiliğine sahip olduğu kabul edilen vakıf üniversitelerinin de kamu hizmeti sunduğu²⁵ ve kamu tüzel kişiliğine sahip olduğu kabul edilmektedir.²⁶ ²⁷ Dolayısıyla yükseköğretime geçiş faaliyetlerini kamu hizmeti kavramıyla ilişkili olarak değerlendirirken vakıf üniversiteleri tarafından gerçekleştirilebilecek olan ölçme ve değerlendirme ile kayıt gibi işlemleri göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bir faaliyetin yalnızca idare tarafından yapılmış olması, söz konusu faaliyetin kamu hizmeti olarak nitelendirilmesini gerektirmez. İşte bu noktada, faaliyetin kamunun genel ve ortak ihtiyaçlarına yönelen, dolayısıyla da kamu yararını sağlamayı hedefleyen bir faaliyet olması gerekmektedir. Hangi ihtiyacın ortak bir ihtiyaç sayılacağı ve dolayısıyla faaliyet ile ulaşılması hedeflenen maksat olarak kamu yararının hangi faaliyette bulunacağının belirlenmesi ise tartışmalı bir konudur.

Maksat, “istenilen şey, amaç, gaye, erek” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁸ Maksat unsuru, bir idari işlemin yapılması ile ulaşılacak istenen sonuç olarak tanımlanabilir. Mevzuatta

²⁴ Sezen Öztoprak, “Covid-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitim: Kamu Hizmeti İlkeleri Çerçevesinde Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi* 80/2 (Nisan 2022), 196.

²⁵ Hüseyin Ural Aküzüm, *Kamu Hukuku Açısından Vakıf Yükseköğretim Kurumları (Yasal Dayanakları ve Tüzel Kişiliği)* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 23.

²⁶ Vakıf üniversitelerinin hukuki niteliğine dair tartışmalar için bk.: Kevser Begüm İsbir, *Kamu Tüzel Kişiliği* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 634-645; Sibel Karademir Çakmak, “Yargı Kararları Çerçevesinde Vakıf Üniversitelerinin Hukuki Niteliği ve Öğretim Elemanlarının Hukuki Statüsü”, *Danıştay Dergisi* 157 (Ocak 2024), 143-198; Fatma Ayça İzmirlioğlu, *Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademik Personelin Hukuki Statüsü* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

²⁷ Örnek bazı mahkeme kararları için bk.: Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü E. 2012/189 K. 2012/234 05.11.2012; Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, E. 2012/223 K. 2012/282 24.12.2012.

²⁸ Güncel Türkçe Sözlük, “maksat” (Erişim 30.04.2025).

bir işlemin amacı ile ilgili nasıl bir düzenleme bulunursa bulunsun, tüm idari işlemlerin maksadının “kamu yararı” olduğu kabul edilmektedir.²⁹ Bu nedenle her idari makam, kendi görevi ile ilgili özel amaçları yerine getirerek genel maksat olan kamu yararına hizmet etmelidir.³⁰ Bu noktadan hareketle, özel amacın genel maksada ulaşmak için kullanılabilecek bir araç olduğu³¹ ve özel maksadın kamu yararına aykırı olamayacağı belirtilmelidir. Aksi durumda, maksat unsurunda hukuka aykırılık bulunduğundan bahsedilir. Maksat unsurundaki hukuka aykırılıklar, “yetki saptırması” olarak adlandırılmaktadır.³²

Diğer tüm idari faaliyetler gibi yükseköğretime geçiş faaliyetinin gerçekleştirilmesindeki amaç da kamu yararının sağlanması olmalıdır. Bu faaliyetler açısından özel maksat da faaliyetlere dair düzenlenen mevzuattan ve sunulan ilkelerden hareketle belirlenebilir. Örneğin okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylara, büyük puntolu soru kitapçığı ile sınava giren görme engelli adaylardan daha fazla süre tanınmasının, bu adayların okuyucu görevliler ile iletişim kurarken kaybedebilecekleri süre ile ilişkili olduğu ve bu uygulamanın sınavda yüksek başarı elde edilmesi için ek bir avantaj sunulması gibi bir maksadının olmadığı anlaşılmaktadır.³³ Bu örnekte bir adayın, diğer adaylara kıyasla engel durumuyla bağlantılı olarak dezavantajlı konumda kalması engellenmekte ve söz konusu adaya, diğer adayların sorularla ilgilenebildiği ölçüde süre kullanma hakkı tanınmaktadır. Bu ise sınavın adil ve geçerli olmasını sağlayacağından, kamu yararına hizmet etmektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda kamu yararını hedefleyen birden fazla seçenek, birbiriyle çakışabilir.³⁴ Bu durum, “üstün kamu yararı” kavramıyla ilgilidir.

Üstün kamu yararı, kamu yararı bulunan birden fazla faaliyetin çatıştığı bir durumda, idarenin en üstün olan yararı tercih ederek faaliyetlerini gerçekleştirmesi şeklinde ifade

²⁹ Halil Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1997), 187.

³⁰ Bahtiyar Kayışoğlu, *İdari İşlemin Amaç Unsurunda Hukuka Aykırılık (Yetki Saptırması)* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 64.

³¹ Mustafa Bilici, *İdari İşlemlerde Amaç Unsuru ve Hukuka Aykırılık Halleri* (İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 32.

³² Yücel Ortak, *Danıştay Kararları Işığında İdari İşlemin Yetki Unsuru* (İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 17.

³³ Bk.: 2.3.5.

³⁴ Üstün kamu yararı kavramı hakkında bk.: Selin Ovalıoğlu, “Danıştay Kararları Işığında Üstün Kamu Yararı”, *Memleket Siyaset Yönetim* 24 (2015); Ali Hamza Şahin, “Sağlık Hizmetlerinin Üstün Kamu Yararı Niteliği ve Bunun Danıştay Kararlarında Tezahürü”, *Danıştay Dergisi* 155 (Ekim 2023).

edilebilir.³⁵ Böyle bir durumda idarenin farklı yönlerden kamu yararını sağlayabileceği ihtimallerden hangisini tercih etmesi gerektiği üzerinde de durulmalıdır.

Genel amaç olan kamu yararının sağlanması için birden fazla özel amaca ulaşılması hedefi aynı yönde karar alınmasını gerektiriyorsa bu soruya verilecek cevap basittir. Böyle bir durumda söz konusu amaçları sağlayacak yönde karar alınmalıdır. Örneğin engelli bir adayın yetenekleri doğrultusunda eğitim alabileceği bir programa yerleştirilmesi idarenin hem istihdamı destekleme hem de fırsat eşitliğini sağlama hedefiyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla böyle bir durumda idare, engelli adayın yükseköğretim programına yerleştirilmesiyle kamu yararını sağlamış olacaktır. Diğer taraftan bazen kamu yararını sağlayabileceği düşünülen farklı yöndeki özel amaçlar birbirinin tersi yönde karar alınması ihtimalini doğurabilir. Böyle bir durumda kamu yararını sağlamaya yönelik faaliyetler değerlendirilmeli ve takip edilmesinde en fazla fayda bulunan yönde hareket edilmelidir. Örneğin soruları hızlı bir şekilde okuyamayacak düzeyde görme engelli olan bir adaya okuyucu ve işaretleyici görevli eşliğinde sınava girme hakkı tanınması, doğal olarak söz konusu adayın bu görevliler ile konuşarak iletişim kurabilmesi ve soruları dinleyebilmesi için ayrı bir salonda sınava alınmasını gerektirmektedir.³⁶ Böyle bir durumda, bir taraftan engelli adayın fırsat eşitliği temelinde sınava girmesi ve yükseköğretime erişmesi sağlanmaktayken diğer taraftan da bu durum söz konusu aday için diğer adaylara kıyasla idarenin daha fazla harcama yapmasını gerektirmektedir. Zira toplu salonlarda çok sayıda aday tarafından ödenen sınav ücreti yerine bu salondaki iki görevli, yalnızca bir adayın sınavının gerçekleştirilmesinden sorumlu tutulmaktadır.

Bu örnekte, aslında her ne kadar idarenin kamunun mali kaynaklarını korumak gibi bir amacı olsa da engelli adayın yükseköğretime eşit şartlar altında erişiminin sağlanmasının kamu yararının gerçekleştirilmesi için daha üstün bir değere sahip olduğu ortadadır. Dolayısıyla böyle bir durumda kamu yararının, görme engelli adayın okuyucu görevli eşliğinde sınava girme talebinin kabul edilmesinde olduğu açıktır. Benzer bir örnek, engelli adayların engel durumları nedeniyle sınavda yanlarında bulundurmaları gereken veya kullanmalarında fayda bulunan bir araç gerecin sınava alınması bakımından söz

³⁵ Harun Yılmaz, “İmar Planlarının Yargısal Denetiminde Gözetilen Bir Kriter Olarak Üstün Kamu Yararı”, *Terazi Hukuk Dergisi* 18/204 (Ağustos 2023).

³⁶ Bk.: 2.3.1.

konusu olabilir.³⁷ Engeli bulunmayan bir aday nasıl herhangi bir sağlık sorunu veya ağrı ile karşılaşmadan sorulara dilediği düzen içerisinde erişebiliyor, soruları cevaplayabilmek için gerektiğinde not alabiliyor, işaretleme yapabiliyor veya hesaplama gerçekleştirebiliyorsa gerektiğinde engel durumuna uygun araç gereçler kullanarak engelli adayların da sınav düzenlerini bozacak bir sağlık sorunu veya ağrıdan etkilenmeksizin kendi başlarına bunları yapabiliyor olması gerekmektedir. Bu ise engel durumu açısından gerekli olan araç gereç, tıbbi malzeme veya ilaç ile sınava girilebilmesi sayesinde mümkün olabilecektir. Böyle bir durumda, engelli adayın bilişsel performansını tam olarak yansıtabileceği şartlarda sınava girebilmesi için bu talebin kabul edilmesi sınavın adil ve geçerli kılınmasını sağlayabilecekken sınava söz konusu tıbbi malzeme veya araç gereç ile girilmesine izin verilmesinin de sınav güvenliği açısından tehlike oluşturabileceği ileri sürülebilecektir. Bu örnekte de görülebileceği üzere kamu yararı bulunan iki karardan hangisinin uygulanması gerektiği konusunda irade ortaya koyma görevi idareye düşebilmektedir. Şüphesiz bu durumda da kamu yararını sağlamak için bir değerlendirme yapılmalıdır.

Bu doğrultuda engelli adayın sınav esnasında yanında bulundurmak istediği araç gereç eğer sınavın adil ve geçerli bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli ise sınav salonuna bu araç gerecin alınmasına izin verilmeli, eğer söz konusu araç gereç kişinin engel durumuyla doğrudan ilişkili değilse bu talep reddedilmelidir. Engelli adayın araç gereç ile sınava girme talebinin kabul edildiği durumlarda, sınav güvenliğine yönelik ek tedbirlerin alınması söz konusu olabilecek, bu sayede kamu yararını sağlamak amacıyla tüm çekinceleri kaldırmaya yönelik bir düşünce de oluşturulabilecektir. Örneğin görme engelinin yanında işitme engeli de olan bir adayın, okuyucu görevliler ile rahat bir şekilde anlaşabilmek için sınava işitme cihazı ile girmeyi talep etmesi durumunda kablolu ve kablosuz iletişimi kesilmiş bir ortam oluşturularak adayın işitme cihazı ile sınava alınması hem fırsat eşitliğini hem de sınav güvenliğini sağlamış olmak için alınabilecek kararlar arasındadır.³⁸ Bu yönde hareket edilmesi, ayrıca sınavı gerçekleştiren kurum ve kuruluşlara duyulan güveni de arttıracığından idare ile ilgililer arasındaki bağı güçlendirecek ve iyi idare ilkesinin yerine getirilmesine hizmet edecektir.

³⁷ Bk.: 2.3.2.

³⁸ 2025 YKS Kılavuzu, 41.

Bu nedenle kamu yararı bakımından bir değerlendirme yapılırken tek taraflı bir inceleme yapılmamalı, yalnızca engelli adaylar veya engelli olmayan adaylar açısından yapılabilecek değerlendirmelerde hatalı sonuçlara ulaşılabilceği göz önünde bulundurulmalıdır. Zira kamu yararı, bir taraftan ilgililerin haklarının korunmasını ve fırsat eşitliğinin sağlanmasını, diğer taraftan da muhtemel suistimallerin engellenmesini gerektirecektir. Bu yönde yapılan değerlendirmeler sayesinde kamu yararını sağlamaya yönelik en güçlü ve üstün yarar tespit edilebilecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, farklı yönlerde kamu yararını sağlamaya yönelik faaliyetler söz konusu olduğunda idarenin en faydalı olan kararı vermesi, bunun için de ihtiyaç olduğunda ek tedbirler alması gerektiği belirtilebilir. Bu kapsamda, özellikle engellilik durumuyla ilişkili bir uyarılma gündeme geldiğinde kamu kurum ve kuruluşlarının detaylı bir değerlendirme yapmaksızın harekete geçmesi durumunda hukuka aykırı sonuçlar oluşabilecek, bu hukuka aykırı durumlar da engellilerin doğrudan veya dolaylı olarak toplumsal hayata katılımını zorlaştırabilecektir. Bu doğrultuda başka bir kamu yararı ön planda tutularak engelli bireyin haklarının göz ardı edilmesi engelli adayların yükseköğretime erişimini doğrudan engelleyebilecektir. Benzer şekilde engelli bireylere tanınan çeşitli haklar göz önünde bulundurularak farklı yönde kamu yararı taşıyan hususların göz ardı edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda da gündeme gelen istismar ve benzeri konularla birlikte idari işleyiş ve engelli bireylerin kendi becerileriyle elde ettikleri imkânlarla toplumda duyulan güven azalabilecek ve bu nedenle engelli bireylerin dolaylı olarak olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olabilecektir.

1.2. Yükseköğretime Geçişte Engellilere Yönelik Hizmetlerin Dayanakları

İdare tarafından yürütülecek kamu hizmetlerine dair görevler, ancak mevzuatla idareye verilen yetkiler doğrultusunda yerine getirilebilecektir. Bu noktadan hareketle yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetlere yön veren hukuki dayanaklar öncelikle ele alınmalıdır. Bir idari faaliyete dair birden fazla dayanak söz konusu olabileceğinden, bu dayanaklardan bahsedilirken birbirleri arasındaki ilişki de

incelenecektir. Bu kapsamda, kurallar arasındaki ilişkiyi temel alan normlar hiyerarşisinden de bahsedilmelidir.³⁹

Normlar (kurallar) hiyerarşisine göre bir kural, normlar hiyerarşisinde kendisinden üstte bulunan ve genellikle daha soyut ve genel hükümler ihtiva eden kurallara uygun olmalıdır. Buna göre örneğin bir yönetmelik hükmü kanun hükümlerine, bir kanun hükmü de anayasal hükümlere uygun olmalıdır. Aynı seviyedeki kurallar açısından bir değerlendirme yapıldığında ise işlemi tesis eden idari birimin yetkisine ve üstünlüğüne göre hangi kuralın daha üstün olduğu belirlenecektir.⁴⁰

1.2.1. Anayasal Dayanaklar

Temel hak ve hürriyetlerin ve devlet organlarının aralarındaki ilişkilerin düzenlendiği anayasa, normlar hiyerarşisinde en üstte yer almaktadır. “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan” düzenlemelerdir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 11). Bu nedenle hukuki bir sistemin, anayasaya uygun, başka bir ifadeyle anayasal⁴¹ nitelikte olması gerektiği belirtilmektedir. Anayasa’da temel hak ve hürriyetler ile devlet organları arasındaki ilişkiler düzenlendiğine göre engelli adaylara yönelik yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin de ilgili birimler ve faaliyet alanları bakımından ayrı ayrı ele alınabileceği söylenebilir.

İlgili birimler açısından yükseköğretime geçişe dair hükümler hakkında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 130-132. maddeleri arasında düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre doğrudan devlet tarafından veya devletin gözetimi altında vakıflar tarafından kurulan üniversitelerin niteliği ve faaliyetleri, üniversitelerin personel ve yöneticileri, bütçeleri, YÖK’ün görevleri ve özel hükümlere tabi olan yükseköğretim kurumları gibi konularda düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu noktada, bu çalışma açısından özellikle de yükseköğretime geçiş dâhil çeşitli hususlar bakımından kanun ile düzenleme yapılması gerektiğinin açıkça belirtilmesi önem arz etmektedir (m. 130/9).

Faaliyet alanı bakımından engelli adaylara yönelik yükseköğretime geçiş faaliyetlerini düzenleyen hükümlere gelince konunun birçok alanla ilişkisi nedeniyle çeşitli hükümlerin

³⁹ Fatma Didem Sevgili Gençay, “Adsız Düzenleyici İşlemlerin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63/2 (2014).

⁴⁰ Konu hakkındaki çeşitli tartışmalar için bk.: Veli Yılmaz, *İdarenin Düzenleyici İşlemleri ve İptalinin Doğurduğu Hukuki Sonuçlar* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 16-18.

⁴¹ Ergun Özbudun, *Anayasalcılık ve Demokrasi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017).

dikkat çekici nitelikte olduğu belirtilebilir. Bu kapsamda engelli bireylere yönelik faaliyetlerin düzenlendiği hükümler, yükseköğretim kapsamında sunulan eğitim,⁴² araştırma ve benzeri haklara erişim imkânının doğrudan ilişkili olduğu düzenlemeler ve temel hak ve hürriyetlerin korunmasına dair hükümler söz konusu idari faaliyetlerin anayasal dayanakları arasında yer almaktadır. Buna göre engelli bireylere yönelik hizmetler bakımından; eşitlik ilkesini ve engelli bireylerin eşit fırsatlara erişebilmesi için alınabilecek ek tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağını düzenleyen 10. madde, özel eğitime ihtiyacı olanlar için gerekli tedbirlerin alınacağını düzenleyen 42. madde, engelli bireylerin toplum hayatına katılımı konusunda devletin gerekli tedbirleri alacağını düzenleyen 61. madde dikkat çekmektedir. Diğer taraftan yükseköğretim faaliyetleri kapsamında eğitim imkânı bulunduğu göre Anayasa'nın 42. maddesi, kişinin maddi ve manevi gelişimi desteklendiğinden 17. maddesi, bilimsel ve sanatsal faaliyetler yapıldığından 27. maddesi, bu faaliyetler neticesinde elde edilen kanaat ve fikirler ifade edildiğinden ve paylaşıldığından 25, 26, 28, 29, 30 ve 31. maddeleri gibi birçok hüküm, yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetler ile ilişkilendirilebilmektedir. Ayrıca Anayasa m. 13'te yer verilen "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir." hükmü de bu hak ve hürriyetlerin korunması bakımından göz önünde bulundurulmalıdır.

1.2.2. Uluslararası Mevzuattaki Dayanaklar

Devletler, kendi iç hukuklarında belirledikleri kurallara ek olarak uluslararası antlaşmalarla bazı kurallara uyacaklarını teminat altına alabilmektedir. İdari faaliyetlere temel oluşturabilecek olan uluslararası dayanaklar, bağlayıcı olan uluslararası antlaşmalar ve bağlayıcı olmamakla birlikte özellikle de bağlayıcı kuralların yorumlanmasında faydalanılan belgeler olarak sınıflandırılabilir. Türkiye'de kural olarak uluslararası antlaşmalar kanun hükmünde kabul edilse de temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası antlaşmaların normlar hiyerarşisinde kanunlardan üstün olduğu kabul edilmektedir (Anayasa m. 90/5).

⁴² Faik Sürer, *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye'de Eğitim Hakkı İle İlgili Kararlarının İncelenmesi* (Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 20.

Yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik faaliyetler, insan hakları, engelli hakları, eğitim-öğretim, araştırma gibi konularda gerçekleştirilen çeşitli sözleşme ve metinlere konu alınmıştır. Bu noktada kimi zaman dünya genelinde kimi zaman da bölgesel olarak gerçekleştirilen çeşitli çalışmaların, yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetlere değindiği belirtilebilir.⁴³ Bu kapsamda söz konusu süreç, “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” de dâhil olmak üzere konuyla ilişkili birçok temel hak ve hürriyetin ele alındığı antlaşma hükümlerinden etkilenmektedir. Ayrıca BM Engelli Hakları Komitesi gibi çeşitli komitelerin görüş, yorum ve açıklamalarının da söz konusu faaliyetlerin şekillenmesinde ve anlamlandırılmasında etkili olduğu belirtilebilir.⁴⁴

1.2.3. Kanuni Dayanaklar

Kamu hizmetlerinin dayanağı, dolayısıyla da idare hukukunun bir diğer kaynağı kanunlardır. Kanunlar; genel ve soyut nitelikte, TBMM tarafından kanun olarak kabul edilen düzenlemelerdir.

Anayasa’da da yer verilen idarenin kanuniliği ilkesi ve gerek yükseköğretimin gerekse de yükseköğretimin ilişkili olduğu birçok temel hak ve hürriyetin kanunla düzenlenmesi nedeniyle kanunlar, yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin belirlenmesi bakımından özel bir öneme sahiptir. Aynı zamanda birçok teknik konunun kesişiminde bulunan bu idari faaliyetlerde idarenin sahip olduğu takdir yetkisinin sınırları da söz konusu kanun hükümleriyle belirlenebilmektedir. Bu kapsamda kanun ile yapılması gereken düzenleme ve sınırlamaların idare tarafından yapılması hukuka aykırı olacağından bu çalışma açısından kanuni düzenlemeler özel bir öneme sahiptir. Örneğin özel eğitim meslek okulu mezunu olan engelli adayların bazı konularda ortaöğretim mezunu gibi haklara sahip olmakla birlikte yükseköğretime geçiş hakkına sahip olmaması yönündeki Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelik hükmü, eğitim

⁴³ İlgili uluslararası belgeler hakkındaki bilgiler için bk.: Selda Çağlar, *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009); Ahmet Fatih Ektaş, *Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinin Gerekliliği Meselesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

⁴⁴ Konu hakkındaki bazı bilgiler için bk.: Özge Yücel Dericiler, *Refah Devletinin Krizi Kısacasında Ekonomik-Sosyal Haklar ve Devletin Yükümlülükleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 328-336.

hakkının ancak kanun ile sınırlandırılabilmesi gerekçesiyle iptal edilmiştir.⁴⁵ Yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik kanuni dayanaklar; Yükseköğretim Kanunu⁴⁶, Engelliler Hakkında Kanun⁴⁷ ve Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Kanun⁴⁸ ile örneklendirilebilir.

1.2.4. Diğer Mevzuattaki Dayanaklar

Anayasa’da (m. 123) yer verilen idarenin kanuniliği ilkesi gereğince idarenin faaliyet ve teşkilatlanmasının kanun ile düzenlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu durum, idare tarafından düzenleyici işlem tesis edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Zira idare tarafından yapılan düzenlemeler de kanunlara uygun şekilde ve kanunların uygulanmasını sağlamak amacıyla yapıldığından⁴⁹ bu düzenlemelerin idarenin kanuniliği ilkesine aykırı olmadığı belirtilebilecektir. Zira idari işleyişin bir düzen içerisinde sürdürülebilmesi için idarenin de çeşitli kuralları ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bütün durumların önceden öngörülememesi, bazı hâllerde kamu hizmetinin gerekleri doğrultusunda maddi durumun özelliklerine göre hareket edilmesi ihtiyacının bulunması gibi nedenlerle tüm idari faaliyetler kanun ile düzenlenememektedir.⁵⁰ İşte böyle bir durumda, idare tarafından çeşitli düzenlemelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda idare; Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK), yönetmelik ve idarenin diğer düzenleyici işlemleri aracılığıyla çeşitli hususlarda düzenleme yapabilmektedir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetleri etkileyen ve idare tarafından yapılan birçok düzenleme bulunmaktadır. Bunların her birinin bir kerede sayılması mümkün olmasa da bu düzenlemeler; başta ÖSYM’nin çeşitli hükümler ile düzenlendiği 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi⁵¹ olmak üzere ilgili cumhurbaşkanlığı kararnameleri, ilgili cumhurbaşkanı kararları, YÖK ve

⁴⁵ Danıştay 8. Daire, E. 2020/992 K. 2022/6784 23.11.2022.

⁴⁶ Yükseköğretim Kanunu, Resmî Gazete 17506 (06.11.1981), Kanun no. 2547.

⁴⁷ Engelliler Hakkında Kanun, Resmî Gazete 25868 (07.07.2005), Kanun no. 5378.

⁴⁸ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Hizmetleri Hakkında Kanun, Resmî Gazete 27863 (03/03/2011), Kanun no. 6114.

⁴⁹ Sümeysa Özgen, “İdarenin Düzenleme Yetkisi ve Sınırı, Anayasa Mahkemesi Tarafından Belirlenen Ölçütler ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”, *Danıştay Dergisi* 154 (2022), 201.

⁵⁰ Sevgili Gençay, “Adsız Düzenleyici İşlemlerin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri”, 400-401.

⁵¹ Bu kararname çalışmanın devamında 4 sayılı CBK şeklinde anılacaktır.

ÖSYM başta olmak üzere ilgili idareler tarafından çıkarılan yönetmelik, genelge, karar, kılavuz ve benzeri isimlerle çıkarılan düzenleyici işlemlerdir.

1.2.5. Yükseköğretime Geçişte Engellilere Yönelik Faaliyetlere Uygulanabilecek İlkeler

İdari faaliyetler yalnızca yazılı kurallar doğrultusunda yürütülmemektedir. Bu kapsamda çeşitli ilmî eserler, bağlayıcı olan veya bağlayıcı olmayan hukuki ve idari belgeler, idari teamüller gibi farklı kaynaklardan beslenen ilkeler de idari faaliyetlere yön verebilmektedir. Dolayısıyla aslında, idari faaliyetlere yön veren hukuki ilkelerin genel anlamda yazılı dayanaklardan beslendiği belirtilebilecektir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, yükseköğretime geçişte engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin, Engelliler Hakkında Kanun, Yükseköğretim Kanunu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı Hizmetleri Hakkında Kanun, ilgili yönetmelikler, kurumların faaliyet raporları, stratejik planları gibi belgeler ile gerçekleştirilen ilmî çalışmalardan hareketle belirlenen birçok ilke doğrultusunda yürütülmesi gerektiği ifade edilebilir. Bu doğrultuda engellilere yönelik faaliyetlere hâkim ilkeler, yükseköğretime hâkim ilkeler, ölçme ve değerlendirme ilkeleri, eğitim, bilimsel araştırma, toplumsal beklentiler gibi yükseköğretim faaliyetleri ile yükseköğretimin yönetimine dair ilkeler,⁵² kalkınma hedefleri ve istihdam planlaması dâhil olmak üzere çeşitli hususların göz önünde bulundurularak adayların yükseköğretime geçişinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda örneğin; yükseköğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması, sınavların ölçme ve değerlendirme esasları doğrultusunda tamamlanması, ölçme ve değerlendirmede geçerlilik, güvenirlilik ve adaletin sağlanması, engellilik temelinde ayrımcılığın önlenmesi, engelli bireylerin bağımsızlığının ve kişisel özerkliği ile toplumsal hayata tam ve etkin katılımının sağlanması, erişilebilirlik, engelli bireylerin bulundukları ortamlarda, aileleriyle birlikte toplumdan ayrı tutulmaksızın hizmetlerden faydalanmaları, genel eğitim sistemi içerisinde her kademedengelli bireylere eğitim imkânının sunulması gibi çeşitli özel amaçlar örnek olarak gösterilebilirken hukukun genel ilkeleri ve idare hukukuna ilişkin ilkeler de göz önünde bulundurulmalıdır.⁵³

⁵² Yükseköğretim kurumlarının yönetimine dair bazı tartışmalar için örnek olarak bk.: Bayramgeldi Hidayberdiyev, *Current Models In Higher Education Governance* (İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Institute of Graduate Studies, Master's Thesis, 2023).

⁵³ Söz konusu ilkelere, çalışmanın ilgili kısımlarında örnekler aracılığıyla yer verilecektir.

1.3. Kamu Hizmetinin İlkeleri Bakımından Engelli Adaylara Yönelik Yükseköğretime Geçiş Faaliyetleri

Yükseköğretim faaliyetleri, kamu hizmetinin yürütülmesi amacıyla gerçekleştirildiğine göre bu faaliyetler kamu hizmetine hâkim olan ilkeler çerçevesinde de ele alınmalıdır. Günümüzde kamu hizmetlerinin genişlemesi ve kavramın değişime uğraması ile birlikte kamu hizmetlerinin sunumuna eşitlik, süreklilik, meccanilik, değişkenlik, sorumluluk, hesap verebilirlik, şeffaflık, yenilikçilik, süratlilik, verimlilik, katılma gibi birçok ilkenin hâkim olduğu belirtilmektedir.⁵⁴ Bununla birlikte geleneksel tasnife göre kamu hizmetinin eşitlik (tarafsızlık), süreklilik (düzenlilik), uyarlama (değişkenlik) ve meccanilik (bedelsizlik) olmak üzere dört ilkesi bulunmaktadır. Bu başlık altında engelli adaylara yönelik yükseköğretime geçiş kapsamındaki idari faaliyetler, bu dört ilke bakımından değerlendirilecektir.

1.3.1. Eşitlik ve Tarafsızlık İlkesi

Anayasal dayanağını Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinden alan eşitlik ilkesi, hizmetlerin muhataplar arasında herhangi bir farklılık oluşturulmaksızın, herkes için sunulması anlamına gelmektedir. Eşitlik ilkesine uygun davranması beklenen idarelerin, gerçekleştirdikleri faaliyetlerde kişi ya da grup ayırmaksızın hareket ederek yükümlülüklerini yerine getirmesi bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan Anayasa Mahkemesi kararlarında, eşitlik ilkesinin kişiler açısından mutlak bir eşitliği sağlamayı hedeflemediği, yalnızca aynı durumda bulunan kişilere aynı şekilde muamele edilmesinin eşitliğin sağlanması açısından yeterli olduğu belirtilmektedir.⁵⁵ Bu durumda, kimlerin aynı durumda olduğunun isabetli bir şekilde takdir edilmesi gerekmektedir. Esasen statü hukuku olarak ifade edilen idare hukuku açısından söz konusu incelemenin, farklı muameleyi gerektirecek bir statü değişikliğinin bulunup bulunmadığı yönünden yapılabileceği belirtilmelidir. Bu ise idari faaliyette değişikliği ve

⁵⁴ Çınar Can Evren, "Bir Danıştay Kararı Üzerine Kamu Hizmetinde Bedel Sorunu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/ 1-2 (2007), 684; Turan Yıldırım, "Kamu Personel Rejimindeki Değişim", *İdare Hukuku*, Ed. Turan Yıldırım (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 131-132.

⁵⁵ Örnek olarak bk.: Anayasa Mahkemesi, E. 2017/124 K. 2018/9, 14.02.2018 "Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin kanunlar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, kişiler arası ayırım yapılmasını ve kişilere ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Kanun önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez."

uyarlamayı konu alan idari işlemin sebep unsurunun doğru bir şekilde belirlenmesi ile mümkün olabilir.⁵⁶

Dolayısıyla kamu hizmetinin engelli bireylere eşitlik ilkesine uygun şekilde sunulup sunulmadığının anlaşılması için öncelikle farklı bir statünün bulunup bulunmadığı, daha sonra ise muhatabın statüsünde bulunabilecek muhtemel farklılığın başka bir muameleyi gerektirecek haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığı üzerinde durulmalıdır.⁵⁷ Örneğin bir yükseköğretim kurumuna yerleştirilmek üzere merkezî sınava giren iki görme engelli adaydan birinin hiç görmemesi, diğersinin ise soru kitapçığını okuyamayacak düzeyde az görmesi söz konusu olabilir. Böyle bir durumda, ilk bakışta bu iki adayın aynı durumda olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan söz konusu adaylar, görme engelleri bakımından farklı statülerdeyken okuyucu görevliye ihtiyaç duymaları bakımından aynı statüye tabi olacaktır. Bunun doğal sonucu olarak bu iki adayın tabi olacağı muamelelerin hangi statüye göre kararlaştırılacağına tespit edilmesi gerekecektir. Tabi olunan statüye uygun şekilde muamele edilmemesi sebebiyle kişilerin farklı konuma sokulmaları ise eşitlik ilkesine uygun davranılmadığı, dolayısıyla da ayrımcılık yapıldığı anlamına gelecektir.

Ayrımcılık kavramı sözlükte, “Etnik köken, inanç, sınıf, cinsiyet, yaş, fiziki nitelik gibi özelliklere dayalı olarak yapılan her türlü haksız muamele”, “ayrımcı olma durumu” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁸ 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nda ise “ayrı tutma”, “Kişilerin bu kanunda sayılan temellerden biri veya birden fazlası nedeniyle, bir eylem veya eylemsizliğin sonucu olarak diğerlerinden ayrı tutulması durumu” (m. 2/1/a) şeklinde tanımlanmıştır. Ayrımcı muameleler, doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

Doğrudan ayrımcılık kavramı, bir kişinin içerisinde bulunduğu statü nedeniyle, makul bir gerekçe bulunmaksızın farklı bir muameleye maruz kalması ve bunun bir sonucu olarak “hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla” tam anlamıyla faydalanamaması durumu için kullanılmaktadır.⁵⁹ Bir idari faaliyette doğrudan

⁵⁶ Bk.: 1.4.

⁵⁷ Şengül Aksöz, *Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi Yönünden Konu Bakımından Yetki (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İnceleme)* (Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 50.

⁵⁸ Güncel Türkçe Sözlük, “ayrımcılık” (Erişim 30.04.2025).

⁵⁹ Örnek olarak bk.: “Davalı idare tarafından, öğretmenlerin, eğitim ortamında ve eğitim ortamı dışında öğrencilere rol model oluşturacağı, eğitim ortamında eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde her noktadaki öğrenciyle gözüyle, sözüyle ve diğer duyu organlarıyla iletişim kuracağı, öğrencilerin davranışlarını

ayrımcılığın söz konusu olup olmadığının anlaşılması için öncelikle bir statü temelinde farklı bir muamele oluşmalı ve bu farklı muameleyi ayrıca haklı kılan bir sebep bulunmamalıdır. Aslında bu durum, idarenin tüm işlemleri gibi uyarlamaya yönelik idari faaliyetin de sebebe dayanmaksızın gerçekleştirilemeyeceği değerlendirmesiyle aynı sonucu doğurmaktadır. Örneğin, yerleştirildiği bir yükseköğretim programına yalnızca engelli olduğu için kaydı yapılmayan bir aday, doğrudan ayrımcılık ile karşı karşıyadır.⁶⁰ Zira kendisi ile kıyaslanabilir durumdaki kişiler (adaylar) arasındaki farklı işlemin nedeni, doğrudan doğruya kendisinin engel durumudur.

Dolaylı ayrımcılık kavramının söz konusu olduğu durumlarda ise ilk bakışta görünen bir ayrımcılık söz konusu değildir. Bununla birlikte dolaylı ayrımcılıkta da kişi, kendisiyle kıyaslanabilir durumdakilere göre nesnel olarak haklılaştırılamayan bir muameleye tabi tutulmaktadır. Örneğin, bir merkezî sınav uygulamasında sınavı gerçekleştiren idarenin, bedensel engeliyle ilişkili olarak ellerini kullanamayan ve işaretleyici görevliye yazı yazdırarak işlemlerin yapılmasını sağlayan bir adayı sınava alması, bu adayın sınavını diğer adaylarla aynı anda başlatıp aynı anda sona erdirmesi ilk bakışta adaya başarılı olma imkânı tanındığı şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan söz konusu adayın, işaretleyici görevli ile konuşmasının ardından işaretleyicinin ilgili ifadeleri yazması nedeniyle süre kaybedeceği ve aynı bilişsel performansı gösterdiği diğer adaylardan daha az soru cevaplayabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin bu aday ile diğer adayların soru üzerinde çeşitli işlemleri gerçekleştirme, cevap kâğıdında bir seçeneği işaretleme gibi hareketleri yapma süreleri arasında önemli bir fark oluşabilecektir. Bu ise adayın diğer adaylardan daha düşük bir puan almasına, dolayısıyla daha başarısız görünmesine neden olacaktır. İşte böyle bir durumda engel durumu göz önünde bulundurularak söz konusu adaya yeterli oranda ek süre verilmemesi, dolaylı ayrımcılığa neden olmaktadır.⁶¹ Özetle

izleyerek, kontrol edeceği ve yönlendireceği, gerektiğinde eğitim araç ve gereçlerini kullanmasına her yönden yardım ve destek olacağı, uygulamalara rehberlik edeceği, zarar verecek hal ve davranışlara gerektiğinde fiziksel olarak müdahale edeceği ve öğrencileri zarar verici etkenlerden koruyacağı, özürllüler tarafından bu hususların gerçekleştirilmesi mümkün olamayacağından öğretmen de olamayacakları belirtilmişse de, bu tespitin, özürllülere yönelik açık bir ayrımcılık niteliğinde olduğu, öğretmenlik branşları dikkate alınmaksızın ve somut dayanaklar olmaksızın yapıldığı anlaşılmaktadır.” Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2008/2220 K. 2012/2239 T. 21.11.2012.

⁶⁰ Bk.: 3.4.

⁶¹ “21) Şikâyet başvurusu 3 numaralı paragrafta açıklandığı üzere, %91 oranında ortopedik engeli bulunduğunu, ellerini de kullanamadığı için gerçekleştirilen merkezi sınavlarda işaretleyici desteği almak zorunda olduğunu, ancak özellikle matematik sorularında işlemleri işaretleyiciye yazdırarak çözmeye çalışmanın fazladan zaman gerektirdiğini belirterek ÖSYM tarafından yapılan sınavlarda ellerini kullanamayan ortopedik engellilere ek süre verilmesini talep etmektedir. [...] 30) Kamuda istihdam edilebilmek için sadece engelli adayların kendi aralarında yarıştıkları E-KPSS sınavı ile engelli adayların

“Doğrudan ayrımcılık ile dolaylı ayrımcılık arasındaki temel fark, ilkinin “farklı” muameleyi yasaklarken, İkincisinin ayrımcı etkileri olan “aynı” muameleyi yasaklamasıdır.”⁶²

Bu açıklamalar doğrultusunda, yükseköğretime geçiş sürecinde görevli olan idarelerin engelli adayların fırsatlara eşit erişimini sağlamak amacıyla, öncelikle ayrımcılığa neden olabilecek uygulamaları engellemesi, daha sonra ise gerekli tedbirleri alması gerektiği belirtilebilir. Eşitliğin sağlanması için idarelerin yerine getirmesi gereken pozitif yükümlülükler ise ileride daha detaylı şekilde açıklanacağı üzere erişilebilir faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve gerektiğinde makul düzenlemelerin yapılmasıdır. Nitekim Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun 5. maddesinde de hizmetlerden sorumlu olanların, engelli gruplarının durumlarına uygun faaliyette bulunmak (erişilebilirlik standartlarına uygun hareket etmek) ve makul düzenleme yapılmasını takip etmek bakımından yükümlü kılındıkları ifade edilmektedir.

Bu hususlar dışında, kimi zaman engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını desteklemek amacıyla farklı uygulamalar da Anayasa’nın 10. maddesi uyarınca gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda, özellikle de engellilerin toplumsal hayata katılımını teşvik eden uygulamalar, haklar, öncelikler, istisna ve muafiyetler söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte bu uygulamalar gerçekleştirilirken hakkaniyet ölçüsü göz önünde bulundurulmalı, engel durumuyla ilişkilendirilemeyen ve engelli olmayan

tüm adaylarla bir arada yarıştıkları ve milyonlarca öğrencinin katıldığı YGS, LYS, DGS vb. merkezî sınavlarda 2016 yılında ve geçmiş yıllarda çıkan sorunların incelenmesinden şikâyetçinin yetiştirmekte zorlandığını ifade ettiği matematik sorularının çoğunun çözümünün işlem gerektirdiği açıkça görülmüştür. [...] 30.1) Verilen örneklerden de görüldüğü üzere, şikâyetçinin “sınavlarda işaretleyicinin her söyleneni yazması, yanlış olduğunda silip tekrar yazması ve optik okuyucu için cevap kağıdında işaretlemesi” sürecinin bir kişinin zihninden geçenleri kendi eliyle yazmasına göre daha fazla zaman gerektirdiği” yönündeki ifadesinin yerinde olduğu tespit edilmiştir. [...] 32) Bu kapsamda, yıllar içinde yapılan sınavlarda bir matematik sorusuna düşen ortalama sürenin işaretleyici yardımı vasıtasıyla soruları çözen ortopedik engelli bir aday için yeterli olduğu hususunda ÖSYM tarafından yapılmış güncel bir analiz bulunmakta ise uygulamaya bu tespit üzerinden devam edilmesinde sakınca olmayacağı düşünülmektedir. Ancak ÖSYM’den alınan bilgi ve belgelerde bu yönde yapılmış bir istatistiki çalışmaya ya da adaylardan alınan geri dönüşler sonrasında yapılmış herhangi bir saptamaya yer verilmediği görülmüştür. Şu hâlde ÖSYM tarafından gerçekleştirilen sınavlarda adayların engel tür ve oranına göre mekân, araç-gereç, okuyucu- işaretleyici desteği, ek puan ve ek süre vb. tedbirler alınmasına rağmen ortopedik engelli adayların gerek diğer engelli adaylarla gerekse çoğu sınavda milyonlarca adayla hep birlikte yarıştıkları hususu göz önüne alındığında “ellerini kullanamayan ortopedik engelli adaylara ek süre verilmemesi yönündeki uygulamanın” adaylar arasında “fırsat eşitliğinin sağlanmasının” önünde engel teşkil ettiği; dolayısıyla bu adaylar için idarece gerekli tedbirlerin yeterli ölçüde alındığı yönünde kesin bir tespit yapılmasının mümkün olmadığı; bu yönden şikâyetçinin talebinin yerinde olduğu değerlendirilmiştir.” Kamu Denetçiliği Kurumu, Başvuru No. 2016/1863 28.10.2016.

⁶² Buket Deniz, *Uluslar Arası İnsan Hakları Sözleşmeleri Işığında Engellilere Yönelik Ayrımcılık Yasağı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7.

bireylere kıyasla eşitliği ölçüsüz şekilde bozan uygulamaların gerçekleştirilmesinden de kaçınılmalı,⁶³ faaliyetler planlanırken buna uygun bir bakış açısı benimsenmelidir. Zira engelli bireylerin de diğer bireylerle denk hak ve sorumluluklara sahip olduğu, engelli olmayan bireyler gibi kendilerini geliştirerek topluma aktif ve üretken şekilde katılma yükümlülüklerinin bulunduğu ve toplumun tüm fertleri gibi kişisel tercih ve onurlarının korunması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu kapsamda örneğin, çeşitli mahkeme kararlarının gerekçesinde davanın taraflarından birinin engelli olduğu düşünüldüğünde kusurlu olamayacağına dair ön kabulün,⁶⁴ tüm engelliler için ifade edilebilecek makul bir dayanağının bulunmadığı belirtilmelidir. Nitekim aksi bir düşünce, engelli bireylerin seçim yapma ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme gibi konular bakımından diğer kişilerle aynı konuma koyulmadığı sonucunu doğuracağı gibi engelli olmayan bireyler aleyhine de aşırı bir eşitsizliğe neden olacaktır. Bu nedenle idarenin temel görevinin, engelli bireylerin yükseköğretime erişim de dâhil olmak üzere kamu hizmetlerinden yararlanması hususunda fırsat eşitliğini sağlamak olduğu, eşitlik adı altında orantısız muamelede bulunarak aksi yöndeki bir eşitsizliğin oluşturulmasının ise hukuka ve hakkaniyete uygun olmayacağı belirtilmelidir. Zira fırsat eşitliği gerçek anlamıyla sağlanabildiğinde engelli bireylerden dileyenler ve gerekli şartları sağlayanlar, zaten hedeflerine engelli olmayan bireyler gibi ulaşabileceklerdir.

1.3.2. Düzenlilik ve Süreklilik İlkesi

Düzenlilik ilkesi, kamu hizmetinin sürekli şekilde ve bir düzen içerisinde sunulmasını ifade etmektedir.⁶⁵ Bu noktada kamu hizmetinin sürekliliğinden kasıt hizmetin aralıksız şekilde sunulması değil sunumda görülen düzenin sürekli olmasıdır. Kamu hizmetinin

⁶³ “2547 sayılı Kanun'un adaylar arasında imkân ve fırsat eşitliğini sağlamayı gerektirdiği, engelli adayların diğer adaylardan farklı olarak sınava girmeden bir programa yerleştirilmesini kapsamadığı, ön lisans ve lisans programlarına girişin akademik ya da mesleki-teknik ortaöğretim okullarından birisinden mezun olma ve merkezi düzeyde yapılan sınavlarda başarılı olma koşuluna bağlı olduğu, merkezî olarak yapılan sınavdan belli bir taban puan alınmasının zorunlu olduğu, adayların almış oldukları puanlara göre tercihleri ve program kontenjanı dikkate alınarak yükseköğretim programlarına yerleştirildiği [...] savunulmaktadır. [...] davalı idarelerce yükseköğretime giriş ve yerleştirme işlemlerinde imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanmasının tüm adaylar yönünden esas olduğu da dikkate alındığında dava konusu edilen kılavuz hükümlerinde hukuka aykırılık görülmemiştir.” Danıştay 8. Daire, E. 2020/1694 K. 2020/3487 10.9.2020.

⁶⁴ “engelli olduğu da göz önüne alındığında davacıya bir kusur atfedilemeyeceğinden” Danıştay 12. Daire, E. 2015/39 K. 2015/2598 22.04.2015. Aynı yönde bk.: Danıştay 12. Daire, E. 2015/216 K. 2015/3159 20.05.2015, Danıştay 12. Daire, E. 2015/340 K. 2015/2597 22.04.2015.

⁶⁵ Harun Yılmaz, *Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2019), 233.

düzenli bir şekilde sunulması sayesinde hem idari faaliyetin öngörülebilir olması sağlanmakta hem de hizmetten alınacak verim ve etkinliğin devamı garanti altına alınmaktadır. Bu faydalarının yanında düzenlilik ilkesi, kamu hizmetlerinin belirli bir standarda göre yürütülmesi sayesinde muhataplar arasındaki eşitliği de sağlamaktadır. Dolayısıyla düzenlilik ilkesi, kamu hizmetlerine yönelik standartların ve önceden öngörülebilir kuralların oluşturulması sayesinde eşitlik ilkesine uygun şekilde faaliyette bulunulmasına da katkı sunmaktadır.⁶⁶ Bu nedenle idari faaliyetin önceden belirlenen kurallarla düzenlenmesi de özel bir öneme sahiptir.⁶⁷

Engelli bireylerin kamu hizmetlerinden herhangi bir aksaklık ile karşılaşmadan faydalanabilmesi için dikkate alınması gereken önemli kavramlardan biri erişilebilirliktir.⁶⁸ Erişilebilirlik, Engelliler Hakkında Kanun'da "binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması" (m. 3/f) şeklinde tanımlanmaktadır. Engellilerin bağımsız şekilde kullanımı ifadesinden anlaşılması gereken, doğrudan belirli bir kişi veya duruma bağlı kalmaksızın bu imkânlardan faydalanılabilmesi olduğundan erişilebilirlik kavramının genel bir tedbir olduğu belirtilebilecektir. Buna göre erişilebilirlik, herhangi bir engellinin o anda konu hakkında ihtiyacının bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, engel gruplarının erişimine uygun şekilde planlama ve uygulama yapılmasını ifade etmektedir.⁶⁹ Bu sayede ileride bu imkânlardan faydalanacak olan engelli bireyler, kendi engel gruplarının durumlarına uygun tedbirler zaten alınmış olduğundan bağımsız bir şekilde söz konusu hizmete erişebilecektir. Erişilebilirliğin sağlanması için farklı teknik alanlarda ulusal ve uluslararası standartlar geliştirilmiştir.⁷⁰ Bu nedenle söz konusu standartlar dikkate alınarak gerçekleştirilen faaliyetlerin, gelecekte de sürekli biçimde engellilerin erişimine

⁶⁶ F. Ebru Gündüz, "Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri ve Yargısal Denetimleri", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/ 1-2 (2007), 754.

⁶⁷ Bk.: 2.1.

⁶⁸ M.Gözde Atasay, *Kamu Hizmetlerinin Süreklilik ve Düzenlilik İlkesi* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 99.

⁶⁹ Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Genel Komitesi, 2 no'lu Genel Yorum, 25.

⁷⁰ Örnek olarak bk.: Melek Mankan, *Erişilebilirlik Kavramı ve Erişilebilirliğin Mevzuatlar Açısından Değerlendirilmesi* (Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 57-61.

uygun durumda olacağı belirtilmelidir. Bu sayede engelli bireylerin çeşitli alanlarda sunulan hizmetlere katılmasının önündeki engeller kaldırılmış olacaktır.⁷¹

Bir hizmetin erişilebilir olması, öncelikle engelli bireylerin hizmetten bağımsız ve güvenilir şekilde faydalanabilmesinin garanti altına alınması için önem arz etmektedir. Buna ek olarak erişilebilirlik, hizmetin belirli standartlara göre sunulmasını sağladığından bir hizmetten yalnızca bir engelli bireyin değil aynı durumdaki tüm engelli kişilerin faydalanabileceğinin garantisini de vermektedir. Bu durum, kamu hizmetindeki aksamayı önlediği gibi aynı zamanda idareye duyulan güveni de arttırmaktadır. Bu ise engelli bireylere yönelik uygulamalarda öngörülebilirliğin sağlanması anlamına gelecektir. Örneğin erişilebilir olmayan bir sınav ortamında engelli bireylerin durumlarına uygun çeşitli tedbirlerin alınması gündeme gelecek fakat erişilebilir bir düzen kurulmadığından her engelli birey için dönemin şartları, mali ve teknik imkânlar ve idarenin öngörülleri gibi farklı nedenlerle her engelli aday için farklı bir uygulama söz konusu olabilecektir.

Bu durum ise aynı durumdaki engelli adayların hangi uygulama ile karşılaşacakları konusunda belirsizlik yaşamalarına, bunun doğal sonucu olarak ise sınav sürecinde ne ile karşılaşacağını bilemeyen engelli adayların sınava tam olarak hazırlanamamalarına neden olabilecektir. Nitekim engelli bireylerin yükseköğretim kapsamında karşılaştığı zorlukların çözümü için nasıl bir başvuru yapabilecekleri konusunda bilgi eksikliği yaşadığı belirtilmektedir.⁷² Engelli adayların sınav uygulamaları hakkında ise yeterli bilgiye sahip olmadığı durumlarda hukuki yardım ihtiyacı oluşacaktır.⁷³ Buna ek olarak erişilebilir olmayan bir hizmet sunumu için her defasında engelli bireyler için ayrı ayrı uyarılama faaliyetleri yapılması gerekebilecek, herhangi bir detayın gözden kaçırılması durumunda ise hizmetin aksaması (hizmet kusuru) söz konusu olabilecek ve idare sorumlu tutulabilecektir. Hâlbuki erişilebilirliğin sağlandığı bir ortamda engelli bireylerin kamu hizmetlerine erişim konusunda sorunla karşılaşma ihtimali çok daha az olacaktır. Örneğin, sınav mekânları olarak erişilebilirlik standartlarını sağlayan binaların tercih edilmediği bir durumda, her engelli adayın kendi şartlarına göre erişebileceği bir bina ve sınav salonunun araştırılması gerekecek, tekerlekli sandalye kullanan bir adayın asansör

⁷¹ Burcu Ayhan Ekenci, *Uluslararası Hukuk Sisteminde Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 31.

⁷² Ekrem Benzer, *Türkiye ve Almanya'da Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Hukuk* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 115-116.

⁷³ Bk.: 2.1.

ve rampanın bulunmadığı bir binanın üst katındaki bir salona yerleştirilmesi ihtimalinde söz konusu aday bu sınav salonuna erişememiş olacaktır. Diğer taraftan belirlenen tüm sınav binalarının erişilebilirlik standartlarına uygun şekilde inşa edilmiş olduğu bir ihtimalde böyle bir incelemenin yapılmasına çok daha az sayıdaki durum için ihtiyaç olacak bu ise hem hizmetin aksamasına yönelik tehlikeyi ortadan kaldıracak hem de idari usul açısından usul ekonomisinin sağlanması anlamına gelecektir. İşte bu nedenle engelli bireylerin sorunlarının herhangi bir şekilde çözülmesi düşüncesi yerine öncelikle süreklilik ve düzenliliği sağlayan erişilebilirlik tedbirlerine uygun davranılması özel bir öneme sahiptir.

Engelli bireylerin durumlarına uygun tedbirlerin alınması, sadece önceden öngörülebilir ve engel gruplarına göre genellenen erişilebilirlik standartlarına uygun hareket edilmesiyle sağlanamayabilir. Bununla birlikte erişilebilirliğin bir engelinin hizmetten faydalanmaya başlamadan önce, hizmetin asli unsuru olarak sağlanması gerektiği hususu olabildiğince fazla konuda erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesini ve uygulanmasını gerektirmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak idarelerin engelli bireylerden herhangi bir talep gelmemesi veya teknik ve mali imkânlar ile yeterli zamana sahip olunmaması gibi mazeretleri ileri sürmesinin, diğer uyarılma talepleri açısından bu sebeplerin ileri sürülmesine göre daha kabul edilemez olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁴ Nitekim erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik ilgililere Engelliler Hakkında Kanun'da süre verildiği gibi bu sürenin tekrar tekrar uzatılmasına yönelik yapılan son kanun değişikliğinin⁷⁵ de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiği görülmektedir.⁷⁶ Diğer taraftan bir hizmetin asli unsurunun belirli bir gruba mensup kişiler tarafından ulaşılamıyor olmasının, doğrudan doğruya hizmetin kusurlu şekilde sunulduğu anlamını taşıyacağı da belirtilebilecektir. Örneğin, bir elektronik sınav sisteminin görme engelli adayların kullandığı yazılımlara

⁷⁴ “19. Özellikle belirtmek gerekir ki erişilebilirlik 6701 sayılı Kanun'da da bir ayrımcılık türü olarak yasaklanan makul düzenlemeden farklı olarak gruplarla ilgilidir. Bu durum, erişilebilirlik sağlama görevinin ex ante (tahmin edilen) bir görev olduğu anlamına gelmektedir. Makul düzenleme kavramı ise erişilebilirlik standartları geliştirilirken dikkate alınmayan nadir engelleri bulunan bireyler ya da erişilebilirliği sağlamak için sunulan yaklaşım, yöntem ya da araçları kullanmayan bireyler söz konusu olduğunda devreye girebilir. EHS uyarınca, makul düzenlemeden farklı olarak Taraf Devletlerin engelli bireyler için aşamalı olarak erişimi sağlamaktan kaçınmak için tasarruf tedbirlerini bir mazeret olarak kullanmalarına izin verilmemektedir. Erişilebilirliği sağlama yükümlülüğü koşulsuzdur, yani erişilebilirliği sağlamakla yükümlü kişi/kurumların engelli bireylere erişim sağlama yüküne göndermede bulunarak bunu yerine getirmemenin mazeretini öne süremez.” Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, k. 2023/63 24.01.2023.

⁷⁵ Bk. Devlet Memurları Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete 31887 (05.07.2022), Kanun no. 7417, m. 47.

⁷⁶ Anayasa Mahkemesi, E. 2022/110 K. 2023/115 22.06.2023.

uyumlu (WEB erişilebilirlik standartlarına uygun) şekilde tasarlanmasına yönelik çalışmaların yapılmaması, doğrudan doğruya aynı durumdaki görme engelli adayların sınava girmesini engellediğinden bir grup aday için sınav hizmetinin sunulmadığı belirtilebilecektir. Bu ise aslında bazı adaylar için hizmetin hiç sunulmadığı anlamına gelecektir. Bu nedenlerle idarelerin hizmetlerini erişilebilirlik standartlarını dikkate alarak sunması ve bu yönde yetkisi olan birimler ile iş birliği içerisinde faaliyet alanlarına yönelik erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesine destek olması gerektiği belirtilebilecektir.

1.3.3. Uyarlama ve Değişkenlik İlkesi

Uyarlama ilkesi, kamu hizmetlerinin temel sunulma amacı olan kamu yararının sağlanması için hizmetin sunumunda ihtiyaç duyulan değişikliklerin yapılmasını ifade etmektedir. Bir kamu hizmeti belirli amaçlar doğrultusunda sunulduğuna göre hizmetin sunulduğu şartlarda oluşabilecek muhtemel değişimlerin ardından aynı amaca ulaşılması için hizmetin de güncellenmesi gerekebilir. Bu noktada coğrafyanın özellikleri, içinde bulunulan zamanın şartları, sosyal ve bilimsel gelişmeler, muhatabın özel ihtiyaçları gibi birçok faktör kamu hizmetinin uyarlanmasını gerektirmektedir.

Uyarlama ilkesinin ilk bakışta düzenlilik ilkesiyle çeliştiği düşünülebilir. Zira düzenlilik ilkesi bir hizmetin belirli bir düzen içerisinde ve sürekli şekilde sunulması anlamına gelirken uyarlama ilkesi hizmetin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kamu hizmetinin içinde bulunulan şartlara göre uyarlanması, öncelikle kamu hizmetinin tabi olduğu düzenin aksatılmadan devam ettirilmesi için önem arz etmektedir.⁷⁷ Zira ihtiyaç duyulan şartlara göre uyarlanmayan bir hizmetin toplumun ihtiyacını karşılamaktan uzak olacağı ve âtıl kalacağı söylenebilecektir. Bu durum ise uyarlama ilkesi ile düzenlilik ilkesinin aslında aynı amaca hizmet eden farklı yönlerini göstermektedir. Dolayısıyla uyarlama ilkesi ile düzenlilik ve idari istikrar ilkeleri arasında önemli bir ilişki bulunduğu ifade edilebilecektir. Bu durum göz önüne alındığında gerekli şartlar oluştuğunda kamu hizmetinin uyarlanmasının ilkeler arasında bir çelişkiye neden olmayacağı belirtilmelidir. Bununla birlikte kamu hizmetinin uyarlanması için gerekli şartların bulunup bulunmadığı konusunda bir incelemenin yapılması gerektiği de

⁷⁷ M. Gözde Atasay, *Kamu Hizmetlerinin Süreklilik ve Düzenlilik İlkesi*, 9982-83.

ortadadır.⁷⁸ Zira uyarlama için gerekli nedenlerin bulunmadığı bir durumda hizmetin güncellenmesi, idari faaliyette korunması gereken düzene zarar verebilecek, bu durum da düzenlilik ilkesinin amaçladığı sonuçların aksinin oluşmasına neden olabilecektir.⁷⁹ Bu nedenle, idarelerin öncelikle düzenlilik ilkesine göre hizmetin güncellenmesine olabildiğince az ihtiyaç duyulacak şekilde planlama yapması, bu tedbirlere rağmen uyarlama yapılmasını gerekli kılan durumların varlığı hâlinde ise gerekli, orantılı ve makul uyarlamaları gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Benzer şekilde kamu hizmetinin muhatapların şartlarına göre uyarlanması, herkese aynı şekilde muamele edilmediği gibi görünebilir. Bununla birlikte gerektiğinde hizmetin uyarlanması, aslında eşitliğin sağlanması amacıyla yapılan bir faaliyettir.⁸⁰ Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde de eşitliği sağlamak için alınacak tedbirlerin gerekli şartlar bulunduğu eşitlik ilkesine aykırı kabul edilmeyeceği belirtilmektedir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adayların durumları sebebiyle birçok uyarlama söz konusu olabilmektedir. Bu yönde bir değerlendirme yapılırken öncelikle erişilebilir bir idari faaliyet için gerekli düzenin kurulup kurulmadığı incelenmeli, eğer böyle bir düzenin kurulması mümkün ise öncelikle erişilebilir bir geçiş faaliyeti gerçekleştirilmelidir. Buna rağmen engelli adayın durumu sebebiyle uyarlamaya ihtiyaç duyduğu tespit edilirse gerekli uyarlama gerçekleştirilmelidir. Şüphesiz ki kamu hizmetinin düzenli şekilde sunulmasını sağlayan ilgili mevzuat hükümlerinde de çeşitli uyarlama faaliyetlerinin düzenlenmesi, adayların bu hizmetten rahat bir şekilde faydalanabileceği konusunda güven hissetmeleri açısından önem arz etmektedir. Özellikle de nadir şekilde karşılaşılan sağlık durumları nedeniyle adayların farklı talepler ileri sürebileceği göz önünde bulundurulmalı ve bu talepler gerekli düzenlemenin bulunmadığı gibi gerekçelerle reddedilmeden önce çeşitli uzmanlık alanları açısından değerlendirilmelidir. Örneğin, ÖSYM tarafından gerçekleştirilen bir merkezî sınava

⁷⁸ Sezen Öztoprak, "Covid-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitim: Kamu Hizmeti İlkeleri Çerçevesinde Bazı Değerlendirmeler", 211.

⁷⁹ Harun Yılmaz, *Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*, 9.

⁸⁰ Bk.: 1.3.1.

girmek üzere başvuru yapan bir adayın, “dürtücü” talebinde bulunması üzerine uyarılama ilkesi bağlamında bir değerlendirme yapılmalıdır.⁸¹

Aday, kendisinde uyku felci bulunduğunu, uyarılmadığı takdirde belirli aralıklarla uyuyakalacağını belirtmiş ve sınav süresince kendisini dürtcek bir görevli talebinde bulunmuştur. Böyle bir durumda, ÖSYM’nin bu nadir duruma yönelik somut bir düzenlemeye sınav kılavuzlarında yer vermemesinin net bir hizmet kusuru sayılmayacağı gibi ilgili düzenlemelerde böyle bir uyarlamaya yer verilmemesi sebebiyle talebin reddedilmesi gerektiği de düşünülmemelidir. Nitekim ilgili düzenleyici işlemlerde sunulan uyarlamalara ek olarak diğer uyarlamalar başlığı altında çeşitli imkânların uygulanması konusunda ÖSYM’ye takdir yetkisinin sunulduğu bilinmektedir.⁸²

Şüphesiz ki daha önce de belirtildiği üzere uyarılama ilkesi bağlamında bir değerlendirme yapılırken uyarılama faaliyetinin sebebinin ve sonucunun (konusunun) ayrıca incelenmesi ve uyumlu olması gerekmektedir. Bu yöndeki taleplere yönelik yapılacak değerlendirme ise makul düzenleme kavramı çerçevesinde ele alınmalıdır.

Makul düzenleme, Engelliler Hakkında Kanun’da (m. 3/j) “Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirler” şeklinde tanımlanmıştır.⁸³

⁸¹ TBMM, *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı*, 8.

⁸² Bk. 2.3.6.

⁸³ “27. 6701 sayılı Kanun’da sayılan ayrımcılık türlerinden biri de “makul düzenleme yapmama”dır. Mezkûr Kanun’a göre makul düzenleme, “Engellilerin hak ve özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, mali imkânlar nispetinde, ölçülü, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirleri” ifade etmektedir. / 28. EHİS’in 2’nci maddesine göre makul düzenlemenin gerçekleştirilmemesi, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemelerin (ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen) gerçekleştirilmediği ve bir insan hakkı veya temel bir özgürlükten eşit yararlanılmasını veya uygulanmasını sağlamak için gerekli oldukları takdirde ayrımcılık teşkil etmektedir [BM Engelli Hakları Komitesi Genel Yorum No. 6 (2018), para. 18/c]. / 29. Yer verilen açıklamalar ışığında makul düzenleme için ilk olarak belirli bir durumda ihtiyaç duyulan bir değişiklik veya tedbir olmalıdır. Somut olayda başvuranın bozulan mini fırınının garanti kapsamında onarımı için servis hizmeti sağlayıcısına ürünü ulaştırma noktasında yaşadığı zorluk nedeniyle olağan teslim usulünden farklı olarak evinden teslim alınması veya kargo ile ulaştırma talepli bir değişiklik veya tedbir ihtiyacının doğduğu görülmektedir. Söz konusu durumda gerçekleştirilen değişiklik veya tedbir, engellilerin hak ve özgürlüklerini kullanmasına veya bunlardan yararlanmasına engel teşkil eden durumu bertaraf etmek amacıyla gerçekleştirilmelidir, bir başka deyişle ilgili tedbir gerekli olmalıdır. Buna ek olarak ilgili değişiklik veya tedbir, karşı tarafın mali imkânları nispetinde ölçülü ve uygun olmalıdır. Somut olayda ürünün evden alınmasının veya başvuranın kargo yolu ile ürünü muhataba ulaştırmasının karşı taraf nazarında mali imkânı zor durumda bırakacak bir tedbir olarak değerlendirilemeyeceği açıktır. Ürünün başvuranın evinden teslim alınması ve onarımdan sonra evine teslim edilmesi yoluyla başvuranın, garanti kapsamında sahip olduğu onarım isteme hakkından yararlanması noktasında engel durumu nedeniyle

Görüldüğü üzere makul düzenlemeden söz edilebilmesi için öncelikle “belirli bir durum” üzerinden inceleme yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla belirli bir engel grubunun sürekli olarak duyduğu ihtiyacın makul düzenleme kapsamında ele alınması mümkün görünmemekte, bireysel bir ihtiyaçtan bahsedilmesi gerekmektedir.⁸⁴⁻⁸⁵ Bunun doğal bir sonucu olarak engelli bireyler için alınacak tedbirlerin öncelikle erişilebilirliğin sağlanması suretiyle alınması gerektiği ifade edilmelidir. Makul düzenlemelerin yapılması için aranan başka bir şart, söz konusu tedbirin ölçüsüz ve aşırı bir yük getirmemesidir. Bu husus Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nda daha çok mali yük bağlamında tartışılmaktadır. Dolayısıyla idarenin mali ve teknik gücünün, makul düzenlemelerin yapılması bağlamında bir sınır teşkil edebileceği ve idarenin bir anlamda kusurunun ortadan kalkmasına neden olabileceği söylenebilir. Oysa hizmetin sürekliliğini hedefleyen erişilebilirlik açısından böyle bir sınırlılık söz konusu değildir. Makul düzenleme bağlamında tartışması yapılacak bir diğer husus, tedbirin gerekli olmasıdır. Bu husus, daha önce de tartışıldığı üzere hizmetin uyarlanmasına yönelik hukuki ve maddi sebeplerin bulunmasıyla ilgilidir. Bir kişinin sadece farklı bir statüde bulunması, o kişiye yönelik uygulamaların tamamıyla güncellenmesini gerekli kılmaz. Bu nedenle örneğin, sadece engelli olduğu gerekçesiyle hiçbir şart veya değerlendirmeye tabi tutulmaksızın belirtilen yükseköğretim programına yerleştirilme yönündeki talep reddedilmelidir.

Diğer taraftan engel durumunun uyarlamayı gerekli kıldığına veya engel durumu ile birlikte bazı ek şartların da bulunması nedeniyle uyarlamanın gerektiğine dair emarelerin tespit edilmesi hâlinde makul düzenlemenin yapılması gerektiği sonucuna ulaşılabacaktır.

yaşadığı sorun çözülebilecektir. Bu noktada ihtiyaç duyulan bu tedbirin; somut olay bağlamında gerekli, ölçülü ve uygun bir tedbir olduğu değerlendirilmektedir.” Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, k. 2024/931 05.09.2024.

⁸⁴ Burcu Ayhan Ekenci, *Uluslararası Hukuk Sisteminde Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı*, 37.

⁸⁵ “19. ayrımcılık yapmama yükümlülüğünün derhâl uygulanmasını sağlamaya yönelik temel bir unsur olan makul düzenleme ile engellilerin hak ve özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasının veya bunlardan yararlanmasının sağlanması hedeflenmektedir. İleriye dönük bir yükümlülük olarak makul düzenleme, engelli bir kimsenin erişilebilir olmayan durumlara veya ortamlara erişim istediği veya kendi haklarından istifade etmek istediği andan itibaren gerçekleştirilmeli, başvuru sahibi veya sahipleri ile müzakere edilmelidir. Makul düzenleme, yükümlülük sahibinin engelli bireyle diyaloga girmesini gerektirmektedir. Makul düzenleme yapma yükümlülüğünün, engelli bir bireyin bir düzenleme talebinde bulunduğu ya da ilgili yükümlülük sahibinin söz konusu kişinin bir engeli olduğunun gerçekten farkında olduğunun kanıtlandığı durumlarla sınırlı olmadığına altını çizmek gerekir. Makul düzenleme yükümlülüğü aynı zamanda, potansiyel bir yükümlülük sahibinin söz konusu kişinin haklarını kullanmanın önündeki engelleri kaldırmak için bir düzenlemeye ihtiyaç duyabilecek bir engeli olduğunu fark etmesi gerektiği durumlarda da uygulanmalıdır (Engelli Hakları Komitesi, Genel Yorum No:6, para. 23 ve para. 24/b).” Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, k. 2024/111 08.02.2024.

Son olarak makul uyarlamanın yapılabilmesi için belirlenen tedbirin uygun olması gerekmektedir. Dolayısıyla alınacak tedbirin istenilen amacı sağlamak için yeterli olduğunun belirlenmediği durumlarda da bu tedbirin makul düzenleme kapsamında ele alınamayacağı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bir uyarlamanın “uygun” kabul edilebilmesi için belirtilen alandaki tüm eşitsizlikleri ortadan kaldırması gibi bir düşünce oluşmamalıdır. Zira tüm şartların tam anlamıyla sağlanmasını beklerken uyarlamaları gerçekleştirmemek de önemli hak kayıplarına neden olabilecektir.⁸⁶ Düzenlemenin uygun olması ile kastedilen, söz konusu makul düzenlemenin çözüme ulaşılması için sonuç verebilecek olmasıdır. Şüphesiz ki makul düzenleme kapsamında değerlendirilmeyen çeşitli faaliyetlerle kamu hizmetlerinin geliştirilmesi mümkün ve hatta kimi zaman gerekli olabilir. Bununla birlikte alınması gereken bir tedbirin makul düzenleme kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin anlaşılması, idarenin makul düzenlemeleri yerine getirme yükümlülüğü kapsamında söz konusu tedbir bakımından görevli olup olmadığı hususunun tespit edilmesi için önem arz etmektedir. Bu açıklamalara göre gerekli unsurları taşıyarak makul düzenleme kapsamına girdiği anlaşılan tedbirlerin idare tarafından yerine getirilmesi bir zorunluluk olarak görünmektedir.

Yükseköğretime geçiş süreci sınav, tercihlerin alınması, yerleştirme, kayıt gibi birçok aşamayı içerisinde barındırmaktadır. Bu aşamaların, kendileri dışındaki birçok süreçle yakından ilişkili olduğu da söylenebilecektir. Dolayısıyla dikkate alınması gereken birçok hususun bulunduğu bu aşamaların, engelli adayların özel durumları göz önünde bulundurularak tamamlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu idari faaliyetler gerçekleştirilirken gereğinden fazla uyarlama yapılmasından da kaçınılmalıdır. Nitekim erişilebilirlik tedbirleri yerine uyarlamalarla gerçekleştirilen faaliyetlerde, kişisel saik bulunup bulunmadığı yönünde bir şüphe ve güvensizliğin bulunması da muhtemel görünmektedir. Bu durum, bireysel uyarlamanın herhangi bir gruba yönelik önceden alınan tedbirleri değil de belirli bir durumda ve belirli bir kişiye/kişilere yönelik gerçekleştirilen faaliyetleri ve değişik uygulamaları ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bireysel uyarlama faaliyeti söz konusu olduğunda, aslında uyarlama ile yapılan faaliyet doğrudan doğruya belirli bir kişi veya kişilere yönelmekte ve söz konusu

⁸⁶ TBMM, *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı*, 28.

kişi/kişilerin karşılaştığı özel dezavantajları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. İdare hukuku açısından ise bir kişiye yönelen, bir anlamda kişisel saik ile hareket edilerek gerçekleştirilen idari işlemler maksat (amaç) unsuru bakımından hukuka aykırı kabul edilebilmektedir. Şüphesiz ki makul uyarlamanın yapıldığı veya engel durumu nedeniyle oluşan dezavantajın giderilmesi amacıyla tedbir alındığı durumlarda idari faaliyetin hukuka aykırı olduğu söylenemez. Zira burada söz konusu olan faaliyet, bir kişinin diğerlerine kıyasla ön plana çıkarılması değil; kişinin içerisinde bulunduğu özel durumdan kaynaklanan dezavantajların etkisiz kılınması amacına yönelmekte ve dolayısıyla eşitliği sağlayarak kamu yararının sağlanmasını hedeflemektedir. Bu durum Anayasa'nın 10. maddesi ve çeşitli kanuni düzenlemeler ile de hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte uyarlamaların sayısının fazlalığı hem faaliyetin devamıyla ilgili engelli adayların belirsizlikte kalmasına neden olacak hem de engelli veya engeli bulunmayan adayların aleyhine sonuçların oluşmasına neden olabilecektir. Uyarlama faaliyetleri engelli adayların yükseköğretime erişimlerini sağlamak için eşit fırsatların sunulması amacıyla yapıldığından, hizmetin amacını aşacak düzeyde uyarlamanın yapılması da kamu yararı anlayışıyla uyumlu sonuçlar doğurmayacaktır.

Bu açıklamalar doğrultusunda yükseköğretime geçiş sürecinin çeşitli aşamalarında engelli adaylar için uyarlamaların gerçekleştirilmesi gerektiği ve bu uyarlamalar için gerekli hazırlıklar ile mevzuat düzenlemelerinin, önceden öngörülemeyecek tedbirlere ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere, yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Hatta kimi zaman uyarlama ilkesi gereğince değişime uğrayan bir kamu hizmetinin, farklı bir nedenle yeni şartlar içerisinde tekrar uyarlanması gerekebileceğinden,⁸⁷ uyarlamalara yönelik hazırlıkların hızlı ve etkili bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Örneğin, basılı sınav kitapçığı ile yapılan merkezî sınavlar teknolojik şartların gelişmesiyle birlikte elektronik ortamda yapılabilir. Böyle bir durumda, elektronik ortamda yapılan sınavlarda erişilebilir cihaz ve yazılımların kullanılmasının yanında engelli adayların bireysel farklılıklarından kaynaklanabilecek olan uyarlama taleplerinin de vakit kaybedilmeksizin değerlendirilmesi gerekecektir.⁸⁸

⁸⁷ Bilge Bingöl Schrijel, “COVID-19 Salgını Süresince Eğitim Hakkı, Fırsat Eşitliği ve Sınavlara İlişkin Temel Problemler”, *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78/2 (2020), 857.

⁸⁸ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı 2024 Yılı Faaliyet Raporu* (2024), 25.

1.3.4. Meccanilik İlkesi

Meccani kelimesi, sözlükte “parasız” anlamına gelmektedir.⁸⁹ Bu tanımdan hareketle, kamu hizmetinin meccanilik ilkesinin hizmetlerin bedelsiz şekilde sunulması anlamına geldiği düşünülebilir. Bununla birlikte idarenin sunmakla yükümlü kılındığı hizmet çeşitliliğinin son yıllarda artmasının da etkisiyle belirli hizmetler karşılığında bedel alınabileceği, hatta kimi zaman bu bedelin hizmetten yararlananlar ile yararlanmayanlar arasındaki külfetin dengelenmesini sağlayacağı belirtilmiştir.⁹⁰ Özellikle de son dönemdeki gelişmelerle birlikte meccanilik ilkesinin niteliği bakımından çeşitli tartışmalar bulunsa da bu ilkenin sunulan hizmetlerin bedelinin hizmetten faydalanan kişileri olumsuz etkilememesi şeklinde ifade edilebileceği söylenebilir.⁹¹

Meccanilik ilkesi, özellikle de muhtemel ekonomik eşitsizlikler bağlamında değerlendirildiğinde eşitlik ilkesi ile ilişkilendirilebilir. Zira çeşitli nedenlerle ekonomik anlamda güçlü İmkânlara sahip olmayan kişiler ile bu imkânlara sahip olan kişilerin hizmetlerden yararlanma bakımından ayrışması ve bu nedenle eşitsizliklerin gittikçe artması tehlikesinin önüne geçilmesi için meccanilik ilkesine uygun şekilde idari faaliyetlerin planlanması gerekmektedir.⁹² Bu kapsamda, karşılaşılan çeşitli erişilebilirlik sorunları nedeniyle ekonomik imkânlara fazlaca erişemeyebilecek olan engelli bireylerin, ekonomik nedenlerle hizmetten faydalanamayacak konuma düşürülmeleri engellenmelidir. Örneğin engelli adaylar açısından yükseköğretimin fiziki erişilebilirliği gibi ekonomik erişilebilirliğinin sağlanması yönünde çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmektedir.⁹³ Bu doğrultuda ihtiyaç oluştuğunda herkesin eğitim hakkına erişebilmesi için burs imkânının sunulması gerektiği de ifade edilmektedir.⁹⁴

Hizmetin sürekliliğinin sağlanması ve gerekli uyarlamaların yapılabilmesi, dolayısıyla düzenlilik ve uyarlama ilkelerinin gereklerinin yerine getirilebilmesi için çeşitli maliyetlerin karşılanması gerektiği, bu maliyetlerin kaynakları bağlamında bazı

⁸⁹ Güncel Türkçe Sözlük, “meccani” (Erişim 30.04.2025).

⁹⁰ Çınar Can Evren, “Bir Danıştay Kararı Üzerine Kamu Hizmetinde Bedel Sorunu”, 685.

⁹¹ Büşra İzci, *Meccanilik İlkesi ve Türkiye’de Kamu Hizmetinden Yararlanandan Karşılık Alınmasının Meşrutiyeti* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 93.

⁹² Büşra İzci, *Meccanilik İlkesi ve Türkiye’de Kamu Hizmetinden Yararlanandan Karşılık Alınmasının Meşrutiyeti*, 106.

⁹³ Çağlar, *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri*, 367-368.

⁹⁴ Selminaz Adıgüzel, *Uluslararası Hukukta ve Türkiye’de Eğitim Hakkı* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 117-118.

tartışmalar bulunmakla birlikte belirtilebilir. Özellikle de engelli bireylerin kamu hizmetlerinden faydalanabilmeleri için ilk bakışta ek olarak değerlendirilebilecek, aslında idarenin temel görevlerinden olan çeşitli harcamaları yapması da gerekebilecektir. Örneğin bir binanın erişilebilir kılınması için çeşitli tedbirlere dikkat edilmesi gerekecektir. Bununla birlikte bu durum ek bir maliyet oluşturmamakta, zaten düzenli şekilde sunulan hizmetin aslını oluşturmaktadır.⁹⁵ Diğer taraftan makul düzenleme kavramında da görüldüğü üzere, engelli bireylere yönelik alınmasının faydalı olduğunun düşünüldüğü çeşitli tedbirler, ek bir maliyet getirebilmektedir. Bu tedbirler, idareler tarafından imkânlar ölçüsünde yerine getirilmelidir.⁹⁶ İşte bu noktada söz konusu tedbirler alınırken oluşabilecek ek maliyetler sebebiyle engelli bireylerden ilave bir bedel talep edilmemesinin gerekmesi, meccanilik ilkesiyle ilişkilendirilebilir.⁹⁷ Örneğin, engel durumu nedeniyle bazı görevlilerin sunacağı özel uyarlamalardan faydalanmak amacıyla ayrı bir salonda tek başına sınava girmek isteyen adaydan⁹⁸ söz konusu salonda idarenin görevlendirdiği personeller için aday başına düşen maliyetin daha fazla olacağı gibi bir gerekçeyle diğer adayların ödeyeceği sınav ücretine kıyasla yüksek bir sınav ücreti istenmesi hukuka aykırı olacaktır. Nitekim bu durum, sadece engeli nedeniyle kişiye ayrı bir muamelede bulunulduğu gibi de yorumlanabilecektir ki ek bedeli karşılayamayacak olan bir engelli adayın söz konusu hizmetten faydalanma imkânının ortadan kalkması söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla günümüzde her ne kadar idarenin sunduğu bazı hizmetler karşılığında oluşan maliyetin karşılanması amacıyla bedel alabileceği kabul edilse de engelli bireylere yönelik yapılacak uyarlama faaliyetleri için ihtiyaç duyulan ek maliyet engelli bireyler tarafından değil idare tarafından karşılanmalıdır.

Meccanilik ilkesi ile yükseköğretime geçiş aşamasındaki engelli adaylar arasındaki başka bir ilişki, engelli adaylara yönelik teşvik/özendirme faaliyetleri açısından söz konusudur.⁹⁹ Nitekim engelli bireylerin toplumsal hayata katılımının desteklenmesi için çeşitli teşvik ve özendirme faaliyetlerinin söz konusu olabildiği belirtilmektedir.¹⁰⁰ Devlet yükseköğretim kurumlarında eğitim görececek engelli adayların eğitim-öğretim katkı payı

⁹⁵ Bk.: 1.3.2.

⁹⁶ Bk.: 1.3.3.

⁹⁷ Onur Çağdaş Artantaş, *Kamu Hizmeti ve Bedel* (Ankara: Çakmak Yayınevi, 2018), 51,52.

⁹⁸ Bk.: 2.3.1 ve 2.3.2.

⁹⁹ Bk.: 3.1.

¹⁰⁰ Necip Taha Gür, *İdarenin Özendirme ve Destekleme Faaliyeti* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 283.

ve ücret olarak ödeyecekleri bedellerden, engel oranı kadar indirim yapılmakta ve bu husus her akademik yıl için cumhurbaşkanı kararıyla belirlenmektedir.¹⁰¹ Örgün öğretim kapsamında katkı payı ve ücret ödenmesini gerektiren hâller gittikçe azalmış da olsa erişilebilirlik sorunlarıyla karşılaşma ihtimalinin azlığı gibi bazı nedenlerin de etkisiyle yükseköğretim aşamasında eğitim alan öğrencilerin önemli bir kısmının açık öğretim ve uzaktan öğretim öğrencisi olduğu görülmektedir.¹⁰² Dolayısıyla açık öğretim ve uzaktan öğretim programlarında alınan katkı payı ve ücretlerde engelli öğrencilere yönelik uygulanan indirimlerin de öğrencilerin tercihlerini ve yükseköğretime erişimlerini etkileyebileceği söylenebilecektir. Diğer taraftan vakıf yükseköğretim kurumlarında ödenen ücretler için benzer bir uygulama söz konusu olmamakla birlikte engelli adaylar, engelli bireylere yönelik burs/indirim uygulayan vakıf üniversitelerini bu avantajlar nedeniyle tercih edebilmektedir.¹⁰³ Dolayısıyla, meccanilik ilkesinin özellikle de engelli bireyler açısından önemli bir teşvik sebebi olarak görüldüğü belirtilmelidir.

Diğer taraftan doğrudan yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları ile ilişkili olmamakla birlikte, yükseköğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik hizmet sunan çeşitli idarelerin de engelli bireylere sunduğu maddi imkânlar, engelli bireylerin tercihlerini etkileyebilmektedir.¹⁰⁴ Örneğin Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sağlanan burs imkânında engelli öğrencilere öncelik verilmesi (Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurt Hizmetleri Yönetmeliği m. 9/2/c, engelli adayların tercihlerini yaparken çeşitli maddi sorunları göz ardı etmelerini ve yükseköğretim kurumlarına erişimlerini desteklemektedir).¹⁰⁵ Dolayısıyla aslında engelli olmayan adayların durumlarını da etkileyebilen meccanilik ilkesinin, engelli adaylar açısından çok daha fazla yönden yükseköğretime geçiş sürecini yönlendirici etkiye sahip olduğu belirtilebilir.

1.4. Tanılama- Engel Durumunun Tespiti

Aynı durumda olan kişilere aynı şekilde muamele edilmesinin eşitlik yükümlülüğünün yerine getirilmesi için zorunlu olduğu¹⁰⁶ düşüncesinden hareketle, bir muamelenin eşitlik

¹⁰¹ Bk.: 3.1.3.

¹⁰² Bk.: 3.1.

¹⁰³ Bk.: 3.1.1.

¹⁰⁴ Detaylı bilgi için bk.: 3.1.3.

¹⁰⁵ Funda Eyüpoğlu, *Sosyal Model Bağlamında Türkiye’de Engellilik (Farkındalık ve Erişilebilirlik)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 82.

¹⁰⁶ Bk.: 1.3.1.

ilkesine uygun kabul edilip edilmeyeceğinin anlaşılması için öncelikle kişilerin aynı durumda olup olmadıklarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, idarenin herhangi bir faaliyeti gerçekleştirmeden önce muhatapların durumunu değerlendirmesi gerekecektir. İşte bu değerlendirme süreci, ancak kişilerin belirli statülere yerleştirilmesi, dolayısıyla tanınmasıyla mümkün hâle gelecektir. Bu yöndeki tespit kimi zaman idari işlemin hazırlık sürecindeki icrai olmayan bir işlem ile kimi zaman da daha önceden tesis edilmiş olan başka bir idari işlemin dayanak kılınmasıyla gerçekleşebilecektir.

Engelliler Hakkında Kanun'da engellilik durumu, "bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel gereksinimlerini, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamalar" şeklinde tanımlanmıştır (m. 3/e)). Aynı Kanun'da "engelli" ifadesi ise "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey" şeklinde tanımlanmıştır (m. 3/c). Bu tanımda engelli bireylerin, tutum ve çevre koşullarından etkilendikleri belirtilse de bu durum, "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetiler" ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, engelli bireylere yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerde, öncelikle kişilerin sağlık durumlarının tanınması gerektiği anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki sağlık durumundan etkilenme, kişilerin özellikleri, erişebildikleri eğitim imkânları, teknolojik fırsatlar ve çevre koşulları gibi hususlara göre farklılık gösterebilmektedir. Başka bir ifadeyle, sağlık durumu benzer olan engelli bireyler, çeşitli nedenlerle farklı eğitsel, sosyal veya ekonomik şartlara sahip olabilmekte ve farklı uygulamalardan faydalanmak isteyebilmektedir.

Bu nedenle, tıbben yapılacak tanılamalara ek olarak faaliyetin niteliğine uygun şekilde ayrıca tanılama yapılarak ihtiyaç belirlenmelidir. Belirlenecek bu hususlar, aslında gerçekleştirilecek uyarılama faaliyeti açısından sebep unsurunu teşkil etmektedir. Nitekim idare hukukunda yetkisizliğin kural, yetkinin istisna olması ilkesi,¹⁰⁷ yani idare tarafından herhangi bir hukuki dayanak bulunmaksızın faaliyette bulunulamayacağının kabul edilmesi engel durumu açısından yapılacak farklı muameleler için ayrı bir sebebin (faaliyetteki uyarılama/değişikliğin sebebinin) bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Zira ayrı bir durum oluşmadan farklı bir sonucun oluşturulması, idarenin mevzuatta kendisine

¹⁰⁷ S. Burak Açıdoğru, "İdari İşlemin Yetki Unsuru ve Yetki Unsurundaki Sakatlıklar", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1-2 (Haziran 1999), 3.

görev verilmemiş bir durumda harekete geçtiği sonucunu doğuracaktır. Bu durum ise sebep konu uyumsuzluğuna neden olacak ve gerçekleştirilen faaliyeti hukuka aykırı hale getirecektir. Bu bölümde, yükseköğretime geçiş sürecine yön veren tıbbi ve eğitsel tanılama sürecine yönelik bazı hususlara yer verilecektir.

1.4.1. Tıbbi Tanılama

Engelli bireylere yönelik uyarılama faaliyetleri, kişilerin “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal” yetiler bakımından farklı durumda bulunmaları ve bunun sonucunda içerisinde bulunulan koşullardan etkilenmeleri nedeniyle sağlandığına göre öncelikle uyarlamadan faydalanacak kişilerin yetilerinde kayıp olup olmadığının anlaşılması gerekmektedir. Bu ise kişilerin engel/sağlık durumlarının tespit edilmesini gerektirmektedir. İlgili mevzuat gereğince bu durum, usulüne uygun şekilde alınan sağlık kurulu raporları ile mümkündür. Mevcut durumda engellilik durumunu belirten sağlık kurulu raporu almak isteyen kişiler, “Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik ve Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik” hükümleri doğrultusunda rapor alabilmektedir. Bu iki yönetmelik, bireylerin yaşları göz önünde bulundurularak tabi olacakları raporu düzenlemektedir. Buna göre çocuklar için özel gereksinim raporu (ÇÖZGER) ile engelli olduğu tespit edilen kişilerin raporu, on sekiz yaşını doldurmaları ile hükümsüz hâle gelmektedir ve on sekiz yaşı sonrası için erişkinler için engellilik sağlık kurulu raporu (ESKR) kullanılmalıdır. Yönetmelikte terör, kaza ve yaralanmaya bağlı durum bildirir sağlık kurulu raporları da ayrıca düzenlenmiştir.

Son olarak söz konusu iki yönetmeliğin yürürlüğe giriş tarihinden önce usulüne uygun şekilde alınan ve süresi devam eden sağlık kurulu raporlarının da geçerli kabul edilebildiği söylenebilir (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik m. 15 ve Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik m. 15). Şüphesiz ki bazı durumlarda ilgililerin engellilik durumu, uluslararası standartlara ve usulüne uygun şekilde yurt dışında alınan raporlar ile de belgelendirilebilmelidir. Kişilerin engellilik durumunu belirten sağlık kurulu raporlarında; engelin bulunduğu sistem, teşhis, engel oranı, bağımlılık durumu, raporun süreli veya sürekli olma durumu ile süreli raporların geçerlilik süresi, teşhisin istihdama etkisi, engel grubu, özel durumu belirten açıklamalar gibi hususlara dair bilgilere yer verilmektedir. Bu bilgiler ışığında sağlık kurulu raporlarının, kişilerin engel durumunu ve

bu durumun kişilerin hayatlarındaki bazı etkilerine yönelik öngörülerini belgelendirme işlevi olduğu belirtilebilir.

Engel durumuyla ilişkili uyarlamalar kişilerin engel ve sağlık durumları göz önünde bulundurularak yapıldığına göre gerçekleştirilecek uyarlama faaliyetlerinin sebeplerinden biri olan engellilik durumunun belgelendirilebilmesi için sağlık kurulu raporu alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Zira ilgililerin kurum ve kuruluşlardan talep ettikleri uyarlamaların makul düzenleme olarak değerlendirilebilmesi için aranan şartlardan biri de uyarlamanın gerekli olmasıdır. Kamu denetçiliği kurumu tarafından da ÖSYM tarafından gerçekleştirilen merkezî sınavlarda uyarlama talep eden kişilerin engel durumlarını gösteren rapor sunmaları, makul bir yükümlülük olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁸ Bu nedenle uyarlamalara sebep teşkil eden engel durumunun tıbbi teşhisinin açıklanmasında kullanılan söz konusu raporların hukuki niteliğinin tespit edilmesinde fayda bulunmaktadır.

Bireylerin engel/sağlık durumunu gösteren sağlık kurulu raporlarının yükseköğretime geçiş faaliyetlerinde kullanılması bakımından tartışılması gereken ilk husus, söz konusu raporların tek başına hukuki sonuç doğurup doğuramayacağıdır. Zira bir idari işlemin iptali için dava açıldığında, konu esas bakımından incelenmeden önce ön inceleme aşamasında değerlendirilen hususlardan biri de “idari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı” hususudur (İYUK m. 14/3/d).¹⁰⁹ Kesin ve yürütülmesi gereken bir idari işlemin dava konusu edilmediği davalar¹¹⁰ reddedilmektedir (İYUK m. 15/1/b). Bu durum, idari işlemin icrailiği şeklinde de ifade edilmektedir.¹¹¹ Bir idari işlemin icrai nitelikte olması, söz konusu idari işlemin ilgililer üzerinde hukuki sonuç doğurabiliyor olmasıdır. Zira ancak yürütülmesi gereken bir işlem kişilere uygulanabilecek ve hukuki etki oluşturabilecektir. Bir idari işlem icrai olmadığında zaten hukuki bir sonuç doğurmadığından iptal davası açılarak ortadan kaldırılacak bir hukuki sonuç da bulunmuyor demektir.

¹⁰⁸ Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), Başvuru No. 2021/13809 17.01.2022

¹⁰⁹ Oğuzhan Güzel, *Hukuk Devletinde İdari Davaya Konu Olabilecek İşlem Kavramı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

¹¹⁰ Cemil Kaya, “Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1-2 (2004).

¹¹¹ İcrailik kavramı hakkında detaylı bilgi için bk.: Mutlu Kağıtçıoğlu, “İdari İşlemin İcrailiği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 103 (2012).

Muhatap üzerinde doğrudan doğruya hukuki sonuç doğurmayan idari işlemler; başka bir idari işlemin hazırlığı aşamasında tesis edilen işlemler, kişilere yalnızca başka bir işlem veya konu ile ilgili bilgi aktaran veya hatırlatma yapan işlemler ve idarenin kendi düzen ve uygulamasına dair işlemlerle örneklendirilmektedir. Bu işlemler tek başlarına iptal davasına konu edilemediğinden, bu işlemlerde bulunabilecek hukuka aykırılıklar ancak bu işlemle ilişkili olan ve muhataplar üzerinde hukuki sonuç doğuran idari işleme karşı açılacak muhtemel bir iptal davasında ileri sürülebilmektedir. Bu kapsamda örneğin tek başına sonuç doğurmayan bir tutanaktaki hukuka aykırılık, ancak tutanağın ardından tesis edilen bir idari işlem ile (disiplin cezası vs.) birlikte iptal davasına konu yapılabilmektedir.

Diğer taraftan bir idari işlemin tesis edilmesi amacıyla gerçekleştirilen idari işlemler her ne kadar iptal davasına konu edilemeyecek olsa da bir kararın alınması niteliğini taşıyan idari işlemlerin, ayrılabilir idari işlem kuramı kapsamında iptal davasına konu edilebileceği belirtilmektedir.¹¹² Bu noktada doğrudan dava edilebilirlik bakımından tartışılan idari işlemler arasında raporlar da bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu açısından ise sağlık kurulu raporlarının icrai olup olmaması, sınırlı bir süre içerisinde gerçekleştirilen sınav ve yerleştirme süreçleri öncesinde adayların beklentilerine uygun ve engel durumlarını gösteren raporlar edinebilmeleri için önem arz etmektedir. Zira kimi zaman adaylar çok daha önceden aldıkları raporlarla yükseköğretime geçiş kapsamındaki faaliyetlere katılırken kimi zaman da son dönemde aldıkları raporlarla söz konusu süreçlere katılmaktadır. Özellikle de ÇÖZGER'in on sekiz yaşına kadar geçerli olması ve adayların ortaöğretimden mezun oldukları dönemin bu yaşa denk gelebilmesi nedeniyle merkezî sınava başvuru yapıldığı dönem ile adaylar açısından ÇÖZGER'in geçerlilik süresinin bittiği, dolayısıyla da ESKR'nin alındığı dönem birbirine gayet yakın olabilmektedir.¹¹³ İşte bu nedenle, adayların sınav sürecini beklemeden aldıkları sağlık kurulu raporlarına karşı iptal davası açıp açamayacakları önem arz etmektedir.

İcrai olmadığı gerekçesiyle tek başına iptal davasına konu edilemeyecek işlemlere örnek olarak genellikle raporlar da sayılmakta ve sağlık kurulu raporlarının da bu kapsamda ele

¹¹²Detaylı bilgi için BK.: Murat Sezginer, "İdari İşlem- İcrailik- Ayrılabilir İşlem- Yargısal Denetim", *Journal of Istanbul University Law Faculty* 69/1-2 (2011).

¹¹³ TBMM, *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı*, 23.

alındığı görülmektedir.¹¹⁴ Benzer şekilde bazı mahkeme kararlarında doğrudan sağlık kurulu raporlarına karşı açılan davaların reddedildiği görülmektedir.¹¹⁵ Bununla birlikte sağlık kurulu raporları açısından genelleme yapılarak bu raporların kişiler üzerinde tek başına hukuki sonuç doğurmadığını iddia etmek pek de mümkün görünmemektedir.¹¹⁶ Nitekim sağlık kurulu raporlarının icrai nitelikte olduğunun belirtildiği Danıştay kararları da bulunmaktadır.¹¹⁷ Ayrıca özellikle de kişilerin talepleri üzerine verilen engelli sağlık kurulu kararlarının icrai nitelikte olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır.¹¹⁸

Yükseköğretime geçiş faaliyetlerinde sağlık kurulu raporları, genellikle adaylar tarafından edinilmekte ve ilgili kurum ve kuruluşlara sunulmaktadır. Söz konusu raporların, genellikle yalnızca yükseköğretime geçiş faaliyetleri için değil genel anlamda engel durumunun teşhisini yapan raporlar olduğu da görülmektedir. Bu nedenle bu durumdaki raporların yalnızca yükseköğretime geçiş faaliyetlerine dair karar alınması için sürecin kolaylaştırılması amacıyla alınan bir usul işlemi olduğunun söylenmesi pek de mümkün görünmemektedir. Zira engelli bir aday tarafından alınan sağlık kurulu raporu, farklı kamu hizmetlerinden yararlanılması esnasında da kullanılabilir. Bu durumda, yükseköğretime geçiş kapsamında kullanılan sağlık kurulu raporlarının genel anlamda icrai nitelikte olduğu belirtilebilir. Buna ek olarak engellilik durumunu gösteren sağlık kurulu raporları ile kişilerin bağımlılık durumu, engellilik türü ve engel oranları belirlenmekte, dolayısıyla kişiler belirli statülere yerleştirilmektedir. Daha sonra gerçekleştirilen çeşitli işlemlerde ise bu raporlarda yapılan ayırım üzerinden kişilerin tabi olduğu hükümler belirlenmektedir.

Örneğin bir kişinin işitme engelli olup olmadığı veya düzeltilmiş yahut düzeltilmemiş işitme engel oranının ne olduğu gibi durumlara göre ilgili kurum ve kuruluşlar bazı sınav uyarlamalarına karar verebilecekken aynı raporda yer verilen engel oranı sayesinde başka kamu kurum ve kuruluşları da başka faaliyetlerdeki uyarlamalara karar verebilecektir. Bu ise, idare hukuku açısından bir kişinin bir statüye yerleştirilmesini sağlayan birel işlemleri

¹¹⁴ Farklı yöndeki kararlar için: Bahtiyar Akyılmaz vd., *Türk İdare Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), 376-377.

¹¹⁵ 2011).Danıştay 12. Daire, E. 1973/232 K. 1974/2864 16.12.1974.

¹¹⁶ Sağlık kurulu raporlarının niteliğine dair çeşitli tartışmalar için bk.: Abdurrahim Çınar, *Sağlık Kurulu Kararlarının Hukuki Rejimi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

¹¹⁷ Danıştay 15. Daire, E. 2015/1752 K. 2015/5590 01.10.2015; Danıştay 15. Daire, E. 2016/3955 K. 2017/444 24.01.2017.

¹¹⁸ Abdurrahim Çınar, *Sağlık Kurulu Kararlarının Hukuki Rejimi*, 72.

gündeme getirmektedir. Nitekim ÇÖZGER ve ESKR ile ilgili hükümlerin düzenlendiği yönetmeliklerde de bu yönetmeliklerden önce alınan sağlık kurulu raporlarıyla belirlenen engellilik türü, oranı ve bağımlılık durumu gibi statülerin geçerliliğinin rapor süresi boyunca devam edeceği belirtilmektedir. Başlığı “Kazanılmış Haklar” olan söz konusu maddeler ile aslında idare tarafından da bu raporların kişilere bazı haklar tanıdığı, dolayısıyla kişileri belirli hukuki statülere yerleştirdiği kabul edilmiş bulunmaktadır.

Her ne kadar yönetmeliklerde yalnızca raporun alınmış olması kişilere farklı alanlardaki hakları doğrudan tanımayacağı belirtilmişse de bu düzenlemenin, söz konusu hakları sunan kurum ve kuruluşlar tarafından ayrıca değerlendirme yapılması gerektiğini belirttiği anlaşılmaktadır. Bu durum, başka bir ifadeyle engelliliği gösteren sağlık kurulu raporlarının bazı haklardan faydalanılması için öngörülen sebeplerden yalnızca biri olacağı anlamına gelmektedir. Tüm bunların yanında, ÇÖZGER ve ESKR’nin dijital ortamda erişime açılmasıyla ilgili düzenlemeler de aslında bu raporların dijital ortam üzerinden diğer kurum ve kuruluşların erişimine açılabilceğini, dolayısıyla da engelliler üzerinde yalnızca bir işlem için özel olarak değil genel olarak sonuç doğurabileceğini ortaya koymaktadır.

Zira dijital ortamda saklanan ve erişime açılan bir rapor, bu rapora erişebilen ilgili makamların karar alma süreçlerinde söz konusu rapordan etkilenebileceğini göstermektedir. Bu noktalardan hareketle, sağlık kurulu raporlarının icrai nitelik taşıyabileceği belirtilmelidir. Bu noktada yalnızca bir işlem veya idari süreç özelinde tespit alınmasını gerektirmeyen, etkisi bu işlem ile sınırlı kalmayacak olan ve bir idari faaliyetin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğine dair karar verme sürecinde yapılan itiraz neticesinde verilme niteliği taşımayan¹¹⁹ sağlık kurulu raporlarına karşı iptal davası açılmasının mümkün olduğu belirtilmelidir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, yükseköğretime geçiş faaliyetlerinde engelli adaylara yönelik uyarlamaların gerçekleştirilebilmesi için adayların engel ve sağlık durumları ile sunulması gündeme gelen uyarlama arasında bir bağlantı bulunması gerektiği, bunun ise ilgili mevzuat gereğince engelli sağlık kurulu raporu ile sağlanabileceği belirtilebilir. Bu kapsamda adaylar, başvurular açısından geçerlilik şartını taşıyan sağlık kurulu raporu ile ilgili birimlere başvuru yaptığı anda uyarlama talepleri

¹¹⁹ Yükseköğretime geçiş sürecinde sunulan rapora idare tarafından itiraz edilmesi halinde ise itiraz üzerine alınacak rapor, tespitin yalnızca söz konusu süreçte kullanılıp kullanılmayacağı bakımından ayrıca değerlendirilebilecektir.

değerlendirilecektir. Gündeme alınan uyarlama ile adayın engel durumu arasında makul bir ilişki bulunduğunda uyarlamanın gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği bakımından diğer şartlar da değerlendirilmeye alınacaktır.

1.4.2. Eğitsel Tanılama

Bir kişinin yalnızca engelli olması, o kişiye engellilik ile ilgili tüm imkânların sunulmasının zorunlu olduğu anlamına gelmez. Nitekim bu durum, engellilik nedeniyle verilen sağlık kurulu raporlarının düzenlendiği yönetmeliklerde de hüküm altına alınmıştır.¹²⁰ Zira her engel durumu birbirinden farklıdır ve engel durumu aynı olan kişilerin de bu engelden etkilenme durumları aynı olmayabilir. Bu durum, aslında Engelliler Hakkında Kanun'da engellilik durumunun nasıl tanımlandığından hareketle de söylenebilir. Buna göre engellilik, aslında tıbbi etkilerin yanında eğitsel, sosyal veya çevreye dair bazı etkenlerin de bir araya gelerek oluşturduğu bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu noktadan hareketle bir uyarlama faaliyetinin gerçekleştirilmesi için kişinin engelli olmasına ek olarak farklı hususların da incelenmesi, bu suretle kişinin durumuna en uygun uyarlamanın yapılması gerektiği söylenebilecektir. İşte bu durum, eğitim ve sınavlar bakımından değerlendirildiğinde “eğitsel tanılama” kavramıyla ifade edilmektedir.¹²¹ Bu noktada örneğin, görme düzeyleri birbirine yakın olan iki görme engelli adaydan biri sınava büyük punto ile girmek isterken bir diğeri okuyucu görevli eşliğinde sınavı tamamlamak isteyebilir. Bu durumda, görme düzeylerini sınırlandırarak bu iki görme engelli adayı da aynı durumda kabul etmek, çeşitli hak ihlalleri oluşturabilecektir. Zira kişilerin görme durumları, görme yetisini kayıp tarihleri, görme yetisini kullanma miktar ve şartları, bu konuda yapabildikleri çalışmalar ve elde edebildikleri imkânlar, bu kişilerin farklı yöntemleri kullanmak durumunda kalmalarına

¹²⁰ Örnek olarak bk. Erişkinler için Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik m. 10/1 “Bireyin elde edeceği sosyal haklar, hizmetler veya kazanımlar raporlar dikkate alınarak ilgili kurumlarca ayrıca belirlenir. Raporlar, tek başına hakların verilmesi için dayanak teşkil etmez. İlgili mevzuata göre diğer şartların da ayrıca sağlanması zorunludur.”

¹²¹ “Eğitsel değerlendirme ve tanılama, eğitsel amaçla öğrencinin tüm gelişim alanındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile eğitim gereksinimleri belirlenerek en az sınırlandırılmış eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine karar verildiği bir süreçtir. [...] Tanılamada; öğrencinin varsa sağlık kurulu raporu ile zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri, eğitim performansı, gereksinim, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi ve bireysel gelişim raporu dikkate alınmaktadır.” Jülüde Işıl Bağatur, *Özel Öğretimde Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitim Hakkının İhlalinden Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk* (İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 19.

veya farklı yöntemlere alışmalarına sebep olabilmektedir. İşte böyle bir durumda yalnızca tıbbi verilere bakılarak karar verilmesi yerine, kişinin eğitim ve sınav hizmetlerine dair hangi uyarlamadan faydalanacağı tespit edilmelidir.

Engelliler Hakkında Kanun'da eğitsel tanılamamanın rehberlik ve araştırma merkezlerinde yapılacağı belirtilmiştir (m. 16). Bununla birlikte yükseköğretime geçiş konusunda düzenleme yapma yetkisi YÖK'e ait olduğundan, söz konusu faaliyetler açısından yalnızca rehberlik araştırma merkezleri tarafından yapılan tespitler doğrultusunda hareket edilmemekte, ayrıca adayların sunabileceği veya ortaya çıkan başka belgelerle de tanılama ve uyarlamanın gerekliliği değerlendirilebilmektedir.

Yükseköğretime geçiş kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler açısından eğitsel tanılama çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Bu ihtimallerden ilki, adayın talebinin bir eğitsel tanılama aracı olarak kullanılmasıdır. Buna göre engelli adaylara yönelik bazı uyarlamalar, adayın kendi durumuna uygun olan uyarlamalardan tercih ettiği biri doğrultusunda gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum aynı zamanda, engellilerle ilgili alınacak kararlara engelli ve ailesinin de katılımının aranması ilkesiyle doğrudan ilişkilidir. Yukarıdaki örnekten hareketle, belirli oranda gören (az gören) bir aday, sınava okuyucu görevli eşliğinde mi yoksa büyük puntolu sınav kitapçığı ile mi gireceğini kendisi tercih edebilmektedir.¹²² Dahası, söz konusu adayın iki yıl üst üste aynı sınava girmesi ihtimalinde ilk yıl tercih ettiği uyarlama yerine ikinci yıl diğer bir uygulamayı tercih etmesinin önünde de bir engel bulunmamaktadır.

Görüldüğü üzere burada büyük puntolu sınav kitapçığı veya okuyucu görevli eşliğinde sınava girilmesi uyarlamalarının gerçekleşmesi için aranan sebeplerden biri adayın sağlık durumuyken diğeri de adayın talebi doğrultusunda gerçekleştirilen uyarlamadır. İşte buna benzer örnekler açısından adayın talebinin eğitsel tanılama için yeterli olabileceği belirtilebilir.

Yükseköğretime geçiş faaliyetleri açısından eğitsel tanılamamanın yapılabileceği ikinci ihtimal, bazı uyarlamalara bağlı olarak gerçekleştirileceği kararlaştırılan diğer uyarlamalardır. Bazı durumlarda bir uyarlamanın gerçekleştirileceğinin tespit edilmesi, diğer bir uyarlamanın gerçekleştirilmesini zorunlu kılabilir. İşte burada adayın tercih hakkı veya idarenin sahip olabileceği takdir yetkisi, ilk uyarlamanın belirlenmesiyle ortadan kalkmaktadır. Yukarıdaki örnek doğrultusunda, sınava okuyucu görevli eşliğinde

¹²² 2025 YKS Kılavuzu, 41.

girecek bir adayın görsel içerikli sorulardan kesin olarak muaf tutulacağı, diğer taraftan büyük puntolu soru kitapçığı ile sınava giren görme engelli adayın ise görsel içerikli soruları cevaplamasının bekleneceği belirtilebilir.¹²³ Bu durumda, okuyucu görevli eşliğinde sınava girilmiş olması, soru muafiyeti uygulamasının gerçekleştirilmesi bakımından eğitsel tanılamayı, yani aslında muafiyet uygulamasının bir sebebini oluşturmaktadır. Buna benzer durumlar açısından değerlendirme yapıldığında adayların özellikle de kendi tercih edecekleri uyarlamaları ek sonuçlarını ve sebep olacakları diğer uyarlamaları da dikkate alarak değerlendirmeleri gerektiği söylenebilir.

Diğer taraftan idarenin de ilk uyarlamayı işleme almak ile birlikte takdir yetkisinin sona erdiğini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Benzer şekilde, düzenleyici işlemlerle uyarlamalar belirlenirken uyarlamaların sebep ve konuları da bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

Yükseköğretime geçiş kapsamındaki uyarlamaların sebeplerini oluşturan eğitsel tanılamanın tespit edilmesi bakımından sunulabilecek başka bir örnek ise ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından sunulabilecek bilgi ve belgelerdir. Bazen de engel durumunun kişiyi eğitim ve sınav hizmetleriyle ilişkili olarak nasıl etkilediğinin anlaşılması için farklı teşhis, tespit veya değerlendirmelere ihtiyaç bulunabilir. Bu kapsamda örneğin işitme engelli bir adayın engel durumu ile dil becerilerinin gelişimi arasındaki ilişkinin belirlenmesi için engel durumunun ne zaman oluştuğuna dair rehberlik ve araştırma merkezleri tarafından verilmiş olan belgeler kullanılabilmekte, adaylara sunulacak bazı uyarlamalar bu doğrultuda belirlenebilmektedir.¹²⁴ Görüldüğü üzere bu ihtimal açısından uyarlamanın belirlenmesinde, sağlık durumuna ek olarak çeşitli kişi, kurum veya kuruluşların tespitleri de aranabilmektedir.

Eğitsel tanılama hangi usulle yapılacak olursa olsun, engelli adaylara yönelik uyarlamalar ve haklar belirlenirken yalnızca sağlık bilgisinin göz önünde bulundurulmasının yeterli olmayacağı; hakkaniyete uygun, adayın özel şartlarını dikkate alan ve geçerli ve adil bir süreç gerçekleştirilmesini sağlayacak tedbirlerin belirlenmesi için çeşitli ek tespitlere de ihtiyaç duyulduğu söylenebilecektir. Bu nedenle özellikle de eğitim ve sınav gibi süreçlerde yalnızca tıbbi tanılama üzerinden genelleme yoluyla veya takdiren bir karar verilmemeli, hukuka uygun bir değerlendirme neticesinde uyarlama faaliyetlerini gerekli

¹²³ 2025 YKS Kılavuzu, 41.

¹²⁴ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 42.

kılan diğ er sebepler bakımından da bir inceleme yapılmalıdır. Tüm sebepler bakımından değerlendirme yapılmadan karar verilmesi durumunda ise idare tarafından gerçekleştirilen uyarlama, sebep unsuru bakımından hukuka aykırı olma tehlikesini barındıracaktır.

2. BÖLÜM: YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ENGELLİ ADAYLARA YÖNELİK MERKEZİ SINAV UYGULAMALARI

Hem Türkiye’de hem de farklı ülkelerde ortaöğretim mezunlarının yükseköğretime geçişinin sağlanması için çeşitli sistem ve yöntemler önerilmiş ve kullanılmıştır.¹²⁵ Türkiye’de ise daha önceden üniversiteler tarafından yürütülen öğrenci seçme ve yerleştirme işlemleri, uzun bir süredir merkezî sınavlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.¹²⁶ Merkezî sınavların; adaylar, veliler, eğitimciler ile kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere çeşitli kişiler açısından birçok olumlu ve olumsuz etki oluşturabildiği belirtilmektedir.¹²⁷ Merkezî sınavlara dayanan yükseköğretime geçiş sistemleri bazı noktalarda eleştirilere tabi tutulabilse de merkezî sınavların sınava girenlerin “düzeyinin ölçülmesi” ve “belirli kurumlara girmek isteyen adayların yeterliliklerinin belirlenmesi” gibi işlevlerinin bulunduğu belirtilmektedir.¹²⁸ Bu yönleriyle merkezî sınavlar, gerçekleştirilmesi aşamasında çeşitli tedbirlerin alınması gerektiğinin kabul edildiği fakat Türkiye dâhil çeşitli ülke ve bölgelerde yükseköğretime geçiş sürecinde kullanılan bir araç niteliğindedir.

Türkiye’de üniversiteye geçiş amacıyla gerçekleştirilen merkezî sınavlar, daha önce Üniversitelerarası Öğrenci Seçme, Yerleştirme Merkezi (ÜSYM) tarafından yürütülürken¹²⁹ sürecin devamında ÖSYM tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Tarihî arka plan bakımından kuruluş amacı itibarı ile üniversitelere öğrenci seçme görevini icra eden ÖSYM, günümüzde benzer ilkeler çerçevesinde birçok sınavı gerçekleştirmektedir. Yükseköğretimle ilişkili sınavlar bağlamında durum değerlendirildiğinde ise yükseköğretim mezunlarının mesleki kariyerleriyle ilgili olarak girebilecekleri sınavların yanında ortaöğretim mezunlarının yükseköğretime geçişinde kullanılan sınavlar ve

¹²⁵ Bozkurt Güvenç, *Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş* (Ankara: ÖSYM Yayınları, 1992); Umut Kayapınar - Bekir Kirişcan, “Güzel Sanatlar Fakültelerine Öğrenci Seçiminde Özel Yetenek Sınavı mı YKS mi?”, *Yükseköğretim Dergisi* 14/1 (2024); Hüseyin Oral, “Yükseköğretime Geçiş Sınavına Yeni Bir Sistem Önerisi: İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Yükseköğretim Dergisi* 2/1 (2012); Güneş Korkmaz, “Türk Eğitim Sisteminde Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçişte Bütüncül Bir Model Önerisi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 20/3 (2022); Muhammet Koçak, “Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinde Yükseköğretime Geçiş Süreci”, *The Journal of Language and Linguistic Studies* 8/1 (Nisan 2012).

¹²⁶ İsa Eşme, “Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sistemi”, *Yükseköğretim Dergisi* 4/3 (2014).

¹²⁷ Serkan Ünsal, “The Social, Psychological, and Economic Effects of Centralized Exams on Parents”, *Cumhuriyet International Journal of Education* 13/1 (2024).

¹²⁸ Ural Aküzüm, “Türk İdare Hukukunda Sınavlar: Genel Bir Bakış”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/2 (2017), 94.

¹²⁹ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), "Hakkında" (Erişim 09.06.2025).

yükseköğretim kapsamındaki eğitim kademeleri arasındaki geçiş veya uzmanlaşma amacıyla girilen sınavlar ÖSYM tarafından 2025 yılında gerçekleştirilen sınavlardır.¹³⁰ Bu sınavlardan özellikle de Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) kapsamında gerçekleştirilen Temel Yeterlilik Testi (TYT), Alan Yeterlilik Testi (AYT), Yabancı Dil Testi (YDT) ve YKS Kapsamında Spor Bilimleri İçin Özel Yetenek Sınavı (ÖZYES); Türkiye Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı (TR-YÖS) ve Millî Savunma Üniversitesi Askerî Aday Öğrenci Belirleme Sınavı (MSÜ) yükseköğretimin ilk kademelerine giriş imkânı tanınması bakımından bu çalışma açısından dikkat çekici niteliktedir. Diğer taraftan daha önce de açıklandığı üzere Millî Savunma Üniversitesi Millî Savunma Bakanlığının bünyesinde kurulduğundan¹³¹ ve bu nedenle de özel hükümlere tabi olduğundan (Anayasa m. 132); bu üniversiteye yerleştirilmek isteyen adayların girdiği MSÜ bu başlık altında incelenecek olan sınavlar arasında yer almamaktadır.

Şüphesiz ki yükseköğretime geçiş kapsamında engelli adaylara yönelik uygulamalar da gerekli ilkeler ve esaslar dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Nitekim görev ve yetkilerinin düzenlendiği mevzuat, “geçerli, güvenilir ve adil ölçme, seçme ve yerleştirme” gerçekleştirme misyonu ve temel ilkeleri doğrultusunda ÖSYM’nin amaçlarından birinin de merkezî sınav uygulamalarını engelli adaylar için hakkaniyet çerçevesinde yürütmek olduğu söylenebilir.¹³² Bu durum, engelli adayların yükseköğretime erişimleri için önem arz ettiği gibi idarenin faaliyetlerinin hukuka uygunluğunun sağlanması için de önemlidir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde merkezî sınavlara ilişkin birçok idari faaliyet gerçekleştirilmektedir. İdare, faaliyetlerini idari eylemler, idari işlemler ve idari sözleşmeler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Özellikle de engelli adaylara yönelen idari faaliyetler göz önüne alındığında, idari eylemler ve idari işlemler dikkat çekmektedir.

İdari eylem kavramı idarenin hareket, tavır ve davranışlarını ifade etmektedir. Bir idari işleme dayanmayan (salt) idari eylemler, İYUK m. 13 gereğince kendilerine has bir usulle tam yargı davasına konu edilebilmektedir.¹³³ Bu kapsamda, bir merkezî sınav esnasında

¹³⁰ Örnek olarak 2025 yılında ÖSYM sınav takviminde bulunan sınavlar için bk.: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), "Takvim" (Erişim 09.06.2025).

¹³¹ Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması ve Millî Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesi Hakkında Kanun, Resmî Gazete 29898 (24.11.2016), Kanun no. 6756, m. 5.

¹³² Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), "Hakkında" (Erişim 09.06.2025).

¹³³ Konu hakkında detaylı bilgi için bk.: Talha Erdoğan, *Salt İdari Eylem Karşısında İdarenin Sorumluluğu* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021).

sınav görevlilerinin herhangi bir idari karara dayanmaksızın gerçekleştirebileceği muhtemel bir davranış, idari eylem olarak değerlendirilebilecektir.

Yükseköğretime geçiş sürecindeki faaliyetlerin önemli bir kısmı ise idari işlem niteliğindedir. İdari işlem kavramının tanımı ile ilgili farklı eserlerde çeşitli tanımlar yapılmış olsa da¹³⁴ idari işlemlerin, idarenin idari faaliyetlere dair irade beyanı olarak tanımlanması mümkündür. Bu noktada idari faaliyetin tanımıyla ilgili gerçekleştirilebilecek tartışmalardan hareketle idari işlemin tanımı da çeşitlenebilmektedir. Bir Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında ise idari işlem, “idare makamlarının, idare fonksiyonu ile ilgili konularda aldığı tek taraflı icrai karar”¹³⁵ şeklinde tanımlanmıştır. İdari işlemlerin hukuka uygunluk denetimi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 2. Maddesi’nden hareketle beş unsur üzerinden yapılmaktadır. Buna göre, İYUK’un 2. maddesinde, iptal davasına konu olan idari işlemlerin hukuka uygunluk denetiminin “yetki, şekil, sebep, konu ve maksat” unsurları bakımından inceleneceği belirtilmiştir. Bu yönüyle idari işlemin unsurları, hukuka uygunluk durumunu daha kolay bir şekilde belirlemek için kullanılabilecek metodolojik bir araç niteliğindedir.¹³⁶

Yükseköğretime geçiş kapsamındaki merkezî sınavlara dair idari işlemler kimi zaman sürece ilişkin çeşitli usul ve esasları düzenleyen genel işlemler niteliğindeyken kimi zaman da doğrudan bir adayın sınav sürecinin gerçekleştirilmesine dair uygulamaları kapsamaktadır. Sınav sürecinin hukuka uygunluğunun sağlanabilmesi için ise hem idare tarafından tesis edilen genel ve soyut nitelikteki düzenleyici işlemlerin hem de bu düzenlemeler doğrultusunda hayata geçirilen ve adaylara yönelen somut uygulamaların hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Nitekim hukuka uygunluk, idarenin hem hukukun diğer kurallarına hem de “kendi koyduğu kural”lara uygun davranmasını gerektirmektedir.¹³⁷

Engelli adayların kendilerine özgü durumları nedeniyle gerçekleştirilebilecek bazı faaliyetlerde yetkili makam ve kamu görevlilerince kullanılabilecek takdir yetkisinin

¹³⁴ Örnek olarak bk.: Kemal Gözler- Gürsel Kaplan, *İdare Hukukuna Giriş* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2020), 135-138; Bahtiyar Akyılmaz vd., *Türk İdare Hukuku*, 159-162; Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 164.

¹³⁵ Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, E. 1972/2 K. 1973/10 (14.04.1973).

¹³⁶ Güher Ulu, “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38/2 (Eylül 2020), 78.

¹³⁷ Ulu, “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”, 79.

sınırları da ele alınmalıdır. Takdir yetkisi, “serbestçe karar alma, hareket etme yetkisi”¹³⁸ olarak tanımlanmaktadır. İdarenin hangi konularda serbestçe karar alabileceğinin ve bu yetki alanının sınırlarının ne olduğunun belirlenmesi, gerçekleştirilen işlemlerde yetkinin aşıp aşılmadığının anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Doktrinde, takdir yetkisinin sınırlarının anayasa, kanun ve hukukun genel ilkeleri ile tespit edilebileceği belirtilmektedir.¹³⁹ Bu noktalardan hareketle, bu bölümde yükseköğretime geçiş sürecinde gerçekleştirilen merkezî sınavlara dair engelli adaylara yönelik idari faaliyetler ele alınacak ve hangi şartlarda gerçekleştirilen işlemlerin hukuka uygun olacağı açıklanacaktır.

2.1. Yükseköğretime Geçiş Kapsamındaki Merkezî Sınavlarda Engelli Adaylara Yönelik Faaliyetlerin Düzenlenmesi

İdari faaliyetlerin önceden belirlenen kurallar doğrultusunda gerçekleştirilmesi, iyi bir idare olarak hareket etmenin gerektirdiği hususlardan biridir. Bu nedenle idari faaliyetler kimi zaman idarenin kanuniliği ilkesi gereğince kanun ile düzenlenirken kimi zaman da idareye tanınan takdir yetkisi çerçevesinde idarenin söz konusu faaliyeti düzenlemesi beklenmektedir.¹⁴⁰ İdarenin, kendi faaliyetlerini çeşitli düzenlemeler ile önceden belirli kılması; idarenin işleyişinin düzenli bir şekilde sürdürülmesi, faaliyetlerin öngörülebilirliğinin güçlendirilmesi, ilgililerin makul beklentilerinin korunması gibi birçok faydayı beraberinde getirmektedir. Bunların yanında, “idarenin takdir yetkisine sahip olduğu alanları düzenlemesinin, idare açısından bir hak değil, fakat eşitlik ilkesinin bir gereği”¹⁴¹ olduğu da belirtilmektedir. Şüphesiz ki idare tarafından düzenleme yapılırken idareye tanınan yetki çerçevesinde hareket edilmelidir.

Yetki kelimesi; “bir görevi, bir işi yasaların verdiği imkânlarla göre, belli şartlarla yürütmeyi sağlayan hak, salahiyet, mezuniyet” anlamına gelmektedir.¹⁴² Yetki unsuruna yüklenecek olan anlam, diğer dillerde yetki kavramının nasıl ifade edildiği incelenerek de anlaşılabilir. Farklı dillerde yetki unsurunu ifade etmek için kullanılan kelimelere bakıldığında, bu sözcüklerin “yeterlilik” ve “güç” kavramları ile yakından ilişkili olduğu

¹³⁸ Yıldızhan Yayla, “İdarenin Takdir Yetkisi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 30/1-2 (Ağustos 2011), 203.

¹³⁹ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, 172.

¹⁴⁰ Detaylı bilgi için bk.: 1.2.

¹⁴¹ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi,” 173.

¹⁴² Güncel Türkçe Sözlük, “yetki”, (Erişim 30.04.2025).

görülmektedir.¹⁴³ Etimolojik olarak yapılan bu incelemenin de etkisiyle, yetki kavramının, “kamu makamının hukuki işlemler yapma yeteneği” ve “bir görevliye verilen iktidar” ifadeleri ile tanımlanması ¹⁴⁴mümkündür. Şüphesiz ilgili makam ve görevlilerin yeterlilik ve güçleri, ancak “yetkinin verildiği bir hukuk kuralının varlığı”¹⁴⁵ ile sağlanabilir. Bu nedenle bir idari faaliyet açısından yetkili olunduğunun belirtilebilmesi için idarenin harekete geçmesini sağlayan bir hükmün bulunması şartı aranmaktadır.

Danıştay tarafından “karar alma yeteneği” olarak ifade edilen yetki unsurunun “konu yer ve zaman itibarıyla, Anayasa ve yasalarla belli bir organ, makam ve kamu görevlilerine tanınmış bir güç”¹⁴⁶ olarak tanımlanmasından hareketle, yetki unsurunun kişi, yer, zaman ve konu bakımından ayrı ayrı incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.¹⁴⁷

Şüphesiz ki gerçekleştirilen düzenlemelerin beklenen faydayı vermesi, ancak tüm ilgililerin bu düzenlemelerden vaktinde haberdar olmasıyla mümkün olabilir.¹⁴⁸ Bu ise uzun bir süreci kapsayan yükseköğretime geçiş sürecinin, idari usul hukuku ilkelerine uygun bir şekilde yürütülmesiyle sağlanabilecektir.

İdari usulün belirli esaslar çerçevesinde yürütülmesi sayesinde idarenin işleyişi bir düzene sokulmakta ve ilgililerin kamu hizmetlerinden daha fazla faydalanmaları sağlanmaktadır. Türkiye’de idarenin genel işleyişini düzenleyen bir idari usul kanunu bulunmamaktadır. Bununla birlikte idarenin bazı faaliyetlerini düzenleyen çeşitli hükümlerden¹⁴⁹ ve ilmi çalışmalarından hareketle idari usul hukukuna hâkim bazı ilkeler belirlenmiştir. Bu kapsamda; iyi idare, eşitlik, ölçülülük, yetkinin kötüye kullanılmaması, dürüstlük, şeffaflık, hesap verilebilirlik, haklı beklentilerin ve kazanılmış hakların korunması, dinlenilme hakkı, bilgi edinme hakkı, kararların gerekçeli olması, hukuki yardım ve danışmanlık, başvuru yollarının gösterilmesi, kişisel verilerin korunması gibi birçok

¹⁴³ Gözde Ülker, *Türk İdare Hukukunda İdari İşlemin Yetki Unsuru* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 14.

¹⁴⁴ Güher Ulu, *İdari İşlemin Yetki Unsuru* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 31.

¹⁴⁵ Ülker, *Türk İdare Hukukunda İdari İşlemin Yetki Unsuru*, 3.

¹⁴⁶ Danıştay 8. D., E. 2004/3101 K. 2005/4802 (23.11.2005).

¹⁴⁷ Yetki unsurunun konu, yer ve zaman bakımından ele alınması gerektiği de belirtilmektedir. Örnek olarak bk.: Şükrü Karatepe, “İdarenin Takdir Yetkisi”, *Türk İdare Dergisi* 1392 (Eylül 1991), 66.

¹⁴⁸ Sıtkı Yıldız-Seda Gürler, “Görme Engelli Bireylerin Engelli Haklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi Ankara Örneği”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (2018).

¹⁴⁹ Örnek olarak bk.: Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete 25785 (13.04.2005); Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete 28601 (28.03.2013), m. 6.

ilkenin idari usul hukukuna hâkim olduğu söylenebilir.¹⁵⁰ Bu ilkelerin; idare ile ilgililer arasındaki iletişimin güçlendirilmesi, ilgililerin idari süreçlere katılmasının ve taleplerini idareye iletmelerinin kolaylaştırılması, idari süreçlerin hızlandırılması ve verimliliğinin artırılması, idari faaliyetin idari süreç devam ederken denetlenebilmesi sayesinde muhtemel uyuşmazlıkların usul ekonomisine uygun şekilde çözülmesi, ilgililerin idareye duyduğu güvenin artması, idarenin işleyişinin düzenliliğinin desteklenmesi gibi faydalar sunduğu söylenebilecektir.¹⁵¹ Bunun yanında yükseköğretime geçiş sürecinde engelli bireylere yönelik idari faaliyetlerin, ilgili mevzuatta öngörülen özel ilke ve esaslar çerçevesinde yürütülmesi de ilgililerin tatmin edilmesini kolaylaştıracak ve sürecin daha verimli şekilde yürütülmesini destekleyecektir. Bu yönden bakıldığında idari usul hukuku, yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin beklentiyi karşılayabilmesi için düzenlemelerin gerçekleştirilmesi esnasında dikkat edilmesi gereken ilkeleri gösteren önemli bir araç niteliğindedir.

Yükseköğretime geçiş süreci uzun bir dönemi kapsadığından bu sürecin idari usul hukuku bakımından değerlendirilmesinde ve bu değerlendirmeler doğrultusunda düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda engelli adaylar açısından idari usul hukukuna dair ele alınabilecek ilk husus, sürecin hukuki yardım ve danışmanlık ilkeleri yönünden değerlendirilmesidir. İdare tarafından ilgililere çeşitli hizmetler sunulması kadar bu hizmetler hakkında gerekli bilgilendirilmelerin yapılması da önem arz etmektedir. Zira sunulan bir kamu hizmetinden faydalanmak için öncelikle bu faaliyetten haberdar olunması gerekmektedir. Özellikle de çeşitli erişilebilirlik sorunlarıyla karşılaşma ihtimali olan ve adayların çoğunluğundan farklı durumda bulunan engelli adayların, idare tarafından kendilerine sunulan imkânlardan haberdar olabilmesi, kimi zaman daha da zor olabilmektedir. İşte bu noktada, merkezî sınavlarda sağlanan uyarlama faaliyetleri hakkında engelli adayların sürecin başında bilgilendirilmeleri önem arz etmektedir. Bir engelli adayın veya engelli adayların eğitim ve gelişimiyle ilgilenen kişilerin, çeşitli sebeplerle konu hakkında bilgilendirilmek istemeleri mümkündür.

Öncelikle, engelli adayların tam olarak sınırları belirlenmiş bir sınav süreciyle karşı karşıya kalabilmeleri ve sınavda karşılaşabilecekleri uyarlamaları öngörebilmeleri, sınava eşit şartlarda hazırlanmaları bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle engelli

¹⁵⁰ Fatih Kırışık, “İdare İle Bireyler Arasındaki İlişkilerde Güç Dengesizliğinin Giderilmesinde Etkili Bir Yöntem: İdari Usul”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37 (Temmuz 2013).

¹⁵¹ Akyılmaz vd., *Türk İdare Hukuku*, 537.

adayların sınavlara nasıl hazırlanacaklarını belirleyebilmeleri amacıyla kendilerine sunulacak uyarlamaların durumunun net bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan bir araştırmada, 2024 YKS'ye okuyucu görevli eşliğinde girmeyi düşünen görme engelli adayların, sınav uyarlamaları hakkında bilgi eksikliğinin bulunduğu tespitine yer verilmiştir.¹⁵²

Benzer şekilde görme engelli katılımcılarla yapılan bir araştırmada, “muafiyet maddelerinin belirlenme kriterleriyle ilgili de katılımcıların bilgi sahibi olmak istedikleri ve muaf olarak seçilen ya da seçilmeyen maddelerin uygunluğu konusunda güven duymadıkları”¹⁵³ belirtilmektedir. Bu durum, hem düzenleyici işlem ile belirliliğin sağlanması gerektiğini hem de en azından engelli adayların sınav süreci hakkında daha doğru bir şekilde bilgilendirilmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim 2022 YKS'ye okuyucu görevli eşliğinde girecek olan görme engelli adaylara, sınav uyarlamaları hakkında çevrim içi şekilde bilgilendirme yapıldığında adayların bilgilendirme öncesine kıyasla daha az hukuki yardıma ihtiyaç duyduklarını belirttikleri görülmüştür.¹⁵⁴ Benzer şekilde ÖSYM tarafından da ilk defa sınava girecek engelli adaylara, sınav uyarlamaları hakkında bilgilendirici materyal hazırlanması yönünde hedef belirlenmiştir.¹⁵⁵ Dolayısıyla engelli adayların gerek genel sınav uygulamaları hakkında gerekse de engelli adaylara yönelik sınav uyarlamaları hakkında detaylı, anlaşılabilir, erişilebilir ve açık şekilde bilgilendirilmesi, kendilerine sunulan haklardan tam anlamıyla faydalanmaları için önem arz etmektedir.

Bu kapsamda gerekli düzenlemeler yapılırken ilgili idareler (ÖSYM, YÖK vs.) tarafından yazılı, görüntülü ve sesli bilgilendirici içeriklerin hazırlanması, bu içeriklerin somut örneklerle desteklenmesi, gerekiyorsa çevrim içi bilgilendirme imkânlarından faydalanılması, kılavuz gibi düzenleyici işlemlerde net ve açık bilgilerin paylaşılması, gerektiğinde düzenleyici işlemlerde hatırlatmaların yapılması, geçmiş dönemlerdeki

¹⁵² Huzeyfe Aydın vd., “Görme Engelli YKS Adaylarının Sınav Uyarlamaları Hakkındaki Bilgi Düzeyi: Mevcut Durum ve Geliştirme Önerileri”, *Uluslararası Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ed. Yıldız Yıldırım Görgülü vd. (Ankara: ÖSYM, 2024).

¹⁵³ Selma Şenel, “Görme Engelli Öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavı Deneyimleri”, *Hacettepe Journal of Educational Research* 1/1 (Aralık 2015), 11.

¹⁵⁴ Huzeyfe Aydın vd., “Görme Engellilerin Merkezi Sınav Uyarlamalarına İlişkin Bilgi Düzeylerinin Arttırılmasına Yönelik Yeni Bir Yöntem: Çevrim İçi Eğitim”, *Engelsiz Bilişim 2023: Engelsiz Dijital Dönüşüm*, Ed. Mustafa Özhan Kalaç-Vahap Tecim (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2023).

¹⁵⁵ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu* (2019), 36.

engelli adaylara yönelik sınav uygulamalarına dair bilgilere engelli adayların erişebilmelerinin sağlanması önem arz etmektedir. Örneğin bu kapsamda okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adayların muaf olduğu sorularla ilgili yalnızca 2017 ÖSYS kapsamındaki sorular erişime açılmış,¹⁵⁶ 2024 YKS kapsamındaki muaf sorular ise ÖSYM tarafından paylaşılan ses kaydında okutulmaması vesilesiyle tahmin edilebilir kılınmış¹⁵⁷; bunun dışındaki sorular erişime açılmamıştır. Dolayısıyla engelli olmayan adaylar nasıl geçmiş uygulamalardan kıyasen faydalanarak çalışmalarına yön verebiliyorsa görme engelli adayların da genel veya özel yöntemlerle uyarlamalar hakkında bilgi edinme imkânına sahip olmaları sağlanmalıdır.

Sınav uyarlamaları hakkındaki bilgilerin detaylı ve açık şekilde belirlenmesi, yalnızca adayların çalışmalarını kolaylaştırmayacak, aynı zamanda engelli adaylara eğitim hizmeti sunan kişi ve birimlerin de işlerini kolaylaştıracaktır. Bu noktada, her ne kadar eğitim hizmetini sunan Millî Eğitim Bakanlığının yükseköğretime geçiş süreçlerinde doğrudan doğruya bir yetkisi bulunmasa da yükseköğretime geçiş sürecine öğrencileri hazırlayan eğitim hizmetinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından verilmiş olması, eğitim ve sınav hizmetleri arasındaki bütünlüğün korunması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁵⁸ Zira Anayasa’da yer verilen idari bütünlük ilkesi, birbiriyle ilişkili kamu hizmetlerinin, farklı kamu tüzel kişiliklerince gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılmaksızın birbirini tamamlayacak şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, sınav içeriklerinin kapsamı ve sınav sorularına yönelik bazı çalışmaların, sınavı gerçekleştiren ÖSYM ve eğitim hizmetini sunan Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ortaklaşa şekilde yürütüldüğü bilinmektedir. İşte bu noktada, engelli adayların da sınavlara gerektiği şekilde hazırlanabilmesi için ortaklaşa çalışmaların yapılması gerektiği, özellikle de ÖSYM tarafından engelli adaylara yönelik hazırlanabilecek bilgilendirici içeriklerin Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içerisinde adaylara iletilebileceği belirtilmelidir. Bunun yanında, üst öğrenime geçiş hakkında öğrencilere danışmanlık vermek, Millî Eğitim Bakanlığına görev olarak verilmiştir. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığının, diğer ilgili birimlerden edinebileceği bilgiler doğrultusunda engelli adaylara hem genel olarak hem

¹⁵⁶ Örnek olarak bk.: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), “2017-YGS Görme Engelli Adaylara Sorulmayan Sorular (Temel Soru Kitapçığına Göre)” (Erişim 09.06.2025).

¹⁵⁷ Örnek olarak bk.: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) Youtube kanalı.

¹⁵⁸ Oytun Khatib Shahleh, *Engelli Öğrencilerin Yükseköğretim Süreçlerindeki Kolaylaştırıcı ve Engelleşici Unsurlar: İstanbul Üniversitesi Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 97-98.

de engel durumlarıyla bağlantılı şekilde danışmanlık hizmeti sunması gerekebileceği belirtilmelidir.¹⁵⁹ Bu nedenlerle de engelli adaylara yönelik sınav uygulamalarının düzenlenmesi esnasında detaylıca açıklanmasında fayda bulunmaktadır.

Son olarak engelli adayların sınav uyarlamaları hakkında bilgilendirilmesi, sınavın geçerliliği açısından da önem arz etmektedir. Nitekim sınav kurallarına uygun şekilde hareket etmeyen engelli adayların sınavlarının, ÖSYM tarafından geçersiz sayıldığı bilinmekte, bu durumda adayın herhangi bir hile veya açık hata ile bu hukuka aykırılığı gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin tespiti gerekebilmektedir.¹⁶⁰ Böyle bir durumda hem sınav öncesinde düzenleyici işlemlerle ÖSYM tarafından gerekli bilgilendirmelerin yapılması hem de sınav salonunda sınav başlamadan önce ilgili yönerge ve benzeri işlemlerle bilgilerin adaya aktarılması ve hatırlatmaların yapılması, adayın sınav kurallarına uyma ihtimalini arttıracak, bu kurallara uymayan adayların da doğacak hukuki sonuçtan sorumlu tutulmasını sağlayacaktır. Zira uyarlamaların sınırları ve hukuki sonuçlar hakkında detaylı ve yeterli şekilde bilgilendirilen bir adayın, belirtilen kurallara aykırı davrandığı bir durumda adayın iyi niyetli olduğundan bahsedilemeyecektir. Bu noktada, ÖSYM tarafından engel gruplarına göre hazırlanan çeşitli bilgilendirici belgelerin sınav esnasında adaylar için okutulması, bu sorunun çözümü açısından önemli bir gelişmedir.¹⁶¹ Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde sınav sürecinin adayın katılımına açık, erişilebilir, şeffaf ve gerekli hukuki yardımın sunulduğu bir şekilde gerçekleşmesi; sürecin hukuka uygun şekilde yürütülmesini, sınava hazırlık döneminin hem adaylar hem de ilgili kurum ve kuruluşlar açısından daha verimli şekilde geçirilmesini ve sınavın geçerliliği ihtimalinin arttırılmasını kolaylaştıracaktır.

Tesis edilen düzenleyici işlemlerin erişilebilirliği, düzenlemenin ilgililere nasıl ulaştırıldığıyla ilgilidir.¹⁶² Bu durum ise idari işlemin şekil unsuru bakımından denetlenmesini gerektirmektedir. İlgililerin idari işleme dair bilgilere erişebilmesi, hem idari işlemin gereği doğrultusunda hareket edilebilmesi hem de söz konusu idari işlem aleyhine hukuki yollara başvurulabilmesi için önem arz etmektedir. Zira bir kimsenin tam anlamıyla haberdar olmadığı bir faaliyete karşı hukuki yollara başvurulabilmesi

¹⁵⁹ Bk.: 3.1.3.

¹⁶⁰ Bk.: 2.4.2.

¹⁶¹ Örnek olarak bk.: Okuyucu Yardımı Alan Görme Engelli Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi.

¹⁶² Aslıhan Deniz Bilgehan, *Siber Alanda Sunulan Kamu Hizmetinde Erişilebilirlik İlkesi* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 29-30.

düşünülemez. Nitekim İYUK'ta da dava açma süresinin, yazılı bildirimin veya ilanın yapılacağı tarihi izleyen günden itibaren başlayacağı düzenlenmiştir (m. 7 ve 8). Dolayısıyla şekil kuralları yerine getirilerek usulüne uygun şekilde ilgisine bildirilmeyen bir idari işleme karşı dava açma süresi de başlamayacaktır.

Yükseköğretime geçiş sürecindeki merkezî sınavlarla ilgili olarak idare tarafından sınav esnasında gerçekleştirilmeyen bilgilendirme ve düzenlemelerin önemli bir kısmı günümüzde elektronik ortamda yapılmaktadır. İlgili mevzuat kapsamında ÖSYM tarafından web sayfası üzerinden yapılan bilgilendirmelerin adaylara tebliğ hükmünde olduğu düzenlenmiştir (Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Hizmetleri Hakkında Kanun m. 7/5).

Bu kapsamda, sınavlardan önce gerçekleştirilen düzenleme, duyuru, ilan ve bilgilendirmelerin erişilebilir şekilde yapılması ve adaylarca çeşitli işlemlerin yürütüleceği sistem ve platformların erişilebilirliğinin sağlanacağı bir altyapının oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda işitme engelli ilgililer için videolarda altyazı ve işaret dili kullanılması veya sesli içeriklerin yazılı dökümünün sunulması, görme engelli ilgililer için videolarda sesli betimleme ve fotoğraflarda alternatif metinlerle yazılı betimlemelere yer verilmesi, sosyal medya hesapları ve web sayfalarının engellilerin kullandığı yazılımlar ile ulusal ve uluslararası standartlarla uyumlu şekilde tasarlanması ve içeriklerle geliştirilmesi, farklı engel durumu olan ilgililer için anlaşılabilir bir dilin kullanılması önem arz etmektedir. Nitekim kamu kurum ve kuruluşlarının sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımların erişilebilirliğinin sağlanması 2023-2025 Ulusal Engelli Hakları Eylem Planı'nda da bir hedef olarak belirlenmiştir.¹⁶³ Bu hususlara dikkat edilmeden gerçekleştirilen bilgilendirmeler, engelli aday ve ilgililerin sınav sürecine dair bilgilere erişmesini zorlaştıracaktır. Dahası, erişilebilir formatta sunulmayan idari işlemler hukuka aykırı kabul edilecektir. Nitekim Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından ÖSYM'nin gerçekleştirdiği sosyal medya paylaşımlarında görme engelliler için duyuru amacıyla kullanılan fotoğrafların betimlemesine yer vermemesi, ayrımcılık yasağının ihlali olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁴

Yazılı merkezî sınavlara dair düzenlemeler yalnızca sınav öncesinde adaylarla paylaşılmamaktadır. Bu kapsamda sınavda uyulması gereken bazı kurallar, adaylara sınav

¹⁶³ Bk.: 2023/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

¹⁶⁴ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Başvuru No.: 2023/63 K. No: 2023/582 13/2023 24.01.2023.

esnasında da iletilebilmektedir. Böyle bir durumda da bu ilan ve hatırlatmaların erişilebilir ve engelli adaylar tarafından rahatlıkla algılanabilir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda örneğin görme engelli adayın sınav salonunda tahta ve benzeri yerlere yazılmış olan uyarılar bulunuyorsa bu uyarılara ve hatta sınavın bitişine kalan süreyi anlamak için saat bilgisine dahi sözlü şekilde ulaşmasının gerekebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Böyle bir tehlike, engelli olmayan başka bir aday için ise söz konusu olmayacaktır. Diğer taraftan sınav esnasında genellikle sesli şekilde gerçekleştirilen sınav düzenine ilişkin bilgilendirmelerin, işitme engelli adaylar için ise farklı bir yolla gerçekleştirilmesi gerekebilecektir. Zira sesli şekilde yapılan bilgilendirmeler, işitme engelli öğrencilere ulaşmayacağından, bu adaylardan söz konusu yönlendirmeler doğrultusunda hareket etmeleri de beklenemeyecektir.

Bu kapsamda, ÖSYM tarafından sınav görevlilerine sunulan yönlendirmelerde sesli olarak yapılan bilgilendirmelerin sınav salonunda bulunan tahtaya yazılması gibi bazı tedbirlerin alınması, bir gereklilik olarak görünmektedir. Bu yönde tedbirlerin alınması, bir anlamda alınan kararların iletilmesi esnasındaki şekli uyarlamalar ve erişilebilirlik düzenlemeleri olarak dikkat çekmektedir. İdarenin, planlamalarını yaparken bu hususları göz önünde bulundurmasında ve sınav esnasındaki bilgilendirmeleri ve uygulamayı bu doğrultuda gerçekleştirmesinde fayda bulunmaktadır. Bu hususlar, idari işlemlerin şekil unsuru bakımından hukuka uygun biçimde tesis edilmesinden beklenen faydaların sağlanması açısından önem arz etmekte olup aynı zamanda engelli adayların hak ihlalleriyle karşılaşmasının da önüne geçecektir. Tüm bu noktalardan hareketle, bu başlık altında yükseköğretime geçiş kapsamındaki merkezî sınav uygulamalarına yönelik idarenin sahip olduğu düzenleme yetkisi, yükseköğretime geçişte usul ve esasların düzenlenmesi ve merkezî sınavın uygulanmasına dair hususların düzenlenmesi açısından ele alınacaktır.

2.1.1. Yükseköğretime Geçiş Yönelik Usul ve Esasların Düzenlenmesi

Anayasa’da “yükseköğretime giriş”in kanun ile düzenleneceği hüküm altına alınmıştır (m. 130/9). Şüphesiz ki usul ve esaslar ile uygulamaların güncellenmesinin gerekebileceği uzun bir dönemi kapsayan yükseköğretime geçiş faaliyetinin tüm detayları ile kanunla

düzenlenmesi mümkün olmayabilir.¹⁶⁵ Bu nedenle yapılan kanuni düzenlemeler ile usul ve esasların belirlenmesi konusunda yetki verilen idari mercilerin tespit edilmesi gerekmektedir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda yükseköğretime geçişin fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi Yükseköğretim Kurulu’nun görevleri arasında sayılmış (m. 7/h-1) ve bu husustaki düzenlemelerin Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılacağı düzenlenmiştir (m. 45). Bu noktadan hareketle yükseköğretime geçiş sürecindeki gerekli düzenlemeleri yapma, yani usul ve esasları belirleme yetkisinin Yükseköğretim Kuruluna (YÖK) ait olduğu anlaşılmaktadır.

İlgili Anayasa ve kanun hükümlerinde, bölgesel bir sınırlama yapılmamıştır. Bu nedenle yükseköğretime geçiş konusunda YÖK tarafından yapılan düzenlemelerin, yer bakımından bir sınırı bulunmamaktadır. İstisnai olarak uygulanan yükseköğretime geçiş hakkındaki geçiş hükümleri dışında YÖK’ü düzenleme yapma hususunda zaman bakımından yetkisiz kılacak makul bir sebep de bulunmamaktadır. Bu nedenle ilgili mevzuat çerçevesinde yükseköğretime geçiş konusunda genel düzenleme yapma yetkisinin YÖK’e ait olduğu söylenebilecektir.

Yükseköğretime giriş, Yükseköğretim Kanunu m. 45’te düzenlenmiştir. Söz konusu madde kapsamında bazı konularda detaylı düzenlemelere yer verilirken bazı konularda temel hususların belirtilmesiyle yetinilerek idareye takdir hakkı tanınmıştır. Bu takdir hakkının; zamanın şartlarına göre yükseköğretimden beklentiler, eğitim ve istihdam planlaması ve benzeri hususlar dikkate alınarak diğer hukuki usul ve esaslar çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle de kanunun farklı maddelerinde yer verilen imkân ve fırsat eşitliği ilkesinin engelli yükseköğretim öğrenci adayları için göz önünde bulundurulması gerektiği üzerinde durulmalıdır.

Uzun bir süre boyunca engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları, YÖK tarafından yayımlanan kılavuzlar ile düzenlenmiştir. Daha sonra 2022 yılında engelli bireylere yönelik sınav uygulamalarını da konu alan “Engelli Bireylere Dair Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik” YÖK tarafından yayımlanmıştır. Çeşitli zamanlarda yönetmeliğe eklenen geçici maddeler ile yönetmeliğin yürürlüğe giriş tarihi ertelenmiş olsa da 2025 YKS kapsamında yönetmeliğin uygulanacağı belirtilebilir. Aslında erişilebilirlik ve uyarlama faaliyetlerini konu alan düzenlemelerin sürekli olarak ertelenmesi, engelli bireylerin toplumsal hayatın

¹⁶⁵ Bk.: 1.2.4.

her alanına tam ve etkin katılımı açısından önemli bir sorun oluşturabilme tehlikesini barındırmaktadır. Zira erişilebilirlik ve gerekli uyarlama faaliyetleri sağlanmadığında engelli bireylerin ilgili hizmetlere ve fırsatlara erişmesi engellenmiş olmaktadır.¹⁶⁶

Nitekim erişilebilirliğin sağlanması yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için tanınan sürenin uzatılmasına, dolayısıyla da erişilebilirliğe dair kanun hükümlerinin yürürlüğünün ertelenmesine dair kanun değişikliğini¹⁶⁷ Anayasa Mahkemesi iptal etmiştir.¹⁶⁸ Bununla birlikte yönetmelik hükümlerinin ÖSYM tarafından yıllar içerisinde küçük güncellemelerle sürdürülen sınav uyarlamaları ve bunlara ilişkin kılavuz hükümleri ile benzerlik göstermesi nedeniyle üst üste yapılan ertelemeler engelli adaylar açısından büyük bir belirsizliğin oluşmasına neden olmamıştır. Mevcut durumda YÖK tarafından yayımlanan “Engelli Bireylere Dair Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik” yürürlüktedir.

Diğer taraftan ilgili yönetmelikte gerçekleştirilen düzenlemeler bakımından bir hususa da dikkat edilmelidir. Bilindiği üzere yükseköğretime geçiş sürecine dair birçok hüküm kılavuzlar aracılığıyla düzenlenmektedir. İdare hukukunun kaynakları açısından bir değerlendirme yapıldığında ise kılavuz hükümleri, yönetmelik hükümlerinin normlar hiyerarşisinde altında bulunmaktadır.¹⁶⁹ Bu durumun doğal bir sonucu olarak her bir yükseköğretime geçiş süreci için ayrı ayrı çıkarılacak kılavuzların ilgili yönetmelik hükümlerine aykırı olamayacağı söylenebilecektir. Bu husus aslında engelli adaylara yönelik sınav uyarlamalarına dair sunulan hakların daha genel bir koruma altına alındığı şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan yıllar içerisinde yükseköğretime geçiş sürecinde ve özellikle de bu süreçteki merkezî sınavlarda çeşitli değişiklikler öngörülebilmektedir. İşte böyle bir durumda tüm adaylar için ilgili kılavuzlar ile değiştirilen bazı hususlar, ilgili yönetmelik hükümlerinin kılavuz hükümlerine göre normlar hiyerarşisinde daha üstte bulunması sebebiyle engelli adaylar için değiştirilemeyecek veya böyle bir değişikliğin gerçekleştirilebilmesi için yönetmelikte değişiklik yapılması gerekebilecektir. Dolayısıyla ilgili yönetmelik hükümlerinin, muhtemel sınav sistemi değişikliklerine açık olacak şekilde düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır.

¹⁶⁶ Bk.: 1.3.1., 1.3.2. ve 1.3.3.

¹⁶⁷ Devlet Memurları Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete 31887 (05.07.2022), Kanun no. 7417, m. 47.

¹⁶⁸ Anayasa Mahkemesi, E.2022/110 K.2023/115 22.06.2023.

¹⁶⁹ Bk.: 1.2.4.

Bu yönetmelik hükümlerine ek olarak, Yükseköğretim Genel Kurulu tarafından engelli adayların yükseköğretime geçişlerini konu alan çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Bunların yanında gerçekleştirilecek sınavlara yönelik hazırlanan kılavuzlar ile de söz konusu yönetmeliğe aykırı olmamak üzere bazı ek düzenlemeler yapılabilmektedir.

2.1.2. Yükseköğretime Geçişte Merkezî Sınavların Uygulanmasına Dair Usul ve Esasların Düzenlenmesi

Yükseköğretime geçiş sürecindeki sınavları uygulama görevinin, tarihsel süreç içerisinde ÖSYM'ye verildiği görülmektedir. ÖSYM, “kamu tüzel kişiliğine, idari ve mali özerkliğe sahip, Yükseköğretim Kurulu ile ilgili, merkezi Ankara’da bulunan özel bütçeli bir kuruluştur” (4 sayılı CBK m. 347/1). Kamu tüzel kişiliğine sahip olmasıyla birlikte ÖSYM’nin bir hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşu olduğu söylenebilir. Nitekim ÖSYM personeline ve “görevlendirilen diğer uygulayıcı birimlere sınav görevlendirmeleri, sınav sorularının oluşturulması, ölçme, değerlendirme ve yerleştirme yöntem ve süreçlerinin seçimi ve uygulanmasında” (m. 347/3) talimat verilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu yönüyle ÖSYM, sınav süreçlerini bağımsız şekilde ve sıkı güvenlik tedbirleri altında yürütmesi beklenen özerk bir idari birim hâlini almıştır.

ÖSYM’nin sınavların uygulanmasını sağlama görevi şüphesiz ki öncelikle sınavların gerçekleştirilmesine yönelik gerekli düzenleyici işlemleri tesis etme yetkisini kapsamaktadır (m. 347/2/i). Bu noktada bir hususa dikkat edilmelidir. Yükseköğretim Kanunu m. 45 gereğince yükseköğretime geçişe yönelik usul ve esasları belirleme yetkisi YÖK’e aittir. Bununla birlikte sınavların uygulanmasına yönelik düzenleyici işlemleri tesis etmek ÖSYM’nin yetkisindedir. Bu nedenle ÖSYM’nin, örneğin sınav görevlilerinin sınav esnasında nasıl hareket etmesi gerektiğine ilişkin yönerge yayımlaması hukuka aykırı olmayacaktır. Şüphesiz ki bu yönergede öngörülen hususlar, YÖK tarafından belirlenen usul ve esaslarla çelişmemelidir. Başka bir ifadeyle sınavların uygulanmasına dair ÖSYM tarafından belirlenen usul ve esaslar, yükseköğretime geçişi doğrudan doğruya etkileyen düzenlemelere dönüşmemeli, yalnızca ÖSYM’nin sınavları

gerçekleştirme yükümlülüğü kapsamında kalmalıdır. ÖSYM'nin sınavları gerçekleştirme yükümlülüğünün ise YÖK'ün belirlediği esaslar çerçevesinde olması gerektiği açıktır.¹⁷⁰ Bu kapsamda örneğin görme engelli bir aday ile okuyucu görevli arasındaki iletişimi zorlaştırabilecek (görsel vs.) içeriğe sahip olan bir sorunun görme engelli adaylara sorulmayacağı YÖK tarafından düzenlenen kılavuz hükümleri ile belirlenirken kitapçık üzerinde bu nitelikteki soruların kırmızı renkle yazılmış olan “BU SORU SORULMAYACAKTIR” yazısı ile ifade edileceği ÖSYM tarafından yayımlanan Okuyucu Yardımı Alan Görme Engelli Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi'nde (Paragraf 2) düzenlenebilecektir. Görüldüğü üzere ÖSYM tarafından gerçekleştirilen düzenleme, YÖK tarafından belirlenen hususlara aykırı bir özellik taşımamakta ve sınav esnasında okuyucu görevlilerin bu durumu nasıl algılayarak sınav uygulamasını gerçekleştirebileceği konusunda yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, sınavın uygulanması bağlamında ÖSYM'nin yetkili olduğu önemli hususlardan birinin, sınavların uygulanmasına ilişkin düzenleyici işlem tesis etmek olduğu söylenebilir.

2.2. Engelli Adayların Yükseköğretime Geçişinde Gerçekleştirilen Yazılı Merkezî Sınavlara Başvuru ve Hazırlık İşlemleri

Engelli adayların adil bir sınav süreci geçirebilmeleri için hem sınav öncesinde hem de sınav esnasında çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir.¹⁷¹ Bu nedenle hukuka uygun bir sınav gerçekleştirilebilmesi için sınav öncesindeki çeşitli hazırlıkların da sağlıklı bir şekilde tamamlanması gerektiği söylenebilir. Sınavın bir idari işlem olarak nitelendirilebileceği düşünüldüğünde sınav öncesindeki faaliyetlerin de hazırlık işlemi olarak nitelendirilmesi mümkündür. Hazırlık işlemleri, idari işlemin tesis edilme usulüyle doğrudan ilişkili olduğundan, sınav öncesinde gerçekleştirilen işlemlerin de usul bakımından incelenmesi gerekmektedir.¹⁷²

İdari işlemin usul bakımından incelenmesinin, idari işlemin hangi unsuruyla ilişkilendirilebileceği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Usul kavramının idari

¹⁷⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM, 2020, 223.

¹⁷¹ Mustafa Doğuş vd., “Görme Engelli Bireylerin Merkezî Sınav Düzenlemelerine İlişkin Görüşleri”, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2020), 221.

¹⁷² Bk. 1.4.

işlemin şekil unsuruyla birlikte ele alınması gerektiğini savunan yazarlar bulunduğu gibi bazı yazarlar tarafından şekil ve usul farklı iki unsur¹⁷³ olarak görülmüştür.¹⁷⁴ İdari işlemin şekil unsuru, bir işlemin nasıl ve hangi biçimde açıklandığını ifade etmektedir.¹⁷⁵ Usul kavramı ise idari işlemin oluşum süreci ile ilgilidir.

İdarenin bir konuda aldığı karara dair iradesi, doğrudan doğruya tek bir kerede oluşamaz. Bu irade her ne kadar belirli bir anda açıklansa da bu anın öncesinde idarenin işleyişinin içerisinde işletilen bir süreç, başka bir ifadeyle kararın oluşumunu sağlayan çeşitli gelişmeler bulunmaktadır. İşte kararın alınmasını sağlayan bu dönemdeki aşamaların hukuka uygun şekilde gerçekleşmesi, bu süreç sonucunda ortaya çıkan idari işlemin de hukuka uygun olmasını kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla bir idari işlemin usul bakımından hukuka uygun olması bu noktada önem arz etmektedir. İdari işlemlerin tesis edildiği süreç içerisinde gerçekleştirilen idari işlemler, usul işlemi olarak adlandırılmaktadır. Bu usul işlemlerinden yalnızca nihai işlemin tesis edilmesini destekleyenlere karşı doğrudan iptal davası açılmazken belirli bir kararın ve hukuki sonucun oluşmasını sağlayan usul işlemlerine karşı ayrılabilir işlem kuramı gereğince dava açılabilir.¹⁷⁶ Bir usul işlemine karşı doğrudan doğruya iptal davası açılıp açılmayacağı fark etmeksizin nihai idari işlemin hukuka uygun bir şekilde tesis edilebilmesi için tüm aşamaların ilgili usul ve esaslara uygun şekilde tamamlanması gerekmektedir. Bu çalışmada idari işlemin usul bakımından incelenmesi de İYUK m. 2’de belirtilen şekil unsuruyla ilişkilendirilerek ele alınacaktır.

Öncelikle şekil bakımından hukuka aykırılıkların nasıl bir sonuca bağlanması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Şekil unsurunun sonuçlarının belirlenmesi bakımından eski anlayışa göre günümüzde “içeriğe ve öze verilen önem”in arttığı görülmektedir.¹⁷⁷ Bunun bir sonucu olarak şekil sakatlıkları, asli ve tali olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁷⁸ İdari işlemin içeriğini etkileyen, ilgililerin hak kaybına uğramasına neden olabilen şekil

¹⁷³ Örnek olarak bk.: Kemal Gözler- Gürsel Kaplan, *İdare Hukukuna Giriş*, 170-179.

¹⁷⁴ Emre Can, *İdari İşlemin Şekil Unsuru* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 21; Ali Kadioğlu, *İdari İşlemin Şekil Unsuru* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 10; Kadioğlu, *İdari İşlemin Şekil Unsuru*, 21; Ulu, “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”, 92.

¹⁷⁵ Bu kapsamda örneğin, bir işlemin yazı, söz veya hareketlerle açıklanmasının yahut gerekçe gibi hangi şekli unsurları taşımasının gerektiği şekil unsuru kapsamında ele alınmaktadır.

¹⁷⁶ Bk.: 1.4.1.

¹⁷⁷ Can, *İdari İşlemin Şekil Unsuru*, 2.

¹⁷⁸ Aynur Hasoğlu, “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 33 (Ocak 2018), 129.

sakatlıkları “asli” şekil sakatlığı olarak değerlendirilmekte ve asli şekil sakatlıklarının bulunması hâlinde işlem iptal edilmektedir. Buna karşın, tali şekil sakatlıkları işlemin özünü ve içeriğini doğrudan etkilemediğinden böyle bir sakatlığın bulunması hâlinde işlem iptal edilmemektedir.

Yükseköğretime geçiş süreci, genel anlamda bakıldığında adayların bir yükseköğretim programına kaydının yapılmasıyla tamamlanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu kayıt işleminin gerçekleştirilebilmesi için bir veya birden fazla sınav sonucunun elde edilmesi, bunun için sınav başvurularının alınması ve bunlara dair gerekli hazırlıkların yapılması gibi çeşitli aşamaların tamamlanması gerekmektedir. Bu süreçte de gerçekleştirilen bazı işlemler icrai nitelikteyken bazı işlemler ancak hukuki sonuç doğurabilen başka bir idari işlem ile iptal davasına konu edilebilmektedir. Bu noktalardan hareketle, bu başlık altında yükseköğretime geçiş sürecinde merkezî sınavlardan önce gerçekleştirilen ve merkezî sınav sonuçlarını etkileyebilecek olan başvuru ve hazırlık işlemleri değerlendirilecektir.

2.2.1. Engelli Adaylar Açısından Yazılı Merkezî Sınavlara Başvuru Usulü

Yazılı merkezî sınavlara hangi şartlarda girileceğini belirleyen önemli aşamalardan biri, sınava başvuru sürecidir. Zira adaylar, sınava giriş durumlarına dair taleplerini, bu aşamada idareye iletebilmektedir. Engelli adaylar da başvuru esnasında ilettikleri talepleri doğrultusunda sınava gireceği şartları belirleyebilmektedir. Dolayısıyla usulüne uygun bir başvuru süreci tamamlanmadığı takdirde engelli adaylar, talep ettikleri sınav uyarlamalarından faydalanamayabilecektir.¹⁷⁹ Bu nedenle sınav başvurusu esnasında iletilen taleplerin kabul veya reddedilmesinin, icrai nitelikte olduğu kabul edilmelidir.

¹⁷⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu Kararı, B. 2022/9574 T. 19.12.2022: “16. Somut başvuru incelendiğinde, başvuranın engel durumuna ilişkin olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca düzenlenen 13.03.2018 tarihli Ön Kabul ve Taahhüt Beyanında Engel Grubunun Zihinsel Engelli olarak işaretlendiği, ancak 13.05.2018 tarihli 2018 E-KPSS Aday Başvuru Kayıt Bilgilerinde Engel Grubunun Süreğen Hastalık (kronik) olarak işaretlendiği görülmüş olup yanlış kaydın 2018 E-KPSS döneminde yapılmış olmasına rağmen başvuran tarafından ne o tarihte ne de daha sonra söz konusu sınavların başvuru sürecinde veya sınav öncesinde engel grubunun düzeltilmesine/güncellenmesine ilişkin olarak herhangi bir müracaatta bulunmadığı anlaşıldığından idareye yönelik hizmet kusurundan söz edilemeyeceği bilakis Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 08/06/2015 tarih ve ... sayılı kararında yer aldığı üzere başvuranın sınav için belirlenen tüm kurallara ve talimatlara uyma, aksi takdirde öngörülen sonuçlara katlanma yükümlülüğünün bulunduğu değerlendirilmiştir. / 17. Kurumumuzca yapılan değerlendirme neticesinde; başvuranın 2018 E-KPSS başvurusunda engel grubunun ilgili personel tarafından yanlış olarak “Süreğen Hastalık (kronik)” seçildiği gerekçesiyle 4 yıl sonra 2022 E-KPSS sınavının sağlık raporundaki engel durumu gözetilerek yenilenmesi veya sınav sonucunun engel durumuna göre yeniden değerlendirilmesi veya uygun görülecek başka çözüm yollarının uygulanması taleplerinin reddi yönündeki idarenin işleminde hukuka ve hakkaniyete aykırılık tespit edilememiştir.”

Gerçekten de yapılan bir başvurunun reddedilmesi hâlinde sınav şartları doğrudan etkilenebileceğinden, söz konusu idari işlemin bir karar niteliği taşıdığı ve hukuki sonuç doğurduğu kabul edilmelidir.

Engelli adayların sınava başvuru sürecinde, engel durumlarını gösteren ve usulüne uygun şekilde alınmış sağlık raporu ile birlikte gerekli hallerde kullanılacak ek belgeleri ÖSYM'ye iletmesi ve bununla birlikte talep ettiği uyarlamaları da başvuru esnasında belirtmesi gerekmektedir. 2025 yılı başında gerçekleştirilen duyuru¹⁸⁰ ile ÖSYM'nin engelli adaylara yönelik başvuru sistemi güncellenmiş, bu kapsamda farklı bir başvuru usulü benimsendiği gibi daha önceden ÖSYM'ye iletilen engel durumu belgelerinin bundan sonraki başvurularda kullanılamayacağı belirtilmiştir. Başvuru usulü ÖSYM tarafından açıklanırken genellikle ESKR veya ÇÖZGER üzerinden açıklamalar yapılmış olsa da durum bildirir sağlık kurulu raporu ve daha önceden yürürlükte bulunan ilgili mevzuat gereğince kazanılmış hak oluşturarak geçerliliği devam eden diğer engelli sağlık kurulu raporlarının da başvuru esnasında kullanılabileceği anlaşılmaktadır.¹⁸¹ Bunlara ek olarak başta TR-YÖS'e girecek adaylar olmak üzere bazı adayların yurt dışında engelli olduklarını gösteren raporları edinme ihtimalleri bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda uluslararası standartlara ve usulüne uygun şekilde başka ülkelerden alınıp ilgili mercilere iletilen ve engelli olduğunu gösteren raporların da başvuru esnasında kabul edilmesi gerekmekte, bu konudaki bazı detayların kılavuzlarda detaylıca açıklanmasında fayda bulunmaktadır. Bununla birlikte engelliliği ortaya koyan raporların alınması için şu anda yürürlükte olan yönetmelikler yayımlandıktan sonra oluşturulan ve elektronik ortamda saklanan raporlar ile yapılacak başvurularda dijital ortamda hazırlanan sistem kullanılabilirken¹⁸² daha önceki dönemlerde alınan raporlar dâhil olmak üzere Sağlık Bakanlığının oluşturduğu dijital sistemlerde bulunmayan raporlar yalnızca dilekçe ekinde, yazılı şekilde ÖSYM'ye sunulabilecektir.

Kamu hizmetlerinin usul ekonomisi ilkesine uygun şekilde sunulabilmesi amacıyla önceki dönemlerde alınan ve geçerliliği devam eden raporları bulunan adayların, engel

¹⁸⁰ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), "Engeli/Sağlık Sorunu Olan Adayların Dikkatine (20.01.2025)" (Erişim 09.06.2025).

¹⁸¹ Detaylı bilgi için bk.: 1.4.1.

¹⁸² Sistem üzerinden gerçekleştirilebilen rapor denetleme faaliyetlerinden faydalanılması, Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından da tavsiye edilmektedir. Örnek için bk.: Kamu Denetçiliği Kurumu, B. 2021/18420 T. 17.3.2022. Bu düşünceden hareketle şu anda fiziken ÖSYM'ye iletilen belgelerin de en azından bir kısmının zaman içerisinde dijital ortamda engelli adaylardan alınması ve doğrulamasının çeşitli veri tabanları üzerinden yapılması önerilebilecektir.

durumlarına dair statüleri birer kazanılmış hak oluşturacağından, sınav uygulamalarından faydalanabilecekleri kabul edilmelidir. Bu durumdaki adaylar, sınav kapsamında talep ettikleri uyarlamaları ve engel durumlarını bir dilekçe ile ÖSYM'ye bildirirken raporlarını ve gerekiyorsa durumlarını gösteren diğer belgeleri ÖSYM'ye fiziken ulaştırmalıdır. Nitekim 2025 YKS Kılavuzu'nda da Sağlık Bakanlığı sistemlerinden rapor bilgisini beklenildiği şekilde ÖSYM sistemine aktaramayacak durumdaki adayların, durumlarını dilekçe ve ekindeki rapor ile ÖSYM'ye yazılı olarak iletebileceklerinin belirtilmesi de bu adayların bu usulle başvuru yapabileceğini kanıtlar niteliktedir.¹⁸³

Bu nedenle her ne kadar sistem değişikliği nedeniyle ÖSYM arşivindeki veriler bundan sonraki sınavlarda kullanılamayacak olsa da bu dönemden itibaren dijital ortamda bulunmayan raporlarla yapılan başvuruların da ÖSYM sisteminde depolanması ve bu raporların daha sonraki sınavlarda kullanılması, kurulan yeni sistem içerisinde istikrarın devam ettirilebilmesi için önem arz etmektedir. Bu durum aynı zamanda bu dönemden itibaren aynı işlemin tekrar tekrar yapılmasına ihtiyaç bırakmayacak ve usul ekonomisi ilkesine de uygun bir sonuç doğuracaktır. Bu durum haricinde ilgili dönemde usulüne uygun şekilde alınan sağlık kurulu raporunun farklı isimler altında alınmış olması sınav süreci açısından büyük bir farklılığa neden olmayabileceğinden, açıklamalar genel hatlarıyla ESKR ve ÇÖZGER bakımından devam ettirilecektir.

2025 YKS öncesi dönemde engelli adayların, engel durumu uyarlamalarına dair talepte bulunmaları için eğer güncel engel ve uyarlama bilgileri ÖSYM sisteminde mevcut değilse engelli/sağlık kurulu raporu ve dilekçe dâhil dört belgeyi ÖSYM'ye iletmeleri gerekmektedir.¹⁸⁴ Yeni kurulan sistem açısından ise elektronik ortamda (E-Devlet'te) sağlık kurulu raporu (ESKR, ÇÖZGER vs.) kullanılabilir durumda olan adayların ÖSYM'ye herhangi bir belge göndermesine gerek kalmamakta, elektronik ortamda sağlık kurulu raporlarına dair bilgiler bulunmayan adayların ise yalnızca sağlık kurulu raporlarını ve dilekçelerini (gerekiyorsa diğer belgeler ile birlikte) ÖSYM'ye fiziki ortamda iletmeleri yeterli kabul edilmektedir. Dolayısıyla yeni kurulan sistemin, daha önce ÖSYM tarafından yapılan sınavlara aynı engel bilgileriyle başvuru yapmış olup olmamaları fark etmeksizin adaylar açısından başvuru süreci itibarı ile usul ekonomisine daha uygun sonuçlar vereceği söylenebilir. ÖSYM tarafından adaylara ait engel

¹⁸³ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 40.

¹⁸⁴ Bk.: 2024 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (2024 YKS) Kılavuzu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2024).

bilgilerinin, sağlık kurulu raporlarının süresi boyunca (eski sistemde olduğu gibi) depolanmasının sağlanması durumunda ise engelli adayların sınava başvuru süreci oldukça kolaylaşabilecektir. Bu durum, özellikle de sağlık kurulu raporu bilgisi dijital ortamda bulunmayan adaylar açısından önem arz etmektedir.

Kural olarak başvuru döneminde engel durumu bulunan adayların sağlık kurulu raporlarına dair bilgilerini ve uyarılama taleplerini, başvuru süresi içerisinde ÖSYM'ye sunmaları gerekmektedir. Bu kapsamda sınavlar için belirlenen geç başvuru tarihlerinin de başvuruların iletilebileceği tarihler olarak dikkat çektiği belirtilmelidir. Hatta başvuru tarihleri ile geç başvuru tarihleri arasında kalan, kural olarak sistem üzerinden başvuru yapılamayan süreçte de fiziken ÖSYM'ye iletilen engel durumu bilgilerinin işleme alınması gerekmektedir. Zira henüz geç başvuru tarihleri başlamadığından son başvuru tarihi geçmemiş demektir. Engel durumu başvuru tarihleri geçtikten sonra oluşan adaylar ise sınavların hafta sonu gerçekleştirilecek olduğu da düşünülürse sınavın gerçekleştirileceği haftanın çarşamba günü mesai saati sonuna kadar engel durumu bilgilerini ve taleplerini ÖSYM'ye dilekçe ve ekleriyle iletilebilecektir.¹⁸⁵ Bu durumun yalnızca engel durumu sonradan oluşan adaylar için geçerli olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira başvuru esnasında engel durumunu sınavı yapan idareye bildirmek, Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından makul bir yükümlölük olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁶ Bu nedenle engel durumunu önceden bilen bir adayın, başvuru tarihleri içerisinde engel durumunu ÖSYM'ye bildirmesi ve planlama yapılmasına İmkân tanınması gerekmektedir. Başvuru tarihlerinden sonra bir engel durumunun oluşması durumunda durumun sınav haftası çarşamba günü mesai sonuna kadar ÖSYM'ye iletilmesi durumunda uyarlamalar gerçekleştirilecek, bu andan sonra iletilen talepler ise ÖSYM tarafından değerlendirilecektir. Şüphesiz ki ÖSYM tarafından son günlerde gerekli uyarlamaların yapılabilmesi, ancak önceden bazı hazırlıkların tamamlanmasıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla ÖSYM, iyi idare ilkesi gereğince bu tedbirler bakımından hazırlıklı olmalı, hizmette aksamaya neden olacak bir durumun oluşmasına izin vermemelidir.

Sınavlara yönelik başvurular, gerektiğinde farklı tespitleri içeren belgelerle de desteklenebilmektedir. Bu kapsamda bir adayın hangi dönemde işitme kaybı yaşadığı gibi bazı hususlar, sağlık kurulu raporuna ek olarak sunulacak bazı belgelerle de kanıtlanmak

¹⁸⁵ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 40.

¹⁸⁶ Kamu Denetçiliği Kurumu, B. 2021/13809 T. 17.1.2022.

durumunda kalabilecektir.¹⁸⁷ Bu ve benzeri ek belgeler ile ilgili mevzuatta belirtilmeyen fakat engel durumu nedeniyle faydalanılmasına ihtiyaç duyulan sınav uyarlamaları hakkında talepleri olan adayların, söz konusu hususlara dair belgelerini ÖSYM'ye yine de fiziken iletmeleri gerekmektedir. Tüm belgelerin ÖSYM'ye eksiksiz şekilde ulaştırılmasının ve kural olarak dijital ortamda, istisnai olarak ise dilekçe aracılığıyla uyarlama talepleri bakımından seçimlerin yapılmasının ardından ÖSYM tarafından değerlendirme gerçekleştirilecek ve adayın engel bilgileri Aday İşlemleri Sistemi'nde ilgili sayfaya yansıtılacaktır. Aynı zamanda adaya sunulacak çeşitli uyarlamalar, sınav esnasında görevlilerce kontrol edilebilmesi amacıyla sınava giriş belgesinde de gösterilecektir.¹⁸⁸

Adaylarca sunulan taleplerin kabul edilmesi durumunda bu durum her ne kadar sistem üzerinden görüntülenebilecek olsa da adaylara bir şekilde bildirimde bulunulması faydalı olabilecektir. Taleplerin kısmen veya tamamen reddedilmesi durumunda gerekçeli ve yazılı şekilde adayın bilgilendirilmesinin önem arz ettiği hatırlatılmalıdır. Bu noktada, özellikle de başvuru esnasında adayların durumlarına uygun şekilde taleplerde bulunmaları önem arz etmektedir. Zira sınav sürecinde mağduriyet yaşanmaması için başvuru döneminde tüm sürece uygun şartlar değerlendirilmeli ve bu doğrultuda başvurular gerçekleştirilmelidir. Aksi durumda adaylar, kural olarak hakları olan uygulamalardan, eksik başvuru yapmış olmaları nedeniyle faydalanamayabilecektir. Bu noktada adayların dikkatli ve kılavuz hükümlerini detaylı bir şekilde inceleyerek başvuru yapmaları önem arz ettiği gibi ÖSYM başta olmak üzere ilgili birimlerce de doğru bir şekilde yönlendirmeleri gerekmektedir. Kurulan dijital sistem, bu sisteme dair hazırlanan kullanıcı kılavuzu ve YKS Kılavuzu'nda belirli oranda da olsa genellikle kullanılan daha açık ifadeler, bu noktada gelecekte çok daha az sorun yaşanabilecek bir idari usulün hazırlıkları olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu yönde kurulan sistemlerin yazılım altyapısının yeterli, tüm ihtimalleri kuşatan ve teknik hata oluşturmeyen nitelikte kılınması da adayların yanlış yönlendirilmemesi açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla kurulan dijital sistem ve bununla ilişkili hukuki çalışmaların geliştirilmesine

¹⁸⁷ Bk.: 1.4.2.

¹⁸⁸ “Her idari işlemin sebebi olmakla birlikte her idari işlemde gerekçe gösterilmemektedir. Tam da bu nedenle, özellikle bireyin temel hak ve özgürlüğünü etkileyen, idarenin bireyin talebini reddettiği işlemlerde gerekçe gösterilmesi önem arz etmektedir.” Ayşe Almıla Tanrıverdi, “İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma”, *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 3/2 (Ekim 2023), 553.

yönelik faaliyetlerin devam ettirilmesi başvuru süreçlerinin kolaylaştırılmasını sağlayacaktır.

Engelli adayların sınav başvurularını sağlıklı ve kendilerine sunulan haklardan olabildiğince fazla faydalanabilecekleri şekilde tamamlayabilmeleri için sınav sürecindeki uyarlamalar hakkında bilgi sahibi olmaları önem arz etmektedir. Zira daha önce de açıklandığı üzere engelli adaylar, durumlarına uygun olan seçeneklerden talep ettiklerini ÖSYM'ye başvuru esnasında ileterek sınavda tabi olacakları birçok usul ve esası belirlemektedir. Ayrıca usulüne uygun şekilde başvuru yapmayan bir engelli adayın, hukuken kendisine sunulmuş olan uyarlamalardan faydalanması da mümkün olmayacaktır. Bu nedenle engelli adayların sınav uyarlamaları ve başvuru süreci hakkında bilgilendirilmesi, sınav sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için de önem arz etmektedir. Bu noktada, ÖSYM tarafından güncellenen başvuru sistemine yönelik hazırlanan kılavuzun, engelli adayların gerekli usulü takip ederek başvuru yapabilmelerini kolaylaştıracağı belirtilmelidir.

2.2.2. Merkezî Sınavlara Hazırlık İşlemleri

Yükseköğretime geçiş sürecinde ÖSYM'nin görevlerinden biri de sınavların uygulanmasıdır. Sınavların uygulanması ise öncesinde çeşitli hazırlıkların yapılmasını gerektirmektedir. Bu noktada ÖSYM'nin; sınav güvenliğine dair gerekli tedbirleri almak, sınav merkezlerini belirlemek, sınavlar için gerekli görevlendirmeleri yapmak, uygun ölçme ve değerlendirme yöntemlerini belirleyerek sınavları hazırlamak ve gerçekleştirmek gibi yetkileri bulunmaktadır (4 sayılı CBK m. 347/2). Özellikle de sınav mekânları ve görevlilerinin başka idari mercilerin imkânları aracılığıyla belirlenebilmesine (Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Kanun m. 8) ve genel uygulamanın da bu yönde olmasına rağmen ÖSYM'nin bu hususlar bakımından sorumlu tutulabilmesi dikkat çekicidir.

ÖSYM'nin sınavları gerçekleştirme yetkisinin genel anlamda mekân veya zaman bakımından sınırlandırılmadığı görülmektedir. Hatta bu durum, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki yerler için dahi geçerlidir. Nitekim yurt dışında uzun bir süredir düzenli olarak sınav yapılan yerler bulunduğu gibi ihtiyaca binaen millî takım futbolcuları için

YKS'nin yurt dışında yapılabilirdi de görölmektedir.¹⁸⁹ Sınav takvimi açısından ise her ne kadar sınavlar önceden belirlenen takvim çerçevesinde yapılmış da olsa mahkeme kararı veya idari işlemler neticesinde sınavların tekrarlanması ve benzeri hususlar gündeme geldiğinde sınavların farklı zamanlarda da gerçekleştirilebildiği görölmektedir. Dolayısıyla ÖSYM'nin sınavları uygulama yetkisinin özel olarak yer veya zaman bakımından bir sınırlamaya tabi olmadığı anlaşılmaktadır.

ÖSYM'nin sınavların gerçekleştirilmesine yönelik tüm bu yetkileri, engelli adaylara yönelik uygulamalar için de geçerlidir. Nitekim ÖSYM bünyesinde kurulan Engelli Adaylar Daire Başkanlığının görevi; “Başkanlıkça yapılan sınavlara başvuruda bulunan engelli adaylar ile ilgili tüm iş ve işlemleri takip etmek, gerekli raporları toplamak, gerekli bilgilendirmeleri yapmak, engelli bireylerin sınavlarının sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için sınav evrakı ve yardımcı personel konusunda gerekli düzenlemeleri yapmak, bunun için gerekli eğitimleri vermek, yurtiçi ve yurtdışı toplantılar düzenlemek, engelli adayların sınav koşullarını iyileştirici tedbirleri araştırmak, takip etmek ve ülke şartlarına uyarlamak; başkan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak” şeklinde tanımlanmıştır (4 sayılı CBK m. 349/4/h).

Şüphesiz ki bu görevler, diğer birimler ve idareler ile iş birliği içerisinde gerçekleştirilmelidir. Zira engelli bir adayın ihtiyaçlarına uygun ve erişilebilir bir mekânda sınava girebilmesi veya uyarlama faaliyetlerini yürütebilecek bir sınav görevlisi eşliğinde sınavını tamamlayabilmesi Engelli Adaylar Daire Başkanlığının yönlendirmeleri doğrultusunda hem ÖSYM bünyesindeki diğer birimlerin bu doğrultuda görevlendirme yapmasıyla hem de ÖSYM'ye mekân, personel ve benzeri altyapıyı sağlayan diğer idarelerin uygun şartları sağlayabilmesiyle mümkün olabilecektir. İşte bu noktada, engelli adayların yükseköğretime erişimleri hususunda Anayasa'nın 123. maddesinde yer verilen idarenin bütünlüğü ilkesi dikkat çekmektedir. Bu nedenle idarenin bir bütün hâlinde hareket etmesi yalnızca Millî Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere eğitimden sorumlu olan idari birimlerin engelli bireylere uygun hizmet sunması ve YÖK ve ÖSYM tarafından sınavların bu doğrultuda gerçekleştirilmesi noktasında değil, sınav hizmetlerinin bütünlük içerisinde sunulması noktasında da önem arz etmektedir. Şüphesiz ki sınavın altyapısına yönelik hazırlık işlemleri icrai nitelikte olmadığından tek

¹⁸⁹ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), “ÖSYM Başkanı Ersoy'dan YKS'nin Hırvatistan'da da yapılmasına ilişkin açıklama (05.06.2024)” (erişim 09.06.2025).

başına davaya konu edilemeyecek, bu nedenle de ancak ÖSYM tarafından gerçekleştirilen sınav neticesinde ÖSYM'ye karşı ileri sürülebilecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, yükseköğretime geçiş kapsamındaki merkezî sınavlar bakımından değerlendirilmesi gereken önemli bir husus, sınavlara yönelik idari işlemlerin hazırlık aşamasıdır. Zira ancak gerekli hazırlıkların tamamlanması suretiyle söz konusu süreç verimli ve hukuka uygun bir şekilde yürütülebilecektir. Bu kapsamda; kılavuzlar hazırlanmadan önce gerekiyorsa ilgili birimlerden veya uzmanlardan görüş alınması, sınav öncesinde kullanılacak mekân ve görevlendirilecek personel gibi hususların netleştirilmesi, bu hususlarda gerekli hazırlıkların yapılması gibi çeşitli işlemler bulunmaktadır. Bu usul işlemlerinden sınav mekânının ayarlanması gibi doğrudan engelli adayın sınava erişimini etkileyebilen idari işlemler, sınavın geçersiz sayılmasına neden olabilecek asli şekil sakatlığı niteliindedir. Diğer taraftan yetkili bir okuyucu görevlinin, yalnızca yönetmelikte belirtilen ve adaya hukuka aykırı bir yardıma bulunmayacağını ifade eden ilgili taahhünameyi imzalamamış olması, sınavın doğrudan doğruya iptalini gerektirmeyebilecek tali şekil sakatlığı olarak değerlendirilebilecektir. Zira burada gerekli şartları taşıyan ve yetkinliğe sahip bir kişinin, yalnızca belge üzerindeki imzasının eksikliğinden bahsedilmektedir¹⁹⁰ ve bu belge imzalanmayacak olsa dahi ilgili görevli, adaylara kopya vermemesi gerektiğini ve sınav kurallarına uygun davranması gerektiğini bilmektedir.

2.3. Yükseköğretime Geçişte Yazılı Merkezî Sınavlar Esnasında Engelli Adaylara Yönelik Gerçekleştirilen İdari Faaliyetler

Engelli adayların hakkaniyetli bir ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulabilmesi için merkezî sınav esnasında çeşitli tedbirlerin, önceden belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde alınması gerekmektedir. Bu noktada, önceden soyut şekilde belirlenmiş olan usul ve esasların kişilere uygulanması esnasında özellikle de uyarlamanın gerekli ve uygun olması gibi şartlara dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle, sınav esnasında uygulanması muhtemel bir uyarlamanın hayata geçirilip geçirilmeyeceğine karar verilmesi amacıyla mevcut şartlara (faaliyetin sebep unsuruna) ve bu uyarlama sonucunda elde edilebilecek sonuca (faaliyetin konu unsuruna) dikkat edilmesi ayrı bir öneme sahiptir.

¹⁹⁰ Akyılmaz vd., *Türk İdare Hukuku*, 439.

Sebeup kelimesinin farklı dillerdeki karşılıklarının kökenleri incelendiğinde; bir duruma yol açan etken, tahrik, harekete geçiren olgu, sonucu etkileyen durum gibi anlamlar ile karşılaşmaktadır.¹⁹¹ Bu anlamlara benzer şekilde, idare hukukunda sebeup, “idari makam tarafından yapılan idari işlemin doğru ya da yanlış, hukuka uygun ya da aykırı, savunulabilir ya da savunulamaz olduğuna bakılmaksızın”¹⁹² idareyi harekete geçiren durumlar olarak açıklanabilir. İdareyi harekete geçiren bu objektif durum, maddi vakalarla da hukuki nedenlerle ilgili de olabilir.¹⁹³ İdarenin her işleminin hukuka uygun ve gerçek bir sebebi olmalıdır.¹⁹⁴ Bu durum, idarenin keyfi bir şekilde hareket etmemesi ve faaliyetin gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunun anlaşılması için önemlidir. İdarenin tespit ettiğı sebebin açıklanıp açıklanmaması veya bu konuda kendisine yüklenebilecek yükümlölük ise şekil unsuruna dair ayrı bir tartışmanın konusudur. Bununla birlikte bir işlemin sebebinin muhtemel bir yargılama sürecinde idareden istenebileceğı unutulmamalıdır.

İdarenin sebeup unsurunu belirleme, yani hangi şartlarda harekete geçeceğini seçme konusunda takdir yetkisinin bulunup bulunmadığı da ele alınmalıdır. İdareye ilgili mevzuatta somut bir yetki, tercih hakkı sunulmadan verildiğinde bağıli yetkiden bahsedilmektedir. Bağıli yetki, idarenin gerçekleştireceğı faaliyette hangi yönde hareket edeceğinin doğrudan doğruya önceden belirlendiğı durumları ifade etmektedir. Kimi zaman ise idareye gerçekleştireceğı faaliyetlerde bir serbestlik tanınabilir. Bu durumda idarenin takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilmiş demektir. Böyle bir yetkinin “bulunup bulunmadığı sorunu, idari işlemin dayandırılmış olduğuy mevzuat hükmünde bu işlemin elemanlarının ne ölçüde düzenlenmiş olduğuna bakılarak”¹⁹⁵ anlaşılabilir. İşlemin dayanağı olan mevzuatta sebeup unsuru bazen açık ve kesin bir şekilde belirtilmiş, bazen ne anlama geldiğı tam olarak belirlenmemiş olan kavramlarla ifade edilmiş, bazen de hiç belirtilmemiş olabilir.¹⁹⁶ İlgili mevzuatta sebebin açıkça ifade edildiğı durumlarda, idarenin herhangi bir takdir yetkisinin bulunmadığı kabul edilmelidir. Tüm detayların

¹⁹¹ Özge Didem Boulanger, *İdari İşlemin Sebeup Unsuru* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 7.

¹⁹² Sinan Seçkin- Gül Üstün, “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2015), 526.

¹⁹³ Yasin Söyler, “İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebeup İkamesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 31 (Temmuz 2017), 536.

¹⁹⁴ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, 185.

¹⁹⁵ Ali Ülkü Azrak, “İdari Yargı Denetiminin Sınırı Olarak İdarenin Takdir Yetkisi”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 6/1-3 (1985), 22.

¹⁹⁶ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, 181.

ilgili mevzuatta düzenlenememesi gibi nedenlerle idari işlemin sebebinin anlamı belirsiz kavramlar aracılığıyla açıklanması hâlinde idarenin takdir yetkisinin bulunabileceği kabul edilmelidir.¹⁹⁷ Bu noktada, ilgili mevzuatta kullanılan bir kavrama belirlenebilen bir anlamın yüklenip yüklenmediği incelenmelidir. Eğer söz konusu kavram genel anlamda kabul gören bir anlam taşımıyorsa idarenin bu kavramın anlamını belirleme konusunda takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilmelidir.¹⁹⁸ Bazen de ilgili mevzuatta tesis edilecek idari işlemlerin sebebi hiç belirtilmemiş olabilir. Bu durumda ise idarenin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu belirtilebilecekse de bu yetki hukuka aykırı, keyfi veya orantısız şekilde kullanılamayacaktır. Zira idarenin takdir yetkisinin, genel hukuk ilkelerine aykırı bir şekilde kullanılmasını kabul etmek mümkün değildir.¹⁹⁹ Örneğin, Yükseköğretim Kanunu’nda yükseköğretime girişte fırsat eşitliğini sağlayacak tedbirlerin alınacağı ve bu konuda YÖK’ün görevli olduğu hüküm altına alınmıştır (Yükseköğretim Kanunu m. 5/e, 7/1, 45/a). Fakat bu düzenlemelerde hangi durumlarda fırsat eşitliğinin sağlanacağı belirtilmemiştir. İşte böyle bir durumda YÖK tarafından makul bir temelde fırsat eşitliği sağlanacak şartların belirlenmesi gerekmektedir.

Şüphesiz belirlenecek her yeni sınav sistemine ve gerçekleştirilecek sınava göre TBMM’den engellilere yönelik sınav uyarlamalarını düzenleyen yeni bir Kanun yapması beklenemez. Böyle bir durumda, idareye gerekli işlemleri yürütmesi amacıyla takdir yetkisi verilebilir. Bu yetkiyi kullanırken idarenin somut olayı doğru bir şekilde değerlendirmesi ve bu değerlendirme esnasında keyfi karar vermemesi gerekecektir. Zira “sebebi gerçek veya yeterli olmayan, yanlış değerlendirmeyi içeren veya yanlış nitelendirilen”²⁰⁰ idari işlemler sebep yönünden hukuka aykırı bulunarak iptal edilmektedir. Bu nedenle, idarenin keyfiyete varacak ölçüde serbestçe karar verme yetkisinin bulunmayacağını, bununla birlikte ilgili mevzuat hükümlerine göre belirli oranda takdir yetkisine sahip olabileceğini belirtmek gerekir.

Yükseköğretime geçiş sürecinde gerçekleştirilen merkezî sınavlarda takip edilecek uyarlamalar, diğer tüm idari faaliyetler gibi birbiriyle uyumlu hukuki ve maddi sebeplere dayanmalıdır. İdari işlemin hukuki sebepleri, idareyi söz konusu işlemi yapmaya yönlendiren hukuki durumlar veya bu durumu sağlayan hukuki faaliyetlerdir. Hukuki

¹⁹⁷ Seçkin – Üstün, “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”, 532.

¹⁹⁸ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, 182.

¹⁹⁹ Boulanger, *İdari İşlemin Sebep Unsuru*, 37.

²⁰⁰ Söyler, “İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi”, 536.

sebepler, aslında maddi sebepler bakımından hangi sebeplerin söz konusu işlem tesis edilirken aranacağını gösterebilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Hukuki sebepler; mahkeme kararları, yasama faaliyeti neticesinde oluşturulan kanunlar veya idarenin faaliyetleri gibi çeşitli şekillerde görülebilir.

Mahkeme kararları, özellikle de yargı kararlarının yerine getirilmesi bakımından örnek teşkil edebilmektedir. Bu noktada, İYUK m. 28 gereğince idarenin mahkeme kararlarını gecikmeksizin yerine getirmek durumunda olduğu, her durumda bu sürenin ise otuz günü geçemeyeceğinin düzenlendiği unutulmamalıdır. Bu nedenle örneğin merkezî sınav hakkındaki bir düzenleyici işlemin, bir sınavın veya ÖSYM tarafından geçersiz sayılarak geri alınan sınav hakkındaki bir geçersiz sayma işleminin mahkeme tarafından iptal edilmesi durumunda somut bir hukuki nedenin varlığından bahsedilebilecektir.

Hukuki sebep olarak kanunlar, idarenin kanuniliği ilkesi (Anayasa m. 123) bağlamında dikkat çekmektedir. İdare hukukunda asıl olanın yetkisizlik olduğu düşünüldüğünde, idarenin harekete geçebilmesi için kanun ile yetkilendirilmiş olması gerekmektedir. Özellikle de idareye tanınan bağlı yetki veya takdir yetkisinin, kanun ile idareye tanınabileceği unutulmamalıdır.²⁰¹

İdarenin takdir yetkisi yalnızca kanun ile sınırlandırılmamakta, kimi zaman da üst makamların veya bizzat idarenin kendi düzenlemeleri ile sınırlandırılabilir.²⁰² Üstelik bu sınırlandırma yalnızca aynı kamu tüzel kişiliği içerisindeki hiyerarşik düzen ile değil, bazen de kanun ile verilen yetkiler çerçevesinde farklı bir idari merci tarafından yapılabilmektedir. Örneğin ÖSYM tarafından yapılacak sınav uygulamaları ve bu uygulamaların gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair tesis edilecek birel idari işlemlere dair genel kurallar, YÖK tarafından yayınlanan kılavuz ile düzenlenmektedir. Bu örnekte hem ÖSYM'nin hem de YÖK'ün kamu tüzel kişiliğine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki idari merci arasında gerçek anlamda bir hiyerarşik düzen bulunmamasına rağmen idarenin takdir yetkisinin başka bir idarenin faaliyeti neticesinde sınırlanabildiği görülmektedir. Diğer taraftan idare kendi koyduğu kurallar ile de takdir yetkisini sınırlayabilmektedir. Bu noktada normlar hiyerarşisine göre alttaki idari işlemin, üstteki idari işleme uygun olacak şekilde tesis edilmesi gerektiği belirtilmelidir. Örneğin hem Engelli Bireylere Dair Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak

²⁰¹ Bk.: 1.2.3.

²⁰² Bk.: 1.2.4.

Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik hem de YKS kılavuzları YÖK tarafından yayınlanmaktadır. Bununla birlikte yönetmelikler, idarenin diğer düzenleyici işlemleri arasında yer alan kılavuzlara göre normlar hiyerarşisinde daha yukarıda bulunduğundan, herhangi bir sınav sürecindeki uygulamaları düzenlemek üzere hazırlanacak kılavuzun, söz konusu yönetmelik hükümleri doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir.

Dolayısıyla YÖK, yönetmelik aracılığıyla sınav uyarlamaları, örneğin okuyucu görevli eşliğinde sınava girme hakkı tanınması, konusundaki kılavuz çıkarma yetkilerini sınırlamış bulunmaktadır. Şüphesiz ki aynı idarenin normlar hiyerarşisinde farklı konumlarda bulunan iki işlem ile düzenleme yapması durumunda söz konusu konuyu düzenleme yetkisi yine aynı idareye aittir. Bununla birlikte bu yetki, alttaki kural ile (örnekteki sınav kılavuzu ile) değil, üstteki idari işlem (örnekteki yönetmelik ile) yapılmalıdır. İdare normlar hiyerarşisinde üstte yer alan kuralı değiştirdikten sonra kılavuz hükümlerinde de takdir yetkisini bu değişiklik doğrultusunda kullanabilecektir. Normlar hiyerarşisine göre üstteki idari işlem ise genellikle tesis edilmesi daha sıkı şartlara bağlanan idari işlemlerdir. Bu nedenle idare, tesis ettiği bazı işlemlerle daha sonra kullanacağı takdir yetkisini de sınırlandırmış ve gelecekteki işlemler açısından geçerli olan yeni hukuki sebepler oluşturmuş duruma gelebilecektir.

Merkezî sınavın gerçekleşmesi sürecindeki hukuki nedenler yalnızca genel ve soyut nitelikteki hukuki kurallardan ibaret değildir. Daha önceden idare tarafından tesis edilen birel işlemler de merkezî sınav sürecinde gerçekleştirilecek idari faaliyetlerin sebebini oluşturabilmektedir. Başka bir ifadeyle, sadece genel düzenleyici işlemler değil, belirli bir kişinin durumunu etkileyebilen idari işlemler de daha sonra tesis edilecek olan idari işlemlerin sebebini oluşturabilmektedir. Dolayısıyla önceki işlemlerin, sonraki işlemler açısından dayanak işlem olduğu söylenebilecektir. Bu işlemlere adayların engel durumunu gösteren sağlık kurulu raporları, adayların eğitim hayatı hakkında bilgi vermekte olan Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan belgeler veya ÖSYM'nin adayların başvuruları neticesinde tesis ettiği işlemler örnek olarak verilebilir.²⁰³

Bazen de bizzat idarenin kendisi tarafından tesis edilen birel idari işlemler, başka bir idari işlemin sonucunu oluşturabilmektedir. Örneğin, yükseköğretime geçiş sürecinde gerçekleştirilen sınavlar açısından “Okuyucu ve/veya işaretleyici yardımı alanlara ek süre verilir.” kuralı, Engelli Bireylere Yönelik Sınav Uygulamalarında ve Engelli

²⁰³ Bk.: 1.4.

Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik'te (m. 6/1) düzenlenmiştir. Bu doğrultuda idare tarafından bir adayın okuyucu görevli eşliğinde sınava girme talebinin kabul edilmesiyle birlikte artık idare, söz konusu adaya ek süre vermek durumunda kalacaktır. Zira yönetmelik hükmünde muhtemelen okuyucu görevli ile kurulacak iletişim esnasında oluşabilecek süre kaybı düşünülerek okuyucu görevli desteği alanlara doğrudan ek süre verileceği ifade edilmiştir. İşte böyle durumlarda, idarenin başvuru neticesinde tesis ettiği bir idari işlem nedeniyle başka bir idari işlemi de gerçekleştirmek durumunda kalabileceği, dolayısıyla kendi işleminin başka bir işlem gerçekleştirmesinin sebebi hâline geldiği söylenebilecektir.

İdarenin bir faaliyeti gerçekleştirmesini öngören hukuki sebepler, ancak gerçek durumu ifade eden maddi sebeplerin oluşmasıyla uygulanabilir hale gelecektir. Örneğin adaylara sınav uygulamaları bakımından bir hak tanıyan yönetmelik hükmünün uygulanabilmesi için herhangi bir adayın, engel durumu gibi ilgili yönetmelikte aranan şartları taşıması gerekmektedir. Bu nedenle, idarenin bir idari işlem tesis etmesini gerektiren gerçek dünyadaki durumları ifade eden maddi sebeplerin de ele alınması gerekmektedir. Zira maddi sebepler açısından aranan şartlar, gerçekleştirilecek faaliyetlere göre değişebilmektedir. Örneğin hukuki sebep olan yönetmelik veya kılavuzlarda bazı faaliyetler için aranan maddi sebep engelli olmak şeklindeyken bazı faaliyetler için görme engelli olmak, bazı faaliyetler için de okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli olmak şeklinde düzenlenebilmektedir.²⁰⁴

Şüphesiz ki engelli adaylar açısından engel durumu genel bir sebep olsa da engel durumundan kaynaklanan uygulamalar açısından aranan tek maddi sebep bu değildir. Örneğin görme engelli adaylara merkezî sınavlarda sorulmayacağı belirtilen sorular açıklanırken “resim gibi görsel verilerin yer aldığı sorular” ifadesi kullanılmıştır.²⁰⁵ Bu durumda hazırlanan sınav kitapçığındaki bir soruda resmin bulunması durumu da maddi bir sebebi oluşturmaktadır. Dolayısıyla inceleme konumuz açısından uyarlamanın durumuna göre maddi sebepler değişebilmektedir. Özellikle de engel durumunun birbirinden farklılaşan durumu nedeniyle maddi sebeplerin sınırlandırılması, mümkün görünmediği gibi böyle bir ihtimalde kamu hizmetinin uyarlama ilkesi açısından büyük

²⁰⁴ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

²⁰⁵ Detaylı bilgi için bk.: 2.3.4.

bir sorunun oluşabileceği de belirtilmelidir. Zira her bir uyarlama faaliyeti, makul bir nedenle oluşmaktadır.

Herhangi bir sebep bulunmaksızın, idarenin mevcut olan bir uyarlamayı gerçekleştirmesi de mümkün değildir. Başka bir ifadeyle gerek engelli adaylara bir avantaj sağlamak amacıyla gerekse de başka bir saik öne sürülerek engel durumu ile doğrudan doğruya ilişkisi bulunmayan ve makul temele dayanmayan bir uyarlama faaliyetinin gerçekleşmesi hukuka aykırı idari faaliyet gerçekleştirilmesine neden olabilecektir.²⁰⁶ Bu nedenle her bir faaliyet açısından sebep unsurunun ayrı ayrı ve o faaliyet ile ilişkisi göz önünde bulundurularak incelenmesi gerekmektedir. İşte bu noktada, öncelikle maddi sebeplerin söz konusu faaliyet, dolayısıyla konu unsuru ile ilişkili şekilde belirlenip belirlenmediği üzerinde durulmalıdır. Eğer söz konusu sebep ile idari işlemin sonucunu oluşturan konu unsuru arasında makul bir ilişki var ise bu durumda sebep ve konuların gerçekte bulunma durumuna göre idari işlemin hukuka uygunluğuna karar verilebilecektir. Zira bir idari işlemin tesis edilmesi için aranan tüm şartların oluşması durumunda, bu şartların sonucunda öngörülen durum da idari faaliyetin konusu olarak ortaya çıkmalıdır.

Konu unsuru, idari işlemin hukuki ve maddi sonucu olarak tanımlanabilir.²⁰⁷ Bir idari işlemin konusunun; hukuka uygun, mümkün ve şartlara uygun olması gerekmektedir.²⁰⁸ Konu unsuru bakımından idarenin takdir yetkisi, sebep unsuru için de belirtildiği üzere yetkiyi veren mevzuatta unsurların nasıl düzenlendiğine göre belirlenir. İdarenin hangi yönde hareket etmesinin gerektiğinin doğrudan doğruya net bir şekilde belirlendiği durumlarda idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Zira kesin olarak belirtilen bir uygulamanın yerine getirilmemesi, konu unsuru bakımından hukuka aykırı olacaktır.²⁰⁹ Kimi zaman idarenin sebep unsuru bakımından kullandığı takdir yetkisi de kendisini bağlayarak konu unsuru bakımından idarenin nasıl hareket etmesi gerektiğini ortaya koyabilmektedir.

Diğer taraftan idarenin hangi yönde hareket etmesi gerektiğinin mevzuat ile kesin olarak düzenlenmediği durumlarda idarenin takdir yetkisinin bulunduğundan

²⁰⁶ Detaylı tartışmalar için bk.: 1.3.1.

²⁰⁷ Kalabalık, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, 185.

²⁰⁸ Hikmet Kavruk, “İptal Davasında Hukuki Tasarrufların Konu Unsuru Yönünden İptale Esas Olan Hukuka Aykırılık Halleri”, *Türk İdare Dergisi* 397 (1992), 148.

²⁰⁹ Mustafa Doğan, *İdari İşlemin Konu Unsuru* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 62.

bahsedilebilecektir. Böyle durumlarda idare; kamu hizmetinin gerekleri, mevzuatta dikkate alınması gerektiği belirtilen hususlar, gerçekleştirilen faaliyetin maksadı gibi konuları göz önünde bulundurarak karar vermeli ve hareket etmelidir. Yükseköğretime geçiş kapsamında gerçekleştirilen merkezî sınavlarda engelli adaylar için çeşitli uyarlamalar ilgili mevzuat aracılığıyla öngörülmüştür. Bununla birlikte, ilgili mevzuatta somut bir şekilde öngörülmeleyen fakat adayların makul uyarlama olarak talep edebileceği bazı uyarlamalar da söz konusu olabilir. Gerekli şartlar oluştuğunda tüm bu uygulamaların, sınavın ve uyarlamaların maksadına uygun, ölçülü ve hakkaniyetli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu başlık altında sınav sürecindeki çeşitli uyarlamalar ele alınacaktır.

2.3.1. Sınav Salonu Uygulamaları

Engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları sınavın geçerli ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda yapıldığına göre öncelikle engelli adayların sınava girdiği mekânların bu doğrultuda belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle sınav salonları, engelli adayların sınava erişimi ve uyarlamaların gerçekleştirilebilecek olması bakımından önemlidir. Şüphesiz ki bunların yanında, tüm adaylar için sınav salonunun aydınlatma, sıcaklık ve benzeri yönlerden de sınav gerçekleştirmeye uygun olması gerekmektedir. Bununla birlikte engelli adayların sınava gireceği salonlar açısından bu durum, adayların engel durumuyla da bağlantılı olarak çok daha fazla önem taşıyabilmektedir.²¹⁰ Örneğin kronik hastalığı bulunan bir adayın sağlık şartları veya az gören bir adayın soruları rahatça görebilmesi bu ve benzeri mekân özellikleriyle ilişkilendirilebilecektir.

Engelli adaylar için salonların belirlenmesi bakımından sunulan ilk uyarlama seçeneği, sınavın erişilebilirliğiyle ilgilidir. Bu kapsamda engelli adaylara başvuru esnasında merdiven çıkma durumları sorulmaktadır.²¹¹ Şüphesiz ki yürüyemediği için tekerlekli sandalye kullanmak durumunda olan bir aday için erişilebilirliğin sağlanmadığı bir binada üst katta bulunan bir sınav salonunun belirlenmesi aday açısından mağduriyete neden olacağı gibi kamu hizmetinin yürütülmesi bakımından da tehlikeleri beraberinde getirecektir. Aslında bu noktada, erişilebilirliğin sağlanmasının genel bir yükümlülük

²¹⁰ Mustafa Doğuş vd., “Görme Engelli Bireylerin Merkezi Sınav Düzenlemelerine İlişkin Görüşleri”, 240.

²¹¹ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

olduğu, hatta bunun için ilgili bir kişinin talebine de gerek bulunmadığı, kamu hizmetlerinin sunulduğu mekânların da kamuya açık mekânlar bağlamında erişilebilirliğin sağlanması gereken yerler açısından öncelikli olarak dikkate alınacağı belirtilebilir. Bununla birlikte mevcut şartlarda sınavların gerçekleştirildiği tüm binaların erişilebilirlik standartlarına uygun olmadığı gözlemlenmektedir. Bu binalar, aslında genellikle de ÖSYM'ye ait olmadığından sınavlar için yalnızca ÖSYM'ye tahsis edilmektedir.

Bu nedenle, genel bir değerlendirme ile tüm binaların bir an önce erişilebilir kılınması gerektiği belirtilebilecek olsa da ÖSYM tarafından adayların durumlarının öğrenilerek mevcut binalar bakımından bu ayarlamaların yapılması gerekmektedir. Zira engelli adaylara kamu hizmetlerinin sunulabilmesi için diğer alanlardaki erişilebilirliğin sağlanmasının beklenmesi, daha fazla hak kaybına yol açacaktır. Bu açıklamalar doğrultusunda, bir taraftan binaların erişilebilirliğinin sağlanması için tüm idarelerin gerekli girişimlerde bulunması gerektiği vurgulanırken diğer taraftan da geçici tedbirlerin alınması, bunun için engelli adayların talepleri doğrultusunda sınava erişimlerinin sağlanması önem arz etmektedir.

Engelli adayların sınava gireceği salonların belirlenmesi bakımından dikkat edilmesi gereken ikinci husus, belirlenen sınav salonunun adaya sunulacak uyarlama faaliyetine uygun olmasıdır. Buna göre bazı adaylar birden fazla adayın bulunduğu salonlarda (toplu salon) sınava alınırken bazı adaylar diğer adaylardan ayrı bir salonda (tekli salon) sınava girebilmektedir (Engelli Bireylere Yönelik Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik m. 7). Bilindiği üzere, yükseköğretime geçiş kapsamında gerçekleştirilen merkezî sınavlarda kural olan, toplu salonlarda adayların sınava alınmasıdır. Engelli adaylardan sınavın uygulanmasına dair farklı bir uygulamayı gerektirecek bir uyarlamadan faydalanmayacak adaylar, genel salonlarda sınava alınabilmektedir. Bunun yanında, engel durumu nedeniyle diğer adaylardan ayrı bir salonda sınava alınması gerektiği hâlde salonda tek başına bulunması gerekmeyecek olan adaylar, yalnızca engelli adayların bulunduğu toplu salonlarda sınava alınabilecektir.

Örneğin ek süre İmkânından faydalanacak olduğu hâlde tekli salonda sınava alınması gerekmeyen adaylar, engelli olmayan adaylara kıyasla sınavdan ayrılma saatleri farklı olacağından, sadece engelli adayların olduğu toplu salonlarda sınava alınabilmelidir.

Diğer taraftan, faydalanacağı uyarlamaların bir salonda tek aday bulunmasını gerektireceği engelli adayların ise tekli salonlarda sınava alınması sağlanmaktadır. Bu kapsamda, hangi adayların tekli salonlarda sınava alınacağı ilgili mevzuatta düzenlenmektedir. Buna göre engel durumu nedeniyle bir adayın sınav görevlileri ile doğrudan doğruya iletişim kurarak sınavı tamamlayacak olması veya engelli bir adayın başka adaylarla aynı ortamda olmasının, engel durumu nedeniyle sınav süreci açısından daha fazla zorluk oluşturacağının değerlendirilmesi gibi durumlarda tekli salon uygulaması gündeme gelmektedir. Bu kapsamda örneğin okuyucu görevli eşliğinde sınava giren bir aday, sorular kendisine okunurken söz konusu görevli ile karşılıklı şekilde konuşacağından, sınava diğer adaylardan ayrı bir salonda girmektedir. Benzer şekilde, engel durumu nedeniyle diğer adaylarla aynı salonda sınava girmesi durumunda çok daha fazla dikkati dağılacak ve sınava odaklanamayacak olan veya kullanacağı araç gereçlerin diğer adaylarla aynı ortamda sınava girmesini zorlaştıracığı bir adayın sınavı da tekli salonda gerçekleştirilebilmektedir.

Bir adayın tekli salonda sınava alınması, güvenlik endişelerini beraberinde getirebilecektir. Bu nedenle; bu salonlarda da yeterli düzeyde salon görevlisi bulundurulmakta, gerekli güvenlik tedbirleri alınmakta, salonların şartlar doğrultusunda kamera ile izlenmesi veya sınav sorularına dair görevliler ile aday arasındaki iletişimden kaynaklanan ses nedeniyle bir rahatsızlığın oluşması istisnası dışında²¹² salon kapılarının açık tutulması sağlanmaktadır. Dolayısıyla sınav salonu uyarlamalarının, gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmasıyla birlikte engelli adayların sınav süreçlerinin hakkaniyete uygun şekilde gerçekleştirilmesi için önemli bir araç niteliğinde olduğu belirtilebilecektir.

Engelli adaylar farklı sınav salonu uyarlamalarıyla karşılaşabildiğine göre bu salonlarda görev yapacak kamu görevlilerinin de özel olarak değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır. Ülke genelinde gerçekleştirilen merkezî sınavlar ancak iyi bir şekilde organize olmuş sınav görevlileri aracılığıyla yürütüldüğünde beklenen faydayı getirecektir. Bu kapsamda ÖSYM tarafından merkezî sınavlara dair bazı faaliyetler

²¹² “Davacı tarafından, sağlık raporu ile belgelediği rahatsızlığına uygun bir salonda sınava katılımının sağlanmadığı, sınavın başlamasından sonra diğer salonlardan sınav sorularını okuyamayan adaylara yüksek sesle okuyan görevlilerin çıkardığı sestən rahatsız olduğu, [...] bu durumun sağlık raporunda belgelendirdiği rahatsızlığı sebebiyle sınava odaklanmasını engellediği, sınav esnasında salon görevlisine bu durumu bildirmesine rağmen sınıfın kapısının açık tutulduğu, sınıf kapısının sınavın ortasında kapatıldığı, [...] ileri sürülmektedir.” Danıştay 8. Daire, E. 2020/7673 K. 2021/178 T. 20.1.2021.

ÖSYM'nin kendi personeli ile yapılırken bazı faaliyetler diğer kamu kurum ve kuruluşlarının personellerinin görevlendirilmesi suretiyle gerçekleştirilebilmektedir (Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Kanun m. 8/3). ÖSYM tarafından yürütülen merkezî sınavlara dair süreçlerde görevlendirilen personel, bağlı olduğu kişilik veya birim fark etmeksizin sınav görevi bakımından kamu görevlisi sayılmakta (m. 10/1) ve mevzuatta düzenlenen davranışlarda bulunmaları durumunda idari ve cezai yaptırımla karşılaşabilmektedir.²¹³ Söz konusu personeller açısından idari yaptırım uygulamaya ve ÖSYM Yönetim Kurulu başkan ve üyeleri dışındaki diğer personel hakkında açılacak ceza soruşturmalarına izin vermeye ÖSYM Yönetim Kurulu yetkilidir (m. 8/3 ve 10/8). Bu noktalardan hareketle sınavların belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yürütülmesi bakımından ilgili sınav görevlilerinin ÖSYM'nin denetimi altında görev yaptığı söylenebilecektir. Şüphesiz ÖSYM tarafından yetkilendirilen sınav görevlilerinin belirlenmesi bakımından çeşitli yetki kuralları mevcuttur. Bununla birlikte çalışmamız bakımından önem arz eden husus, engelli adaylara yönelik sınav uygulamalarını yürütecek sınav görevlileri ile ilgilidir. Zira engelli adayların diğer adaylardan ayrılan farklı durumları, söz konusu sınav uygulamaları açısından bazı farklı görevlendirmelere de ihtiyaç duyulması sonucunu doğurabilmektedir.

Engelli adayların bulunduğu salonlarda görevlendirilen sınav görevlileri çeşitli görevleri icra edebilmektedir. Sınav görevlilerinin yetki ve sorumlulukları, görev yaptığı salonda bulunan engelli aday(lar)a sunulan uyarılama hizmetlerine göre belirlenmektedir. Bu salonlarda da sınav görevlilerinin temel görevleri olan gözetmenlik veya sınavın idaresiyle ilgili görevler aynı şekilde devam etmektedir. Bununla birlikte adayın talebi doğrultusunda sağlanan uyarlamalardan kaynaklanabilecek ek görevler, sınav görevlilerinin yürütülmesini sağlayacağı idari faaliyeti önemli oranda etkileyebilmektedir.

²¹³ “Her ne kadar İdare Mahkemesince, ilgili Anayasa hükmü uyarınca çalışma hakkının kutsiyeti ve devlet tarafından koruma altına alınmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda davacının bir daha davalı idare tarafından yapılacak hiçbir sınavda görev almayacak olması ve bu kısıtlamanın da tali mevzuattan olan Yönerge ile getirilmesi çalışma hakkının kısıtlanması olarak değerlendirilerek işlemin iptaline karar verilmişse de, 2014 Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavında okuyucu işaretleyici yardımı talep eden adayın, soru kitapçığını kendisinin okumasına izin vermesi nedeniyle sınavının geçersiz sayılmasına neden olduğu anlaşılan davacının, fiiline uyan başka bir ceza ile cezalandırılabileceği de açıktır. [...] İdare Mahkemesince verilen ve hüküm fıkrası itibarıyla hukuka uygun bulunan kararın, yukarıda belirtilen gerekçeyle onanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.” Danıştay 8. Daire, E. 2015/12710 K. 2019/8852 T. 16.10.2019. Aynı yönde bk.: Danıştay 8. Daire, E. 2016/569 K. 2020/1545 T. 5.3.2020; Danıştay 8. Daire, E. 2016/6217 K. 2020/982 T. 18.2.2020.

Öncelikle engelli bireylere yönelik özel bir uyarlamayı gerçekleştirecek personelin bu şartlara uygun kişiler arasından seçilmesi gerekmektedir. Bu durum ilgili engel grubuyla rahat bir şekilde iletişim kurabilecek bir kişinin görevlendirilmesinden, sınavda kendisine tanımlanacak özel uyarlama faaliyetini (soruları okuma vs.) gerektiği gibi yerine getirebilme yetkinliğine sahip olmaya, engelli adayın sınavını sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için gerekli sınav yönetimini gerçekleştirmekten engelli adayın muhtemel sağlık sorunlarına veya taleplerine uygun şekilde karşılık verebilmeye kadar çeşitli becerileri kapsayabilmektedir. Zira bu yetkinlikler bakımından personelde yaşanabilecek aksaklık sınav sürecinin gereği gibi yürütülmemesine, bu ise sınavın geçersizliğine ve ÖSYM'nin sorumlu tutulabilmesine neden olacaktır. Bunların yanında, sınav görevlilerinin sorumlulukları ve yetkilendirilmeleriyle ilgili esas farklılık, engelli adayın okuyucu, işaretleyici, aynı anda okuyucu ve işaretleyici veya farklı bir uyarlamayı sağlayacak bir sınav görevlisi eşliğinde sınava girmesi hâlinde söz konusu olacaktır. Özellikle de daha önce çok fazla karşılaşılmamış olan sınav görevleri açısından sınav görevlilerinin sınava gerekli hazırlığı yapabilmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Örneğin kendisinde uyku felci olduğu gerekçesiyle dürtücü talebinde bulunan adayın sınavında görev yapacak kişilerin, adayın durumu ve görevleri hakkında ayrıca ve detaylı şekilde bilgilendirilmeleri gerekebilecektir.²¹⁴ Buna ek olarak engelli adayların sınava girdiği binalarda görev yapan diğer kamu görevlilerinin de (sınavın yönetiminde görevli olan temsilci ve sorumlular ile teknik, güvenlik ve benzeri hususlar bakımından görevlendirilen kamu görevlileri vs.) engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları hakkında bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle temsilci ve sorumlu olarak görev yapan görevlilerin engelli bireylerin hakları konusunda yeterli donanıma sahip olmaları, sınav esnasında oluşabilecek aksaklıkların çözümü açısından önemli bir role sahiptir. Zira bu görevlilerin sınav uygulamaları hakkında yeterli bilgiye sahip olması, diğer görevlilerin yaşayabileceği bilgi eksikliklerinin olumsuz sonuçlarını da engelleyebilecektir. Örneğin güvenlik görevlilerinin engelli adayların kullandığı yardımcı araç gereçler, engelli salonu görevlileri ile okuyucu görevlilerin ise sınav esnasında uyulması gereken kurallar konularında yaşadıkları bilgi eksikliği nedeniyle birçok hukuki uyuşmazlığın çıktığı bilinmektedir.²¹⁵ Bu yönde, önceki dönemlerde bir

²¹⁴ Bk.: 2.3.6.

²¹⁵ Örnek olarak bk.: Danıştay 12. Daire, E. 2013/6443 K. 2015/3169 T. 20.5.2015.

okuyucu görevlinin, hukuka aykırı davranışı adayın gerçekleştirmesi yönünde adaya teklifte bulunmuş olması da özellikle dikkat çekmektedir.²¹⁶

Esasında ilgili yöneticilerin yerinde müdahalesi ile bu sorun, uygulama esnasında da doğru bir iletişim ile idari usul kapsamında çözülebilecektir. Bu doğrultuda son yıllarda ÖSYM tarafından engelli adayların bulunduğu salonlarda engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları hakkında bilgilendirici bazı yönergelerin sınav gününde sınav başlamadan önce adaylarla paylaşılmaya başlanması, benzeri sorunların oluşmasının önüne geçmek için hayata geçirilmiş olan önemli bir adım olarak değerlendirilebilecektir.²¹⁷ Bu yönergelerin sınav başlamadan önce salonda okutulması hem engelli adaylar hem de ilgili kamu görevlileri açısından önemli birer bilgilendirme ve hatırlatma niteliği taşısa ve sınav gününde görevli personelin katılımıyla çeşitli toplantılar sınav binasında gerçekleştirilmiş olsa da engelli adayların sınava gireceği bina ve salonlarda görev yapacak kamu görevlilerinin daha kapsamlı bir şekilde eğitime tabi tutulması, yaşanabilecek sorunları önemli oranda azaltacaktır. Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde, engelli adaylara yönelik sınav uygulamalarını gerçekleştirecek personelin sınavın özellikleri ile mevzuatta öngörülen şartlara uygun şekilde belirlenmesi ve bu doğrultuda eğitime tabi tutulması gerektiği belirtilebilecektir.

2.3.2. Sınav Belgelerine Erişim (Soru Kitapçığı ve Cevap Kâğıdı) Uyarlamaları

Yazılı şekilde gerçekleştirilen merkezî sınavlarda, sınav kitapçıklarına erişim durumu; cevap kâğıdında işaretleme yapma ve ÖSYM tarafından hazırlanan sınav belgelerindeki içeriklere erişme, bunların doğal bir sonucu olarak da belgeler üzerinde gerektiğinde işlem yapma (yazı yazma, işaretleme, çizme vs.) gibi çeşitli fiiller için söz konusu olmaktadır. Bu hareketler, sınav sürecinin tamamlanabilmesi için önemli birer aşama

²¹⁶ “İdare Mahkemesince; dava dosyasında bulunan bilgi ve belgelerin birlikte değerlendirilmesinden, "okuyucu ve işaretleyici" yardımı alan adayların kitapçığı kendilerinin okumasının Kılavuzda da belirtildiği üzere yasak olup, okuyucu/işaretleyici yardımının, tamamen adayların kendi talepleri doğrultusunda verildiği, [...] gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. [...] Dosyada mevcut CD görüntülerinin incelenmesinden, sınavın davacı ile okuyucu ve işaretleyicinin yan yana oturması suretiyle saat 10.00' da başlatıldığı, [...] okuyucunun davacıya "sen çözebilecek misin" sorusuna davacının "çözerim" cevabı vermesi üzerine davacının 4 dakika 24 saniye boyunca soruları kendisinin okuyup çözdüğü [...] görülmüştür. Sınav salonunun inzibatından ve sınavın idaresinden salon görevlilerinin sorumlu olduğu, salon görevlilerinin soru kitapçığını davacıya göstermeden soruları okuması ve davacının verdiği cevap şıkkının cevap kağıdına işaretlenmesi suretiyle sınavın yapılması gerektiği [...] anlaşıldığından [...] davacının sınavının geçersiz sayılmasına ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.” Danıştay 12. Daire, E. 2015/39 K. 2015/2598 T. 22.4.2015.

²¹⁷ Örnek olarak bk.: Okuyucu Yardımı Alan Görme Engelli Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi.

olduğundan, dileyen tüm engelli adayların da bu imkânlarla erişebilmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, bu başlık altında bu hususların hangi adaylar tarafından nasıl gerçekleştirilebileceği üzerinde durulacaktır. Genel anlamda bu bağlamda sunulan imkânlar, işaretleyici görevli, okuyucu görevli ve kitapçık uyarlamalarıdır.²¹⁸ Özellikle okuyucu ve işaretleyici görevlilerin, bu konuda eğitime tabi tutulmuş ve yetkilendirilen kişiler arasından seçilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda, sınav belgelerine erişim uyarlamaları değerlendirilmeden önce, okuyucu ve işaretleyici görevlilerin belirlenmesi sürecinin ele alınmasında fayda bulunmaktadır.

Engelli Bireylere Yönelik Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik'te okuyucu ve işaretleyici görevli olarak görevlendirilecek kişilerin; “yabancı dil sınavlarında ilgili alanda en az lisans mezunu, yükseköğretim kurumlarına giriş sınavlarında ise tercihen özel eğitim, Türk dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği, Türkçe öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve benzeri eğitim fakültesi programları, tiyatro ve iletişim fakültesi programları ya da sağlık programlarından mezun kişilerden diksiyonu iyi, sayısal alan için özellikle matematiksel ve sayısal ifadeleri okuyabilen kişiler” arasından belirleneceği hüküm altına alınmıştır (m. 11). Maddenin devamında ise bu kişilerin ilgili kurum tarafından engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları hakkında eğitime tabi tutulacağı ve sınav kurallarına uyacaklarına dair taahhüt belgesi imzalayacakları belirtilmiştir. Bu yolla aslında okuyucu ve işaretleyici olarak görevlendirilebilecek kişilere dair bir liste oluşturulması öngörülmüş ve bu listede yer alan kişilerin yetkilendirilebileceği düşünülmüştür. Aslında bu durum, görevlendirilecek personel bakımından özel bir nitelik arandığı şeklinde de anlaşılabilir. Zira kamu personeline aranan genel şartlara ek olarak kamu hizmetinin gerektirmesi durumunda özel şartların aranabileceği de bilinmektedir. Nitekim henüz yönetmelik yayımlanmadan önce dahi ÖSYM tarafından faaliyet raporları aracılığıyla bu görevleri icra edebilecek kişilerin belirlenmesine yönelik çalışma yürütüldüğü ifade edilmiş ve bu şekilde görevlendirilebilecek personel sayısının arttırılmasına yönelik hedefler belirlenmiştir.²¹⁹

Yukarıda belirtilen yönetmelik hükmü ile okuyucu veya işaretleyici olarak görevlendirilecek kişiler bakımından bir öncelik kuralı getirilmiştir. Genel kabule göre

²¹⁸ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

²¹⁹ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu* (2019), 36.

idare hukukunda yetki unsuru bakımından idarenin takdir yetkisi bulunamaz. Dolayısıyla idare, ancak kendisine mevzuatla belirtilen kişiler aracılığıyla faaliyetleri gerçekleştirmelidir. Yönetmelik hükmüne bakıldığında idarenin hangi yönde tercih yapmaya öncelik vereceği konusunda bir yönlendirme yapılmakla birlikte bu hususta tek bir yol öngörülmemiştir. Dolayısıyla idarenin bu öncelik doğrultusunda bir tercihte bulunması ve daha önceden kendi koyduğu kuralın amacı doğrultusunda görevlendirme yapması gerekmektedir. Aksi yöndeki bir uygulama idarenin keyfi ve kamu hizmetinin gereklerine aykırı bir şekilde seçim yaptığı anlamına geleceğinden hukuka aykırılığa neden olacaktır.

Bu düzenleme bakımından gerçekleştirilebilecek iki temel tartışma bulunmaktadır. Bunlardan biri, düzenleyici işlem ile makul bir yetki kuralının sağlanıp sağlanmadığı, diğeri ise okuyucu veya işaretleyici görevli olarak yetkilendirilebilecek kişiler dışındaki bir kişinin bir engelli adayın sınavında görevlendirilmesi hâlinde nasıl bir sonucun ortaya çıkacağıdır. İlk tartışma bakımından, söz konusu düzenlemede belirtilen programlardan mezun olma şartı ile okuyucu veya işaretleyici olarak görevlendirilecek kişilerin dil, matematik ve engellilik çalışmaları gibi çeşitli alanlarda eğitim almış kişiler arasından seçilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Bu düşünce, sınavda doğrudan doğruya sınav sorularıyla bağlantılı şekilde görev yapacak personelin sınav sorularına dair hâkimiyetinin bulunması için önemli bir dayanak teşkil etmektedir. Nitekim görme engelli katılımcılarla görüşme yapılarak gerçekleştirilen bir araştırmaya göre matematik sorularının çözümü bakımından sınavlarda soruları seslendirecek okuyucu görevlilerin eğitim almasının faydalı olacağı belirtilmektedir.²²⁰

Bununla birlikte bu düzenleme gerçekleştirilirken bu becerilerden önce mezuniyet şartının belirtilmesi, beraberinde bazı sakıncaları getirebilecektir. Zira farklı soru tarzlarını seslendirebilme veya bu alanlarda işaretleme yapabilme/yazı yazabilme becerisi yönetmelikte sayılan fakültelerin bazı programlarının doğal olarak getirdiği bir beceri olmadığı gibi bu bölümler dışında eğitim alan kişilerin de sahip olabileceği beceriler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla gerek kamu hizmetinin engelli adaylara sunumu gerekse de bu şekilde görevlendirilmek isteyen personelin tercih hakkının arttırılarak

²²⁰ Sevgi Kırboyun Tipi vd., “Determining Materials and Communication Needs of Students with Visual Impairments in Mathematics Tests: Case of University Entrance Exam in Türkiye”, *British Journal of Visual Impairment* 43/2 (2025).

okuyucu görevli havuzunun geliştirilebilmesi için yönetmelikte yer verilen yetkinlik şartının doğrudan amaca hizmet eden ifadelerle güncellenmesi faydalı olacaktır.

İkinci tartışmalı hususa gelince, yabancı dil sınavları bakımından daha net bir yetki kuralına yer verilirken yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınavlarda sınav görevlilerinin belirli alanlarda mezun kişilerden seçilmesine yalnızca öncelik verilmesi yönünde düzenleme yapılması, ihtiyaç hâlinde diğer görevlilerin de okuyucu veya işaretleyici olarak görevlendirilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle yabancı dil sınavlarında ilgili alanda mezuniyeti bulunmayan bir görevlinin okuyucu ve işaretleyici olarak belirlenmesi durumunda sınavın yetkisiz sınav görevlisi tarafından gerçekleştirildiği söylenebilirken yükseköğretime geçiş amacıyla gerçekleştirilen sınavlarda yetkilendirilmemiş bir okuyucu veya işaretleyici görevlinin görev yapması durumunda durum, takdir hakkının eldeki imkânlar doğrultusunda nasıl kullanıldığının incelenmesi suretiyle çözümlenebilecektir.²²¹ Şüphesiz ÖSYM tarafından kamu hizmetinin gerekleri düşünülerek planlama yapılmalı ve yeterli sayıda mevzuatta öngörülen şartlara sahip personelin eğitim alarak yetkilendirilmesi sağlanmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda, engelli adayların sınav belgelerine erişebilmesi için gerçekleştirilen kitapçık ve görevli uyarlamaları değerlendirilmelidir. Öncelikle, cevap kâğıdında kendisi işaretleme yapamayacak adaylar için işaretleyici desteği bulunduğu, bu yolla kendisi işaretleme yapamayan adayların işaretleyici desteği aracılığıyla bu işlemi yerine getirebildiği belirtilmelidir.²²² Bu kapsamda örneğin görme engelli olduğu için cevap kâğıdını görmesi beklenmeyen veya bedensel engeli nedeniyle elini kullanarak cevap kâğıdını işaretleyemeyecek olan adayların işaretleyici görevli eşliğinde sınava girebileceği belirtilebilir. İşaretleyici görevli tarafından aynı zamanda adayın talebi doğrultusunda kitapçık üzerinde belirtilen yazıları yazma veya işaretleme yapma ve bunları okuma gibi işlemler de yapılabilmektedir. İşaretleyici görevli eşliğinde sınava girme talebinde bulunan adaylar, soruların çözümüyle ilgili yazı yazma, işaretleme yapma gibi işlemleri isterlerse kendi başlarına da yapabilecekken cevap kâğıdında işaretleme yapamayacaktır. İşaretleyici görevli eşliğinde sınava girdiği hâlde cevap kâğıdında işaretleme yapılması durumunda kural ihlali yapıldığı tespitinde

²²¹ Yusuf Kahveci, *İdari İşlemlerde Yetki Unsuru* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2006), 31.

²²² 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

bulunulabilecektir. Bu durumun, bir anlamda sınırlı olan yetkin ve eğitimli işaretleyici havuzunun bu hizmetten faydalanmayacak adaylar tarafından da talepte bulunmak suretiyle daraltılmasını engellemek amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

Soru kitapçığında gerçekleştirilen ve aşağıda açıklanacak olan uyarlamalar, cevap kâğıdı bakımından uygulanmadığından, standart cevap kâğıdını okuyamayacak veya bu cevap kâğıdı üzerinde işaretleme yapamayacak adayların işaretleyici talebinde bulunması gerekmektedir. Aslında cevap kâğıdı uyarlamalarının da adayın tek başına işaretleme yapabilmesini sağlamak üzere genişletilmesi önerilebilir. Diğer taraftan adayın belirttiği veya işaretlediği seçeneği işaretleme görevinin başkasına verilmesi, dolayısıyla da adayın cevap kâğıdı üzerinde işlem yapmayacağı bir sonucun oluşması genel durum itibarı ile adaya çok fazla bir ek külfet getirmemektedir. Zira aday, cevabı bulmak için gerekli işlemleri kendisi yapabilmekte, işaretleyici tarafından ise yalnızca bu cevabın ilgili belgeye aktarılması sağlanmaktadır. Gerek görüldüğünde de işaretleyici görevli tarafından adayların verdiği cevapların doğru bir şekilde cevap kâğıdına aktarılıp aktarılmadığı denetlenebilmektedir.²²³ Bu nedenle, bu konuda daha az seçeneğin engelli adaylara sunulduğu belirtilebilir.

Sınav belgelerine erişim bakımından tartışılacak ikinci husus, sınav soruları da dâhil olmak üzere belgelerin içeriğine erişim ile ilgilidir. Bu kapsamda standart kitapçık, büyük puntolu kitapçık, okuyucu (filigranlı kitapçık) ve okuyucu (çift kitapçık) olmak üzere dört farklı seçenek adaylara sunulmaktadır.²²⁴

Standart kitapçığı rahat bir şekilde okuyabilen engelli adaylar, standart kitapçık ile sınava alınmaktadır. Zira burada gerçekleştirilecek makul uyarlama açısından gereklilik söz konusu değildir. Bunun yanında az gören adaylar için büyük puntolu (14 punto) soru kitapçığı da sunulabilmektedir. Bu adaylar kitapçıkta sorulara kendileri bakabildiğinden soru muafiyeti uygulaması da bu adaylar bakımından söz konusu olmayacaktır. E-KPSS için daha büyük puntolarda soru kitapçığı hazırlanabilse de yükseköğretime geçiş bağlamındaki sınavlar açısından büyük punto uygulaması, bu şekildedir. Yalnızca 14 punto büyüklüğünü yeterli görmeyen adaylar için mevcut seçenekler, çeşitli büyüteçler ile sınava girmek üzere başvuru yapmak veya okuyucu görevli talebinde bulunmaktır. Bu kapsamda, soru kitapçığına görme engelli adayın

²²³ Kamu Denetçiliği Kurumu, B. 2022/8268 T. 21.10.2022.

²²⁴ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

kendisinin mi bakmak istediği yoksa sorulara hiç bakmaksızın okuyucu görevli desteği mi almak istediği tercihinde bulunulmalıdır. Bu yöndeki tercihler, görme engelli adayın talebiyle ilgili olup engel oranına göre bir zorunluluk söz konusu değildir. Bununla birlikte az gören adayların soruları kendilerinin okumak istemesi fakat bunun yanında göz yorgunluğu, dikkat dağınıklığı ve benzeri sebeplerle bazı soruların ise başka bir görevli tarafından okunmasını talep etmeleri teorik olarak mümkün ise de ÖSYM tarafından böyle bir imkân, az gören adaylara sunulmamaktadır.

Çift kitapçık uygulaması, aşağıda da açıklanacağı üzere görme engelli adaylar açısından söz konusu değildir. Bununla birlikte, az gören adayların soru muafiyeti uygulaması ile karşılaşmaksızın okuyucu görevli (çift kitapçık) uygulamasından faydalanabileceği yönünde düzenleme yapılması gelecekteki sınavlar açısından faydalı olabilecektir. Diğer taraftan bu uygulamanın şu anda hayata geçirilmemiş olması, sınırlı olan okuyucu görevli havuzunun tüm görme engelli adaylar tarafından tercih edilmesinin önüne geçmek, bu suretle yetkin okuyucu görevli havuzunun en çok ihtiyaç duyduğunu belirten adaylar için yeterli kılınması ve hizmetin nitelikli yürütülmesini sağlamak amacıyla ilişkilendirilebilir. Böyle bir amaç bulunuyorsa dahi söz konusu havuzun nitelikli ve tecrübeli okuyucu görevliler ile zenginleştirilmesi ve bu durumun değerlendirilmesi düşünülebilecektir.²²⁵

Sorular dâhil olmak üzere sınav belgelerinin içeriğine erişim durumu bakımından gündeme gelebilecek üçüncü ihtimal, okuyucu görevli eşliğinde (filigranlı kitapçıkla birlikte) sınava girilmesidir. Bu imkândan yalnızca görme engelli adaylar faydalanmaktadır. Bu seçeneği seçen görme engelli adaylar, soru muafiyeti uygulamasına da tabi tutulacaktır.²²⁶ Bu durum da göz önünde bulundurularak bu adayların soru kitapçığına bakması yasaklanmıştır.

Okuyucu görevlilerin görevi, kitapçıkta soru ve uyarıların okunması şeklinde tanımlanmıştır. Okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylar, işaretleyici desteği de aldıklarında kılavuzdaki ifade gereğince soruların çözümüne dair yazıları yazma, işaretleme ve işlem yapma görevi işaretleyici görevlilere verilmiştir. Bununla birlikte uygulamada genellikle kitapçık üzerinde işlem yapma işlemini okuyucu görevlilerin yaptığı, zira kitapçığın önünde bulunduğu görevlinin şıkların veya sorudaki

²²⁵ Bk.: 2.2.2.

²²⁶ Bk.: 2.3.4.

bir kısmın altını çizme, işaretleme yapma, yazı yazma gibi fiilleri daha kolay gerçekleştirebildiği görülmektedir. Bu nedenle kılavuz hükmünün de bu doğrultuda güncellenmesi ve hem okuyucu görevlinin hem de işaretleyici görevlinin yazı yazma, işaretleme yapma gibi işlemleri yapabileceğinin düzenlenmesi, hukuki altyapının makul, uygulamada görülen doğal akışa benzeyen ve daha hakkaniyetli olmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan okuyucu ve işaretleyici görevlinin aynı anda bir salonda görevli olması hâlinde bu görevlilerin aralarında yer değiştirmesi mümkün olduğundan mevzuatta ilk bakışta fark edilen uyumsuzluk bir hukuki soruna yol açmamakta, zira iki görevli de aynı anda hem okuyucu hem de işaretleyici gibi davranabilmektedir.

Sınav belgelerinin içeriğine erişim bağlamında sunulan bir diğer İmkân ise okuyucu görevli (çift kitapçık) uyarlamasıdır. Özellikle de dikkat dağınıklığı, disleksi ve benzeri (görme engeli dışındaki) nedenlerle bazen başkasının soruları okumasına ihtiyaç duyabilen fakat kimi zaman da soruları kendisi okumak isteyen adaylar, bu uyarlamadan faydalanabilmektedir. Bu uyarlama kapsamında hem okuyucu görevlinin önünde hem de adayın önünde birer kitapçık bulunduğu, adayın istediği anlarda okuyucu görevlinin okumayı gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu adaylar kitapçığındaki sorulara kendileri bakabildiğinden, soru muafiyeti uygulaması da bu adaylar bakımından söz konusu olmayacaktır. Çift kitapçık uygulaması açısından tartışılması gereken bir husus, görme engelli adayların bu uygulamadan faydalanamayacak olması ve çift kitapçığın yalnızca standart büyüklükteki (9 punto) yazılar için sunulmasıdır.²²⁷ Zira bilindiği üzere birden fazla engeli olan adaylara, engel durumları göz önünde bulundurularak farklı engel gruplarına uygun uyarlamalar da sunulabilmektedir.

Örneğin disleksi nedeniyle çift kitapçık ile okuyucu görevli eşliğinde sınava girmek isteyen bir adayın, işitme engeli bulunması hâlinde aynı zamanda işitme cihazını da

²²⁷ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Başvuru No.: 2023/1648 K. No: 2024/111 08.02.2024. İlgili kararda her ne kadar başvuran tarafından bu yöndeki uygulamanın neden gerekli olduğunun muhatap idareye açıklanmadığı belirtilse de bu durum, bundan sonraki başvuruların reddedilmesini gerektirmeyecektir. Kararda değinilen ek sürenin hesaplanması ve muafiyet gibi hususlarda büyük punto tercihi doğrultusunda hareket edilebilirken yahut bu duruma özel hesaplamalar yapılabilirken adaya soruların okuyucu görevli tarafından okunmasına izin verilmesi de mümkün olabilir. Adaylara yanlarında büyüteç gibi araç gereç getirme imkânı tanınması ise okuyucu görevli yardımı ile kıyaslanamaz. Zira sınava aday tarafından ilgili araç gereçlerin getirileceği düşünüldüğünde idare tarafından sunul(a)mayan bir hizmet yerine adayın temin etmek için maddi veya fiziksel imkanının bulunup bulunmadığının belli olmadığı bir araç gereci temin etmesini belirtmek eşitlik ilkesi ile bağdaşmayacaktır. Bunların yanında, ilgili sınav şartları itibarı ile idarenin bu yönde bir faaliyette bulunması bakımından bazı endişeler bulunuyorsa dahi gelecekte gerçekleştirilecek sınavlar için gerekli hazırlıkların yapılması mümkün olabilecektir. Bu nedenlerle idareye düşen, gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için çalışmaları hızlandırmaktır.

sınava yanında getirmesine izin verilebilecektir. Bununla birlikte ilgili kılavuz hükmü incelendiğinde disleksi nedeniyle çift kitapçık talebinde bulunan bu adayın, görme engeli bulunması durumunda büyük punto imkânı söz konusu adaya sunulamayacaktır.²²⁸ İşte burada, aslında makul olmayan bir neden ile çift engelli adayların bu imkândan faydalanması engellenmektedir. Çift kitapçık uygulamasının, ayrımcılığa neden olmaması için en azından bu hakka sahip adayların ayrıca görme engelli olması durumunda da okuyucu görevli (çift kitapçık) uygulamasından faydalanabilecekleri şekilde tasarlanmasında fayda bulunmaktadır. Zira yukarıdaki örnekte disleksi ve görme engeli bulunan aday ile başka herhangi bir görme engelli adayı ayıran tek fark, disleksi nedeniyle çift kitapçık uygulamasından faydalanma durumudur. Disleksi tanısı bulunan adaya büyük puntolu soru kitapçığı verilmesinin mümkün olmadığı söylenemeyeceği gibi büyük puntolu soru kitapçığının daha fazla basılması bakımından idarenin yetersiz kalacağını düşünmek de mümkün değildir. Bu nedenle okuyucu görevli (çift kitapçık) uygulamasından faydalanan bir adayın aynı zamanda büyük puntolu soru kitapçığı uygulamasından faydalanamayacağını makul ve gerekli gösteren herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Diğer taraftan aslında büyük puntolu soru kitapçığı başlığı altında açıklandığı üzere büyük punto soru kitapçığı ile sınava giren adayların da göz yorulması ve benzeri nedenlerle bu uygulamadan faydalanmaları, yukarıda ilgili kısımda yapılan açıklamalarla birlikte değerlendirilebilecektir.

2.3.3. Özel Araç Gereç, Tıbbi Malzeme ile Sınav Salonuna Alınma

Kural olarak yükseköğretime geçiş kapsamında gerçekleştirilen merkezî sınavlara, ilgili mevzuatta adayların özel olarak yanında bulundurması gerektiği belirtilen (sınava giriş belgesi gibi) ve izin verilen (şeffaf pet şişe içerisinde şu gibi) eşya ve malzemeler dışında herhangi bir araç gereç veya malzemeyle girilmesi yasaklanmıştır. Sınava giriş esnasında da kolluk faaliyeti olarak bu amaç doğrultusunda bir arama yapılmaktadır. Bununla birlikte, engelli adayların engel durumu nedeniyle sınav esnasında yanlarında bulundurmaları gereken araç gereç (uyarlama araç gereçleri, tıbbi malzeme vs.), ile sınava girmelerine izin verilmekte, gerçekleştirilecek arama ve incelemelerde anlaşılabilmesi için bu durum kural olarak sınava giriş belgesinde de belirtilmektedir.²²⁹

²²⁸ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

²²⁹ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

Bu noktada engelli adaylar açısından da bir kolluk faaliyetinin söz konusu olduğu fakat bu incelemede yalnızca adayın sınav başvurusu esnasında talep ettiği, ÖSYM tarafından sınavda adayın engel durumu nedeniyle yanında bulundurmasına izin verilen ve bu hususlardan hareketle kural olarak sınava giriş belgesinde belirtilen araç gereçlerin sınav binasına girişine izin verildiği belirtilmelidir. Sınav binasına alınması yasak olan araç gereçler ile adayların binaya alınmaması, bir şekilde binaya girdiği tespit edilen adayların ise sınavının geçersiz sayılması, bu noktada idari yaptırımlar olarak değerlendirilmelidir. Kolluk faaliyeti olarak değerlendirilebilen bu faaliyetler, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Kanun'da (m. 9) düzenlenmiştir. Bu araç gereçlerin kullanımı bakımından sınava giriş esnasında arama yapıldığı gibi gerektiğinde sinyal kesici cihazlar da kullanılabilir.

Engelli adayların, çeşitli nedenlerle sınav esnasında bazı araç gereçleri kullanmasına izin verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bazı araç gereçler, engelli adayların sınav sorularına diğer adaylarla eşit şartlar altında cevap verebilmesini sağlayan, genellikle de eğitim veya sınav hizmetleriyle ilişkili araç gereçlerdir. Örneğin tüm adayların ÖSYM tarafından herkese sağlanan kalemli aracılığıyla sorular üzerinde yazı yazarak veya matematik işlemi yaparak cevaplarını belirleyebildiği bilinmektedir. Bu kapsamda görme engelli bir adayın da yazı yazabilmek için Braille yazı tableti ve kalemi gibi araç gereçlerle sınav binasına girmesine izin verilmesi, sınav performansının eşit şekilde yansıtılabilmesi için önem arz etmektedir. Diğer taraftan, engelli adayların bazı araç gereçleri ise doğrudan doğruya soruları cevaplarken değilse bile sınava rahat bir şekilde erişebilmek veya sınav performansını engel durumunun etkileyebileceği şartlardan bağımsız olarak yansıtılabilmek için kullanması gerekmektedir. Bu kapsamda bedensel engelli bir adayın sınava gelirken tekerlekli sandalye kullanması, kronik hastalığı bulunan bir adayın hastalığının ilerlememesi için vaktinde alması gereken bir ilacı yanında bulundurması gerekebilecektir. Engelli adayların bu ve benzeri amaçlarla kendilerinin temin edeceği araçlarla sınava girmelerine izin verilmektedir.

Aslında bu araç gereçlerle sınava girilmesine izin verilmemesi, adayların temel hak ve hürriyetlerini de sınırlandıracaktır. Kolluk faaliyeti ile ilgililerin hak ve hürriyetleri arasında bir dengenin kurulması gerektiği ortadadır. Bu noktadan hareketle, engelli adayların sınava girerken yanlarında bulunduracakları araç gereç ve malzemelerin, özel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yalnızca ilgili mevzuatta veya

sınavlara dair başvuru formlarında sayılan araç gereçlerin değil adaylar tarafından başvuru esnasında önerilen diğer araç gereçlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira engelli adayların kullandığı araç gereçler, teknolojik gelişmelerin neticesinde değişebildiği gibi farklı engel durumu olan adayların, özellikle de istisnai şartlar açısından farklı araç gereçler ile sınava girme taleplerinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu noktada yapılacak bir genelleme, bazı makul uyarlama taleplerinin göz ardı edilmesine sebep olabilecektir. Engelli adayların yanında getirebileceği araç gereçlerle ilgili tedbirler, genel anlamda üç gruba ayrılabilir. Bu kapsamda başvuru esnasında belirtilen ve her türlü kablolu kablosuz iletişimin kesildiği sınav salonlarında sınava alınan araç gereçler, başvuru esnasında belirtilerek iletişimin kesilmesine ihtiyaç bulunmayan salonlarda sınava alınan araç gereçler ve başvuru esnasında belirtilmesine gerek bulunmayan ve engel durumuyla bağlantılı olduğu anlaşıldığından sınava alınan araç gereçler şeklinde bir sınıflandırma yapılabilir. Bu başlık altındaki incelemeler, ikinci ve üçüncü grubun bir arada ele alınması suretiyle her türlü kablolu kablosuz iletişimin kesilmesine gerek duyulan araç gereçler ve bulunmayan araç gereçler bakımından yapılacaktır.²³⁰

Yukarıda da açıklandığı üzere bazı araç gereçler, adayların başvuru esnasında belirtmeleri ve ÖSYM tarafından onaylanması durumunda her türlü kablolu kablosuz iletişimin kesildiği binalarda sınavlara alınabilmektedir. Bu kapsamda özellikle de karmaşık yapıya sahip olan veya teknolojik olarak ek tedbir gerektiren araç gereçler, sınav binasına bu şekilde alınabilmektedir. Bu araç gereçlerin bir kısmının teknoloji ile yakından ilişkili olması bu sonucu doğurmaktadır. Örneğin elektronik büyüteç ile bir adayın sınava girmesi durumunda, elektronik özelliklerin sınav güvenliği açısından tehlikeli sonuç doğurabileceği düşünüldüğünden bu adayların her türlü kablolu kablosuz iletişimin kesildiği salonlarda sınava alınması gerektiği belirtilmektedir. Teknolojik gelişmelerin engelli bireylerin hayatlarına daha fazla katkı sunmasıyla birlikte²³¹ engelli adayların kullandığı teknolojiden faydalanılan araç gereçlerin tür ve çeşitlerinde de artış gözlemlenmektedir.

²³⁰ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

²³¹ İbrahim Çetin- Yusuf Uzun, “Akıllı Şehirler-Akıllı Hastaneler: Hastane Navigasyon Sistemleri Engelli İnsanlar İçin Neler Vaat ediyor?”, *Engelsiz Bilişim 2023: Engelsiz Dijital Dönüşüm*, Ed, Mustafa Özhan Kalaç-Vahap Tecim (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2023).

Bu doğrultuda engelli adayların daha fazla teknolojik araç gereç kullanmaya alıştığı ve bu araç gereçleri sınavlarda kullanmak istediği gözlemlenmektedir. Aslında teknolojik gelişmelerin takip edilmesi ve içinde bulunulan döneme uygun araç gereçlerin kullanımının sağlanması, kamu hizmetinin uyarlama ilkesiyle de doğrudan ilişkilidir. Örneğin son dönemde görme engelli adayların bilgisayar eşliğinde sınava girmek istedikleri, bilgisayarları ekran okuyucu veya büyüteç yazılımları ile kullanarak soruları cevaplama talebinde bulundukları bilinmektedir. Bununla birlikte ÖSYM tarafından içerisinde dosyaların bulunduğu cihazlarla engellilerin sınava alınmasına güvenlik gereğince izin verilemeyeceği, ÖSYM'nin de istisna olarak bazı sınavlarda gerçekleştirdiği cihaz teminini yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınavlarda gerçekleştirmediği, ayrıca sınav sorularının bu yazılımlara tam anlamda entegre edilmesi çalışmalarını da ÖSYM'nin yürütmemiş olduğu düşünüldüğünde bu talep şu ana kadar genel anlamda kabul edilmemiştir. İdarenin, kamu hizmetlerini mali ve teknik sınırlar doğrultusunda sunmakla yükümlü olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte ÖSYM'nin zaman içerisinde gerekli donanımı temin edebilecek şartları oluşturduğunda ve farklı alanlardaki sınav soruları ile ekran okuyucu gibi yazılımların uyumunu sağladığında bu hizmeti hayata geçirmesi gerekecektir.

Bu noktada, aslında ÖSYM tarafından gerçekleştirilen E-YDS sınavının görme engelli adaylar için de erişilebilir şekilde yapılabiliyor olması, idare tarafından bu yönde adım atılmaya başlandığını ve bu çalışmaların geliştirilerek yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınavlara da uygulanabileceğini kanıtlar niteliktedir. Zira engelli adayların yanında getirebileceği bilgisayar gibi araç gereçlerin, bu cihazların içerisinde bulunabilecek yazılım ve dosyalar aracılığıyla sınav güvenliğini tehlikeye sokabileceği ortadadır. Diğer taraftan son yıllarda görme engelli adayların “Braille ekran” ile sınava girmelerine izin verildiği görülmektedir. Şu anki teknoloji bakımından Braille ekranlar da içerisine çeşitli dosyaların yüklenebildiği araç gereçlerdir.

Zira bu cihazların genellikle çalışmasını sağlayan yazılımlar ile okuma ve yazma yapılacak dosyalar, aynı alanda bulunmaktadır. Bu nedenle, yalnızca yazı yazma ve yazılan yazıları anlık olarak gösterme özelliği taşımayan Braille ekranların, sınava alınması güvenlik bakımından çeşitli tehlikeleri doğuracaktır. İdarenin görevi, sınavlarda adaleti ve sınav güvenliğini aynı anda sağlamak, bu suretle kamu hizmetlerinden faydalanan kişilerin güvenliğini korumak ve gelecekte hak kayıpları yaşamasını engellemek

olmalıdır. Bu nedenle, Braille ekranlar açısından genel bir izin değerlendirmesi yapmaksızın bu cihazların hafıza kartı veya dahili bir hafıza ile çalışıp çalışmadığı, hafıza kullanımı imkânı varsa bu alanda ek bir dosyanın bulunabilip bulunamadığı incelenmeli ve bu suretle bir sonuca ulaşılmalıdır. Diğer taraftan bazı araç gereçler ise her türlü kablolu kablosuz iletişimin kesildiği sınavlarda sınava alınmayı gerektirmemektedir. Bu kapsamda, kolluk faaliyetinin ölçülü olması gerektiği belirtilmelidir. Buna göre gerekli olmadığı hâlde ek kolluk tedbirlerinin alınmasına da gerek bulunmayacaktır. Buna göre bazı araç gereçler, adayın başvuru esnasında belirtmesi ve onaylanması durumunda görevlilerce incelenmek suretiyle sınava alınabilmektedir. Buna göre örneğin görme engelli adayların matematik işlemlerini yapmak için kullandığı abaküs, kronik hastalığı olan adayların ihtiyaç hâlinde kullanabileceği ek gıda, sağlık durumu nedeniyle kullanılmasına ihtiyaç bulunan havlu peçete bez gibi araç gereçler için elektronik bir tedbirin alınmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Benzer şekilde bazı araç gereçler ise adayın engel durumuyla ilişkili olmasının anlaşılması durumunda başvuru esnasında belirtilmemesine rağmen sınava alınabilmektedir. Örneğin beyaz baston, dizlik gibi ilgili mevzuatta sayılan bazı araç gereçlerin, başvuru esnasında belirtilmese dahi sınav salonuna alınabileceği belirtilmektedir. Bu düzenleme ile haklarında güvenlik tedbirlerinin alınmasının daha kolay olduğu araç gereçlerin ek bir başvuruya ihtiyaç bulunmaksızın sınava alınabilmesi kararlaştırılmıştır. Bu noktada, bu araç gereçler belirlenirken sınavın güvenliği bakımından bir sakınca oluşmaması için idare tarafından bir değerlendirme yapılması gerektiği önemle hatırlatılmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle kural olarak adayların sınava çok az sayıdaki araç gereç ile girmesine izin verildiği, bunun haricinde sınava herhangi bir araç gereç ile girilmesinin yasak olduğu, hatta kalem, silgi ve peçete gibi sınav akışında kullanılacak araç gereçlerin de ÖSYM tarafından temin edildiği belirtilebilir. Bununla birlikte engelli adayların geçerli ve adil bir sınav süreci için çeşitli nedenlerle sınavda yanlarında bulundurmalarının gerekli olduğu araç gereçlerin adaylar tarafından sınava getirilmesine izin verildiği belirtilmelidir. Bu noktada ÖSYM tarafından yalnızca güvenlik tedbirleri alınmakta, araç gereçlerin engelli aday tarafından temin edilmesi beklenmektedir. Diğer taraftan bir istisna olarak örneğin Braille yazı yazmak üzere araç gereç getiren görme

engelli adayların, sınavda yazı yazacakları kâğıtları kendilerinin getirmedeği, bu kâğıtların ÖSYM tarafından temin edildiği belirtilmelidir.²³²

Daha sonrasında bu kâğıtlar da ÖSYM tarafından incelendiğinden bu uygulamanın bu husustaki denetimin yapılabilmesi için düşünüldüğü belirtilebilir. Bu kurallar doğrultusunda idarenin araç gerecin kullanımını da değerlendirerek sınavlarla ilgili tedbirleri belirlediği anlaşılmaktadır. Buna göre bazı durumlarda aynı aracı sınav salonuna getirmek isteyen iki adayın, sınavda araç gereci nasıl kullanmayı düşündükleri dahi tabi olunan sınav kurallarını değiştirebilmektedir. Aslında bu durumun da yasaklama niteliğindeki kolluk faaliyetinin ölçülülüğü için zorunlu olduğu belirtilmelidir. Zira kolluk faaliyeti açısından kural olan yasaklama değil serbestliktir. Bu nedenle ancak yasaklamayı gerektirecek tüm şartlar oluştuğunda bir araç gerecin sınav binasına alınması yasaklanmalı, aksi şartlarda yasaklama söz konusu olmaksızın öncelikle diğer tedbirler kullanılmalıdır.

2.3.4. Soru Muafiyeti

Yükseköğretime erişebilmek için engelli adaylar, engelli olmayan adayların girdiği merkezî sınavlara girmektedir. Dolayısıyla engelli adaylar ile engelli olmayan adayların karşılaştığı sınav soruları da kural olarak aynıdır. Bununla birlikte bu durumun bir istisnası olarak 2025 YKS Kılavuzu'nda, okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylara filigranlı kitapçık verileceği belirtildikten sonra “Bu uygulamayı seçen adaylara; şekil, grafik, tablo, resim gibi görsel verilerin yer aldığı sorular ile karmaşık ifade içeren sorular sorulmaz.” denilmektedir. İfade bakımından farklılık bulunabilse de ÖSYM tarafından gerçekleştirilen birçok sınavın düzenlendiği kılavuzlarda da benzer bir ifadeye yer verildiği görülmektedir. Sorulmayan, başka bir ifadeyle muaf sayılan soruların puanları farklı bir şekilde, diğer sorulara verilen cevaplara göre oranlanarak hesaplanmakta ve sınavın süresi de muaf soruların sayısı dikkate alınarak belirlenmektedir.

Muafiyet uygulamasının söz konusu olabilmesi için aranan sebeplerin, kılavuz hükmünden hareketle, adaylara dair sebepler ve sorulara dair sebepler olacak şekilde ikiye ayrılabilceği belirtilebilir. Muafiyet uygulamasının şartlarını ve maksadını anlamak için öncelikle söz konusu uygulamanın hangi adayların girdiği sınavlarda söz

²³² Bk.: Okuyucu Yardımı Alan Görme Engelli Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi, 11.

konusu olduğu üzerinde durulmalıdır. Filigranlı kitapçık ile birlikte okuyucu görevli eşliğinde sınava girme imkânı, yalnızca görme engelli adaylar açısından söz konusudur.²³³ Dolayısıyla muafiyet uygulaması da okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylar için uygulanabilmektedir. Adaylara dair aranan bu sebep; net ve ne anlama geldiğı belli olan bir sebep olduğundan YÖK tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yükseköğretime geçiş kapsamındaki merkezî sınavları yürüten ÖSYM'nin muafiyet uygulamasının uygulanacağı adaylar bakımından takdir yetkisinin bulunmadığı kabul edilebilir. Dolayısıyla ÖSYM'nin okuyucu görevli eşliğinde sınava gireceğini onayladığı bir aday bakımından muafiyet uygulamasını gerçekleştirmekle ilgili olarak bir takdir yetkisi bulunmadığı gibi filigranlı kitapçık ile birlikte okuyucu desteğı alan bir görme engelli adayın da soru muafiyeti uygulamasıyla karşılaşmak veya karşılaşmamak için ek bir başvuru yapmasına gerek bulunmamaktadır. Soru muafiyeti uygulamasının sebebi doğrudan doğruya filigranlı kitapçık ile birlikte okuyucu talebinde bulunan görme engelli bir adayın sınava giriyor olmasıdır. Aslında bu durum, hangi özelliklere sahip soruların muaf sayıldığı incelendiğinde aynı anlamın oluşmasını destekleyici bir noktaya da işaret etmektedir. Zira bu soruların, aşağıda da inceleneceğı üzere genellikle okuyucu görevli ile okuyucu talebi nedeniyle kitapçığa bakması yasak olan görme engelli aday arasındaki iletişimi zorlaştıracak sorular olduğu dikkat çekmektedir. Kimlerin görme engelli sayılacağı ve hangi şartlarda adayların okuyucu görevli talebinde bulunabileceğı ilgili düzenleyici işlemlerde belirlenmiştir. İlgili sağlık kurulu/engel raporuna göre sınava okuyucu görevli eşliğinde girme hakkı bulunan ve sınava bu şekilde giren görme engelli adaylar için muafiyet söz konusu olacakken bu durumda olmayan adayların sorulardan muaf tutulması mümkün olmayacaktır.

Bu noktada, hiç görmeyen adaylar ile belirli oranda görebilen adaylar arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Zira görme engelli olduğu gerekçesiyle okuyucu talebinde bulunan adayların, görme düzeyleri ne olursa olsun soru kitapçığına bakmaları yasaklanmıştır. Bu nedenle bu adaylar arasında muafiyet uygulaması bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer taraftan görme engelli olmadığı hâlde, çeşitli sebeplerle okuyucu talebinde bulunan adaylar ilgili sorulardan muaf tutulmamaktadır. Zira bu adayların soru kitapçığına bakmaları yasak değildir, dolayısıyla söz konusu sorulara bir

²³³ Bk.: 2.3.2.

aracı kişi vesilesiyle erişme zorunlulukları bulunmamaktadır. Bu adaylara okuyucu görevli desteği, sadece okumakta zorlanacakları anlarda destek alabilmeleri için sunulmuştur. Diğer zamanlarda kitapçığa bakabilen bu adayların, söz konusu soruları cevaplaması beklenmektedir. Bu noktadan hareketle, soru muafiyeti işlemlerinin sorunun içeriğinden ve ölçtüğü konu veya bilgiden daha çok soruda bulunan özellikler sebebiyle sorunun okuyucu görevli tarafından görme engelli adaya aktarılması esnasında oluşabilecek riskleri ortadan kaldırmayı amaçladığı belirtilebilir. Nitekim doğrudan engelli adaylara yönelik olarak gerçekleştirilen ve farklı engel türleri için ayrı ayrı hazırlanan Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS) kapsamında görme engelli adaylara bu özellikleri taşıyan sorular sorulmadığından, muafiyet uygulaması da söz konusu olmamaktadır.

Yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınavlar bakımından benzer bir muafiyet tartışması, engel türü farklı olan adaylar için de yapılmıştır. Bu kapsamda işitme engelli adayların veya zihinsel engelli adayların, soyut kavramları anlama gibi bazı hususlarda diğer adaylara kıyasla daha çok zorlandıkları belirtilerek bu özelliği gösteren sorulardan muaf tutulmaları talep edilmiştir. Her ne kadar bazı engel durumlarının soyut kavramların anlaşılmasını zorlaştırdığı hem genel kabul bakımından hem de sınavı gerçekleştiren kurum yetkililerince onaylanmış olsa da muafiyet talebi hem ÖSYM hem de mahkeme tarafından reddedilmiştir.²³⁴ Aslında burada da muafiyet uygulamasının kapsamının bu sonucu doğurduğu belirtilmelidir. Zira bu talep, belirli kazanımlardan, becerilerden ve konulardan; başka bir ifadeyle sınavın kapsamından engelli adayların muaf tutulmasına

²³⁴ “Davacı tarafından, mahkeme kararının gerekçesinin hukuka aykırı olduğu, kendisine Asperger Sendromu tanısı konulduğu, bu tanının konulduğu kişilerin yüksek düzeyde anlama yeteneğinden yoksun olduğu, bu kişilerin düz ve yalın olma eğiliminde olduğu, hayallerinin somut, soyutlamalarının zayıf olduğu ve kullanılan kelimelerin mecazi anlamlarını bilmedikleri, mecazi kelime ve kavramları anlama kabiliyetinden yoksun olmasına rağmen diğer tüm adaylarla aynı sorulara tabi tutulduğu, dava konusu edilen soruların kendisi yönünden iptali gerektiği ileri sürülmektedir. [...] Davalı idare tarafından, öğretim programları kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen ve kamuoyuna duyurulan ‘ÖSYM Tarafından 2020 yılında Gerçekleştirilecek TYT ve AYT Sınavlarına Esas Ortak Derslere Ait Kazanımlar ve Açıklamalardaki’ konu kazanım ve açıklamalar çerçevesinde soruların hazırlandığı, bir başka anlatımla soruların ortaöğretim müfredatı çerçevesinde hazırlandığı ve davacının da bu müfredat kapsamında eğitim aldığı, engelli/sağlık sorunu bulunan adaylara talep edilmesi halinde ek süre ve okuyucu ve/veya işaretleyici verildiği, yine talep edilmesi halinde adayların tekli salonda sınava alındığı, davacının da bu kapsamda tekli salonda sınava alındığı ve kendisine ek süre verildiği, adayların tüm sorulardan sorumlu olduğu, [...] davacının talep ettiği muafiyet uygulamasının, diğer adaylar aleyhinde menfaat dengesini bozacağı belirtilerek istemin reddi gerektiği savunulmuştur. [...] Uyuşmazlık konusu olayda, [...] Kılavuz hükümlerine aykırı bir uygulama tespit edilmemiştir.” Danıştay 8. Daire, E. 2020/6635 K. 2020/4734 T. 3.11.2020. Aynı yönde bk.: Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2021/41 K. 2021/374 T. 01.03.2021; Danıştay 12. Daire, E. 2021/5479 K. 2021/4389 T. 01.07.2021.

ilişkindir. Hâlbuki mevcut uygulamada okuyucu talep eden görme engelli adaylar sınav öncesinde herhangi bir kazanım veya konudan değil sınav esnasında karşılaşılan bir sorudan muaf tutulmaktadır. Bu kapsamda örneğin grafiklerle ilgili benzer kazanımları ölçen iki sorudan grafik görselini içeren soru muaf sayılırken grafik görselini içermeyen bir soru muaf sayılmayacaktır. Dolayısıyla muafiyet uygulaması, engelli adayların aldığı eğitim veya kabiliyetleri doğrultusunda bir kapsam daraltması oluşturmamakta, yalnızca sınav esnasında karşılaşılabilecek bir durumu engelleme çabasına yönelmektedir. Kanaatimizce bu durum ise sorulara doğrudan doğruya kendi başına erişmesi mümkün olmayan adaylar ile okuyucu görevliler arasındaki iletişimden kaynaklanabilecek sorunlarla ilgilidir.

Bu nedenle sorulara doğrudan erişebilen (okuyucu görevli talebinde bulunmayan) adaylar da okuyucu talep ettiği hâlde sorulara kendisinin bakma hakkı bulunan (çift kitapçık ile birlikte okuyucu talebinde bulunan adaylar) da herhangi bir sorudan muaf tutulmamaktadır. Zira bu adayların soruya erişim bağlamında karşılaştığı herhangi bir tehlike bulunmamaktadır. Konu hakkında çeşitli tartışmalar bulunsa da yükseköğretime geçiş için gerçekleştirilen merkezî sınavlarda adayların engel durumu nedeniyle konu / kazanım temelli bir farklılık bulunmadığı söylenebilir. Bu nedenle kılavuzda kullanılan ifade hukuken belirli olduğundan okuyucu yardımı talep eden görme engelliler ilgili sorulardan muaf tutulurken diğer adaylar için muafiyet uygulamasının söz konusu olmayacağı ve bu konuda ÖSYM'nin takdir yetkisinin bulunmadığı belirtilmelidir.

Yukarıdaki açıklamalara paralel şekilde, kılavuz hükmünde “sorular sorulmaz” ifadesi kullanıldığından ÖSYM uygulamasının belirli konulardaki soruların sorulmaması şeklinde değil ilgili sorunun sorulmaması şeklinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle örneğin sayılan şartları taşımayan bir geometri sorusu görme engelli adaylara sorulabilirken bir problem sorusu, kılavuzda belirtilen sebepleri taşıdığı gerekçesiyle muaf tutulabilir. Bunun sebebi, ÖSYM'nin engellilerin eğitimi hakkında bir değerlendirme yapmaksızın kendi sorumluluğunda bulunan sınavlarla ilgili süreci düşünerek muafiyet uygulamasını hayata geçirmesi olarak açıklanabilir. Bu noktadan hareketle, ÖSYM'nin görme engelli adayların eğitimi ile ilgili bir yorum yapmadığını, sadece kendisinin sınav sürecinde oluşabileceğini düşündüğü çeşitli aksaklıklara tedbir aldığını belirtmek, bu yönde doğrudan bir resmî açıklama bulunmasa da doğru olacaktır.

Nitekim 2022 Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS) Kılavuzu'nda yer alan bir ifade, her ne kadar E-KPSS işlemleri ile diğer sınavlara dair işlemler birbirinden bağımsız yürütülse de bu durumu ortaya koymaktadır. Kılavuzda engellilerin eğitim durumu ile ilgili Millî Eğitim Bakanlığından görüş istendiğinde; "Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretim kurumlarında engellilere yönelik eğitim programlarının ve içeriklerinin, görme, işitme, dil ve konuşma ile genel engelli grupları için aynı olduğuna yönelik görüş"²³⁵ bildirdiğı belirtilmiştir. Bu ifadeden de anlaşılabileceğı üzere, ÖSYM görme engelli adayların diğer adaylar ile aynı eğitimi aldığı konusunda bir görüşe sahiptir ve bu nedenle herhangi bir konudan doğrudan bir görme engelli adayı muaf tutması, bu adayın aldığı varsayılan eğitim bakımından da bir haksızlık oluşturacaktır.

Bununla birlikte uygulamada bazı görme engellilerin eğitim fırsatlarından yeterli düzeyde yararlanabildiğı bilinirken bazı görme engelli öğrencilerin eğitimleri için gerekli desteğı alamadığı görülmektedir. Sınavlara hazırlanan öğrencilerle yapılan bir araştırmada bir öğrencinin bu durumu; "Lise döneminde de gördüğümüz derslerle alakalı aslında sorular... Bu dersi görmedik biz bu dersten niye soru çıkıyor deme şansımız yok. Ama işte eğitimi tamamen alabiliyor muyuz? Orası sorun..."²³⁶ şeklinde ifade ettiğı belirtilmiştir. Bu yöndeki eğitim imkânlarının geliştirilmesi gerektiğı belirtilebilecek olsa da eğitimi gerçekleştiren Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan sınavlarda da görsel içerikli soruların yerine eşdeğer sorular sorulmakta, dolayısıyla bu kazanımların tamamen göz ardı edilmediğı anlaşılmaktadır. Uygulamada böyle bir sorun bulunuyorsa dahi bu durum eğitim hizmeti ile ilgili olduğundan ÖSYM'nin bu konuda bir sorumluluğunun bulunacağını belirtmek pek de mümkün değildir.

Bu noktada, aslında idarenin bütünlüğü kapsamında kamu hizmetlerini yürüten idareler arasındaki iş birliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitim hizmetinden sorumlu olan Millî Eğitim Bakanlığı ile yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınavlardan sorumlu olan YÖK ve ÖSYM başta olmak üzere ilgili idari birimlerin eğitim ile ölçme ve değerlendirme faaliyetleri ile bu konulardaki erişilebilirliğin geliştirilmesi noktasında birlikte çalışma yürütmesi önem arz etmektedir.

Diğer taraftan eğer bir sorunun görseller ile ifade edilebiliyor veya çözülebiliyor olmasının soruyu muaf kılmak için yeterli olacağı kabul edilirse çok farklı sorunlar

²³⁵ 2022 Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı Kılavuzu (2022 EKPSS Kılavuzu), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2022), 4.

²³⁶ Şenel, "Görme Engelli Öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavı Deneyimleri", 11.

oluşacaktır. Böyle bir durumda basit bir toplama işlemi, öğrencinin şekiller çizip bu şekilleri sayabileceği yahut sayı doğrusu çizerek toplama işlemini öteleme yoluyla tamamlayabileceği düşüncesiyle muaf sayılabilirken açıklanması dakikalar alabilecek bir şekilli soru denklem kurmak suretiyle çözülebileceği gerekçesiyle muaf sayılmayabilecektir. Böyle bir durumun, belirlilik bakımından sakıncalı olacağı da adaylar arasındaki eşitliği sağlama noktasında riskler taşıyacağı da ortadadır. Bu nedenle, bundan sonra yapılacak açıklamaların “konu muafiyeti” kavramı üzerinden değil “soru muafiyeti” kavramı üzerinden değerlendirilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Soru muafiyeti uygulamasının en önemli sonuçlarından biri, sınav sonuçlarının hesaplanmasıyla ilgilidir. ÖSYM’nin mevcut uygulamasına göre sorulmayan soruların puanları, adayın diğer sorulara verdiği cevapların doğruluk oranlarına göre belirlenmektedir.²³⁷ Bu durum, soru muafiyeti uygulamasının sınav sonuçları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir ve dolayısıyla hukuka aykırı bir uygulamanın haksız ve eşitlikten uzak sınav sonuçlarına sebep olacağı belirtilebilir. Şüphesiz çeşitli ihtimaller bakımından muafiyet uygulamasının hakkaniyete uygunluğu tartışılmaktadır. Zira muaf soruların puanları, muaf olmayan sorulara verilen cevapların doğruluk oranına göre belirlenmektedir. Bu kapsamda oluşabilecek eşitliğe aykırı bazı ihtimaller, örnek olarak açıklanmalıdır.

Okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylar için muaf olmaması gereken bir sorunun muaf sayılması hâlinde ilk incelenmesi gereken durum bu sorunun söz konusu aday tarafından doğru bir şekilde cevaplanabilecek olunması ihtimalidir. Bu durumda söz konusu aday, soru kendisine yöneltilecek olursa o soruyu doğru şekilde cevaplayacak ve o sorudan tam puan alabilecektir. Buna karşın, bu sorunun hukuka aykırı bir muafiyet uygulaması ile görme engelli adaya sorulmaması hâlinde bu sorunun puanı adayın diğer sorulara verdiği cevaplara göre belirlenecek ve bu sorunun payı görme engelli adayın o testte yanlış cevapladığı veya boş bıraktığı diğer sorulardan da pay alacaktır. Bu durumda, hukuka uygun şekilde davranılmış olsa görme engelli adayın tam puan alma ihtimali çok yüksek olan bir sorudan görme engelli adayın tam puanı alma ihtimali ve hakkı elinden alınmış, bir anlamda idarece hukuki dayanağı olmayan bir usul ile engelli adaya bir puan takdir edilmiş olacaktır. Mevzuata göre muaf olmaması gereken bir sorunun hatalı bir şekilde muaf sayılması hâlinde oluşabilecek ikinci bir eşitsizlik

²³⁷ Bk. 2.4.

ihtimali ise görme engelli adayın bu soruyu doğru bir şekilde cevaplayamayacak olması ihtimalidir. Böyle bir durumda, kendisine mevzuat uyarınca sorulduğunda doğru şekilde cevaplayamayacağı bir sorudan görme engelli aday az sayıda da olsa o testteki doğru cevapladığı sorular sayesinde belirli oranda puan almış ve haksız yere diğer adayların önüne geçmiş olacaktır. Görüldüğü üzere muafiyet uygulamasının hukuka aykırı şekilde yapılması ihtimallerinde sınav puanları ve başarı sıralamaları bakımından çeşitli menfaat ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Bunların yanında görsel içerik barındırması sebebiyle görme engelli adaylara sorulmaması gereken bir sorunun muaf sayılmaması durumunda da sınavın işleyişi ve adayın soru ile karşılaşması bakımından çeşitli haksızlıklar oluşabilecektir. Tüm bu nedenlerle muafiyet uygulamasının hukuka uygunluğunun denetlenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, hangi soruların muaf sayılabileceği, ilgili düzenleyici işlem göz önünde bulundurularak incelenmelidir.²³⁸

2.3.4.1. Şekil İçeren Sorular

Kılavuzda sorular için belirtilen ilk muafiyet sebebi, soruların şekil içermesidir. Şekil, tanımı belirli olan, en azından belirlenebilen bir kavramdır. Şekil; “bir konuyu açıklamaya yarayan resim veya çizim”, “bazı matematiksel varlıkların gösterilmesine yarayan resim” şeklinde tanımlanmıştır.²³⁹ Şekil kavramının tanımı belirli olduğundan şekil sebebi bakımından idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı belirtilebilir. Bu durumda, bir soruda (veya seçeneklerinde) şekil bulunması durumunda söz konusu soru ilgili adaylar için muaf sayılmalıdır. Örneğin Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) 2017 Matematik Testi’nde bulunan 66. soru bir şeklin içerisinde bulunan on üç çemberden ve boyalı alandan bahsederek bir çözümün yapılmasını gerektirmektedir.²⁴⁰ Bu soru, şekil içermesi sebebiyle muaf olması gereken sorulardan biri durumundadır. Bununla birlikte çeşitli doğruların kesiştiği noktaların köşeleri olduğu bir paralel kenar hakkında

²³⁸ Bu kısımda sunulan örnek sorular, ilgili sınavda bu soruların muaf sayılıp sayılmamasına veya mevcut genel uygulama gereğince muaf sayılıp sayılmadığına bakılmaksızın soruda aranan hukuki özellikleri örneklendirmek amacıyla belirtilmiştir. Dolayısıyla muafiyet uygulamasının hangi şartlar altında hukuka uygun olabileceğini değerlendirmek amacıyla belirlenen bu soruların ilgili başlık altında kullanılması, geçmiş veya gelecek uygulamalar hakkında ilgili idarelerce açıklanmayan ek bir anlam doğrultusunda yorumlanmamalıdır.

²³⁹ Güncel Türkçe Sözlük, “şekil” (Erişim 30.04.2025).

²⁴⁰ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Matematik Testi, 66.

sorulan,²⁴¹ üçgen üzerinde alınan bir noktaya dair bilgiler verdikten sonra hangi bilgilerin doğru olduğunun tespit edilmesini isteyen²⁴² ve bir kişinin yürüdüğü mesafe ve yürüme açılarını vererek belirli noktalara göre bir hesaplama yapılmasını gerektiren²⁴³ gibi sorular, her ne kadar ilk bakışta görsel içerikli sorular gibi değerlendirilebilecek olsa da şekil içermedikleri gerekçesiyle muaf tutulmaması ve okuyucu yardımı talep eden görme engelli adaylara sorulması gereken sorular niteliğindedir.

2.3.4.2. Grafik İçeren Sorular

Kılavuzda muafiyet için gösterilen sebeplerden biri de grafiklerdir. Grafik kavramı da ne anlama geldiği belirli olan bir kavramdır. Grafik kelimesi; "çizge", "biçim, desen veya çizgilerle gösterme"²⁴⁴ anlamına gelmektedir. Daha önce yapılan açıklamalara benzer şekilde, grafik sebebi bakımından da ÖSYM'nin bir takdir yetkisinin bulunmadığı belirtilmelidir. Bu nedenle dairesel grafik ve sütun grafiğinin çizimini içeren bir soru²⁴⁵ ile soru ve şıklarda grafik bulunan sorunun²⁴⁶ muaf sayılması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan grafiklerle ilgili olduğu hâlde doğrudan grafik içermeyen, bazı doğrular ve noktaların verilmesi suretiyle bir hesaplamanın koordinat sistemi üzerindeki grafikler üzerinde yapılmasını isteyen bir sorunun²⁴⁷ muaf sayılmaması gerekmektedir.

Kimi eğitimciler, grafik ve tabloların engelli öğrencilere okunarak betimlenebileceğini belirterek buna karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte grafik ve tablo içeren soruların hem sorulduğu konuyla ilgili kazanımları hem de grafik/tablo okuma ve analiz etme becerilerini ölçmeyi amaçladığı ortadadır. Böyle bir hedef bulunmasaydı idare soruyu zaten engeli bulunmayan adaylara da yazılı ve betimlenmiş şekilde iletebilirdi. Dolayısıyla bir sorunun tablo veya grafikte sorulmasında, soru hazırlayanların ölçme ve değerlendirmeye yönelik özel bir iradelerinin olduğu ortadadır: Bu irade, sorunun içeriği

²⁴¹ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Temel Matematik Testi, 39.

²⁴² Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 34.

²⁴³ Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 31.

²⁴⁴ Güncel Türkçe Sözlük, "grafik" (Erişim 30.04.2025).

²⁴⁵ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Temel Matematik Testi, 27.

²⁴⁶ Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2020), Temel Matematik Testi, 13.

²⁴⁷ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2016), Temel Matematik Testi, 40.

ile birlikte grafik/tablo analizi kazanımlarının ölçülmesi şeklinde olabilir. Örneğin bir problem sorusuna ait veriler eğer bir grafik ile verilmişse idare bu soru ile hem grafik okuma kabiliyetini hem de ilgili problemin çözüm yolunun gerektirdiği kazanımları ölçmektedir.

Bu noktada, grafiğin okuyucu görevliye okutularak betimletilmesi, hem görme engelli öğrencinin başarısını okuyucu görevlinin kabiliyetlerine bağımlı hâle getirecek hem de gören adaylardan istenen grafik/tablo okuma kazanımının gösteriminin görme engelli adaylardan beklenmemesi anlamına gelecek ve iki farklı yönden de eşitsizlik ile sonuçlanabilecektir. Bu nedenle mevcut görevi sadece önündeki metni okumak ve adayın yazdığını/işaretlettiği ifadelerde gerekli talebi karşılamak olan okuyucu görevlilerden grafiklerin okunmasını ve dolayısıyla grafik sorularının muaf tutulmamasını beklemek, şu anda yürürlükte bulunan sistem ve anlayış bakımından pek de mümkün olmayacaktır denebilir. Bu yönde bir uygulamanın gelişebilmesi için öncelikle sistemin genel yapısının değişmesi ve buna uygun bir altyapının oluşması gerekecektir ki mevcut sistem bakımından bu hem mümkün hem de hukuka uygun kabul edilmeyecektir.

2.3.4.3. Tablo İçeren Sorular

Tablo sebebi için yapılabilecek açıklamalar, genel hatlarıyla grafik sebebiyle muafiyet işlemlerinin değerlendirilmesi için yapılan açıklamalarla aynıdır. Tablonun da ne anlama geldiği konusunda bir fikir birliği bulunduğundan tablo sebebi bakımından da ÖSYM'nin bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Örneğin, beş ülkeye ait dış satım ve dış alım verilerini tablo ile sunan²⁴⁸ veya “gerçek sıcaklık” “hissedilen sıcaklık” ve “bağıl nem” konusundaki bilgilerin tablo ile gösterildiği²⁴⁹ sorular muaf sayılmalıdır. Buna karşın, aslında bir tabloda gösterilebilecek bilgilerin tablo yerine düz metin ile gösterilmesi hâlinde muafiyet söz konusu olmayacak ve soru okuyucu yardımı talep eden görme engelli adaylara sorulacaktır. Örneğin dokuz kişinin bulunduğu bir grubun yaş ve boylarına ait bilgiler tabloda değil de bir paragraf içerisindeki metinde verildiğinde bu bilgileri içeren soru muaf sayılmayacaktır.²⁵⁰ Bu noktada grafikler ile ilgili yapılan

²⁴⁸ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Coğrafya-1 Testi, 17.

²⁴⁹ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Fen Bilimleri Testi, 22.

²⁵⁰ Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 14.

açıklamaların hatırlatılmasında fayda bulunmaktadır. Bir soruda tablonun görseli bulunduğunda okuyucu görevlinin tablo okuma kazanımını ve yükümlülüğünü, kendi kabiliyetlerine göre karşılamaya çalışması söz konusu olmaktadır ki bu şu anki uygulamaya göre mümkün değildir. Fakat aynı bilgiler tablo içerisinde değil de bir metin olarak sunulduğunda okuyucu görevlinin sorumluluğu, herhangi bir paragrafı okuyormuş gibi sunulan metni okumaktır. Dolayısıyla okuyucu görevli ile aday arasında düz metin okuma iletişiminin dışına çıkılmamış olunmaktadır ve bu nedenle tablo düzenini içermeyen bir sorunun muaf tutulmasına gerek bulunmamaktadır.

2.3.4.4. Resim İçeren Sorular

Görsel verileri örneklemek için kılavuzda belirtilen sebeplerden biri de resimlerdir. Resim kelimesinin ne anlama geldiği de belirlenebilir durumdadır. Resim; “varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri”, “fotoğraf” şeklinde tanımlanmıştır.²⁵¹ Tanımın objektif bir şekilde anlaşılabilir olması sebebiyle resim bulunan soruların da muaf sayılacağı belirtilebilir. Örneğin; duvara asılan resim tablolarının durumları²⁵² ve traktörle yük taşıma yöntemlerine göre nasıl bir sonucun elde edilebileceği²⁵³ hakkında resim içeren soruların muaf sayılması gerektiği söylenebilir. Soruda bulunan resimlerin okuyucu görevli tarafından anlatılmasını beklemek bazı gerekli detayların engelli adaya aktarılmasında sonucunu doğurabilir. Buna ek olarak somut bir verinin soyutlaştırılması ile soyut bir verinin somutlaştırılması birbirinden farklı kabiliyet ve kazanımlarla ilgili olduğundan, şekil içeren bir sorunun şekilli hâlde sorulması ile betimlenerek sorulması farklı kabiliyetleri ölçen sorulara dönüşebilir. Bu nedenlerle resim içeren soruların da muaf tutulması yöntemi ÖSYM tarafından tercih edilmiştir.

2.3.4.5. Diğer Görsel Verileri İçeren Sorular

Kılavuzda muafiyet sebepleri açıklanırken “[...] gibi görsel verilerin yer aldığı sorular” ifadesi kullanıldığından, kılavuzda doğrudan sayılan kavramların tanımına uymayan fakat görsel veri olarak değerlendirilen diğer sebepler de bir soruyu muaf kılacaktır.

²⁵¹Güncel Türkçe Sözlük, “resim” (Erişim 30.04.2025)

²⁵²Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 13.

²⁵³Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Fen Bilimleri Testi, 3.

Bu noktada, hangi verilerin bu kapsamda değerlendirileceği düzenleyici işlemde belirtilmemiştir. Bununla birlikte, “[...] gibi görsel verilerin yer aldığı sorular” ifadesi kullanıldığından idare tarafından belirlenecek sebebin “görsel veri” nitelendirmesine uyması gerekmektedir. Ayrıca, “görsel veri” ifadesi belirli oranda anlamı belirlenebilen bir üst kavram olduğundan ÖSYM tarafından yapılacak değerlendirmenin bu anlayışa ve aynı zamanda kamu hizmetinin, yani muafiyet uygulamalarının ve sınavların gereğine uygun olması gerekmektedir.

Eğer ÖSYM yaptığı değerlendirme sonucunda herhangi bir sebebin diğer görsel verilerden biri olduğu kanaatine ulaşırsa artık ÖSYM’nin takdir yetkisi kalmayacak, bu veriyi içeren veri muaf tutulmak zorunda kalacaktır. Zira takdir yetkisi eğer bir idari işlemin sebebinin belirlenmesi ile ilgiliyse sebebin nitelendirilmesiyle birlikte bu sebep doğrultusunda hareket edilmesi zorunlu hâle gelebilmektedir. ÖSYM’nin diğer görsel veriler bakımından sahip olduğu takdir yetkisi de verinin nitelendirmesi aşamasında bulunmaktadır.

ÖSYM’nin yaptığı değerlendirmenin, daha önce de belirtildiği üzere bir sebebe dayanması zorunludur. ÖSYM’nin sınav anında bu sebebi adaya bildirmesi, sınavın doğasına uygun düşmeyecektir. Bununla birlikte herhangi bir itiraz veya yargısal başvuru esnasında dayanılan ve var olan sebebin açıklanması gerekmektedir. Nitekim en baştan hukuka uygun bir şekilde tespit edilmeyen bir sebebin, işlemi hukuka aykırı kılma ihtimalinin gayet yüksek olduğu da belirtilebilir.

Hangi verilerin diğer görsel veri kavramı altında değerlendirileceği konusunda takdir yetkisi ÖSYM’ye aittir. Bununla birlikte geçmiş uygulamalar ve genel şartlar göz önünde bulundurularak bu kavramın nasıl anlaşılacağı hakkında çeşitli örnekler sunulabilir. Bir matematik testinde bulunan çarpanlara ayırma sorusu kural olarak görsel veri içermediği hâlde eğer çarpanlara ayrılan ifadeler oklar ile gösterilirse²⁵⁴ sorunun kılavuz hükmünde sayılmayan bir görsel veri içerdiği söylenebilir. Gerçekten de oklarla hangi ifadelerin birbirine nasıl bağlandığının kitapçıya bakamayan bir adaya anlatılması, sadece bir metni okumaktan çok daha farklı bir süreç oluşturacaktır. Bu nedenle, böyle bir soru diğer görsel veriler kapsamında değerlendirilebilir. Benzer şekilde, harita içeren herhangi bir soru da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bununla birlikte daha önce yapılan

²⁵⁴ Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 16.

açıklamalara paralel şekilde, harita bilgisi içerdiği hâlde harita görselinin bulunmadığı soruların muaf sayılmayacağını belirtmek gerekir. Örneğin, bazı doğal kaynaklara sahip olan fakat coğrafi konumu sebebiyle diğer ülkelere göre dezavantajlı durumda olan ülkenin sorulduğu sorunun²⁵⁵ çözümü, şüphesiz ülkelerin coğrafi konumlarını ve bu coğrafi konumların doğal kaynakların kullanım ve ticaretine etkisini bilmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte bu soruda herhangi bir harita görseli bulunmadığından, okuyucu görevli ile aday arasındaki iletişimde herhangi bir sorun oluşmamakta, bu nedenle sorunun muaf sayılmasına gerek bulunmamaktadır.

Soruların görsel veri içermesi ile ilgili sebepler hakkındaki açıklamaları tamamlamadan önce, bir durumu da ayrıca hatırlatmak gerekir. Bazı sorularda, görselde verilen tüm bilgiler, ayrıca sorunun metni içerisinde de verilmiş olabilir. Böyle bir durumda da söz konusu sorunun muaf tutulması gerekecektir. Zira hem kılavuz hükmünde kullanılan ifade bunu belirtmektedir hem de soruda bulunan görselin, gören bir adayın soruyu anlamasını kolaylaştıracağı ortadadır. Bu nedenle, bu durumdaki sorunun da mevcut uygulama doğrultusunda muaf tutulması gerekecektir. Örneğin bir silindirin içindeki konik şekil ve su miktarı ile ilgili görselde sunulan bilgilerin, sorunun çözümünü sağlayabilecek kısmının yazılı olarak da verildiği bir sorunun²⁵⁶ muaf tutulması gerektiği belirtilmelidir. Zira burada gören bir adayın görselden doğrudan doğruya anlayabildiği bir veri, okuyucu görevli eşliğinde sınava giren bir görme engelli aday tarafından ancak bir değerlendirme, dolayısıyla da ek bir işlem yapılması suretiyle anlaşılabilen, bu ise sınav esnasındaki kazanımlar bakımından eşdeğer bir ölçme ve değerlendirme yapılmasının önüne geçebilmektedir.

2.3.4.6. Karmaşık İfade İçeren Sorular

Kılavuz hükmüne göre bir soruyu muaf kılan sebeplerden biri de “karmaşık ifadeler”dir. Karmaşık ifade kavramının, muafiyet konusu bağlamında ne anlama geldiği hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle anlamı belirsiz olan bu kavramın anlamını, muafiyet uygulamasının gereklerine ve amacına uygun şekilde belirleme yetkisi ÖSYM’ye aittir. Muafiyet uygulamasının amacı okuyucu görevliler ile görme engelli

²⁵⁵ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Coğrafya-1 Testi, 19.

²⁵⁶ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Temel Matematik Testi, 38.

adaylar arasında oluşabilecek iletişim güçlüklerini ortadan kaldırmak olduğundan karmaşık ifade kavramının anlamının da bu doğrultuda belirlenmesi gerekmektedir. Zira idare, takdir yetkisini “belirli bir sebebe dayanarak kamu yararına uygun ve sebep unsuru ile orantısızlık oluşturmaktan kullanmalı”²⁵⁷ ve uygulamaları bu doğrultuda, keyfiyetten uzak şekilde hayata geçirmelidir.

Karmaşık ifade kavramının anlamını netleştirebilmek amacıyla çeşitli açıklamaların yapılmasında fayda bulunmaktadır. Karmaşık ifadenin ne olduğu hakkında bir değerlendirme/tartışma başladığında, karmaşık ifadenin matematikteki “karmaşık sayılar” ile ilgisinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Matematikteki karmaşık sayılar konusuna ait sorular, sadece bu konuyla ilgili olmaları sebebiyle muaf tutulmayacaktır. Zira karmaşık sayılar, okuyucu görevli ile aday arasındaki iletişimi zorlayacak bir karmaşık ifadeye sahip değildir.²⁵⁸ Benzer şekilde karmaşık ifade kavramının iç içe geçen ifadeler için kullanılıp kullanılmayacağı da sorulmaktadır. İki kesirli, köklü veya fonksiyonun türevini içeren ifadenin iç içe geçmesi de okuyucu görevli ile aday arasındaki iletişimi yeterince zorlaştırmayacağından, bu soruların da muaf sayılmayacağı belirtilebilir.²⁵⁹⁻²⁶⁰ Soru metninde fazlaca değişken bulunması, soru metninin veya şıkların uzun olması da karmaşık ifade olarak değerlendirilmeyecek ve bu soruların da muaf sayılmaması gerekecektir.²⁶¹⁻²⁶²⁻²⁶³

Karmaşık ifade kavramının anlamına yönelik bir tartışma ise renklerle ilgilidir. Bu kapsamda, sadece bir metinden oluşan bir soruda renk veya ışık ile ilgili kavramlardan bahsedilmesinin soruyu muaf kılıp kılmayacağı değerlendirilmelidir. Bir TBMM Komisyon Tutanağı’nda, başka bir konudan bahsedilirken; “Görme engelli adaylarımıza, biz, ÖSYM olarak şekil, grafik, görsel ve de karmaşık ifade içeren sorular sormayız. Bir görme engelli adaya biz okuyucu veriyoruz ama bir üçgen verip “İç açılarının toplamı, a,

²⁵⁷ Ulu, “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”, 95.

²⁵⁸ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 23.

²⁵⁹ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Temel Matematik Testi, 3.

²⁶⁰ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 39.

²⁶¹ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2016), Temel Matematik Testi, 8.

²⁶² Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 31.

²⁶³ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 8.

b budur; c nedir?” diye sormayız, bir grafik verip -uç noktalarındaki değerleri- sormayız, bir Türkiye haritası verip hangi bölgeler yağış alıyor sormayız veya şunu görme engelli adaylarımıza sormayız: “Bugün gökyüzü masmaviydi, ağaçlar tomurcuklarını yemyeşil açmıştı.” Renk kavramı olmadığı için biz “karmaşık” dediğimiz bu soruları da görme engellilere sormayız. O yüzden görme engelliler, şekil sorularını içermeyen, görsel ifadeler içermeyen sorularla ...”²⁶⁴ ifadesi kullanılmıştır. Ne var ki muhtemelen başka bir konu konuşulurken örneğin aniden verilmiş olması sebebiyle yapılan açıklamalar hem muafiyet uygulamasının doğasına uygun değildir hem de ÖSYM’nin mevcut uygulamasını yansıtmamaktadır. Öncelikle verilen örneklerden önce karmaşık ifadelerin muafiyet sebebi olarak değerlendirilmesine rağmen örneklerden sonra bunun belirtilmemiş olması, renk kavramı ile karmaşık ifade arasında doğrudan bir bağ kurulamamış olduğunu gösterebilir. Buna ek olarak “Gökyüzü masmaviydi” ifadesinde görme engelli adayın mavi rengi görmesi gerekmemekte, sadece mavinin bir renk olduğunu bilmesi metni anlamlandırabilmesi için yeterli olmaktadır. Eğer bilinmeyen bir kelimenin kullanımı muafiyet için yeterli olacaksa görme engelli olmayan adayların adayların da adlarını bilmedikleri bir yazarın isminin geçtiği bir paragraf sorusundan muaf sayılması, bir işitme engellinin ses veya konuşmadan bahseden bir sorudan muaf tutulması gerekir ki bu hem mümkün değildir hem de hukuken böyle bir uygulamanın yapılması için gerekli dayanaklar bulunmamaktadır. Zira bir görme engelli kişinin bir rengi tanımamak ile birlikte bu kelimenin rengi ifade ettiğini bilmesi ile bir gören kişinin bir yazarı tanımamak ile birlikte onun isminin bir kişinin adı olduğunu anlaması arasında pek de bir fark bulunmamaktadır. Bu nedenle yalnızca renkleri ifade eden kelimelerin geçtiği çeşitli soruların muaf sayılmaması gerekmektedir.²⁶⁵⁻²⁶⁶—

Renk ve ışık ile ilgili kavramların değerlendirilmesi gereken bir diğer konu ise fen bilimleri alanındaki “optik” konusudur. Gerçekten de ışık ve renklerle ilgili fizik olaylarının anlaşılmasında görmek ve doğal hayat tecrübesi çeşitli avantajlar sağlayabilmektedir. Bu nedenle bu soruların muaf sayılması gerektiği ilk bakışta

²⁶⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), *Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Türkiye’de Yaşayan Engelli Kadınlar ile Engellilere Bakmakta Olan Kişilerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Konulu Alt Komisyon Tutanakları*, (Ankara: TBMM, 2016), 6.

²⁶⁵ Temel Yeterlilik Testi (TYT), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2021), Temel Matematik Testi, 40.

²⁶⁶ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2016), Temel Matematik Testi, 21.

düşünülebilir. Fakat böyle bir ön kabul, ÖSYM'nin muafiyet uygulamasını belirsiz hale getirecektir. Kaldı ki ilgili uzmanlar tarafından açıklanmış olan herhangi bir fizik kavramının sadece bu kavramın soru metninde geçmesi sebebiyle karmaşık ifade olarak tanımlanması da mümkün görünmemektedir. Bu nedenle okuyucu görevli ile aday arasındaki iletişimi zorlaştırmayan bir optik sorusunun muaf sayılmaması hukuken daha doğru olacaktır. Örneğin, ışığın kırılması ile ilgili bir soru²⁶⁷ görevli ve aday arasındaki iletişimi zorlayacak bir veri içermediği gerekçesiyle görme engelli adaylara sorulmalıdır. Karmaşık ifade kavramının hangi soruları kapsayacağı konusundaki tartışmalardan biri de sembolik mantık soruları ile ilgilidir. Sembolik mantık soruları hem matematik testlerinde hem de sosyal bilimler testlerinde karşılaşılan sorulardandır.²⁶⁸⁻²⁶⁹ Bu sorularda da iletişimi güçleştirecek bir veri bulunmadığından, iki testteki soruların da muaf sayılmaması hukuka uygun olacaktır. Daha soyut ve ileri düzey matematik kavramlarını aynı anda içeren soruların dahi muaf sayılmamasının uygun olacağı düşünüldüğünde²⁷⁰ sembolik mantık sorularının karmaşık ifade olarak değerlendirilemeyeceği belirtilebilir. Bu nedenle hem matematik testlerinde hem de sosyal bilimler testlerinde yer verilen sembolik mantık soruları, yalnızca mantık sembollerini içerdiği gerekçesiyle muaf sayılmamalıdır.

Görüldüğü üzere karmaşık ifade kavramının ne anlama geldiğine dair çeşitli ve önemli bir kısmı hukuken hatalı olan görüşler bulunmaktadır. Diğer taraftan “karmaşık ifade” kavramından görsellik içermediği hâlde okuyucu görevli ile görme engelli aday arasındaki iletişimi zorlaştıracak veriler anlaşılmalıdır. Bu duruma bulmacalar örnek verilebilir. Bir bulmaca, niteliği itibarı ile harflerin yan yana ve farklı satırlara yazılmasıyla oluşturulmaktadır ve görünüş olarak bir metinden farklı değildir. Bununla birlikte harflerin sırasıyla okunması, bir bulmacanın çözümü için yeterli olmayabilir. Zira bulmacalarda kimi zaman harflerin sıralanışına farklı şekillerde bakılması beklenebilmektedir. İşte hem bu zorluğu ortadan kaldırmak hem de okuyucu görevlinin

²⁶⁷ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2017), Fen Bilimleri Testi, 13.

²⁶⁸ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 30.

²⁶⁹ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Sosyal Bilimler Testi (Felsefe Grubu ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Testi), 40.

²⁷⁰ Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2017), Matematik Testi, 37.

bulmacada tarama faaliyeti yapmasını engellemek düşüncesiyle bulmaca içeren bir soru, karmaşık ifade gerekçesiyle muaf sayılabilir.

Karmaşık ifade kavramına örnek başka bir veri, bir parçadaki noktalama işaretlerini veya yazım yanlışlarını, yerlerini işaret etmeksizin soran sorularda söz konusu olabilir. Eğer bir dil bilgisi sorusunda altı çizilerek, numaralandırılarak vs. belirtilen bir kelime veya kelime grubu yahut aday tarafından belirlenmesi gereken bir özellik (birleşik fiil, fiilimsi, isim tamlaması ve benzeri) hakkında bir soru soruluyorsa bu sorunun hukuken muaf sayılmaması gerektiği açıktır. Zira burada okuyucunun görevi ilgili metni okumaktır, incelemenin nerede yapılacağı ya idare tarafından belirtilmiştir ya da aday bunu zaten kendi belirleyecektir ve bu nedenle aslında sorunun görsel bir özelliği bulunmamaktadır. Aday tespit ettiği yerler ile ilgili bilgileri, şüphesiz diğer sorularda olduğu gibi okuyucu görevliye sorabilir ve örneğin bu yolla bir kelimenin ilk harfinin büyük harfle başlayıp başlamadığını anlayabilir. Bu nedenle bu duruma örnek olan soruların muaf sayılmaması yerinde olacaktır.²⁷¹⁻²⁷²

Bununla birlikte noktalama veya yazım yanlış hakkında sorulmuş olan sorularda eğer incelemenin yapılacağı alan dar bir şekilde belirtilmemişse ÖSYM'nin karmaşık ifade kavramı gereğince takdir yetkisi bulunmaktadır. Zira uzun bir paragrafta yazım yanlışının nerede bulunduğunu tek tek okuyucu görevliye sormak her zaman pek de kolay olmayabilir. Yazım yanlış, tüm harflerin büyük/küçük olması, ifadeler arasında boşluk bulunup bulunmaması durumlarını ve buna benzer birçok detayı kapsadığından idare örneğin bir soruda yeri belirsiz olan yazım yanlışının bulunmasının istenmesi hâlinde soruyu muaf kılma konusunda gerekli değerlendirmeyi yapıp takdir yetkisini kullanabiliyor olmalıdır. Daha önce yapılan açıklamalar ile bu durum arasındaki fark, yine okuyucu görevli ile aday arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. İnceleme yapılacak olan alanın belirli veya aday tarafından belirlenecek olması hâlinde adaya düşen sadece soruda istenen özelliği tespit etmektir. Buna karşın inceleme alanının daraltılmadığı alanda göz ile metnin taranarak aranan verinin bulunması gerekecektir ki bu durum, görsel veri içermemek ile birlikte karmaşık ifade olarak değerlendirilebilecektir.

²⁷¹ Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2016), Türkçe Testi, 15.

²⁷² Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, (2016), Türkçe Testi, 14.

2.3.5. Ek Süre

Farklı şekillerde sınavlara giren engelli adaylar, bazen daha fazla zaman kaybedebilecek uygulamalarla karşılaşabilmektedir. Örneğin okuyucu görevli eşliğinde sınava giren bir aday, okuyucu görevli ile konuşması, bu görevliyi sesli olarak yönlendirmesi veya okuyucu görevliyi dinlemesi esnasında zaman kaybedebilecektir. Bunun yanında, bazı adayların da engel durumu göz önüne alındığında engelli olmayan bir aday gibi zaman kaybetmeksizin soruya odaklanması veya bu soruyu aynı anda algılayarak sorunun çözümünü gerçekleştirmesi mümkün olmayabilecektir.²⁷³ İşte bu dezavantajların ortadan kaldırılması amacıyla, sınavlarda engelli adaylara ek süre tanınmaktadır. Dolayısıyla aslında ek süre, engelli adayların sınavda başarılı olmalarının sağlanması için sunulan karşılıksız bir avantajdan daha çok engel durumuyla bağlantılı olarak kaybedilebilecek sürenin adaya geri kazandırılmasıdır. “Engelli Bireylere Dair Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik” ile ek süre uygulaması hakkında da düzenleme yapılmıştır (m. 6). Buna göre okuyucu veya işaretleyici görevli eşliğinde sınava giren adaylar ile yönetmelik ekinde belirtilen durumdaki adaylara ek süre verileceği düzenlenmiştir. Adaylara sunulacak ek sürenin belirlenmesi ve bu sürenin önceden ilgililere duyurulması ise farklı ihtimaller göz önünde bulundurularak açıklanmalıdır. Yönetmelikte, ek sürenin, %15’in altında olmamak üzere sınavın içerik ve soru sayısına göre belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir (m. 6/4-5). Bu durumda, ek sürenin belirlenmesi açısından gerçekleştirilecek hesaplamaların okuyucu görevli eşliğinde (filigranlı kitapçık ile) sınava giren görme engelli adaylar açısından muafiyet uygulaması göz önünde bulundurularak diğer adaylar açısından ise tüm soruların durumu bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, ek süre uygulamasının detaylarına yönelik incelemenin bu iki durum bakımından ayrı ayrı yapılabileceği belirtilebilir.

Okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli aday olmayıp da ek süre hakkı (çifte kitapçık uyarlaması nedeniyle okuyucu desteği almaları veya sorulara odaklanma ve benzeri durumları vs. nedeniyle) bulunan adaylar, sınavda engelli olmayan adayların sorumlu olduğu tüm sorulardan aynı içerikle birlikte sorumludur.²⁷⁴ Bu noktadan

²⁷³ 14 Oy çokluğu ile aksi yönde karar verilmiş olsa da günümüzdeki uygulamaya paralel şekilde adaylara disleksi nedeniyle ek süre verilmesi gerektiğine dair görüşler için bk.: Danıştay 8. Daire, E. 2014/4195 K. 2016/3641 13.4.2016; Danıştay 8. Daire, E. 2014/4582 K. 2016/3856 T. 18.4.2016.

²⁷⁴ Bk.: 2.3.4.

hareketle, bu adayların sorumlu olduğu soruların sayı ve özelliklerinin önceden belirlenebilir olduğu söylenebilir. Bu durumda, sınavı gerçekleştirecek idare tarafından sınav kapsamına dair detaylar belirlendikten sonra bu adaylara ne kadar ek süre sunulacağı belirlenebilecek ve önceden ilan edilebilecektir. Nitekim yönetmelikte ilgili madde ile de ek sürenin önceden ilan edilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu doğrultuda örneğin ek süre, 2025 YKS Kılavuzu'nda TYT, AYT ve YDT oturumları için otuzar dakika olarak belirlenmiştir.

Diğer taraftan okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylar açısından durum biraz daha farklıdır. Bu durumdaki adayların, bazı sorulardan muaf tutulma ihtimali bulunmaktadır. Sınav başlamadan önce henüz sınav soruları bilinmediğinden bu adayların muaf tutulacağı sorunun bulunup bulunmadığı, muaf soru bulunuyorsa bunların sayısı ve özellikleri de sınav başlamadan öğrenilememektedir. Aksi durum hem güvenlik ihlallerine neden olabilecek hem de sınav başlamadan önce sınav sorularının kapsamı hakkında fikir edinilmesini sağlayabilecektir. Dolayısıyla sınav sorusu ve içeriği bağlamında değerlendirme yapıldığında okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adayların alabileceği ek sürenin belirlenmesi için ihtiyaç duyulan sebep unsuru diğer engelli adaylardan farklılaşmakta, dahası bu sebebin detaylı bilgisi de sınav başlayana kadar öğrenilememektedir. İşte böyle bir durumda, ek sürenin nasıl sınav öncesinde ilan edilebileceği üzerinde durulmalıdır.

Aslında okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adayların da sınava hazırlık dönemlerinde sınavda kendilerine tanınacak toplam süreyi bilmeleri, onların faydasına olacaktır. Zira adayın sınava hazırlık sürecinde gerçekleştireceği çalışmalarda süre planlaması, ancak bu doğrultuda yapılabilir.²⁷⁵ Bununla birlikte söz konusu sınav için muafiyet uygulamasının detaylarının tam olarak bilinmediği bir durumda, ek sürenin de ilan edilmesi mümkün olmayabilecektir. Nitekim ilgili yönetmelik yürürlüğe girmeden önce bir adayın sınav süresinin önceden adaylara bildirilmesi talebinin reddedilmesi işleminin iptali için açtığı davada Danıştay, ek sürenin belirlenmesinde soru sayısının, dolayısıyla da muafiyet uygulamasının etkili olacağı ve bunun da sınavdan önce açıklanmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir.²⁷⁶ O

²⁷⁵ Bk.: 2.1.

²⁷⁶ “Görme engelli olan davacı tarafından, 2016 ALES Sonbahar Dönemi Sınav Kılavuzunun 4.5. maddesinin "engelli/sağlık sorunu olan adaylara sınav uygulamaları- görme engeli olan adaylar" başlıklı bölümünde yer alan; [...] ibaresinin, süre miktarını içermemesi nedeniyle eksik düzenlendiği öne sürülerek [...] iptali [...] istenilmektedir. Savunmanın Özeti : engelli adayları koruyucu nitelikte düzenlemeler

dönemde sınav sorularıyla birlikte ek sürenin sınav esnasında engelli adaylara bildirildiği ve soruların sayısı ile özelliklerine göre hesaplandığı bilinmektedir. Danıştay'ın bu kararının, özellikle de ek sürenin soru sayı ve türüne göre belirlenmesi düşüncesiyle benzer yönde olduğu belirtilebilir.

Diğer taraftan yürürlükte olan Yönetmelik gereğince artık ÖSYM tarafından verilecek ek sürenin açıklanması gerektiği anlaşılmaktadır (m. 6/5). Bu doğrultuda 2025 YKS Kılavuzu'nda okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylara verilecek ek süre, TYT'de otuz, AYT'de elli ve YDT'te altmış dakika olarak belirtilmiştir.²⁷⁷

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında yönetmelik ile toplam sınav süresinin en az %15'i kadar ek süre verilmesi ve bu sürenin önceden açıklanması kuralları bazı sakınca ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Zira ek sürenin mantığı, adayın soru başına kaybedebileceği süreyi, engel durumuna göre geri alması için süreye ilave yapılmasıdır. Bu nedenle soru başına yapılacak hesaplama gereğince ek sürenin çok farklı şekilde belirlenmesi söz konusu olabilecektir. Söz konusu yönetmelikte ise sanki sınav esnasında belirli oranda muaf soru bulunacağı garanti edilebiliyormuş gibi bir varsayım ile ek sürenin belirli bir oranın altında tutulmaması gerektiği düzenlenmektedir. Bu durum, bir sınavda sorulacak soruların önemli bir kısmının muaf sayılmasının gerekmesi ihtimalinde hakkaniyete aykırı bir şekilde ek sürenin hesaplanması ihtimalini doğurmaktadır. Yönetmeliklerin soyut, süreklilik arz eden genel düzenleyici işlemler olduğu ve normlar hiyerarşisinde kılavuzların üstünde yer aldığı düşünüldüğünde söz konusu yönetmelik ile daha genel ve kapsayıcı kuralların belirlenmesi faydalı olacaktır.

getirildiği; kendilerine karmaşık ve şekilli soruların sorulmadığı, sınav soru sayısına göre mutlaka ek süre verildiği; [...] verilecek ek sürenin miktarı sınavda adayın sorumlu olduğu soru miktarına göre belirlendiğinden ve sorulmayacak daha doğrusu şekil, grafik, tablo, resim gibi görsel verilerin yer aldığı soruların adedi önceden bilinemeyeceğinden sınav kılavuzlarında belirtilmesine olanak bulunmadığı, okuyucu yardımı alan görme engelli adaylara sorulacak soru sayılarına göre hesaplanan sınav süresinin soru kitapçıklarının ön kapak iç sayfasında belirtilmekte olup sınav günü sınav salonuna gelen engelli adaya verilmek üzere soru kitapçığı açıldığında ön kapak iç kısmında yer alan ek sürenin görevlilerce adaya söylenilmekte ve adaya kitapçıkta belirtilen miktarda ek süre verilmekte olduğu, EKPSS'nin yalnız engelliler için hazırlanan bir sınav olması nedeniyle bu sınavda daha fazla süre verilmesinin herkesin girebildiği ALES sınavıyla kıyaslanamayacağı, [...] belirtilerek davanın reddi gerektiği savunulmaktadır. [...]Bu hale göre, yalnız engelliler için yapılacağı açık olan ve onlar tarafından cevaplandırılmayacak soruların da önceden belli edildiği bir sınav olan (EKPSS) sınavına ilişkin kılavuz düzenlemeleri ile tüm adayları (sağlık özrü olan-olmayan) kapsayan ve sınav sorularının tamamının sayısından mahsup edilmek suretiyle engelli adaylar için süresi hesaplanabilen bir sınav olan davaya konu (ALES) sınavına ilişkin kılavuz düzenlemeleri arasında farklılık bulunması halinde fırsat eşitliğinin zedelendiğinden söz edilemeyecektir.” Danıştay 8. Daire, E. 2016/12652 K. 2017/2124 29.03.2017.

²⁷⁷ 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Kılavuzu, 41.

Mevcut sınav sistemi ve müfredata göre birkaç yıl içerisinde böyle bir tehlike yaşanmamış olması, yönetmeliğin genel nitelikte ve hukuki bütünlük bakımından tüm ihtimalleri kapsayıcı durumda olduğunu göstermez. Bu kapsamda her ne kadar bu yönetmelik yürürlüğe girmeden önce gerçekleştirilmiş olsa da örneğin, 2016 LYS Geometri Testi'nde birçok şekilli soru olduğu görülmektedir. Ayrıca 1984 ÖYS'de görme engelli adaylar için matematik ve fen bilimleri testlerinin toplam süresinin diğer adaylara kıyasla daha az fakat diğer testlerin sürelerinin daha fazla olduğu belirtilmektedir.²⁷⁸ Bu durum da aslında muaf sayılan soruların fazlalığı nedeniyle soru başına daha fazla süre verilirken dahi toplam sınav süresinin daha az olması sonucuyla karşılaşılmasıyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla aslında yapılması gereken soruları gerekiyorsa özelliklerine göre sınıflandırarak soru başına verilecek süreyi belirlemek suretiyle ek süreyi hesaplamaktır.

Bu kapsamda soru başına verilen süreyi arttırırken engelli adaya verilen toplam sınav süresini sabit tutmak hatta azaltmak da muaf sayılan soruların sayısına göre mümkün olmalıdır denebilir. Zira ek süre, soruların sayı ve türüne göre belirleneceğine ve bu şekilde bir hesaplamanın yapılması orantılılık ilkesine uygun olacağına göre engelli adaya soru başı hesaplama çok fazla veya çok daha az süre verilmemelidir. Muafiyet sebebini içeren çok fazla sorunun muaf tutulacağı bir durumda da %15'den daha az ek süre verilmesi gerekebilecektir.

Diğer taraftan okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylara verilecek sürenin sınavdan önce ilan edilmesinin, ilk bakışta idare tarafından önceki sınavlardaki uygulamalar gibi hususlara bakılarak sürenin tahmin edilmesi suretiyle gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Bununla birlikte sorularda veya doğrudan sınav sisteminde yapılabilecek bir değişiklik, bu ihtimal açısından da sorun oluşturabilecektir. Bu nedenle, yönetmelik ile ek süre konusunda alt veya üst sınırın belirlenmesinin ve sınav süresinin önceden ilan edileceğinin düzenlenmesi yerine engelli adayların tabi olacağı sürenin hangi hesaplama yöntemiyle tespit edileceğinin düzenlenmesi daha faydalı olabilecektir. Aslında ÖSYM'nin geçmişteki uygulaması da muaf sorular dikkate alındığında bu düşünceye benzer bir sonucu doğurmaktadır. Hatta belirtilen davada aday tarafından E-KPSS süresinin önceden ilan edildiği (okuyucu görevli desteği alan görme engelli adaylar bakımından 60 soru için 100 dakika) bilgisinin de yükseköğretime geçiş

²⁷⁸ Arif Payaslıoğlu, *Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi*, 59.

kapsamındaki sınavlardan muaf soruların niteliğinin farklı olduğu yönündeki gerekçeyle cevaplandırıldığı görülmektedir. Bu durum ise soru başı hesaplama yönteminin sistemli şekilde uygulanmasının farklı sınavlardaki yansıması olarak görünmektedir. Bu tespitlerden hareketle, ÖSYM'nin geçmiş yıllarda uyguladığı soru başı ek süre hesaplama yöntemini net bir şekilde uygulayabilmesi için yönetmelik ile farklı ihtimallere uyumlu bir düzenleme yapılması, idari istikrarın ve düzenliliğin sağlanması için önem arz etmektedir.

2.3.6. Sınav Esnasına Dair Diğer Uyarlamalar

Merkezî sınavlarda engelli adaylara yönelik gerçekleştirilen uyarlamalar, yukarıdaki başlıklar altında sayılanlarla sınırlı değildir. Bu kapsamda bazı uyarlamalar, yukarıda sayılan uyarlamaların devamı niteliğinde olup ayrıca bir başlık altında ele alınmayacak nitelikteyken bazıları da ilgili mevzuatta doğrudan tanımlanmayan fakat engel durumu nedeniyle gerçekleştirilebilecek uyarlamalardır. Bu başlık altında, bu durumlar ele alınacaktır. Öncelikle engelli adaylara ilgili kılavuz ve diğer düzenleyici işlemlerde çeşitli şartlara bağlı olarak bazı imkânlar tanındığı görülmektedir. Örneğin, kural olarak tuvalet ve benzeri ihtiyaçlar dâhil olmak üzere sınava kısa süreliğine ara verilmesi yasaklanmışken engel durumu nedeniyle adayların biyolojik ve tıbbi ihtiyaçları nedeniyle sınava kısa süre için görevli nezaretinde ara verebileceği ve gerekiyorsa tuvalet ve benzeri ihtiyaçlarını karşılayabileceği düzenlenmiştir.²⁷⁹ Bu durum aslında kişinin engel veya sağlık durumu nedeniyle ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarının karşılanması veya ek süre nedeniyle sınavı diğer adaylara kıyasla daha uzun sürebilecek adayların karşılaşılabileceği ek zorlukların ortadan kaldırılması gibi amaçlara yönelmektedir. Buna benzer çeşitli imkânlar da sınav sürecinde sunulabilmektedir. Adayların, başvurularını yaparken engel bilgilerini ve uyarlama taleplerini, bu ek durumları da göz önünde bulundurarak gerçekleştirmeleri, mağduriyetle karşılaşmamaları ve sınav faaliyetlerini bütünlük içerisinde gerçekleştirmeleri bakımından önem arz etmektedir. İdare tarafından da bu ek durumlar dikkate alınarak planlama yapılmalı, personel özellikle de kişisel hassasiyet oluşturabilecek durumlar için eğitilmeli ve süreç yönlendirilmelidir.

²⁷⁹ Örnek olarak bk.: Okuyucu Yardımı Alan Görme Engelli Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi, 12; Okuyucu Yardımı Alan Diğer Engel Gruplarındaki Adaylar İçin Sınav Uygulama Yönergesi, 11.

Diğer uyarlamalar başlığı altında ele alınabilecek olan başka bir husus, mevzuatta doğrudan düzenlenmeyen taleplerle ilgilidir. Bu kapsamda her engellinin içerisinde bulunduğu tıbbi, eğitsel veya çevreye dair durumun farklı olabileceği düşüncesinden hareketle idare farklı makul uyarlama taleplerine açık olmalıdır. “Engelli Bireylere Dair Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik” (m. 4/6) ile bu husus düzenlenmiştir. Buna göre yönetmelik ekinde tanımlanmamış bir tanı nedeniyle adayların uyarlama talebinde bulunması mümkündür. Bunun yanında, yönetmelik ile tanımlanan tanılara sahip olduğu hâlde engel durumuna bağlı farklı bir nedenle başka tanılar için yönetmelikte belirlenen uyarlamaların talep edilmesi de mümkündür. Şüphesiz bu iki ihtimalde de durum, ÖSYM tarafından değerlendirilecektir. Bu değerlendirme neticesinde makul uyarlama talebi kapsamına girdiği anlaşılan uyarlamaların gerçekleştirilmesi gerekecektir.²⁸⁰ Bu bağlamda uyku felci bulunduğu gerekçesiyle sınavda uyuyakalacağını belirten ve bir sınav görevlisinin ara ara kendisini dürtmesini isteyen adayın “dürtücü görevli talebi” yönetmelik ve ilgili kılavuzlarda hüküm bulunmamasına rağmen dikkate alınabilmektedir.²⁸¹ Yine engelli adaylar tarafından kılavuzda belirtilmeyen bir araç gerecin detayları ÖSYM’ye bildirildiği takdirde ÖSYM bu araç gerecin sınava alınıp alınmayacağı konusunda da değerlendirme yapabilmektedir. Görüldüğü üzere engelli adaylara yönelik uyarlamaları kesin çizgilerle sınırlandırmak mümkün görünmemektedir. Bu kapsamda uygun durumlarda kullanılabilmesi amacıyla idareye takdir yetkisi tanınmış durumdadır. İdarenin de bu takdir yetkisini, sınavın gerekleri doğrultusunda kullanması, bu esnada da ölçülülük gibi ilkelere dikkat etmesi gerekmektedir.²⁸²

2.4. Sınav Sonuçlarının Belirlenmesi ve Açıklanması

Sınavlar, katılımcıların kendi performanslarına göre belirli statülere yerleşmesini sağlayan birel işlemler olarak kabul edildiğine göre sınavlara dair en temel beklentilerden biri de sınav sonuçlarının açıklanmasıdır. Yükseköğretime geçiş kapsamında gerçekleştirilen merkezî sınavlar, öncelikle geçerlilik ve güvenilirlik bakımından incelenmekte bu kapsamda bir hukuka aykırılığın bulunduğu değerlendirilen sınavlar

²⁸⁰ Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS), 41.

²⁸¹ Bk.: GİRİŞ.

²⁸² Bk.: 1.3.3.

(genel anlamda veya belirli kişiler özelinde), ÖSYM Yönetim Kurulu veya mahkemeler tarafından geçersiz kılınabilmektedir. Bu yönde bir tehlikenin bulunmadığının anlaşıldığı aday cevaplarının karşılıkları olan puan ve başarı sıralamaları ise hesaplanmakta ve açıklanmaktadır. Kural olarak engelli adayların sınav sonuçları, dolayısıyla elde ettikleri puanlar ve başarı sıralamaları, engelli olmayan adayların sınav sonuçlarının hesaplanmasıyla aynıdır. Bununla birlikte sınav sonuçlarının hesaplanması ve açıklanması ile sınavların geçersiz kılınabileceği şartlar bakımından engel durumuyla ilişkilendirilebilecek bazı farklı durumlar incelenmelidir.

2.4.1. Sınav Sonuçlarının Hesaplanması ve Açıklanması

Kural olarak engelli olmayan adaylarla aynı sınavlara giren ve aynı soruları cevaplayan engelli adayların, sınav sonuçları da diğer adaylarla aynı şekilde hesaplanmaktadır. Bununla birlikte gerek bazı uyarlamalardan kaynaklanan çeşitli durumlar gerekse de engelli adayların yükseköğretime geçişinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi düşüncesi nedeniyle sınav sonuçlarının hesaplanması bakımından birtakım istisnai uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Bu başlık altında bu istisnai durumlar incelenecektir. Bu istisnai durumlar haricinde, temel anlamda engelli adayların diğer adaylarla karşılaştırıldığında sınav puanları ile başarı sıralamalarının belirlenmesi ve açıklanması bakımından önemli bir farklılıkla karşılaşmadığı belirtilebilecektir. Adayların başarı sıralaması sınavda elde edilen puan üzerinden belirlendiğinden bu başlık altındaki açıklamalar da sınav puanları üzerinden yapılacaktır.

Gerçekleştirilen çoktan seçmeli merkezî sınavlarda, diğer tüm adaylar gibi engelli adayların verdiği doğru cevaplardan, yanlış cevap sayısının dörtte biri çıkarılarak adayın o testteki ham puanı (net sayısı) belirlenmektedir. Bu noktada, engelli adayların yalnızca cevaplardan elde ettiği ham puanlarının, diğer adaylardan farklı bir şekilde hesaplamaya katılmasına neden olduğu ilk husus, okuyucu görevli eşliğinde (filigranlı kitapçık ile) sınava giren görme engelli adayların muaf olduğu sorularla ilgilidir.²⁸³

Okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adaylara sorulmamasına karar verilen “şekil, grafik, tablo, resim gibi görsel verilerin yer aldığı sorular ile karmaşık ifade içeren sorular” nedeniyle engelli adayların bu soruları boş bıraktığı düşünülemez zira böyle bir durumda sorulmayan bir soru nedeniyle engelli adayın idare tarafından başarı

²⁸³ Bk. 2.3.4.

sıralaması bakımından geride bırakılması söz konusu olabilecektir. Bu soruların tamamıyla doğru kabul edilmesi de söz konusu sorulardan sorumlu tutulan adaylar açısından bir dezavantaj oluşturabilecektir. Bu düşüncelerle, sorulmayan soruların puanlarının o testteki diğer sorulara dağıtılması söz konusu olmaktadır. Bu durumda adayın o testte kendisine yöneltlen sorulardan elde ettiği ham puanın yöneltlen sorulara oranı belirlenmekte ve bu oran adaya sorulmayan sorular için de kullanılmaktadır. Bu hesaplama doğrultusunda adayın en başta elde ettiği ham puana ekleme yapılmakta ve puan hesaplamasına esas ham puan bulunmaktadır. Örneğin, kırk sorunun bulunduğu bir testte dört sorunun görsel veri içermesi sebebiyle okuyucu talep eden görme engelli adaylar için muaf olması durumunda eğer aday kendisine sorulan otuz altı soruda yirmi yedi ham puana karşılık gelecek bir performans göstermişse adaya sorulmayan dört soru 27/36 oranına göre puanlanmaktadır. Dolayısıyla engelli adayın her ne kadar doğru ve yanlış cevaplarından elde ettiği ham puanı (kendisine sorulan soru sayısı nedeniyle) düşük görünse de yapılan bir oranlama ile bu durum, ham puandaki artışa neden olabilmektedir. Aslında bu, engelli adaya sunulan bir avantaj değil kendisine idare tarafından sorulmamış olan soruların payı niteliğindedir. Diğer taraftan, söz konusu hesaplama yönteminin, engelli adayın sıfırdan büyük ve sıfırdan küçük net sayısında kaldığı testler için özel olarak değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Engelli adayın sınav puanlarının hesaplanması bakımından oluşabilecek ikinci farklı durum ek puan uygulamasıdır. Buna göre yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınav kılavuzlarında engelli adaylara engel türü ve oranına göre ek puan verilebileceği düzenlenmiştir.²⁸⁴ Bu durum aslında Anayasa'nın 10. maddesinde de yer verilen, engellilerin eşitliğinin sağlanması için alınabilecek tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmaması hükmüyle de doğrudan ilişkilidir. Zira genel bir kural olarak engelli adayların yükseköğretime yerleştirilmesi bağlamında diğer adaylara kıyasla engelli adaylar için ek avantajlar sağlanmamakta yalnızca sınavdaki şartların eşitlenmesi hedeflenmektedir. Hatta bazı engelliler ve yakınları tarafından engelli adayların farklı nedenlerle istedikleri düzeyde eğitim imkânlarına erişemeyebilecekleri, bu nedenle sınavda kendilerine ek avantajlar sunulmasını bekledikleri belirtilmektedir.²⁸⁵ Özellikle

²⁸⁴ Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS), 40.

²⁸⁵ TBMM, *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı*, 24.

bu durumun, bazı baraj uygulamaları açısından da tartışma konusu yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan bu düşünce, genel anlamda uygulayıcı birimler tarafından kabul görmemektedir. Nitekim bu yönde gerçekleştirilen uygulamalar istisnai nitelikteyken genel anlayış, engelli adayların sınav koşullarının iyileştirilmesi vesilesiyle yalnızca var olan bilgi ve becerilerini yansıtmalarına imkân sağlanmasıdır. Bununla birlikte bazı durumlarda bu durumun istisnaları görülebilmekte, engelli adayların yükseköğretim programlarına kaydı farklı yöntemlerle de kolaylaştırılmaktadır.

İdare, bu istisnalardan biri olan ek puan uygulamasıyla da engelli bireylerin yükseköğretim imkânlarına erişimini desteklemeyi hedeflemektedir. Nitekim 2024 YKS Kılavuzu'nda doğrudan ek puan uygulamasından bahsedilmese de belirli engel durumuna sahip adayların, eğitim-öğretim hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları sebebiyle, seçme ve yerleştirme işlemlerinin engel tür ve dereceleri ile puan ve tercihleri dikkate alınarak yapılacağı belirtilmiştir. Daha önceden bu uygulamanın, hangi durumdaki engelli adaylara, kaç puan sağladığı yönünde bir bilgi bulunmamaktaydı. Bu durumdan şikâyetçi olan bir başvuranın konu hakkında bilgi almak istemesi de TİHEK tarafından haklı bulunmuştur.²⁸⁶ Bununla da ilişkili olarak 2025 YKS Kılavuzu'nda ek puan uygulamasıyla ilgili daha detaylı bilgi sunulmuştur.²⁸⁷ Buna göre; “görme engeli, işitme engeli veya kas ve iskelet sistemi hastalıkları bulunan adaylar” için ek puan uygulamasının söz konusu olacağı belirtilmiştir. Ek puanın miktarının kimler tarafından ve hangi hususlar bakımından değerlendirileceği de kılavuzda belirtilmekle birlikte hangi durumda kaç puanın ilave edileceği hususunda hesaplama yapılmasına imkân tanıyan bir bilgi sunulmamaktadır. 2024 YKS Kılavuzu'ndan farklı olarak 2025 YKS Kılavuzu'nda ek puan uygulaması ile adayların eğitim-öğretim hizmetlerinden faydalanmaları arasında doğrudan bir bağ kurulmamış olmakla birlikte burada da uygulamanın maksadının engelli adayların süreç içerisinde karşılaşılabilecekleri dezavantajları ortadan kaldırarak yükseköğretime erişimlerini desteklemek olduğu belirtilebilir. Diğer taraftan bu uygulamanın hangi gerekçeyle belirtilen engel durumları için geçerli olduğu ve diğer engel durumlarını (örneğin zihinsel engelli adayların durumlarını) kapsamadığı konusunda bir veriye ulaşılamamıştır.

²⁸⁶ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, K. 2024/116 08.02.2024.

²⁸⁷ Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS), 42.

Yükseköğretime geçiş kapsamındaki merkezî sınavlarda ek puan verilmesi uygulaması, aslında engel durumuyla sınırlı değildir. Örneğin TÜBİTAK'ın tespit ettiği ve gerekli şartları sağlayan ulusal ve uluslararası düzeydeki bilimsel yarışmalarda dereceye giren adaylara da çeşitli yükseköğretim programlarına yerleştirilmeleri için ek puan tanınmaktadır. Bu uygulama somut bir kanun hükmüne dayanırken (Yükseköğretim Kanunu Madde 45/g) belirlenen şartları taşıyan engelli adaylara ek puan verilmesi yönünde düzenleme yapılmasının somut ve bağlı yetkiyi ortaya çıkaran bir kanuni dayanağı bulunmamaktadır.²⁸⁸ Bununla birlikte idare tarafından ihtiyaç oluştuğunun tespit edilmesiyle birlikte idarenin takdir yetkisini kullandığı ve yükseköğretime girişte fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla (Madde 45/a) böyle bir uygulamaya başvurduğu görülmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, engelli adayların sınav sonuçlarının hesaplanması bakımından diğer adaylara kıyasla çok az sayıda farklı durumun olduğu belirtilebilir. Bu açıklamalar doğrultusunda engelli adayların sınav sonuçları belirlendikten sonra sıra belirlenen sınav sonucunun açıklanmasına gelmektedir. Engelli adayların sınav puan ve başarı sıralamaları, gerekiyorsa yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde tüm hesaplamalar tamamlandıktan sonra bu işlemler doğrultusunda açıklanmaktadır. Dolayısıyla engelli adayların sonuç belgelerinde görüntülenen puan ve başarı sıralaması, tercih ve yerleştirme süreçlerinde doğrudan doğruya kullanılabilecek verilerdir. Açıklamanın son hesaplama üzerinden yapılması, adayların tercih sürecinde kafa karışıklığı yaşamamaları ve öngörülebilir bir süreç yaşamaları bakımından önemli bir avantaj sunmaktadır.

Diğer taraftan engelli adayların testlerde bulunan sorulara verdikleri doğru ve yanlış cevapların sayıları, muafiyet uygulaması gerçekleştiyse dahi sınavda yapılan işaretlemeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bununla birlikte sınav sonuçlarının açıklanmasının ardından adayların kısa süreyle erişimine açılan kitapçık görüntüleme hizmeti kapsamında adayın, muafiyet uygulamasının ardından hesaplanmış olan ham puan bilgisi görüntülenebilmektedir. Dolayısıyla bu sayfalarda bu verinin iki farklı yönü görüntülenmiş olmaktadır.

²⁸⁸ “2547 sayılı Kanun'un adaylar arasında imkân ve fırsat eşitliğini sağlamayı gerektirdiği, [...] 2547 sayılı Kanun'un 45. maddesinde okul birincileri, mesleki ve teknik ortaöğretim mezunları gibi adaylara ilişkin hükümler yer almakta iken engelli adaylara yönelik bir hüküm bulunmadığı [...] savunulmaktadır. Davalı idarelerce yükseköğretime giriş ve yerleştirme işlemlerinde İmkân ve fırsat eşitliğinin sağlanmasının tüm adaylar yönünden esas olduğu da dikkate alındığında dava konusu edilen kılavuz hükümlerinde hukuka aykırılık görülmemiştir.” Danıştay 8. Daire, E. 2020/1694 K. 2020/3487 10.09.2020.

Sonuç belgesinin hazırlanması bakımından belirtilebilecek son husus, yukarıda belirtilen hesaplamaların (ek puan, muafiyet vs.) gerçekleşmiş olması durumunda bu durumların sınav belgesinde belirtilmiş olmasıdır. Bu doğrultuda 2025 YKS Kılavuzu'nda, değerlendirmenin engel türü ve derecesi dikkate alınarak yapılması hâlinde bu durumun sonuç belgesinde belirtileceği düzenlenmiştir. Bu noktada, ilk bakışta ÖSYM'nin şeffaf bir şekilde uygulamaları ilgililere ve kamuoyuna açıklamasının faydalı olabileceği söylenebilir. Nitekim sınava giren adayların da ek puan uygulamasının detaylarıyla ilgili bilgi sahibi olmak istedikleri, gerçekleştirilen TİHEK başvurusundan anlaşılabilmektedir. Diğer taraftan farklı nedenlerle kullanılabilen sonuç belgelerinde bu bilgilere yer verilmesi, engelli adayların sağlık durumuyla ilgili kişisel verilerin de doğrudan doğruya, sınava giriş belgesine erişebilen herkese ulaşması anlamına gelmektedir. Örneğin yükseköğretime geçiş kapsamındaki sınav uyarlamaları hakkında belirli oranda araştırma yapan bir kişi, bir adayın sonuç belgesinde bazı sorulardan muaf tutularak değerlendirilmesini yapıldığı yönünde bir uyarıyla karşılaşarsa söz konusu adayın okuyucu eşliğinde sınava giren görme engelli bir aday olduğunu anlayabilecektir. Benzer şekilde değerlendirilmenin engel durumu dikkate alınarak (adaya ek puan verilerek) gerçekleştirildiğine dair bilgi de bir adayın engelli olduğunu ortaya çıkarmış olacaktır. Bilindiği üzere engel bilgisi ise kişisel veridir. Dolayısıyla kişilere ait bu bilgilerin, çok daha özenli bir şekilde korunması gerektiği söylenebilecektir.

Son olarak sınav sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte adayların sorulara verdiği cevapların da erişime açıldığı görülmektedir. Hatta idari yargı mercileri de soruların iptali için açılacak davalarda dava açma süresinin geçip geçmediğini belirlemek amacıyla bu işlemin gerçekleştirildiği tarihi temel almaktadır.²⁸⁹ Bu nedenle soruların erişime açıldığı sistemin de ekran okuyucu yazılım kullanan adaylar da dâhil olmak üzere engelli adaylar için erişilebilir nitelikte olması önem arz etmektedir.

2.4.2. Sınavın Geçersiz Sayılması

Belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda gerçekleştirilmeyen sınavların, ÖSYM yönetim kurulu veya mahkeme tarafından geçersiz kılınacağı bilinmektedir. Mahkeme tarafından sınavın iptaline karar verilmesi durumunda da ÖSYM tarafından sınavın geçersiz

²⁸⁹ Danıştay 5. Daire, E. 2022/6127 K. 2022/5336 24.06.2022; Danıştay 5. Daire, E. 2022/4050 K. 2022/1740 05.04.2022.

kılınması veya tekrarlanmasına karar verilmesi durumlarında da söz konusu sınav, hukuki etkisini kaybetmiş olacaktır. Bu noktada 2025 YKS Kılavuzu'nda da sınavların tutanaklar ve kamera kayıtları aracılığıyla denetleneceği ve hukuka aykırı durumların oluşması hâlinde sınavların geçersiz kılınabileceği belirtilmektedir.²⁹⁰ Bu düzenlemelerden hareketle, 2024 YKS Kılavuzu'ndaki düzenlemelerin aksine kılavuzda doğrudan engellilik ile ilgili bir hüküm bulunmasa da genel hükümlerin, engelli adaylar açısından da uygulanacağı ortadadır. Bu durumda, engellilik ile bağlantılı konularda sınavın geçersiz sayılmasının hangi şartlarda gerçekleşebileceği ve nasıl sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmalıdır.

Sınavın geçersiz sayılması, idare tarafından tamamlanmış olan sınavın bütün sonuçlarının ortadan kaldırılması anlamına geldiğinden, idari işlemin geri alınması veya iptali niteliğindedir. Dolayısıyla bir hukuka aykırılık gerçekleştiği gerekçesiyle ÖSYM tarafından bir sınavın geçersiz kılınması, idari işlemin geri alınmasının şartlarına tabi olacaktır. Hukuka aykırı bir idari işlemin geri alınması açısından ise söz konusu idari işleme karşı açılacak iptal davasının süresinin geçip geçmemesine göre farklı şartlar söz konusudur. Buna göre hakkında iptal davası açmak için aranan sürenin geçmediği hukuka aykırı idari işlemler (sınavlar) doğrudan geri alınabilirken dava açma süresinin geçtiği durumda bir idari işlemin geri alınabilmesi için açık hata, ilgilinin hilesi veya yokluk durumlarından birinin varlığı aranmaktadır.²⁹¹ Engelli adaylar açısından sınavın geri alınması ise bu çalışma özelinde engelli adaylara yönelik sınav uygulamaları bakımından söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda sınavda engelli adayların yapmasının yasaklandığı bazı davranışların gerçekleştirilmesi veya engelli adayın yanında bulunduramayacağı bir araç gereç ile sınava girmesi durumunda ÖSYM'nin sınavları geri aldığı görülmektedir.²⁹² Bu gelişmeler üzerine mahkeme tarafından ise ÖSYM'nin personellerini eğiterek hukuka uygun bir akışı sağlaması gerektiği, davacıların engelli olmaları nedeniyle kusurlu sayılamayacakları değerlendirmesinde bulunulmuştur. Bir adayın yalnızca engelli olduğu gerekçesiyle kusurlu olamayacağının

²⁹⁰ Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS), 19.

²⁹¹ Harun Yılmaz, *Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*, 152-162.

²⁹² Danıştay 12. Daire, E. 2015/216 K. 2015/3159 T. 20.05.2015. Aynı yönde bk.: Danıştay 12. Daire, E. 2019/2521 K. 2019/4124 T. 30.05.2019, Danıştay 12. Daire, E. 2015/39 K. 2015/2598 22.04.2015, Danıştay 12. Daire, E. 2015/216 K. 2015/3159 20.05.2015, Danıştay 12. Daire, E. 2015/340 K. 2015/2597 22.04.2015.

kabul edilmesinin geçerli bir gerekçe olmayacağı net bir şekilde söylenebilecekken²⁹³ idarenin kamu hizmeti sunumunda görevlendirdiği personeli gerekli konularda bilgilendirmesi gerektiği tespitinin yerinde olduğu belirtilebilir.

Bununla birlikte ÖSYM tarafından gerçekleştirilen sınavın geçersiz kılınması işlemi, bir idari işlemin geri alınması işlemi olduğundan, hukuka uygunluk denetiminin de bu doğrultuda yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda örneğin görme engelli bir adayın hesap makinesini abaküs olarak tanıtarak sınava girmesi ihtimalinde, görme engelli adayın iki araç gereç arasındaki farkı anlayamayacağını düşünmek pek de mümkün görünmemektedir.²⁹⁴ Bu nedenle, engelli adayın bu davranışının, bilgilendirilmediği veya yalnızca personelin gerekli özeni göstermediği gerekçesiyle korunması kabul edilemez. Böyle bir durumda, sınav sürecindeki tüm hukuka aykırılıklar ilgili personelin yetkinliği ileri sürülerek korunmuş olacaktır ki bu durum hakkaniyet anlayışıyla bağdaşmayacaktır. Diğer taraftan okuyucu eşliğinde sınava girdiği için soru kitapçığına bakması yasak olan görme engelli adayın, soru kitapçığını okuması durumunda söz konusu adayın sınav esnasında bilgilendirilip bilgilendirilmediği incelenmelidir. Her ne kadar bu durum sınav kılavuzunda açıkça belirtilmiş olsa da iyi idare ilkesi gereğince idarenin ilgilileri sınav uygulaması kapsamında uyarması da faydalı olacaktır. Bu noktadan hareketle eğer aday sınava dair bu kural hakkında özel olarak bilgilendirilmiş olmasına rağmen bu

²⁹³ 2019Detaylı tartışmalar için bk.: 1.3.1.

²⁹⁴ “İstemin Özeti :2014 yılı E-KPSS, 2014 yılı ALES İlkbahar Dönemi ile 2015 yılı ALES İlkbahar Dönemi’nde yapılan sınavlara katılan görme engelli davacının, söz konusu sınavlarda sınav salonlarına hesap makinesi ile girmek suretiyle sınav kurallarına aykırı hareket ettiğinden bahisle, bu sınavlarının geçersiz sayılmasına ve 2014 yılı E-KPSS sınav sonucuna göre yapılan E-KPSS-2015/1 yerleştirme sonucunun iptal edilmesine ilişkin ÖSYM Yönetim Kurulu’nun 28.08.2015 tarih ve 2015/15.06 sayılı kararının iptali istemiyle açılan davada; davacının sınavın yapılacağı bina ve sınav salonuna girerken, davacı açısından doğuracağı ağır sonuçlar dikkate alınmak suretiyle gerekli kontrollerin yapılarak yanında getirmiş olduğu hesap makinesini sınav salonuna sokmaması, aksi halde binaya ve sınav salonuna alınmayacağı yönünde uyarılabilecekken, kontrollerin ve üst aramasının gereği gibi yapılmadığı ve davacının yanında getirdiği hesap makinesi ile sınav salonuna girmesine ve sınavda kullanmasına izin verenin davalı idarenin kendisi olduğunun anlaşılması karşısında, davacının sınavlarının geçersiz sayılmasına ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle iptali yolunda Ankara 3. İdare Mahkemesince verilen 10/03/2016 tarihli ve E:2015/2609, K:2016/1028 sayılı kararın temyizden incelenerek bozulması istenilmektedir. [...] temyiz isteminin reddi ile anılan kararın onanmasına, [...] oyçokluğu ile karar verildi.” Diğer taraftan, sınav görevlilerini yanılttığı belirtilen davacının kusurlu olduğu karşı oy gerekçesinde haklı şekilde belirtilmektedir: “Sınavlarda kullanımı açıkça yasak olduğu belirtilen hesap makinesi ile sınava girip, gerek sınav binası girişindeki gerekse sınav salonundaki görevlilere bu makinenin basit dört işlem yapabilen abaküs niteliğinde bir makine olduğunu söyleyerek, bu makineyi sınavlarda kullanmak suretiyle kusurlu davranan davacının, diğer engelli adaylar nezdinde kendisine zaman ve soru avantajı sağladığı ve bu durumun eşitlik ilkesine aykırı olduğu düşüncesiyle dava konusu işlemin iptali yolundaki Mahkeme kararında hukuki isabet bulunmadığından temyiz isteminin kabulü ile anılan Mahkeme kararının bozulması gerektiği görüşüyle karara katılmıyoruz.” Danıştay 12. Daire, E. 2016/10030 K. 2017/290 T. 14.02.2017.

uygulamayı gerçekleştiriyorsa artık adayın sınavı geçersiz sayılabilecek eğer aday bilgilendirilmemişse adayın iyi niyeti korunabilecektir. Nitekim son yıllarda ÖSYM tarafından engelli adaylara, engel durumuna göre tabi oldukları sınav kurallarını içeren bir belgenin ulaştırılması sınav esnasında sağlanmaktadır.

Bu durum, engelli adayın sınavında görevli olan personel açısından da engelli aday açısından da hatırlatıcı/bilgilendirici nitelik taşımakta olup bir hukuka aykırı davranışın gerçekleşmesi ihtimalinde ilgililerin iyi niyetli olduğu savunmasının da önüne geçebilecektir. Ayrıca bu durum sayesinde sınav süreci de daha düzenli şekilde yürütülebilecektir. Bu nedenle sınav sürecinde engel durumuyla ilişkili olarak karşılaşılabilecek hukuka aykırılıkların idari işlemin geri alınıp alınamayacağı tartışması vesilesiyle çözülmesi gerektiği belirtilebilecektir. Bu durumların fazlaca yaşanmaması adına özellikle de diğer adayların bulunduğu sınav salonlarından çok daha az salonda uygulanan bu kuralların, adaylara ve ilgili kamu görevlilerine aktarılması için sürdürülen çalışmalara devam edilmesinde ve sürecin geliştirilmesinde fayda bulunmaktadır.²⁹⁵

Diğer taraftan kimi zaman da sınavın geçersiz sayılması, adayın lehine sonuç doğuracak şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu kapsamda sınavda gerçekleştirilen bir hukuka aykırılık nedeniyle adayın mağdur olması durumunda farklı tedbirler alınabilecek veya eşdeğer sınav gerçekleştirilmesi için adayın sınavı geçersiz sayılabilecektir. Şüphesiz ki bu kararın idare tarafından verilmesi durumunda da aleyhe olan bir işlemin geri alınması söz konusu olacaktır. Örneğin, sınav esnasında epilepsi krizi geçiren aday ile aynı salonda bulunan adayların sınavlarının tekrar gerçekleştirildiği bilinmektedir.²⁹⁶ Bu örnekten hareketle, yaşanabilecek beklenmeyen bir durumda engelli adayların da sınavlarının tekrarlanabileceği belirtilebilecektir. Dolayısıyla kural olarak engel durumunun sınavların geçersiz sayılmasıyla doğrudan bir ilişkisi bulunmasa da engel durumuyla ilişkili kuralların tam anlamıyla uygulanamaması durumunda sınavların geçersiz sayılma ihtimali de bulunmaktadır.

2.5. ÖZYES Uygulamaları

Özel yetenek sınavıyla öğrenci alan programlar için özel yetenek sınavı ve yerleştirme işlemleri önceki dönemlerde ilgili yükseköğretim kurumları tarafından yapılmaktaydı.

²⁹⁵ Bk.: 2.1.

²⁹⁶ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Haber (TRT Haber), "8 Aday İçin YKS Tekrarı" (erişim 09.06.2025).

Bununla birlikte spor ile ilişkili alanlarda eğitim veren programlara yerleştirilmek için girilen özel yetenek sınavları günümüzde merkezî olarak ÖSYM tarafından yapılmaktadır.²⁹⁷ Bu başlık altında bu amaçla girilen ÖZYES uygulamaları, çalışmayla ilişkili olduğu yönler bakımından ele alınacaktır.

2.5.1. ÖZYES Başvuruları

Daha önce de açıklandığı üzere engelli adayların başvuracakları sınavlarda engel durumlarını idareye başvurmaları ve varsa faydalanmak istedikleri uygulamaları belirtmeleri gerekmektedir.²⁹⁸ Bu durum ÖZYES için de geçerlidir. Henüz ilk uygulamaları gerçekleştirilmekte olan ÖZYES sürecinde, adayların engelli olup olmadıklarına dair bilgiyi işaretlemelerinin ve sınav gününde engelli olduklarını gösteren raporlarını yanlarında bulundurmalarının gerektiği belirtilmektedir.²⁹⁹ Bu durumda idarenin sınav gününde adayların raporlarını değerlendirebilecek uzmanlığa sahip personeli sınav mekânında hazır bulunduracağı öngörülebilmektedir. Bununla birlikte bazı engel durumlarının detaylı araştırmayı gerektirebileceği de düşünüldüğünde adayların yazılı merkezi sınavlarda olduğu gibi başvuru esnasında raporlarını ÖSYM'ye iletmeleri daha istikrarlı bir sınav sürecinin oluşmasına katkı sağlayabilecektir. Zira başvuru esnasında yaşanabilecek muhtemel bir olumsuz durumda sınav tarihine kadar gerekli düzeltmenin yapılması ihtimali, bu sayede korunmuş olacaktır.

Diğer taraftan, ÖZYES başvurusu yapılabilmesi için TYT puanına sahip olunması ve öğretmenlik programları için aranan başarı sıralaması şartının sağlanması gerekmektedir. Bu hususta engelli adaylar açısından farklı bir uygulama bulunmamakla birlikte, engelli kontenjanından faydalanan engelli adaylar açısından TYT puanının, diğer adaylardan farklı olarak iki yıl süreyle geçerli olduğu belirtilmelidir. Tarihsel süreç incelendiğinde önceden tüm adaylar için TYT puanının iki yıl geçerli olduğu, daha sonra genel uygulamadan geri dönüldüğü fakat bu dönemde çıkarılan Engellilere Yönelik Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik'te özel yetenek sınavları için TYT'nin engelli adaylar açısından iki yıl boyunca geçerli olduğunun düzenlenmesi nedeniyle ilgili kılavuzlar da yönetmelik

²⁹⁷ Örnek olarak bk.: 2024 Spor Bilimleri İçin Özel Yetenek Sınavı (2024 ÖZYES) Kılavuzu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2024).

²⁹⁸ Bk. 2.2.1.

²⁹⁹ 2024 ÖZYES Kılavuzu, 3.

hükmüne uygun olmak durumunda kaldığından, engelli adayların ÖZYES başvurularında TYT puanını iki yıl boyunca kullanabildiği belirtilebilir.

2.5.2. ÖZYES'in Uygulanması

ÖZYES kapsamında adaylara Fiziki Yeterlilik Testi (FYT) uygulanmaktadır. Bununla birlikte engelli adaylara uygulanacak FYT diğer adaylardan farklı şekilde ve tüm engelli adaylar için aynı kapsamda belirlenmiştir.³⁰⁰ Muhtemelen bu uygulamada, engelli adayların kendi aralarında ayrıca belirlenen kontenjanlar için yarışacak olması etkili olmuştur. FYT'nin kapsamı incelendiğinde testte yer verilen ilgili hareketleri yapma konusunda tüm engelli adayların aynı durumda olmadığı görülmektedir. Örneğin bedensel engel ile mental retardasyonun söz konusu fiziksel hareketleri yapma konusundaki etkisi aynı değildir. Ayrıca ilgili kılavuzda engelli adaylara uygulanacak FYT kapsamı belirtilmiş olsa da hangi engel durumu için hangi uyarılama tedbirlerinin alındığı belirtilmemiştir. Örneğin, görme engelli bir adayın, hareketleri gerçekleştireceği araç gereçleri nasıl bulacağı veya bunlara çarpmadan hareketleri nasıl tamamlayacağı, bu yönde ne gibi tedbirlerin alındığı konusunda detaylı bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla daha önce yapılan açıklamalar da düşünüldüğünde ÖZYES Kılavuzu'nun engelli adaylara yönelik uyarlamalar bakımından genişletilmesi ve engelli adayların engel durumlarına göre uyarlamaya tabi olacağı sınavlara girmesi yönünde düzenlemeler yapılmalıdır.

2.5.3. ÖZYES Sonuçlarının Belirlenmesi ve Açıklanması

Engelli adayların ÖZYES sonucu, diğer adaylardan farklı olarak doğrudan FYT sonuçlarına göre değerlendirilmektedir. Bu kapsamda FYT engelli adaylara farklı uygulandığı gibi testin geçerli şekilde tamamlanabilmesi için belirlenen son süre de engelli adaylar açısından farklı şekilde belirlenmiştir.³⁰¹ Bu doğrultuda engelli adayların

³⁰⁰ 2024 ÖZYES Kılavuzu, 4 ve 17.

³⁰¹ “Fiziki Yeterlilik Derecesinin Puana Çevrilmesi: Adayların Fiziki Yeterlilik Testinden aldıkları saniye cinsinden dereceler puana dönüştürülecektir. Bunun için erkek ve kadın adayların dereceleri ayrı değerlendirilmek üzere, FYT’de aldıkları dereceler (saniye cinsinden) ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanacaktır. [...] (Test süresi daha düşük olan aday daha başarılı sayılır.). Fiziki Yeterlilik Testini tamamlayamayan veya 90 saniye üstünde tamamlayan adaylar için derece puanı hesaplanmayacak ve test süreleri ortalama ve standart sapma hesaplamalarına dâhil edilmeyecektir. Fiziki Yeterlilik Testini tamamlayamayan veya 120 saniye üstünde tamamlayan engelli adaylar için derece puanı hesaplanmayacak ve test süreleri ortalama ve standart sapma hesaplamalarına dâhil edilmeyecektir.” 2024 ÖZYES Kılavuzu, 7.

ÖZYES sonuçları, kendi aralarında yapılacak değerlendirme doğrultusunda hesaplanacak ve açıklanacaktır. Engelli adaylar açısından ayrı bir hesaplama yapılacağından ve bu hesaplamada yalnızca FYT puanı kullanılacağından,³⁰² engelli adayların ÖZYES puanında sporcu özgeçmiş puanı ve millî sporcu belgesi etkili olmayacaktır. Hâlbuki engelli olmayan adaylar arasında bu belgeler her ne kadar sonucu etkileyebiliyorsa engelli adaylardan da sporcu özgeçmiş bulunanların bu avantajlardan faydalanmaları sağlanmalıdır.

³⁰² 2024 ÖZYES Kılavuzu, 7-10.

3. BÖLÜM: ENGELLİ ADAYLARIN YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞİNDE MERKEZİ SINAV DIŞINDAKİ İDARİ FAALİYETLER

Türkiye’de yükseköğretime geçiş bakımından merkezî sınav sonuçları her ne kadar önemli bir yere sahip olsa da tek belirleyici etken durumunda değildir. Söz konusu süreç; eğitsel, siyasi veya toplumsal birçok durumdan etkilenebilmektedir.³⁰³ Bu nedenle, yükseköğretime geçiş sürecinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için merkezî sınav dışında gerçekleştirilen diğer idari faaliyetlerin de ele alınması gerekmektedir. Bu başlık altında; merkezî tercih, merkezî yerleştirme, yükseköğretim kurumlarınca tamamlanan özel yetenek sınavları ve yükseköğretim programlarına kayıt süreçleri ele alınacaktır.

3.1. Engelli Adayların Yükseköğretim Tercihlerini Etkileyebilen Faktörler

Türkiye’de ortaöğretimin ardından yükseköğretime devam etmek, herkes için zorunlu tutulan bir husus değildir. Bu nedenle yükseköğretim programlarına yerleşmek isteyen adayların, talepleri ve belirlenen şartlar doğrultusunda tercih yapmaları beklenmektedir. İdare, ancak bu tercihler doğrultusunda adayları yükseköğretim programlarına yerleştirebilecektir.

Şüphesiz ki tercih süreci, yerleştirme işlemleriyle doğrudan ilişkilidir. Adaylar, yükseköğretim programlarını tercih ederken birçok faktörden etkilenebilmektedir.³⁰⁴ Diğer taraftan kimi idari faaliyetler, engelli adayların tercihlerini doğrudan etkileyebilmektedir. İdari faaliyetlerden engelli adayların tercihlerini zorunlu olarak etkileyecek hususlar, genel anlamda yerleştirmeye dair düzenlemeler olduğundan bu başlık altında tercih sürecinde engelli adayları ilgilendiren ve genellikle de engelli adayların tercihlerini bağlayıcı olmaksızın etkileyebilen hususlardan bahsedilecektir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde dikkate alınabilecek ilk husus, tercih kılavuzlarında yer verilen hükümlerdir. Bu doğrultuda örneğin çeşitli engel durumuna sahip adayların bazı programları tercih etmelerinin önerilmesi, bağlayıcı olmayan, bu nedenle dava

³⁰³ Erdal Küçüker, “Türkiye’de Kademeler Arası Geçiş ve Öğrenci Akışının Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 50/1 (2017), 81.

³⁰⁴ Adayların tercihlerinin etkilenebildiği nedenler için örnek olarak bk.: Adnan Boyacı vd., “Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Yönelimini ve Yükseköğretim Kurumlarının Seçimini Etkileyen Faktörler”, *Cumhuriyet International Journal of Education* 5/3 (2016); İlker Uğulu, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Üniversite Eğitimine Hazır Olma Durumlarının Mesleki Tercih ve Bilgi birikimi Açısından Değerlendirilmesi: Yeniden Değerlendirme ve Karşılaştırma Çalışması”, *E-Journal of New World Sciences Academy* 8/3 (Ocak 2013).

edilemeyecek olan fakat engelli adayları uyaran bir hüküm niteliğindedir.³⁰⁵ Zira bu tavsiyenin aksi yönünde hareket etmek isteyen ve tercihte bulunan adayların yerleştirmeleri ilgili programlara yapılmaktadır. Bu noktada bir taraftan idarenin adayların tercihlerini sınırlayıcı önerilerde bulunmaması önerilebilecek olsa da engelli adayların, bazı alanlarda daha fazla uyarlamaya ihtiyaç duyabileceğinin, mevcut şartlar da göz önünde bulundurularak belirtilmesinde ve gerekli hatırlatmaların yapılmasında bir sakınca da bulunmamaktadır. Bu başlık altında, engelli adayların tercihlerini etkileyebilen, özellikle de geleceğe yönelik beklentilerinden bahsedilecektir.

3.1.1. Yükseköğretim Kurulunun Faaliyetlerinin Engelli Adayların Tercihlerine Etkisi

Anayasa’da yükseköğretim kapsamında gerçekleştirilen eğitim öğretim ve araştırma gibi faaliyetleri düzenleme ve yükseköğretim faaliyetlerinin kaynaklarını planlama gibi görevler Yükseköğretim Kuruluna verildiği gibi (m. 131) yükseköğretime geçiş dair usul ve esasları belirleme yetkisi de Yükseköğretim Kuruluna aittir. Ayrıca Yükseköğretim Kurulunun faaliyetlerinin, yükseköğretime erişim İmkânını arttırabileceği da belirtilmektedir.³⁰⁶ Bu noktadan hareketle, yükseköğretime erişmek için tercihte bulunacak adayların vereceği kararlar da Yükseköğretim Kurulunun faaliyetlerinden etkilenebilecektir.

Engelli adayların yükseköğretim programları tercihlerini etkileyebilen YÖK faaliyetleri, öncelikle engelli bireylere yönelik YÖK tarafından gerçekleştirilen düzenleme, planlama ve hizmetlerle örneklendirilebilecektir. Bu kapsamda, yükseköğretim kurumlarının ve faaliyetlerinin erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik YÖK tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, engelli adayların yükseköğretim tercihlerini etkileyebilmektedir. Bu noktada örneğin üniversitelerin fiziki erişilebilirliğinin geliştirilmesinin, engelli adayların daha fazla örgün yükseköğretim programlarını tercih etmelerini sağlayabileceği belirtilebilir.

³⁰⁵ “Görme engelli adayların, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belirlerken başarılı olabilmeleri için, büyük ölçüde dile dayanan veya işitme gerektiren sosyal, iktisadi ve beşerî bilimler alanlarındaki yükseköğretim programlarını tercih etmeleri tavsiye edilir. / Bedensel engelli adayların, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belirlerken engellerini dikkate almaları yararlarına olacaktır.” Örnek olarak bk.: 2024 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (2024 YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (2024), 7.

³⁰⁶ Meltem Akbulut Yıldırımış, *Higher Education Governance: Perceptions Of Rectors, Council Of Higher Education Members, And Government Representatives* (İstanbul: Boğaziçi University, Graduate Studies In Social Sciences, Doctora Thesis, 2018), 286.

Zira engelli bir aday, tercihini yaparken yalnızca erişeceği eğitim öğretim ve araştırma imkânlarına değil aynı zamanda bunlarla sınırlı olmamak üzere faydalanacağı hizmetlerin erişilebilirliğine de dikkat etmek durumundadır. Bu nedenle, YÖK koordinesinde yükseköğretim kurumlarının ve faaliyetlerinin erişilebilirliğinin artırılması ve engelli öğrenci ve personel başta olmak üzere ilgililere sunulan hak ve imkânların genişletilmesi, engelli adayların yükseköğretime geçiş sürecinde de sunulacak hizmetlere daha fazla güvenmelerine ve bu doğrultuda tercih yapmalarına vesile olacaktır. Nitekim 2023-2025 Ulusal Engelli Hakları Eylem Planı'nda da yükseköğretim kurumlarının gerçekleştirmesinin beklendiği faaliyetlerin, YÖK tarafından takibinin yapıldığı bilinmektedir.³⁰⁷ Aslında tüm bu faaliyetler, engelli adayların yükseköğretim sisteminden bekledikleri verimi alabileceklerine dair güvenlerinin artmasına sebep olan birer faaliyet niteliğindedir.

YÖK tarafından yalnızca engelli aday ve öğrencilere yönelik gerçekleştirilen faaliyetler değil kimi zaman da engellilik konusuyla ilgili olarak yükseköğretim kurumlarına ve faaliyetlerine yönelik bazı faaliyetler engelli adayların tercihlerini etkileyebilmektedir. Bu kapsamda örneğin YÖK tarafından yükseköğretim kurumlarına verilen engelsiz üniversite ödülleri (engelsiz üniversite bayrakları ve engelsiz program nişanları), yükseköğretim kurumları açısından erişilebilirliğin sağlanması için bir teşvik niteliği taşımaktadır.³⁰⁸ Bu kapsamda özellikle de eğitsel, sosyokültürel ve mekânsal erişilebilirlik ile ilişkili kriterler belirlenerek ödüllerin verilmesi, bu alanlarda yükseköğretim kurumlarını ve bu kurumların görevlilerini erişilebilirliğin sağlanması için teşvik eden unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, aslında erişilebilirliğin sağlanmasının bir zorunluluk olduğu, dolayısıyla erişilebilirliğin sağlanmasının doğal bir yükümlülük olarak görülmesi ve ayrıca ödüllendirilmesine ihtiyaç bulunmadığı söylenebilir.³⁰⁹ Bununla birlikte günümüzde idarenin teşvik amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin kolluk faaliyetlerini desteklemek gibi bir amaç ile de yürütülebileceği belirtilmektedir.³¹⁰ Bu noktadan hareketle, erişilebilirlik standartlarına uygun şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için denetimler yapılır ve gerektiğinde cezai işlemler tesis edilirken bu standartlara uygun hareket eden birim ve kişilere ödül verilmesinde bir

³⁰⁷ 2023/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

³⁰⁸ Bk. Engelsiz Üniversite Ödülleri Uygulama Usul ve Esasları.

³⁰⁹ Bk.: 1.3.2.

³¹⁰ Gür, *İdarenin Özendirme ve Destekleme Faaliyeti*, 89.

sakınca bulunmadığı gibi bu durum, erişilebilirliğin daha hızlı şekilde sağlanmasını da destekleyebilecektir. Hatta bu noktada yalnızca belirli alanlarda erişilebilirliğin sağlanmasına dair ödüllerin, diğer alanlarda erişilebilirliğin sağlanmasını geri planda bırakma tehlikesine neden olacağı söylenebilecektir. Örneğin sosyokültürel faaliyetlerde erişilebilirliğin sağlanması özendirilirken üniversitelerin temel görevlerinden biri olan araştırma faaliyetleri açısından bir özendirmenin bulunmaması, engelli aday ve öğrencilerin araştırma faaliyetlerine daha az yönlendirilmesi gibi bir sonucu da doğurabilecektir. Bu açıklamalardan hareketle, şüphesiz ki ödül gibi teşvikleri de göz önünde bulundurarak erişilebilir şekilde hizmet sunduğu bilinen yükseköğretim birimleri, özellikle de bu durumun ödüller ile tescil edildiğinin duyulmasıyla birlikte engelli adaylar tarafından daha çok tercih edilebilecektir. Bu nedenle YÖK tarafından ilgili kurum, kuruluş ve yetkililere yönelik tesis edilen bazı faaliyetlerin de engelli adayların yükseköğretim tercihlerini etkileyebileceği söylenebilecektir.

Şüphesiz ki engelli adayların tercihlerinin bu faaliyetlerden etkilenmesi, ancak tam anlamıyla bunlardan haberdar olunmasıyla mümkün olabilir. Bu nedenle örneğin bir anlamda erişilebilirliğin tescil edilmesi anlamına gelen engelsiz üniversite ödülüne layık görülen üniversite, fakülte veya programların engelli adaylar tarafından öğrenilmesi, engelli adayların tercihlerini şekillendirebilecektir. Bu kapsamda bu ödüllere sahip olan programların tercih kılavuzlarında belirtilmesi düşüncesinin hayata geçirilmesi de bu durumu desteklemektedir.

Yine engelli bireylere sunulan hizmetlerle ilgili bilgilerin paylaşılması, engelli adayların yükseköğretim kurumlarına ve ilgili birimlere duyduğu güveni artıracak ve gönül rahatlığıyla ilgili programları tercih etmelerini sağlayacaktır. Bu doğrultuda örneğin adayların yükseköğretime geçiş ve tercih süreçlerinde çeşitli bilgilere erişebilmek için kullanabildikleri YÖK Atlas sistemi üzerinden (her ne kadar engelli ek puanıyla yerleştirilen adayları göstermek amacıyla gösterilse de) yerleşen engelli öğrenci sayısına dair bir bilginin öğrenilebilmesi de bu programın engelli öğrenciler tarafından tercih edilip edilmediğini gösteren bir veri olarak ortaya çıkabilmektedir. Tüm bu açıklamalardan hareketle, YÖK tarafından engelli aday ve öğrenciler ile yükseköğretim kurumlarını muhatap alan çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği ve bu faaliyetlerden engelli adayların haberdar olması ile birlikte engelli adayların tercihlerinin etkilenebildiği, bu nedenle adayların yükseköğretim sistemi ile faaliyetlerine duyduğu

güvenin artırılması için gerekli düzenleme ve faaliyetlerin yapılmasında fayda bulunduğu belirtilebilecektir.

3.1.2. Yükseköğretim Kurumlarının Faaliyetlerinin Engelli Adayların Tercihlerine Etkisi

Yükseköğretime geçiş süreci, temel anlamda adayların bir yükseköğretim programına kaydının yapılmasıyla tamamlanmakta olduğuna göre bu sürecin tamamlanmasıyla birlikte engelli adaylar, ilgili yükseköğretim kurumundan hizmet alan konuma gelecektir. Bu nedenle engelli bir adayın tercihlerini gerçekleştirirken yükseköğretim faaliyetlerinden faydalanacağı süre boyunca ilgili yükseköğretim kurumunun İmkânlarından faydalanacağını göz önünde bulundurarak tercihlerini yapması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, yükseköğretim kurumları tarafından gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler, engelli adayların ilgili yükseköğretim kurumlarına gelecekte alabilecekleri hizmetlerle ilgili olarak duyduğu güveni ve dolayısıyla tercihlerini etkileyebilmektedir.

Yükseköğretim kurumlarının engelli adaylar tarafından tercih edilme durumlarını etkileyen ilk unsur, ilgili yükseköğretim kurumlarının altyapı ve hizmet erişilebilirliğidir. Bu kapsamda engelli adayın genel anlamda sıklıkla kullanacağı fiziki mekân, çevrim içi hizmete sunulan sistem ve benzeri altyapıların engelli aday ve öğrenciler için erişilebilir olup olmadığı engelli adaylar tarafından öncelikle araştırılmaktadır.³¹¹ Bu noktada her ne kadar erişilebilirliğin sağlanması zaten yerine getirilmiş olması gereken bir yükümlülük olsa da engelli adaylar, hizmetlere erişim konusunda bir risk oluşmaması için bu durumu öncelikle değerlendirebilmektedir. Hatta engelli öğrenci sayıları bakımından açık öğretim ve uzaktan öğretim programlarına kayıtlı olan öğrenci sayısının, örgün öğretimdeki engelli öğrenci sayısından daha fazla olmasının nedenlerinden birinin de bu durumla ilişkilendirildiği ve erişilebilirliğin sağlanmasının, adayların örgün öğretim programlarına erişimlerini de artırabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda her ne kadar erişilebilirliğin sağlanmasının engelli adayların tercihlerini etkileyebileceği belirtilse de bu çalışmalar tamamlanmadan engelli öğrencilerin sorun yaşayacağı, bu nedenle de

³¹¹ Beyza Kerman, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin Fakültelerinde Öğrencilerin Engelsiz Kampüs Farkındalıkları ve Engellilere Karşı Tutumları ile Bu Fakültelerin Engelliler İçin Fiziksel Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi* (Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2020), 30.

yükseköğretim programlarına yerleştirmelerinin yapılmaması gerektiği gibi bir kabulle hareket edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bir taraftan herkesin erişebileceği altyapının oluşturulması ve hizmetlerin sunulması için çalışılırken bir taraftan da engelli adayların yükseköğretim programlarına ve faaliyetlerine erişimi desteklenmelidir.

Nitekim yükseköğretim kurumlarının son dönemde YÖK tarafından verilen engelsiz üniversite ödülleri veya Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen Erişilebilirlik Logosu'nu edinebilmek için çalışmalar yaptığı, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların kendi alanları bakımından çeşitli denetimler gerçekleştirdiği ve eylem planı ve benzeri belgelerde de bu hususta çeşitli düzenlemelere açıkça yer verildiği belirtilebilecektir. Diğer taraftan erişilebilirliğin belirli alanlarla sınırlı olmayan tüm altyapı ve hizmetleri kapsadığı, bu nedenle kurumların sosyal medya paylaşımlarından kampüs alanlarının erişilebilirliğine, araştırma faaliyetlerine engelli öğrencilerin katılımından kültürel faaliyetlerin erişilebilirliğine, ihalelerde erişilebilirliğin gözetilmesinden engelli öğrenci ve personele sunulan uyarlamaların çeşitliliğine kadar birçok faktör, engelli adayların bu durumlardan haberdar olmalarıyla birlikte tercihlerini etkileyebilmektedir.

Bu nedenle eğitim öğretim, araştırma, sosyal ve kültürel faaliyetler, fiziki erişilebilirlik, bilişim ve iletişim teknolojilerinin (bilgi yönetim sistemleri, web sayfaları, sosyal medya hesapları vs.) erişilebilirliği, barınma hizmetleri, sunulan hizmetler ve vakıf üniversitelerinin öğrenim ücretlerinde sunulabilecek indirimler gibi konularda engelli bireylere sunulan imkân, hak ve istisnalar yönerge ve benzeri işlemlerle düzenlenmeli, ilgili kurum içi raporlarla desteklenmeli ve engelli adayların rahatça erişebileceği şekilde bir araya getirilerek paylaşılmalıdır. Özellikle de vakıf üniversitelerinin engelli öğrencilere sunacağı indirimlerin kolaylıkla erişilebiliyor olması, engelli adaylar arasında da söz konusu vakıf üniversitelerinin bilinirliğinin hızlıca artmasına ve söz konusu vakıf yükseköğretim kurumunun engelli adaylar tarafından daha fazla tercih edilmesine neden olabilmektedir. Daha önce gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, gerek üniversite

kampüsleri³¹² gerekse de üniversitelerin çevrim içi altyapıları³¹³ ile eğitim³¹⁴, kütüphanecilik³¹⁵ ve benzeri alanlardaki hizmetlerinin erişilebilirliği hakkında birçok araştırma ve inceleme yapıldığı görülmektedir. Şüphesiz ki engelli adaylar için sunulan uyarlama faaliyetlerinin, erişilebilirlik faaliyetlerinin ve bu yönde çalışma yapan birimlerin varlığının engelli adayların yükseköğretim kurumlarına ve programlarından alacakları hizmetlere duyacakları güveni etkileyebileceği belirtilebilecektir.³¹⁶

Yükseköğretim kurumları tarafından yalnızca kurumlara kayıtlı olan engelli öğrencilere yönelik sunulan hizmetler değil engellilik konusunda gerçekleştirilen diğer faaliyetler de

³¹² Nevroz Çınar, *Üniversite Kampüslerindeki Peyzaj Erişilebilirliğinin Engelliler Açısından İrdelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Elif Taşdemir, *Evrensel Tasarım İlkeleri Kapsamında Üniversite Yerleşkelerinde Erişilebilirliğin Değerlendirilmesi* (Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Berfu Güley Gören, *Engelli Bireyler İçin Erişilebilir Üniversite Kampüs Alanlarının Tasarım Stratejilerinin Geliştirilmesi: İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüs Örneği* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018); Mücahit Tuğla, *Engelliler İçin Erişilebilirlik: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Halkalı Kampüsü Örneği* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Sümeyye Coruh, *Eğitim Binalarında Erişilebilirlik* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Gizem Edis, *Uzaktan Algılama Teknikleri Kullanılarak Ortopedik Engelli Bireylere Yönelik Erişilebilir Kampüs Analizi: ESTÜ 2 Eylül Kampüsü* (Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Kasım Hanik, *Erişilebilirliğin Uludağ Üniversitesi Görükle Yerleşkesi Örneğinde İrdelenmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Seval Yılmaz, *Erişilebilir Üniversite Kampüs Alanları ve Binalarının Tasarım Parametreleri "Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği"* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022); Cahit Yılmaz, *Yükseköğretim Kurumlarının Engellilerin Erişilebilirliği Açısından İncelenmesi Nişantaşı Üniversitesi Örneği* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³¹³ Sinem Barutçu, *Türkiye'deki Üniversite Web Sitelerinin Erişilebilirliği: Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu Kapsamında Bir Değerlendirme* (Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); İmir Kalkancı, *Türk Üniversitelerinin Web Sayfalarının Erişilebilirliği ve Kullanılabilirliği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009); Canan Karabaş, *Üniversite Web Sitelerinde Duyarlı Tasarım ve Erişilebilirlik İlkelerinin Değerlendirilmesi* (Ankara: Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

³¹⁴ Nuri Çağrı Özdemir, *Eğitim Yapılarında Erişilebilirliğin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Süleyman arı, *Açık ve Uzaktan Eğitimde Görme Engellilerin Desteklenmesi AÖF Ders Kitapları için Erişilebilirlik Araştırması* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

³¹⁵ Şeyda Akçalı, *Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekânların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015); Begüm Sarıman, *Esnek ve Erişilebilir İç Mekân Çözümlerinin Kütüphane Örnekleri Üzerinden İrdelenmesi* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³¹⁶ Özge Erdoğan, *Erişilebilir Üniversiteler Kapsamında Engelli Öğrenci Birimlerinin Engelli Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi* (Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

engelli adayların tercihlerini etkileyebilmektedir.³¹⁷ Bu kapsamda özellikle de yükseköğretim kurumları tarafından engelli bireylere, engelli bireylerin ailelerine veya kendilerine hizmet sunan kişilere yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler, yükseköğretim kurumlarının engellilik konusundaki ilgi ve tecrübesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir.³¹⁸ Bu nedenle gerek herkese yönelik sunulan hizmetlerden engelli bireylerin faydalanabileceğinin anlaşılması gerekse de engelli bireylere yönelik hayata geçirilen çeşitli çalışmaların sayısının artması, engelli adayların ilgili yükseköğretim kurumunu tercih etmesi ihtimalini artıracaktır.

Engelli adayların yükseköğretim tercihlerini etkileyen başka bir etken ise yükseköğretim kurumlarının yetkilileri ile kurulacak iletişim ve oluşturulacak tanıtım imkânlarıyla ilgilidir. Bu kapsamda, birçok yükseköğretim kurumunun çeşitli organizasyonlar ve web sayfaları dâhil çeşitli platformlar aracılığıyla tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirdiği bilinmektedir.³¹⁹ Öncelikle, bu faaliyetlerin erişilebilir olması, engelli adayların söz konusu yükseköğretim kurumlarını tercih etme ihtimalini arttıracaktır.³²⁰ Bu faaliyetlerde hem engellilik konusunda uzmanlaşan birimlerin hem de diğer hizmetleri doğrudan doğruya sunmakla görevli birimlerin yetkililerinin engelli adaylarla iletişim kurabilmesi, engelli öğrencilerin tercihlerini etkileyebilecektir. Zira engelli adayların söz konusu yükseköğretim programını tercih etmesi durumunda ilgili birimler tarafından hizmetler sunulurken bu hizmetlere yönelik uyarılama faaliyetleri de engelli öğrenci birimleri tarafından sağlanacak veya koordine edilecektir. Bu noktadan hareketle yükseköğretim kurumları bünyesinde yer alan engellilik konusuyla ilişkili birimlerin doğru bir yapılanmaya sahip olması ve çeşitli faaliyetlerle yükseköğretim faaliyetlerini erişilebilir kılması önem arz etmektedir. Nitekim yükseköğretim kurumları bünyesindeki söz konusu birimlere ilişkin yeni çalışmaların yapılması 2023-2025 Ulusal Engelli

³¹⁷ Örnek olarak bk.: Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı (GETEM), "Hakkımızda" (Erişim 09.06.2025); Sakarya Üniversitesi, "SAÜ'ye Engelsiz Bilişim Eğitim Ödülü" (Erişim 09.06.2025); Cansu Şahin Kölemen, *Görme Engelli Bireyler İçin Erişilebilir Kitlesel Açık Öğrenme Platformunun Tasarlanması, Geliştirilmesi, Uygulanması ve Değerlendirilmesi* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

³¹⁸ Örnek olarak bk.: Hande Eryılmaz, *Reformulating The Third Mission Of Universities Social Innovation In The Turkish Higher Education Ecology* (Ankara: Middle East Technical University, Graduate School Of Social Sciences, Doctora Thesis, 2024).

³¹⁹ Yavuz Uğur, *Yükseköğretim Kurumlarının Engelli Öğrenci Birimlerinin Web Sayfalarının İncelenmesi* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

³²⁰ Şevval Seray Macakoğlu, *Accessibility, Usability and Security Evaluation of University Prospective Student Web Pages in Turkey: Comparison with Europe, North America, and Asia* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Institute of Social Sciences, Master Thesis, 2022).

Hakları Eylem Planı'nda da yer verilen hedefler arasındadır.³²¹ Bu kapsamda çeşitli araştırmaların da yapıldığı görülmektedir.³²² Bu nedenle engelli öğrenci birimlerinin uzmanlığı ile diğer birimlerdeki görevlilerin ilgi ve bilinç düzeyi, engelli adayların tercihleri açısından etkileyici olabilmektedir. Benzer şekilde tercih ve yerleştirme süreçlerinde de engelli adayların yükseköğretim kurumları ile irtibat kurmaları tavsiye edilmektedir.³²³ Bu kapsamda özellikle de üniversitelerin aday web sayfaları ile engelli öğrenci birimlerine ait sayfaların erişilebilir, güncel, yeterli içeriğe sahip ve aktif şekilde kullanılıyor olması önem arz etmektedir. Bu açıklamalardan hareketle, engelli adayların, yükseköğretim kurumlarının hem engelli adaylara yönelik faaliyetleri hem de geçmişten tercih ananına kadar geçen sürede gerçekleştirdiği engellilik konusuyla ilgili faaliyetlerini dikkate alarak tercihlerini şekillendirebileceği göz önünde bulundurulmalı, engelli adaylar ile yükseköğretim kurumları arasında bu duruma uygun ve katılımcı bir iletişimin oluşturulması desteklenmelidir.

3.1.3. Engelli Yükseköğretim Öğrencilerine Yönelik Diğer Hizmet ve Teşviklerin Adayların Tercihlerine Etkisi

Yükseköğretim faaliyetlerinin birçok alanla ilişkili olması ve yükseköğretim kurumlarının çevreleriyle ilişkileri, engelli adayların yükseköğretim tercihlerini gerçekleştirirken birçok hususu göz önünde bulundurmaları sonucunu doğurmaktadır. Özellikle de yükseköğretimin çok kısa bir süre içerisinde tamamlanmaması nedeniyle uzun vadeli planlama yapılması ihtiyacı, engelli adayların hayatlarını bu dönemde nasıl geçirebileceklerine dair, bir kısmı doğrudan doğruya yükseköğretim kurumları veya üst kuruluşlarıyla ilişkili olmayan hususları değerlendirme zarureti doğurmaktadır. Hatta kimi zaman yükseköğretim hizmeti alırken ortaya çıkan bazı hizmetler, özel kişiler tarafından da görülebilmektedir.³²⁴ Böyle bir durumda yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları her ne kadar bu hususlara dair idari faaliyetlerden birinci düzeyde sorumlu

³²¹ Bk.: 2023/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

³²² Örnek olarak bk.: Hakan Kalyon, "Bülent Ecevit Üniversitesi'nde Engelli Öğrenci Biriminin Yeniden Yapılandırılması", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2/1 (2012); Ayşe Aydoğan, *Yüksek Öğretim Kurumları Engelli Öğrenci Birimlerinin İşleri Üzerine Bir Değerlendirme* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³²³ "Engelli adayların, yükseköğretim programları tercihlerini belirlerken üniversitelerin engelliler ile ilgili birimlerinden yükseköğretim programları konusunda bilgi almaları yararlarına olacaktır." 2024 YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 7.

³²⁴ Onur Onat, *İdari alandaki Atipik Kuruluşların Tüzel Kişiliği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 42-47.

tutulamayacaksa da iyi idare ve idarenin bütünlüğü ilkeleri gereğince ortak çalışmaların gerçekleştirilmesi, engelli adayların yükseköğretime erişimlerini kolaylaştıracak ve destekleyecektir.

Yükseköğretime geçiş bağlamında engelli adayların faydalanabileceği ilk imkân, başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşların sunabileceği danışmanlık hizmetidir. Nitekim yükseköğretime geçiş sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesinin, ortaöğretimin buna uygun şekilde düzenlenmesiyle ve adayların bu doğrultuda yönlendirilmesiyle gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir.³²⁵ Yükseköğretim, uzmanlaşmayı sağlaması bakımından kişilerin eğitim ve istihdamı başta olmak üzere hayatlarıyla ilgili birçok hususu şekillendirebilmektedir. Bu nedenle yükseköğretime geçiş döneminde ferdi şartlardan toplumsal beklentilere, mahallî ihtiyaçlardan dünyadaki gelişmelere kadar birçok etken göz önünde bulundurularak yükseköğretim programları tercih edilmelidir. Şüphesiz bu kapsamda kişilerin engel durumu da dikkate alınabilecek konular arasında yer almaktadır.

Bu kapsamda bazı adaylar için yükseköğretim hizmeti aldıkları dönemde veya bu dönemden sonra uzmanlıklarıyla istihdam edilmelerinin ardından gerçekleştirecekleri faaliyetlerde fazlaca uyarılma ile ilgilenmek ve meşgul olmak istenmeyebilecekken bazı adaylar ise bu uyarlamalardan faydalanmak suretiyle hedeflerine ulaşmayı kabul edebileceklerdir. İşte bu doğrultuda karar verilebilmesi amacıyla engelli adayların yükseköğretime geçiş aşamasında danışmanlık hizmeti alma ihtiyacı bulunabilmektedir. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (m. 7/1/ç) gereğince Millî Eğitim Bakanlığının sunma yükümlülüğü bulunan üst öğrenime geçişte rehberlik hizmeti kapsamında adayların daha bilinçli şekilde tercih yapmalarına katkı sağlanabileceği belirtilebilir. Şüphesiz ki bu hizmet, ancak engelli bireylerin durumlarına dair eğitim almış personel aracılığıyla sağlanabileceğinden,³²⁶ adayların taleplerine dair tespitlerde bulunularak verimli ve katılımcı bir süreç yürütülmelidir. Ayrıca bu sürecin, yükseköğretim kurumlarının desteğiyle yürütülmesi, rehberlik hizmetinin güncel ve somut şartlar belirlenerek sunulmasını da kolaylaştıracaktır.

³²⁵ Mehmet Arslan, “Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası-Yüksek Öğretime Geçiş”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/16 (2004), 43.

³²⁶ Raelene West vd., “Training and supervision of disability support workers: Perspectives of NDIS participants using unregistered providers”, *Australian Journal of Social Issues* (2024).

Engelli adayların yükseköğretim tercihlerini etkileyebilen diğer bir durum, engelli adaylara veya öğrencilere sunulan maddi teşvik ve istisnalardır. Bu kapsamda daha önce değinildiği üzere vakıf üniversiteleri tarafından engelli öğrencilere sağlanan burs ve indirimler nasıl engelli öğrencilerin bazen diğer öğrencilere kıyasla çok daha düşük miktarda öğrenim ücreti ödemesine neden oluyorsa devlet yükseköğretim kurumlarında eğitim gören engelli öğrenciler için de engelli öğrencilere engel oranı kadar indirim yapıldığı görülmektedir. Bu durum, her akademik yıl başında cumhurbaşkanı kararı ile tespit edilmekte ise de uzun yıllardır devam eden bu uygulama, engelli adayların harç veya öğrenim ücreti ödenmesinin gerektiği yükseköğretim programlarını tercih etmelerini teşvik edici bir nitelik göstermektedir.³²⁷ Hatta gerek fiziksel erişilebilirlik sorunlarının bulunduğunu düşünceleri nedeniyle gerekse de farklı nedenlerle bazı örgün öğrenim programlarını tercih etmeyen adayların, açık öğretim ve uzaktan öğretim programlarını tercih etmiş olabilecekleri düşüncesi, bu indirimler ile de ilişkilendirilebilecektir. Benzer şekilde, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sağlanan hizmetler gibi çeşitli kurumların faaliyetlerinde engelli öğrencilerin öncelikli kabul edilmesi de engelli adayların yükseköğretime devam ettikleri dönemi ve dolayısıyla tercihlerini etkileyebilmektedir. Özellikle de engel durumunun da etkisiyle farklı konularda daha fazla harcama yapmak durumunda kalabilen engelli adayların yukarıda sayılan desteklere benzer maddi avantajlardan faydalanması, kendileri açısından ayrıca önemli olabilmektedir. Farklı ülkelerde de engel durumuyla ilişkili olarak ortaya çıkabilecek ek masraflar için adayların bazı maddi imkânlardan faydalanmalarının sağlandığı belirtilmektedir.³²⁸

Engelli bireylerin yükseköğretim tercihleri, yükseköğretim kurumlarının bulundukları şehirlerle ve toplumla ilişkileriyle de ilişkilendirilebilir. Üniversitelerin şehirlerle nasıl bir ilişkiye sahip olması gerektiği hakkında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu noktada, bir üniversitenin içerisinde bulunduğu şehirle bütünleşmesinin önemi de vurgulanmaktadır. Zira üniversitelerin içerisinde bulunduğu şehirlere birçok etkisi olduğu

³²⁷ Örnek olarak bk.: 2024-2025 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar, Resmî Gazete 32950 (02.07.2024), Karar no. 8703.

³²⁸ Reşit Çetinkaya, *Yükseköğretimin Finansmanı; Türkiye'deki Yükseköğretimde Eğitim Harcamalarının Etkinliğini Artırmaya Yönelik Bir Model Önerisi* (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

gibi³²⁹ şehirdeki unsurlar da üniversiteyi besleyebilmektedir.³³⁰ Bu noktada, üniversite-şehir/toplum birlikteliğinin engelli öğrenciler için de erişilebilir fırsatlar sunabilmesi önem arz etmektedir. Zira engelli öğrencilerin yalnızca engelliler için ayrılmış mekânlarda değil diledikleri yerlerde engeli bulunmayan bir aday gibi bebeklik döneminden itibaren tüm fırsatlara erişebilmesi ilkesi, yükseköğretim fırsatları için de geçerlidir. Zira bu yolla engelli bireyler diledikleri fırsatlara erişebilecek, toplumun diğer fertleriyle birlikte yaşayabilecek, toplumun da engelli bireylerle birlikte yaşama konusundaki bilinç düzeyi artırılabilir.

Bu noktadan bakıldığında bir yükseköğretim öğrencisi ister kendi yaşadığı şehirde isterse de başka bir şehirde eğitim alıyor olsun, o şehrin sosyal, kültürel ve eğitsel İmkânlarından faydalandığı gibi o şehirde veya bölgede ulaşım,³³¹ şehircilik, barınma, beslenme ve benzeri birçok ihtiyacını da karşılamak durumunda kalacaktır.³³² Özellikle de yükseköğretim programına yerleşmeden önce yaşadığı şehrin dışındaki bir yükseköğretim programını tercih etmek isteyen adaylar³³³ için bu husus çok daha fazla önem taşımaktadır. Bu nedenle şehirde bulunan tüm idareler, yükseköğretim kurumlarıyla iş birliği içerisinde engelli bireylere yönelik sunacakları faaliyetleri geliştirmeli, bu noktada erişilebilirlik standartlarına uygun ve gerektiğinde makul uyarlamaları hayata geçirebilecek hazırlık ve altyapıyı oluşturmalıdır.³³⁴ Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından Gençlik ve Spor Bakanlığına yurt hizmetleriyle ilgili

³²⁹ Alim Arlı, “Yükseköğretimde Büyüme, Farklılaşma ve Reorganizasyon: İstanbul Örneği (1980-2015), *Sosyoloji Konferansları* 54 (2016/2).

³³⁰ Fulya Ertuğ, *UNESCO Yaratıcı Kentler Kapsamında Erişilebilirlik ve Ankara için Mekânsal Öneriler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 19.

³³¹ Çağrı Arpacık, *Dezavantajlı Bireyler İçin Erişilebilir Rota Planlaması: Sakarya Örneğinde Ulaşım Standartları Ve Toplu Taşıma Rotalarının Karşılaştırmalı Analizi* (Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

³³² Yükseköğretim Kurulu, “YÖK’ten “Engelsiz Üniversite”lere “Bayrak ve Nişan” Ödülü” (05.06.2023). “Engelli öğrencilerin yaklaşık yüzde 90’ının açık öğretim programı uygulayan üniversiteleri tercih ettiğini belirten Özvar, şöyle devam etti:

“Bu tercihin temel nedeni yüz yüze eğitim programlarında ulaşım, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle engelli kadınlar bu sorunlarla daha sık karşılaşmakta ve üniversiteye erişim noktasında daha fazla dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır. Bu veriler açıkça göstermektedir ki toplumun tamamına katılım konusunda zorluk yaşayan engelli bireylerin üniversiteye erişimi, sunulan olanakların kısıtlı olması nedeniyle istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir”.

³³³ Bekir S. Gür, “Yükseköğretime Geçişte Bölgeler ve İller Arası Öğrenci Hareketliliği”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ağustos 2022).

³³⁴ Bu husustaki bazı çalışmalar için örnek olarak bk.: Merve Çubukçı, *Evaluation of Accessibility for All in Public Buildings: Konya Case* (Ankara: Middle East Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Master Thesis, 2019); Serkan Akçay, *Erişilebilirlik, Beyoğlu Erişilebilirlik Örneği* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

engelli öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine dair araştırma yapma tavsiyesinin verilmesi de bu durumu destekler niteliktedir.³³⁵

3.2. Yükseköğretim Kurumlarına Merkezî Yerleştirme İşlemlerinde Engelli Adaylara Yönelik Uygulamalar

Yükseköğretim programlarına yerleştirme işlemleri, temel anlamda adayların sınav sonuçları ve tercihleri doğrultusunda yapılmaktadır. Bu nedenle engelli adaylar açısından yükseköğretim programlarına yönelik merkezî yerleştirme işlemlerinin farklılaşp farklılaşmadığının anlaşılması için bu yönlerden bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Daha önce de açıklandığı üzere, engelli adayların sınav sonuçlarının (başarı sıralaması, sınav puanı, doğru ve yanlış sayıları vs.) açıklanması esnasında gerekli tüm hesaplamalar gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla muaf tutulan soruların veya ilgili adaya uygulanacaksa ek puanın etkisi, sonuç belgesindeki sınav sonucunun içerisinde yer almaktadır.³³⁶ Yerleştirme işlemlerinde de bu sınav sonuçları kullanılmaktadır. Dolayısıyla başarı durumu bakımından engelli adayların, yerleştirme sürecinde tabi olduğu pek bir farklılık bulunmamaktadır. Eğer sınav puanlarının ve başarı sıralamalarının hesaplanması bakımından uygulanması gereken bir farklılık bulunuyorsa bu durum zaten daha önceden hayata geçirilmiş durumda olacaktır. Bu noktadan hareketle, sınav başarısı ve yükseköğretim programlarına yerleştirilme arasındaki ilişki bakımından engelli adaylar herhangi bir farklı durumla karşı karşıya değildir. Bu

³³⁵ Kamu Denetçiliği Kurumu, B. 2023/6224 T. 27.10.2023: “Bakanlık tarafından sunulan gerekçe değerlendirildiğinde, söz konusu yaş sınırı değişikliği yapılırken, engelli bireyler açısından hangi bilimsel ve nesnel veriye dayanıldığı, [...] engelli öğrencilerin yükseköğrenime eşit bir şekilde erişimlerinin desteklenmesi için barınma konusunda özel gereksinimlerinin bulunup bulunmadığı hususlarında multidisipliner bir çalışma yürütölüp yürütölmediği anlaşılamamaktadır. / 18. Yukarıdan bu yana yapılan açıklamalar ve ilgili mevzuat çerçevesinde sonuç olarak; engelli bireylerin eğitim hakkına erişim sorunları, istihdam İmkânından yararlanamamaları ya da yetersiz yararlanmaları sonucunu doğurarak ekonomik yoksunluk, barınma, eşit erişim İmkânlarına sahip olamama gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, üst politika belgelerinde de vurgulandığı üzere; engelli bireylerin diğer bireylerden farklı bazı düzenlemelerle desteklenmeleri, içermeci bir toplum inşa edilmesi sürecinde oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Bakanlık tarafından sunulan gerekçe göz önünde bulundurulduğunda, engelli bireylerin yükseköğrenime eşit bir şekilde erişimlerinin desteklenmesi için barınma konusunda karşı karşıya kaldıkları dezavantajların dikkate alınıp alınmadığı, özel gereksinimlerinin bulunup bulunmadığı hususlarında sosyal politika yaklaşımıyla bir değerlendirme yapıp yapılmadığı anlaşılamadığından, Bakanlık tarafından söz konusu yaş sınırı değişikliği yapılırken engeli olan bireyler açısından multidisipliner bir çalışma yürütölmesi gerektiği sonuç ve kanaatine varılmıştır.”

³³⁶ Bk.: 2.4.1.

kapsamda, dünyadaki farklı ülkelerin aksine,³³⁷ yazılı merkezî sınavların sonuçlarıyla yapılan merkezî yerleştirme sürecinde, (yalnızca engelli öğrencilerin hizmet aldığı ve bu nedenle de sadece engelli adayların tercih edebileceği programlar hariç),³³⁸ engelli adaylara özel kontenjanlar bulunmamaktadır.³³⁹

YÖK Atlas üzerinde çeşitli programlar için belirtilen “engelli kontenjanı” ifadesinin, o programa engelli aday olarak kaç adayın yerleştiğini göstermek ve bu suretle adayların sınav başarı durumlarında oluşabilecek farklılığı vurgulamak için kullanıldığı belirtilebilecektir. Yanlış anlaşılmaya sebebiyet veren bu ifadenin değiştirilmesi faydalı olabileceken engelli adayların, bütünleştirici ortamlarda eğitim alabilecekleri programlar için genel kontenjanlardan faydalanabildikleri belirtilebilecektir. Engelli bulunmayan adayların da yerleşebildiği programlar bakımından engelli adaylar için ayrılan kontenjanların, yalnızca özel yetenek sınavlarında söz konusu olduğu unutulmamalıdır.³⁴⁰

Özel yetenek sınavlarından merkezî yerleştirmeye konu olan sınav ise son dönemde uygulanmaya başlayan ÖZYES sınavıdır. Buna göre spor bilimleri ile ilişkili programlara yerleştirilmek isteyen adaylar, merkezî olarak gerçekleştirilen ÖZYES sonuçlarına göre programlara yerleştirilmektedir. ÖZYES engelli adaylar için farklı bir sınav olarak düzenlendiğinden engelli adayların ÖZYES kapsamında yalnızca engelli kontenjanlarını tercih etmelerine ve bu kontenjanlara yerleştirilmelerine izin verilmektedir. Aslında bu durum, bir programa ayrılan engelli aday kontenjanından daha fazla engelli adayın yerleşmesini engellemesi bakımından sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir. Örneğin üç kişilik engelli kontenjanının bulunduğu bir programa yerleşmek isteyen dört engelli adayın, engeli bulunmayan adaylardan daha iyi performans gösterme ihtimalinin bulunmadığı savunulamaz. Dolayısıyla engelli adaylar açısından sınırlandırıcı bir sonuç

³³⁷ Hilal Büyükgöze–Murat Özdemir, “Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) Çerçevesinde Yükseköğretime Erişimi ve Katılımı Genişletme Politikalarının Değerlendirilmesi”, *Yükseköğretim Dergisi* 6/1 (Nisan 2016), 43-44.

³³⁸ Örnek olarak bk.: “Bk. 16 YKS’ye işitme engelli olarak başvuran adaylardan bu programı tercih edeceklerin her iki kulakta sensorineural işitme kaybı olduğuna ve iyi işiten kulakta en az 50 desibel işitme kaybı olduğuna dair Sağlık Kurulu Raporu ve safton odyogramı bulunmalıdır.” 2024 YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 7.

³³⁹ Bu kapsamda istisnaen engelli adaylara sunulan kontenjan veya ek puan uyarlamaları bulunmakta ise de Türkiye’de görülen genel uygulama, gerçekleştirilen sınav uyarlamaları aracılığıyla engelli adayların gerekli başarıyı sınavda elde etmesini sağlamak yönündedir. Detaylı bilgi için bk.: 2.3. ve 3.3.2.

³⁴⁰ Bk. 3.3.

doğurabilecek olan geçmiş yıllardaki uygulamanın tekrar gözden geçirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Merkezî yerleştirme kapsamında engel durumunun tercih edilen program bakımından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle de yükseköğretim programları bakımından başta sağlık ve engel durumuyla ilgili olanlar olmak üzere aranan özel koşullar dikkat çekmektedir.³⁴¹ Kamu personel hukuku açısından da belirtilebileceği üzere idare her ne kadar adayların değerlendirilmesi bakımından bazı özel şartlar belirleyebilecek olsa da bu şartlar keyfi şekilde belirlenmemeli ve ilgililerin temel hak ve hürriyetlerini eşitliğe aykırı ve keyfi olarak sınırlandırmamalıdır.³⁴² Bu konuyla ilişkili olarak, bazı yükseköğretim programlarına yerleştirilmek için aranan şartların yerleştirme öncesinde ÖSYM tarafından tespit edilebildiği, bazı şartların ise tespit edilemediği görülmektedir. Bu noktada, bir özel şartın sağlanıp sağlanmadığının önceden belirlenebildiği adaylar açısından tercihlerin kabul edilmesi veya ilgili şartların taşınmadığının tespit edilmesi durumunda sistem tarafından ilgili yükseköğretim programının tercih edilmesinin engellenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda bazı yükseköğretim programlarına adayların kayıt yaptırabilmesi için engel/sağlık durumuyla ilgili rapor alması gerekebilmektedir.

Bazı programlar açısından bu raporun belirli bir engel durumuna sahip olunmaması hâlinde yükseköğretim programına kayıt imkânı tanıyabileceği söylenebilirken bazı yükseköğretim programlarına merkezî yerleştirme ile yerleşmek için belirlenen engel durumuna sahip olmak gerekebilmektedir. Kimi zaman da, tercih ve yerleştirme sürecinde adaylara söz konusu yükseköğretim programından mezun olduktan sonra ilgili bazı mesleklerin gerçekleştirilebilmesi için aranan engel ve sağlık şartlarından

³⁴¹ “DİKKAT: Öğrenim görmek istediğiniz yükseköğretim programlarının tercih listenizdeki sırasını belirlerken çok dikkatli davranmanız ve bu programlar hakkında bilgi sahibi olmanız gerekmektedir. Her şeyden önce hangi tablolardan tercih yaparsanız bu tabloları dikkatle incelemelisiniz. Bu tablolarda, her programın adaylarda aradığı koşullar da belirtilmiştir. Okul türü, alan, yaş, sağlık, cinsiyet vb. bütün koşullarını tam olarak karşılayamadığınız programları tercih etmeyiniz. Bir programın gerektirdiği koşulları dikkate almadan yaptığınız tercihlerin sorumluluğu size ait olacak, tercih bildirimi sırasında tercih ettiğiniz programların bazı koşullarını karşılayıp karşılamadığınız Merkezimizce kontrol edilmeyecektir. Merkezî yerleştirme öncesi yapılacak kontrollerde koşullarını taşımadığınız tespit edilebilen tercihleriniz geçersiz sayılacaktır. Koşullarını taşımadığınız tespit edilemeyen bir programa puanınız elverişli olduğu için yerleştirilseniz bile kaydınız yapılmayacaktır. Bu nedenle "Tablo 3 ve Tablo 4'te Yer Alan Yükseköğretim Programlarının Koşul ve Açıklamaları" bölümünü (2 kısım halinde düzenlenen bu koşul ve açıklamaları dikkatle incelemeyen tercihlerinizi yapmayınız.) mutlaka okuyunuz.” 2024 YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 3.

³⁴² Nur Kaman, “Kamu Personel Hukuku”, *İdare Hukuku*, Ed. Turan Yıldırım (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 159.

bahsedilebilmektedir.³⁴³ Adayların yapacakları tercihlerin mesleki sonuçlarını önceden öğrenebilmeleri ve bu doğrultuda karar verebilmeleri açısından bu şartları öğrenmeleri faydalı olacaksa da yalnızca belirli mesleklere girişte sağlık durumuyla ilgili şartların bulunması, bu meslek mensuplarının yetiştirildiği eğitim kurumlarına engelli öğrencilerin kesin olarak alınmayacağı anlamına gelmemektedir. Zira mesleğe veya bir kuruma girişte aranan şartlar ile ilgili alandaki eğitim hakkında faydalanmak için aranabilecek şartlar, farklı olabilmektedir.

3.3. Yükseköğretim Kurumları Bünyesindeki Özel Yetenek Sınavları

Türkiye’de kural olarak ortaöğretim mezunlarının yükseköğretime geçişi, merkezî sınavlar aracılığıyla yapılmaktadır. Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarının YÖK tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde istisnai olarak ölçme ve değerlendirme yaptığı şartlar da bulunmaktadır. Özellikle de engelli adaylar açısından farklı düzenlemeler getirmesi bakımından özel yetenek sınavları bu kapsamda dikkat çekmektedir. Önceki yıllarda özel yetenek sınavları sanat ve spor bilimleri ile ilgili alanlardaki yükseköğretim programlarına öğrenci yerleştirilmesi için gerçekleştirilmekteydi. Bununla birlikte spor bilimleri programlarına yerleştirilmek için son dönemde ÖZYES adı altındaki merkezî bir sınava girilmesi gerektiğinden,³⁴⁴ bu başlık altında yükseköğretim kurumları tarafından gerçekleştirilen özel yetenek sınavları, engelli adaylara yönelik farklılaşan idari faaliyetler bakımından incelenecektir.

3.3.1. Özel Yetenek Sınavlarına Alınma

Daha önce de açıklandığı üzere kural olarak bir adayın engelli olmasının, söz konusu adayın farklı bir yerleştirme imkânına sahip olmasını sağladığı söylenemez. Hatta engelli adaylar açısından sınav sonucunun diğer adaylardan farklılaşmasını sağlayan durumların dahi çok az sayıda olduğu açıklanmıştı.³⁴⁵ Bununla birlikte bazı engelli adayların, akademik yönden çok fazla başarılı görülmemelerine rağmen ilgili oldukları bazı beceriler bakımından başarılı bulunmaları ve yetenekli oldukları bu alanlarda eğitim

³⁴³ “a) Tercih etmek istediğiniz programdaki öğrenim sırasında ve programın hazırladığı meslekte başarılı olmayı engelleyici bir bedensel veya ruhsal engeliniz bulunmamalıdır. Bazı yükseköğretim programları bu programa yerleştirilen adaylardan, tam teşekküllü hastaneden alınacak sağlık kurulu raporu isteyebilir.” 2024 YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 18.

³⁴⁴ Bk. 2.5.

³⁴⁵ Detaylı bilgi için bk.: 2.4.1.

almak istemeleri, farklı bir uygulamanın gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu noktadan hareketle, özel yetenek sınavıyla öğrenci alan yükseköğretim kurumlarında, engelli adaylar için kontenjan ayrılmasına ve engelli adayların yalnızca kendi aralarında yapılacak sınav sonucuna göre söz konusu programlara yerleştirilmelerine karar verilmiştir.

Diğer taraftan engelli adayların özel yetenek sınavlarında sahip olduğu haklar bakımından ikili bir ayırım yapılması gerekmektedir. Buna göre yalnızca ilgili mevzuatta belirtilen engel durumuna sahip olan adaylar özel yetenek sınavlarında engelli adaylar için ayrılan kontenjanlardan faydalanabilirken tüm engelli adaylar özel yetenek sınavlarında gerçekleştirilebilecek sınav uyarlamalarından faydalanabilmektedir.³⁴⁶ Bu noktada, ilgili mevzuatla belirlenen tanılara ve engel oranlarına sahip olan ve TYT puanı hesaplanan (özel yetenek sınavıyla öğrenci alan öğretmenlik programları için ise gerekli başarı sıralaması şartını sağlayan) engelli adaylar, özel yetenek sınavlarında engelliler için ayrılan kontenjanlardan faydalanabilmektedir. Diğer engelli adaylar ise özel yetenek sınavlarında engelli adaylara sunulan uyarlamalardan faydalanabilmekte fakat engelli aday kontenjanı aracılığıyla söz konusu programlara yerleştirilememekte; yalnızca engelli aday kontenjanında boşluk kalması durumunda, eğer engel durumu bakımından aranan ikincil nitelikteki şartlar sağlanıyorsa söz konusu kontenjanlara yerleştirilebilmektedir.

Engelli adaylar da dâhil olmak üzere tüm adaylar için TYT puanı bir yıl süreyle geçerliken özel yetenek sınavlarına başvuru yapılabilmesi ve engelli aday kontenjanından yararlanılabilmesi için engelli adayların sınavın gerçekleştirildiği yıldan bir önceki yıl girdiği TYT puanının da kabul edilmesi, dikkat çekicidir.³⁴⁷ Dolayısıyla özel yetenek sınavları bakımından, engelli adayların TYT puanı iki yıl süreyle geçerli kabul edilmektedir. Şüphesiz ki bu imkânlardan faydalanılması hususunda engel durumu, engelli olduğuna dair mevzuata uygun şekilde alınan raporlar aracılığıyla belgelendirilmelidir. Özel yetenek sınavlarına yapılacak başvurularda, sınavdan en az iki hafta önce talep edilen uyarlamaların yükseköğretim kurumuna sunulması gerekmektedir (Engelli Bireylere Yönelik Sınav Uygulamalarında ve Engelli Kontenjanında Aranacak Sağlık Şartlarına Dair Yönetmelik m. 13/1). Bu nedenle yükseköğretim kurumları

³⁴⁶ Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS), 35.

³⁴⁷ Detaylı tartışma için bk.: 2.5.

tarafından yapılacak bilgilendirme ve duyuruların, adayların gerekli süre içerisinde başvurularını tamamlayabileceği şekilde planlanarak gerçekleştirilmesi faydalı olacaktır.

3.3.2. Özel Yetenek Sınavlarındaki Sınav Uyarlamaları

Özel yetenek sınavları birer sınav olduğuna göre engelli adayların ihtiyaç duyabileceği sınav uyarlamaları bu sınavlarda da gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda, ihtiyaç oluşması hâlinde ve sınavın doğasına uygun düştüğü ölçüde yazılı merkezî sınavlarda gündeme gelebilecek olan (sınav salonu uygulamaları vs.) uyarlamalar özel yetenek sınavlarında da uygulanabilecektir.³⁴⁸ Bunun yanında, özel yetenek sınavlarının farklı alanlardaki uygulamalardan kaynaklanması nedeniyle uyarlamalar çok daha fazla çeşitlenebilecektir. Zira bir yazılı sınavda karşılaşılabilecek farklı uygulamalar ve bu farklı uygulamalara dair uyarlama talepleri çok daha sınırlı olabilirken birçok alanda karşılaşılan özel yetenek sınavlarının içerik ve uyarlamaları çok daha fazla çeşitlenebilecektir. Böyle bir durumda da talep edilen uyarlamanın sebebi ile konusu arasındaki ilişki incelenmelidir. Aksi bir durum, engelli adaylar arasında gerçekleştirilebilecek sınavlarda bazı engelli adayların aleyhine sonuç oluşmasına neden olabilecektir.

3.4. Engelli Adayların Yükseköğretim Kurumlarına Kaydı

Hangi ölçme ve değerlendirme aşamalarından geçmiş olursa olsun tüm adayların yükseköğretime geçiş süreci kayıt işlemiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla kayıt işlemi, yükseköğretime geçiş sürecinin nihai işlemi durumundadır. Şüphesiz ki bu işlem, bu süreçte gerçekleştirilen ve bir kısmı icrai nitelik de taşıyan birçok idari işlem ve hukuki sebep doğrultusunda tesis edilmektedir.

Yükseköğretime geçiş süreci içerisinde yükseköğretim programlarına kayıt aşamasına gelindiye adayların kaydının yapılabileceği yükseköğretim programı (yazılı sınav veya spor bilimleri alanındaki merkezî özel yetenek sınavı sonucuna göre vs.) merkezî yerleştirme veya özel yetenek sınavı doğrultusunda belirlenmiş demektir. Dolayısıyla bu başlık altında, kural olarak programa kaydolması beklenen engelli adaylar açısından kayıt işlemi değerlendirilecektir.

Yükseköğretim kurumları, kayıt aşamasına gelen bir adayın ilgili programa kaydolmak için gerekli şartları taşıyıp taşımadığını değerlendirecek ve gerekli şartları taşıyan

³⁴⁸ Detaylı bilgi için bk.: 2.3.

adayların programa kaydı yapılacaktır. Programa kaydolmak için belirlenen şartları taşıdığı tespit edilen bir adayın söz konusu yükseköğretim programına kaydının yapılması idare açısından bağlı yetkinin bir örneğini oluşturmaktadır. Örneğin yükseköğretim programının koşul ve açıklamalarında sağlık kurulu raporu isteneceği belirtilmiyorsa adaylardan kayıt işleminin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine karar vermek için sağlık kurulu raporu istenemeyecektir.³⁴⁹

Diğer taraftan ilgili yükseköğretim programının koşul ve açıklamalarında sağlık durumuyla ilgili tespitlere yer verilmesi ihtimali de değerlendirilmelidir. Bu noktada, makul bir neden bulunmaksızın adayların bazı sağlık şartlarını sağlamasının aranmasının hukuka aykırı olacağı hatırlatılmalıdır. Nitekim görme engelli bir adayın, konservatuvara yerleştirilmek için başarılı bulunmasına rağmen kendisinden sağlık kurulu raporu istenmesi ve makul bir gerekçe de sunulmadan programa kaydının yapılmaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hukuka aykırı bulunmuştur.³⁵⁰ Gerçekten de idarenin yükseköğretim programlarına kayıt için belirleyeceği şartların makul ve programın gerekleriyle uyumlu olması zorunludur. Daha önce de açıklandığı üzere merkezî yerleştirme öncesinde program için belirlenen koşullardan birinin taşınmadığının anlaşılması durumunda ilgili adayın söz konusu programa yerleştirilmesi yapılmamaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda adayların sağlık durumunun söz konusu programa kaydolmak için aranan şartlara uygun olup olmadığının ayrıca değerlendirilmesi gerekebilir. Böyle bir durumda ilgili adayın değerlendirilmesi veya yerleştirilmesi tamamlandıktan sonra gerekli inceleme ilgili yükseköğretim kurumu tarafından yapılacaktır.

Nitekim sağlık kurulu raporunun incelenmesi gibi ek bir değerlendirmenin yapılması gereken durumlarda adayların geçmiş yıllarda elektronik kayıt imkânından da faydalanamadığı bilinmektedir. Diğer taraftan herhangi bir yükseköğretim programında öğrenci olmanın bir mesleğe veya görevlendirmeye dair kesin bir sonuç vermediği yükseköğretim programları açısından yalnızca mesleğin icrasının belirli bir sağlık durumunu gerektirdiği düşüncesiyle engelli adayların yükseköğretim programlarına kaydolması engellenmemeli, eğitim hakkının sınırlandırılmaması genişletici bir yorum

³⁴⁹ “d) Yükseköğretim kurumları, kayıt yaptıracak adaylardan programın koşul ve açıklamalarında yer alıyorsa sağlık kurulu raporu isteyebilir. Programın koşul ve açıklamalarında bulunmaması halinde sağlık kurulu raporu istenemez.” 2024 YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 41.

³⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Çam v. Türkiye, Başvuru No. 51500/08, 23.02.2016).

ile sağlanmalıdır.³⁵¹ Şüphesiz ki bu durumda da ilgili yükseköğretim programına kayıt olacak engelli adayların, tercih ve kayıt dönemi öncesinde gelecekte karşılaşılabilecekleri bu mesleki şartlar hakkında bilgilendirmeleri ve tercihlerini bilinçli şekilde yapmaları sağlanmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, bir adayın belirli programlara kaydının yapılıp yapılmayacağı konusunda önemli bir yere sahip olan kayıt işlemi esnasında sunulan raporun niteliğine de değinilmesinde fayda bulunmaktadır. Eğer ilgili sağlık kurulu raporu, doğrudan doğruya ilgili yükseköğretim programına kayıt olunup olunamayacağının anlaşılması için hazırlanmışsa icrai nitelikte kabul edilmeyecek ve bu rapora karşı değil kayıt yapılmaması işlemine karşı dava açılabilir. Diğer taraftan alınan genel bir sağlık kurulu raporu doğrultusunda gerekli sağlık şartlarının taşınmadığının anlaşılması durumunda, bu rapor başka idari faaliyetlerde de kullanılabileceğinden, bu rapora karşı dava açılabilir olmalıdır.³⁵²

Son noktada yapılacak değerlendirme neticesinde gerekli şartları taşıdığı anlaşılan adayların programa kayıtları yapılacak, şartları taşımayan adayların kayıtları ise yapılmayacaktır. Herhangi bir adayın programa kaydının yapılmadığı bir durumda, adaylara ÖSYM'ye başvurarak çeşitli haklardan faydalanma imkânı getirilmiştir. Zira bir programa yerleştirilen adayların Ortaöğretim Başarı Puanı bir sonraki yıl farklı şekilde hesaplanmaktadır. Adayların hak kaybına uğramaması için yerleştikleri programa (tercih anında bilinebilen özelliklerin taşınmamasından farklı bir gerekçeyle) kayıtlarının yapılmaması durumunda bu imkânlardan faydalanmaları mümkün kılınmıştır. Buna göre bu durumdaki adaylar, kayıt tarihlerinin tamamlanmasından sonraki otuz gün içerisinde ÖSYM'ye gerekli puan ve koşulları sağladığı ve açıkça belirlediği bir programa yerleştirilme veya ilgili yılda yerleştirilmemiş aday olarak kabul görme taleplerinden birini iletebilecektir.³⁵³

³⁵¹ Eğitim hakkının geniş bir şekilde yorumlanması suretiyle sınırlandırılmaması gerektiği yönündeki karar için bk.: Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E. 2008/2220 K. 2012/2239 T. 21.11.2012: “Kaldı ki, öğretmenliğe atama şartları; amacı, Anadolu öğretmen liselerinin kuruluş ve işleyişine ait esasları düzenlemek olan bir yönetmelikte değil, öğretmenliğe ilişkin mevzuatta düzenlenmesi gereken bir konudur.”.

³⁵² Sağlık kurulu raporlarının idari dava edilip edilemeyeceğinin dair detaylı tartışmalar için bk.: 1.4.1.

³⁵³ 2024 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 12.

SONUÇ

Yükseköğretim gerek içerisinde barındırdığı faaliyetlerle gerek de kişilere gelecekteki hedeflerine yönelik hazırlık yapma imkânı sunmasıyla fertler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ferdi ve toplumsal birçok imkâna erişmek, günümüzde yükseköğretime erişmek ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle yükseköğretime erişim herkes için önem arz ettiği gibi idarenin yükseköğretimin erişilebilirliğini sağlayabilmek adına çeşitli tedbirler alması gerektiği de söylenebilecektir. Bunun için gerek duyulduğunda yükseköğretime geçiş sürecinde herkese uygulanan usul ve esasların, ilgililere farklı şekillerde uygulanması gerekebilmektedir. Yükseköğretime geçiş sürecinde farklı uygulamaların hayata geçirilmesini gerektiren durumlardan biri de adayların engel (ile sağlık ve özel) durumudur.

Başta yükseköğretim kurumları ve yükseköğretim üst kuruluşları ve bunlarla ilişkili birimler olmak üzere birçok idare, yükseköğretim ve yükseköğretime geçiş sürecine dair faaliyetlerde bulunmaktadır. İdareler tarafından gerçekleştirilen bu faaliyetlerin, yükseköğretimin eğitim öğretim, araştırma ve topluma hizmet amaçlarından hareketle kamu yararına yöneldiği de düşünüldüğünde yükseköğretim, dolayısıyla da yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin kamu hizmeti niteliğinde olduğu belirtilebilir.

Bu noktadan hareketle yükseköğretime geçiş faaliyetleri, kamu hizmetlerine yön veren mevzuat ve ilkeler gereğince sunulmalıdır. Bu kapsamda kamu hizmeti olarak yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin özellikle de eşitlik ilkesine uygun, düzenli, gerektiğinde uyarlamalara açık ve ekonomik açıdan erişilebilir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu hususların sağlanabilmesi için yükseköğretime geçişte gerçekleştirilen idari faaliyetlerin öncelikle herkes için erişilebilir ve düzenli kılınması, genel erişilebilirlik kurallarına ek olarak adayın engel durumunun gerekli kıldığı durumlarda ise uyarlama faaliyetlerine ölçülü şekilde başvurulması gerektiği söylenebilecektir. Bu noktada, adayın engel durumu ve bu durumun yükseköğretime geçiş sürecine etkisi tespit edilmeli, bu doğrultuda gerekli uyarlamalar yapılmalı, engel durumu ile bağlantılı ve ölçülü uyarlamalar gerçekleştirilirken ilgili aday ile diğer adaylar arasındaki eşitliğin korunması sağlanmalıdır. Zira ilgili engelli adayın durumunun gerektirdiği uyarlamaların yapılmaması söz konusu aday için, gerekli olmadığı hâlde yapılan ek uyarlamalar ise diğer adaylar için hakkaniyete aykırı sonuçlar oluşturabilecektir.

Yükseköğretime geçiş sürecinin önemli bir kısmı, merkezî sınavlarla doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda yükseköğretime geçiş sürecinde hem yazılı nitelikte hem de uygulamalı nitelikte (özel yetenek sınavlarında olduğu gibi) merkezî sınavlar gerçekleştirilmektedir. Tüm bu sınavların engelli adayların da başarı düzeylerini tam anlamıyla adil ve geçerli şekilde ölçebilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu kapsamda öncelikle merkezî sınavlara dair düzenlemeler engelli adayların durumları da göz önünde bulundurularak, idare hukukuna hâkim olan ilkelere uygun şekilde ve sürecin belirli bir düzen içerisinde yürütülmesini sağlayabilecek nitelikte gerçekleştirilmelidir. Daha sonra bu düzenlemeler doğrultusunda belirli kılınan usul ve esaslara göre; engelli adayların talepleri başvuru esnasında alınmalı, gerekli hazırlıklar yürütülmeli, sınav sürecinin erişilebilirliğini sağlayacak tedbirler alınmalı, başvuru ve hazırlık sürecinde yapılmasının gerekli olduğu kanaati oluşan uyarlamalar sağlanarak sınavlar gerçekleştirilmeli ve değerlendirme süreci bu aşamalar arasında bütünlük oluşacak şekilde tamamlanmalıdır.

Yükseköğretime geçiş süreci merkezî sınavlardan ibaret değildir. Bu nedenle gerek merkezî olarak gerçekleştirilecek tercihlerin alınması, yerleştirme ve benzeri süreçlerin gerekse de ilgili diğer kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecek idari faaliyetlerin tabi olduğu usul ve esaslara da uygun hareket edilmesi, engelli adayların yükseköğretime erişebilmesi için hayati öneme sahiptir. Bu kapsamda hem idare tarafından tek taraflı şekilde gerçekleştirilen faaliyetlerin hem de tercih gibi adayların söz sahibi olduğu süreçlerin idarenin doğru ve hakkaniyetli yönlendirmeleriyle yürütülmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda tercih, yerleştirme, yükseköğretim kurumları tarafından yapılan özel yetenek sınavları ve yükseköğretim programlarına kayıt süreçleri; engelli adayların durumlarına uygun, erişilebilir ve fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde yürütülmelidir.

Bu açıklamalar çerçevesinde, yükseköğretime geçiş sürecinde engelli adaylara yönelik idari faaliyetlerin genel anlamda belirli bir düzen içerisinde sunulduğu bununla birlikte bazı hususlarda geliştirmelerin yapılmasının faydalı olacağı belirtilebilir. Bu kapsamda özellikle şu hususların değerlendirilmesi önerilmektedir:

- Yükseköğretime geçiş sürecine dair yapılan düzenlemeler ile net, açık ve daha belirli şekilde bilgilendirmelerin yapılması ve bu düzenlemelerin içeriğinin gerek sınav öncesinde gerekse de sınav gününde adaylara, yakınlarına, adaylarla çalışan eğitimciler başta olmak üzere ilgililere ve sınav görevlilerine çeşitli yöntemlerle iletilmesi, bu

kapsamda ihtiyaç duyulduğunda engelli adaylara yönelik geçmişteki uygulamalar hakkında daha somut bilgilerin adayların ve diğer ilgililerin erişimine açılması, bu suretle hukuki yardım sunulması gerekmektedir.

- Engelli adaylara yönelik yükseköğretime geçiş faaliyetlerinin düzenlendiği mevzuat çok fazla ertelemeye veya geciktirmeye neden olunmaksızın yürürlüğe alınmalı ve özellikle de farklı nitelikte olduğundan birbiri açısından bağlayıcı nitelik taşıyabilen düzenleyici işlemler arasındaki ilişki çelişkilerin oluşmasına imkân tanımayacak şekilde tespit edilmelidir. Bu kapsamda özellikle de engelli olmayan adaylar için değişikliğe uğrayabilecek veya sınavın doğal akışından kaynaklanabilecek hususların engelli adaylar için ayrıca kolaylıkla güncellenebildiği fakat engelli adayların haklarının da yeterli düzeyde korunacağı şekilde düzenlemelerin niteliği belirlenmeli, bu doğrultuda yönetmelik ile düzenlenmesi gereken hususların yönetmelik ile kılavuzlar ile düzenlenmesi gereken hususların kılavuzlar ile düzenlenmesi sağlanmalıdır.

- Adayların başvuru esnasında kullandığı engel durumlarını gösteren raporların idareye iletilme sürecinin usul ekonomisi ilkesi de dikkate alınarak kolaylaştırılmasında fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda geçerliliği devam eden raporların sınavlara başvuru esnasında hangi dönemde alındığı fark etmeksizin kullanılabildiği bilinse de farklı dönemlerde veya şartlar altında alınan raporlar için farklı uygulamaların söz konusu yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda son yıllarda alınan raporların dijital ortamda idarenin erişimine açılabilmesinden hareketle daha önceki yıllarda alınan raporların bilgilerinin de mümkün olduğu ölçüde dijital ortamda ÖSYM'ye iletilmesi ve ÖSYM tarafından çeşitli veri bankaları aracılığıyla denetlenebilen veriler için ayrıca fiziki rapor talep edilmemesi, dilekçe ekinde ÖSYM'ye iletilen belgelerin dijital ortamda, farklı sistem veya araçlar üzerinden ÖSYM'ye güvenlik tedbirleri alınarak iletilmesinin sağlanıp sağlanamayacağının incelenmesi (örneğin özel olarak dilekçe ile iletilmesi gereken taleplerin güvenli sistemler üzerinden yazılı mesaj iletilmesi suretiyle hızlandırılmasının hangi şartlar altında mümkün olabileceğinin araştırılması vs.) yönünde çalışmalar yapılmalı, yurt dışından yapılacak başvurularda alınabilecek sağlık durumunu gösteren raporlara dair daha detaylı bilgilendirmelere, özellikle de TR-YÖS gibi sınavlar için yer verilmelidir. Benzer şekilde engelli adayların dijital ortamda başvurularını daha kolay şekilde iletmeleri amacıyla 2025 yılının başında kurulan sistemin teknik aksaklıklardan arındırılmış şekilde işletilebilmesi için çalışmalar yapılmalı, sistemin

kullanımını açıklamak üzere paylaşılan rehberler hukuki ve teknik detaylarla desteklenmelidir.

- Özellikle de farklı idarelere ait mekanların sınavlarda kullanıldığı düşünüldüğünde ilgili birimlerin iş birliği ile erişilebilir nitelikteki mekanların sayısı artırılmalı, engelli adayların bulunduğu salonlarda veya binalarda görev alacak görevlilerin gerektiğinde uygulamalı örneklerle desteklenebileceği detaylı eğitimlere tabi tutulması sağlanmalıdır.

- Okuyucu görevlilerin de kitapçık veya kağıtlar üzerinde not alma, adayın söylediği işlemleri yazma ve benzeri davranışlarda bulunabileceği, işaretleyici görevliler açısından belirtildiği gibi düzenlenmelidir. Zira kimi zaman, kitapçığı zaten önünde bulunduran okuyucu görevlinin not alması, işaretleyici görevlinin not almasından daha kolay olabilmektedir. Bu görevlilerin aralarında yer değiştirebiliyor olması her ne kadar mevcut durumda önemli bir hukuki soruna neden olunmayabileceği şeklinde yorumlansa da hukuki belirlilik açısından düzenlemenin güncellenmesinde fayda bulunmaktadır.

- Okuyucu ve işaretleyici olarak görevlendirilebilecek kişilerin bulunduğu havuz genişletilmeli, bu sayede farklı nedenlerle artabilecek talep veya yeni düzenlemeler ile tanınabilecek haklar için personel sayısının yeterli olması sağlanmalıdır.

- Büyük punto soru kitapçığı talebinde bulunan adayların, gerekirse en azından çift kitapçık uygulaması kapsamında okuyucu görevli desteği almasının sağlanması yönünde çalışmalar yapılmalı, bu suretle örneğin disleksi nedeniyle çift kitapçık ile birlikte okuyucu görevli desteği alma hakkı bulunan bir adayın aynı zamanda az gören bir aday olma ihtimali göz ardı edilmemeli veya az gören adaylardan göz yorgunluğu nedeniyle performans düşüklüğü yaşayabilecek adayların durumları dikkate alınmalıdır.

- Zaman içerisinde teknik imkânlar doğrultusunda dijital ortamda sınav yapılması gibi uyarlama seçeneklerinin genişletilmesi için çalışmalar hızlandırılmalı, bununla birlikte adayların doğrudan uyum sağlayabileceği fakat güvenlik tehlikelerine dair endişeleri de engelleyecek bir altyapının kurulması için temkinli davranılmalıdır.

- Engelli adayların sınava getirebilecekleri araç gereçlerin belirlenmesi hususunda özellikle de elektronik cihazlar için önceki yıllarda gösterilen hassasiyet, yeni teknolojiler için de dikkatlice sürdürülmelidir. Bu kapsamda Braille ekran gibi cihazların kendi yazılımları ile birlikte dosya taşıma ve oluşturma özelliklerinin bulunup bulunmadığı kontrol edilerek sınava alınmaları yönünde değerlendirme yapılmalıdır.

- Soru muafiyeti uygulamasının kılavuzda belirtilen hususlar doğrultusunda, uygulama açısından herhangi bir çelişki izlenimine neden olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Muafiyet uygulaması sonucunda gerçekleştirilen hesaplamalarda engelli adayların ilgili testte elde ettikleri ham puanın değerinin pozitif mi yoksa negatif mi bir değer olduğu dikkate alınarak süreç yürütülmelidir.
- Olabildiğince az sayıdaki husus için muafiyet uygulamasının söz konusu olması için idareler arası iş birliği ile gerekiyorsa uzun vadeli çalışma yapılmasında fayda bulunmaktadır. Bununla birlikte bu sürecin eğitim ve sınav altyapıları ile ilgili çeşitli hususların göz önünde bulundurulmasını gerektirdiği de unutulmamalıdır.
- Engelli adayların sınavda sahip oldukları sürenin hesaplanması noktasında özellikle de muafiyet uygulamasının bulunması ihtimali nedeniyle okuyucu görevli eşliğinde sınava giren görme engelli adayların sınav sürelerinin önceden belirlenmesinin bazı tehlikeleri barındırabileceği göz önünde bulundurulmalı, muhtemel sınav veya sistem farklılıkları da dikkate alınarak ilgili sınavın soruları belirlenmeden tesis edilen düzenleyici işlemlerde sürenin önceden belirlenmesi yerine hangi yöntem ile belirleneceğinin açıklanacağı düzenlenmeli, bu suretle oluşabilecek muhtemel aksiliklerin önüne geçilmelidir.
- Sınav sonuçları ve adayların performansını gösteren cevap kâğıtları erişilebilir formatta açıklanmalıdır. Ayrıca sınav sonuç belgelerinde sağlanabildiği ölçüde adayların engel bilgilerinin kişisel veri olarak korunacağı düzen değerlendirilmelidir.
- Hukuka aykırılık nedeniyle geçersiz kılınan sınavlarda adayların engel durumu da değerlendirmeye alınmalı fakat idari işlemin iptali, geri alınması ve benzeri genel yolların işletilmesinden tam anlamıyla uzak durulmamalıdır. Adayların engel durumu, ancak bu hususların değerlendirilmesi bakımından dikkate alınabilecektir.
- ÖZYES başvuruları sürecinde adayların engel durumlarını ve bu durumu gösteren raporlarını önceden idareye iletmesi, mümkün olduğu ölçüde diğer sınavlarda olduğu gibi sağlanmalı, bu sayede detaylı incelemenin yapılmasının gerekebileceği durumlarda önceden tedbir alınması kolaylaştırılmalıdır.
- ÖZYES kapsamında uygulanan FYT bakımından her bir engel durumu açısından ayrı değerlendirilmenin yapılabileceği inceleme süreçleri değerlendirilmelidir. Bu kapsamda tam anlamıyla uyarlamaya ihtiyaç duymayan engelli adaylar için daha az uyarlama

yapılırken daha fazla uyarlamaya ihtiyaç duyan adaylar için ilgili uyarlamalar gerçekleştirilmelidir. Bu noktada, ÖZYES kapsamında engelli adaylar kendi arasında yarıştığından bütün engelli adayların aynı teste tabi olabileceği düşünülse de belirlenen FYT'den her engelli aday aynı şekilde etkilenmemektedir. Dolayısıyla engel tür ve durumları dikkate alınarak FYT kapsamının değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır.

- ÖZYES hakkındaki düzenleyici işlemlerde engelli adaylar için öngörülen FYT bakımından ne gibi uyarlama tedbirlerinin alınabildiği daha detaylı şekilde düzenlenmeli, adayların hangi hareketi kendi engel durumuyla bağlantılı şekilde nasıl gerçekleştirebileceği ve hangi hakları kullanabileceği bağlamında yol gösterici bilgilere yer verilmeli, uyarlama tedbirlerinin veya sınavın genel akışında yapılan farklılıkların hangi gerekçeyle kararlaştırıldığı açıklanmalı ve adayların sürece güveni artırılmalıdır.

- ÖZYES sonuçlarının değerlendirilmesi bağlamında engelli adaylar için yalnızca FYT sonuçlarının değerlendirmeye alınması hususu tekrar incelenmeli, örneğin sporcu özgeçmişi olan bir engelli adayın, neden bu avantajdan faydalanamadığı tartışılmalıdır.

- Yükseköğretim programlarının tercih edilme sürecinde hem eğitim süreci hem de mesleki tecrübelerle ilgili yönlendirme ve bilgilendirmeler, engel durumuyla ilişkili olanlar da dâhil olmak üzere adaylara sunulmalıdır.

- YÖK tarafından erişilebilirliğin artırılması için denetim ve incelemelerle birlikte koordinasyon, planlama ve özendirme faaliyetleri arttırılmalı, bu yönde yapılan erişilebilirlik çalışmalarının alan ve nitelik bakımından çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda örneğin fiziki erişilebilirliğe ek olarak dijital erişilebilirlik, sosyokültürel faaliyetlerin erişilebilirliğine ek olarak araştırma faaliyetlerindeki erişilebilirlik gibi hususlar da önemle vurgulanabilmektedir. Aynı zamanda yapılan bu çalışmalardan adayların haberdar olması sağlanmalı, adayların bu suretle tercihlerini daha bilinçli şekilde gerçekleştirmeleri desteklenmelidir.

- Yükseköğretim kurumları hem kendi altyapı ve hizmetleri hem de ilgili paydaşların (aynı şehirde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarına ait altyapı ve hizmetler vs.) faaliyetlerini erişilebilir kılmak için çalışma yürütmeli ve iş birlikleri geliştirmelidir.

- Yükseköğretim kurumları engelli adaylara, engelli öğrencilere ve diğer engelli bireyler ile yakınlarına sundukları imkânları, erişilebilirlik ve uyarlama tedbirlerini, sundukları burs ve benzeri imkânlarını yönerge, rapor ve benzeri adlar altında bir araya getirerek adayların bilgisine sunmalıdır.

- Yükseköğretim kurumları tanıtım faaliyetlerini erişilebilir kılmalı, bu faaliyetlerde engelli adaylara sunulan imkânlar ve engelli adaylara yönelik hizmet sunan uzmanlık birimleri (engelli öğrenci birimleri vs.) hakkında bilgi paylaşmalı, engelli öğrenci birimlerinin ve ilgili diğer birimlerin web sayfalarında konu ile ilgili güncel bilgiler sunulmalıdır.

- YÖK Atlas sisteminde yer verilen engelli kontenjanı ifadesi, ilgili programlarda yalnızca engelli adayların tercih edebileceği kontenjanların bulunmadığı düşünüldüğünde yanlış anlaşılma neden olmayacak şekilde güncellenmelidir.

- ÖZYES kapsamındaki yerleştirme işlemlerinde engelli adayların ayrı bir sınava girmeleri nedeniyle ayrı bir yerleştirme sürecine tabi olmaları ve genel kontenjan için tercih yapamamaları hususu tekrar değerlendirilmelidir. Bu noktada özellikle de engelliler için ayrılan kontenjandan daha fazla sayıdaki engelli adayın, engeli bulunmayan adaylardan başarılı olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla engelli adayların, gerekirse ÖZYES sınavına katılım durumu da tekrar gündeme alınarak yalnızca engellilere yönelik kontenjanları tercih edebilecekleri gibi sınırlandırıcı düzenlemeler değerlendirilmelidir.

- Özel yetenek sınavlarını kendi bünyelerinde gerçekleştirecek yükseköğretim kurumları adayların süresi içerisinde başvuru yapabilmesi amacıyla önceden gerekli duyuruları gerçekleştirmeli ve daha sonra sağlanacak uyarlamaları adaylar ile katılımcılık ilkesini de dikkate alarak takip etmelidir.

Sayılan bu hususların uygulamanın geliştirilmesi açısından değerlendirilmesi ve konu hakkında yeni araştırma ve çalışmaların yapılması, yükseköğretime geçiş sürecinin engelli adaylar bakımından daha hakkaniyetli bir şekilde yürütülmesini kolaylaştıracaktır. Yükseköğretime geçiş sürecinin engelli adaylar açısından hakkaniyetli bir şekilde yürütülmesi ise engelli adayların kendilerine sunulan haklardan faydalanmalarına, kendi gelişimlerini sürdürmelerine, toplumsal hayata tam ve etkin şekilde katılmalarına, topluma katkı sunabilecek becerileri kazanmalarına ve bunların bir sonucu olarak engelli olup olmaması fark etmeksizin tüm fertlerin birbirine katkı sunarak bir arada toplumsal gelişimi sürdürdükleri bir ortamın oluşmasına destek olacaktır. Ayrıca yükseköğretime geçiş sürecinin hukuka uygun bir şekilde tamamlanması tüm adayların yükseköğretime geçiş sistemine duyduğu güveni arttıracak ve toplumsal huzura da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Açdoyuran, S. Burak. “İdari İşlemin Yetki Unsuru ve Yetki Unsurundaki Sakatlıklar”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1-2 (Haziran 1999), 1-19.
- Adıgüzel, Selminaz. *Uluslararası Hukukta ve Türkiye’de Eğitim Hakkı*. İstanbul: İstanbul ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Akbulut Yıldırımış, Meltem. *Higher Education Governance: Perceptions of Rectors, Council of Higher Education Members, and Government Representatives*. İstanbul: Boğaziçi University, Graduate Studies In Social Sciences, Doctora Thesis, 2018.
- Akçalı, Şeyda. *Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekânların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Akçay, Serkan. *Erişilebilirlik, Beyoğlu İlçesi Erişilebilirlik Örneği*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Aksöz, Şengül. *Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi Yönünden Konu Bakımından Yetki (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İnceleme)*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aküzüm, Hüseyin Ural. *Kamu Hukuku Açısından Vakıf Yükseköğretim Kurumları (Yasal Dayanakları ve Kamu Tüzel Kişiliği)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=yQItHjQdqsgG7nes0Pdf0A&no=9u8yynum49-xCdfmSq933Jg>
- Aküzüm, Ural. “Türk İdare Hukukunda Sınavlar: Genel Bir Bakış”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/2 (2017), 93-118.
<https://openaccess.bilgi.edu.tr/server/api/core/bitstreams/f004a049-3e2b-4221-9a90-bcdfa846c1e2/content>
- Akyılmaz, Bahtiyar vd. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 18. Baskı, 2024.
- Arı, Süleyman. *Açık ve Uzaktan Eğitimde Görme Engellilerin Desteklenmesi AÖF Ders Kitapları İçin Erişilebilirlik Araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Arlı, Alim. “Türkiye’de Yükseköğretime Erişim: Ön Lisans ve Lisans Programlarına Yönelen Öğrenci Talebinin Yapısı (1997-2023)”. *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2024), 334- 347.
- Arlı, Alim. “Yükseköğretimde Büyüme, Farklılaşma ve Reorganizasyon: İstanbul Örneği (1980-2015)”. *Sosyoloji Konferansları* 54 (2016/2), 199-243.

- Arpacık, Çağrı. *Dezavantajlı Bireyler İçin Erişilebilir Rota Planlaması: Sakarya Örneğinde Ulaşım Standartları ve Toplu Taşıma Rotalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Arslan, Mehmet. “Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası-Yüksek Öğretime Geçiş”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/ 16 (2004), 37- 51.
- Artantaş, Onur Çağdaş. *Kamu Hizmeti ve Bedel*. Ankara: Çakmak Yayınevi, 1. Baskı, 2018.
- Atasayan, M.Gözde. *Kamu Hizmetlerinin Süreklilik ve Düzenlilik İlkesi*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Aydın, Huzeyfe vd. “Görme Engellilerin Merkezi Sınav Uyarlamalarına İlişkin Bilgi Düzeylerinin Arttırılmasına Yönelik Yeni Bir Yöntem: Çevrim İçi Eğitim”. *Engelsiz Bilişim 2023: Engelsiz Dijital Dönüşüm*. Ed. Mustafa Özhan Kalaç - Vahap Tecim. 59-76. İstanbul: Kriter Yayınevi, 1. Baskı, 2023.
- Aydın, Huzeyfe vd. “Görme Engelli YKS Adaylarının Sınav Uyarlamaları Hakkındaki Bilgi Düzeyi: Mevcut Durum ve Geliştirme Önerileri”. *Uluslararası Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*. Ed. Yıldız Yıldırım Görüldü vd. 169-187. Ankara: ÖSYM,2024.
- Aydoğan, Ayşe. *Yükseköğretim Kurumları Engelli Öğrenci Birimlerinin İşlerliği Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ayrancı, Emine. *Yükseköğretim Hizmetlerinde Etkinlik Arayışları ve Reformlar: Yükseköğretim Sistemleri İçin Dinamik Bir Veri Zarflama Analizi Olarak Malmquist-Luenberger Endeksi Uygulaması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Azrak, Ali Ülkü. “İdari Yargı Denetiminin Sınırı Olarak İdarenin Takdir Yetkisi”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 6/1-3 (1985), 17- 28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1254/14731>
- Bağatur, Jülüde Işıl. *Özel Öğretimde Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitim Hakkının İhlalinden Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,Doktora Tezi, 2021. <https://academicrepository.khas.edu.tr/entities/publication/4f6e645a-b863-46e7-90a1-c06b959ac428>
- Barutçu, Sinem. *Türkiye’deki Üniversite Web Sitelerinin Erişilebilirliği: Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu Kapsamında Bir Değerlendirme*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Benzer, Ekrem. *Türkiye ve Almanya’da Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Hukuk*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Bilici, Mustafa. *İdari İşlemlerde Amaç Unsuru ve Hukuka Aykırılık Halleri*. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Bingöl Schrijel, Bilge. “COVID-19 Salgını Süresince Eğitim Hakkı, Fırsat Eşitliği ve Sınavlara İlişkin Temel Problemler”. *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78/2 (2020), 837-884.
- GETEM, Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı. "Hakkımızda" (Erişim 09.06.2025). <https://getem.boun.edu.tr/?q=node/17929>
- Boulanger, Özge Didem. *İdari İşlemin Sebep Unsuru*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=C0C6BWGssjcpf_byx4jXaw&no=wBM-qsyizmwbe9eXdu-KWg
- Boyacı, Adnan vd. “Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Yönelimini ve Yükseköğretim Kurumlarının Seçimini Etkileyen Faktörler”. *Cumhuriyet International Journal of Education* 5/3 (2016), 67-77.
- Bülbül, Tuncer. “Factors Influencing Access to Higher Education in Turkey”. *Global Voices in Higher Education*. Ed. Susan L. Renes. 150-171. IntechOpen, 2017.
- Büyükgöze, Hilal - Özdemir, Murat. “Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) Çerçevesinde Yükseköğretime Erişimi ve Katılımı Genişletme Politikalarının Değerlendirilmesi”. *Yükseköğretim Dergisi* 6/1 (Nisan 2016), 40- 46.
- Can, Emre. *İdari İşlemin Şekil Unsuru*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=G-1nQb4qz-6z0RMak8URMQ&no=QfMW6bqo4Qj6OEguT9s6Yw>
- Coruh, Sümeyye. *Eğitim Binalarında Erişilebilirlik*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çağlar, Selda. *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=X_pg7sRaTV68YxygeIITCg&no=eRiFFu7ygdy2B8lG-dgnsW
- Çetin, İbrahim - Uzun, Yusuf. “Akıllı Şehirler-Akıllı Hastaneler: Hastane Navigasyon Sistemleri Engelli İnsanlar İçin Neler Vaat Ediyor?”. *Engelsiz Bilişim 2023: Engelsiz Dijital Dönüşüm*. Ed. Mustafa Özhan Kalaç - Vahap Tecim. 15-26. İstanbul: Kriter Yayınevi, 1. Baskı, 2023.
- Çetinkaya, Reşit. *Yükseköğretimin Finansmanı; Yükseköğretimde Eğitim Harcamalarının Etkinliğini Artırmaya Yönelik Bir Model Önerisi*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Çetinsaya, Gökhan. *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu, 2. Basım, 2014.
- Çınar, Abdurrahim. *Sağlık Kurulu Kararlarının Hukuki Rejimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Çınar, Nevruz. *Üniversite Kampüslerindeki Peyzaj Erişilebilirliğinin Engelliler Açısından İrdelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çubıkcı, Merve. *Evaluation of Accessibility For All in Public Buildings: Konya Case*. Ankara: Middle East Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Master Thesis, 2019.
- Demirtaş, Zülfü. “Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı”. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi* 2 (2019), 39-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tihek/issue/48797/621058>
- Deniz Bilgehan, Aslıhan. *Siber Alanda Sunulan Kamu Hizmetinde Erişilebilirlik İlkesi*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Deniz, Buket. *Uluslar Arası İnsan Hakları Sözleşmeleri Işığında Engellilere Yönelik Ayrımcılık Yasağı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Doğan, Mustafa. *İdari İşlemin Konu Unsuru*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2016. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=iPFPztWPIZANYLjavShCJw&no=JQ6rLO_vkswFZ97TPjAdNw
- Doğuş, Mustafa vd. “Görme Engelli Bireylerin Merkezi Sınav Düzenlemelerine İlişkin Görüşleri”. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2020), 219-247. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1185487>
- Edis, Gizem. *Uzaktan Algılama Teknikleri Kullanılarak Ortopedik Engelli Bireylere Yönelik Erişilebilir Kampüs Analizi: ESTÜ 2 Eylül Kampüsü*. Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- EKPSS, Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı Kılavuzu. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2022. 30 Nisan 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,22564/2022-ekpss-kilavuz-tablolar-ve-basvuru-bilgileri.html>
- Ektaş, Ahmet Fatih. *Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinin Gerekliği Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Erdoğan, Özge. *Erişilebilir Üniversiteler Kapsamında Engelli Öğrenci Birimlerinin Engelli Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi*. Aydın: Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=IW6TySv2i955GuO4k_wMaA&no=7gZzlgCIR6NhqcCiHNS7rw

Erdoğan, Talha. *Salt İdari Eylem Karşısında İdarenin Sorumluluğu*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2021.

Eryılmaz, Hande. *Reformulating the Third Mission of Universities: Social Innovation in the Turkish Higher Education Ecology*. Ankara: Middle East Technical University, Graduate School Of Social Sciences, Doctora Thesis, 2024.

Ertuğ, Fulya. *UNESCO Yaratıcı Kentler Kapsamında Erişilebilirlik ve Ankara için Mekânsal Öneriler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Eşme, İsa. “Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sistemi”. *Yükseköğretim Dergisi* 4/3 (2014), 148- 157.

Evren, Çınar Can. “Bir Danıştay Kararı Üzerine Kamu Hizmetinde Bedel Sorunu”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/ 1-2 (2007), 679- 691.

Eyüpoğlu, Funda. *Sosyal Model Bağlamında Türkiye’de Engellilik (Farkındalık ve Erişilebilirlik)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Gözler, Kemal - Kaplan, Gürsel. *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi, 26. Baskı, 2020.

Güçük, Adem. *Higher Education's Use As A Soft Power Tool in International Relations*. Ankara: Social Sciences University of Ankara, The Graduate School of Social Sciences, Master’s thesis, 2023.

Gülan, Aydın. “Kamu Hizmeti Kavramı”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 9/1-3 (1988), 147- 159. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1251/14697#article_cite

Güler, Şakir- Değer, Ferhat. “Yükseköğretime geçiş sürecinde öğrenci perspektifi: Neden üniversite?”. *Okul Yönetimi Dergisi* 4/2 (2024), 169- 186.

Güleç, İsmail. *Niteliklerini Belirlemeye ve Değerlendirmeye Yönelik Bir Üniversite Model Önerisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 2024.

Güley Gören, Berfu. *Engelli Bireyler İçin Erişilebilir Üniversite Kampüs Alanlarının Tasarım Stratejilerinin Geliştirilmesi: İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüs Örneği*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 30 Nisan 2025. <http://sozluk.gov.tr>

Gündüz, F. Ebru. “Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri ve Yargısal Denetimleri”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/ 1-2 (2007), 753- 777.

- Gür, Bekir S. “Yükseköğretime Geçişte Bölgeler ve İller Arası Öğrenci Hareketliliği”. *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 5/ 2 (Ağustos 2022), 130- 139.
- Gür, Necip Taha. *İdarenin Özendirme ve Destekleme Faaliyeti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/60648.pdf>
- Güvenç, Bozkurt. *Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş*. Ankara: ÖSYM Yayınları, 1992.
- Güzel, Oğuzhan. *Hukuk Devletinde İdari Davaya Konu Olabilecek İşlem Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id= KlgZvQus6dymEnGFm4zSA&no=5JBnImin2cS3ebsnsemL8w>
- Hanik, Kasım. *Erişilebilirliğin Uludağ Üniversitesi Görükle Yerleşkesi Örneğinde İrdelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Hasoğlu, Aynur. “Danıştay Kararları Işığında Yetki ve Usulde Paralellik İlkesi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 9/33 (Ocak 2018), 123-142.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/52649/693672>
- Hudayberdiyev, Bayramgeldi. *Current Models In Higher Education Governance*. İstanbul: İstanbul medeniyet Üniversitesi, Institute of Graduate Studies, Master’s thesis, 2023.
- İsbir, Kevser Begüm. *Kamu Tüzel Kişiliği*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=f_9cWiv4GW5iz-G23ziUNG&no=sTTxna07_E6lxfubUK3Ig
- İzci, Büşra. *Meccanilik İlkesi ve Türkiye’de Kamu Hizmetinden Yararlanandan Karşılık Alınmasının Meşrutiyeti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002040.pdf>
- İzmirlioğlu, Fatma Ayça. *Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademik Personelin Hukuki Statüsü*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=VRsYd4c001bj4WgOZZWPYg&no=kSfE0wWbNgJufwrk4fmTsg>
- Kadioğlu, Ali. *İdari İşlemin Şekil Unsuru*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=OPtmbsZ2jb7Q5Cbns4cg2Q&no=Nky_a9GiB4p5cprcYyN8dQ

- Kağıtçıoğlu, Mutlu. “İdari İşlemin İcrailiği”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 103 (2012), 267-284. <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1235>
- Kahveci, Yusuf. *İdari İşlemlerde Yetki Unsuru*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=g4dU1D7qR9zwXqMXOdnVBw&no=Ov5xD0pSk-dtXRpzh2yQxQ>
- Kalabalık, Halil. “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1997), 172-211. https://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_1_10.pdf
- Kalabalık, Halil. *İdari Yargılama Usulü Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 16. Baskı, 2022.
- Kalkancı, İmir. *Türk Üniversitelerinin Web Sayfalarının Erişilebilirliği ve Kullanılabilirliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Kalyon, Hakan. “Bülent Ecevit Üniversitesi’nde Engelli Öğrenci Biriminin Yeniden Yapılandırılması”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2/1 (2012), 63-68. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61477/918027>
- Kaman, Nur. “Kamu Personel Hukuku”. *İdare Hukuku*. Ed. Turan Yıldırım. 121-246. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Karabaş, Canan. *Üniversite Web Sitelerinde Duyarlı Tasarım ve Erişilebilirlik İlkelerinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Karademir Çakmak, Sibel. “Yargı Kararları Çerçevesinde Vakıf Üniversitelerinin Hukuki Niteliği ve Öğretim Elemanlarının Hukuki Statüsü”. *Danıştay Dergisi* 157 (Ocak 2024), 143-198. <https://dergi.danistay.gov.tr/documents/sibelkarademircakmak..pdf>
- Karagül, Tansu. *Yükseköğretim Programları İçin Gerekli Öğrenci Yeterlikleri ve Yükseköğretime Geçiş Süreci (Öğretim Üyelerinin Görüşleri)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Karatepe, Şükrü. “İdarenin Takdir Yetkisi”. *Türk İdare Dergisi* 392 (Eylül 1991), 63-120.
- Kavruk, Hikmet. “İptal Davasında Hukuki Tasarrufların Konu Unsuru Yönünden İptale Esas Olan Hukuka Aykırılık Halleri”. *Türk İdare Dergisi* 397 (1992), 143-168. <https://avesis.hacibayram.edu.tr/yayin/b63ecd84-1c38-408e-b6c3-60e4e3807f50/iptal-davasinda-hukuki-tasarruflarin-konu-unsuru-yonunden-iptale-esas-olan-hukuka-aykirlilik-halleri>

- Kaya, Cemil. “Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1-2 (2004).
https://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/9_12.pdf
- Kayapınar, Umut- Kirişcan, Bekir. “Güzel Sanatlar Fakültelerine Öğrenci Seçiminde Özel Yetenek Sınavı mı YKS mi?”. *Yükseköğretim Dergisi* 14/1 (2024), 95- 108.
- Kayısoğlu, Bahtiyar. *İdari İşlemin Amaç Unsurunda Hukuka Aykırılık (Yetki Saptırması)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=V9mAGnIf8iNyf7yMFQmyUw&no=MTOdR-wXJqHfI8RExZQ3bQ>
- Kerman, Beyza. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin Fakültelerinde Öğrencilerin Engelsiz Kampüs Farkındalıkları ve Engellilere Karşı Tutumları ile Bu Fakültelerin Engelliler İçin Fiziksel Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2020.
- Kırboyun Tipi, Sevgi vd. “Determining Materials and Communication Needs of Students with Visual Impairments in Mathematics Tests: Case of University Entrance Exam in Türkiye”. *British Journal of Visual Impairment* 43/2 (2025), 475-487.
<https://doi.org/10.1177/02646196241239166>
- Kırışık, Fatih. “İdare İle Bireyler Arasındaki İlişkilerde Güç Dengesizliğinin Giderilmesinde Etkili Bir Yöntem: İdari Usul”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37 (Temmuz 2013), 245-252.
- Koçak, Muhammet. “Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinde Yükseköğretime Geçiş Süreci”. *The Journal of Language and Linguistic Studies* 8/ 1 (Nisan 2012), 148-167.
- Korkmaz, Güneş. “Türk Eğitim Sisteminde Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçişte Bütüncül Bir Model Önerisi”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 20/ 3 (2022), 996-1014.
- Küçük, Erdal. “Türkiye’de Kademeler Arası Geçiş ve Öğrenci Akışının Gelişimi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 50/1 (2017), 43- 97.
- LYS, Lisans Yerleştirme Sınavı, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2017. 14 Mayıs 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,13193/2017---lys-soru-kitapciklari-ve-cevap-anahtarları.html>
- Macakoğlu, Şevval Seray. *Accessibility, Usability and Security Evaluation of University Prospective Student Web Pages in Turkey: Comparison with Europe, North America, and Asia*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Master Thesis, 2022.
- Mankan, Melek. *Erişilebilirlik Kavramı ve Erişilebilirliğin Mevzuatlar Açısından Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Onat, Onur. *İdari Alandaki Atipik Kuruluşların Tüzel Kişiliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Oral, Hüseyin. “Yükseköğretime Geçiş Sınavına Yeni Bir Sistem Önerisi: İlahiyat Fakültesi Örneği”. *Yükseköğretim Dergisi* 2/1 (2012), 10- 12.
- Ortak, Yücel. *Danıştay Kararları Işığında İdari İşlemin Yetki Unsuru*. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <https://tez.yok.gov.tr/uslTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=k6Zt6RvtAg6A5YyToDsVfw&no=rKuSpu-ZGQ8EBlhDwGzlug>
- Ovalıoğlu, Selin. “Danıştay Kararları Işığında Üstün Kamu Yararı”. *Memleket Siyaset Yönetim* 24 (2015), 124-146.
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. “2017-YGS Görme Engelli Adaylara Sorulmayan Sorular (Temel Soru Kitapçığına Göre)” (Erişim 09.06.2025). <https://www.osym.gov.tr/TR,13123/2017-ygs-gorme-engelli-adaylara-sorulmayan-sorular-temel-soru-kitapcigina-gore.html>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. "Engeli/Sağlık Sorunu Olan Adayların Dikkatine (20.01.2025)". Erişim 09.06.2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,32966/engelisaglik-sorunu-olan-adaylarin-dikkatine-20012025.html>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. Engelli/ Sağlık Sorunu veya Özel Durumu Olan Adaylara Yapılan Sınav Uygulamaları. Ankara: ÖSYM, 2018. <https://www.osym.gov.tr/TR,13930/engelisaglik-sorunu-veya-ozel-durumu-olan-adaylara-yapilan-sinav-uygulamalari.html>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. "Hakkında" (Erişim 09.06.2025). <https://www.osym.gov.tr/TR,8789/hakkinda.html>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu*. 2019. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/GENEL/2019faaliyetraporu12032020.pdf>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı 2024 Yılı Faaliyet Raporu*. 2024. https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2025/GENEL/faaliyetraporu_d21052025.pdf
- ÖSYM. “ÖSYM Başkanı Ersoy’dan YKS’nin Hırvatistan’da da Yapılmasına İlişkin Açıklama” (05.06.2024). <https://www.osym.gov.tr/TR,29446/osym-baskani-ersoydan-yksnin-hirvatistanda-da-yapilmasina-iliskin-aciklama-05062024.html>
- ÖSYM, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. "Takvim" (Erişim 09.06.2025). <https://www.osym.gov.tr/tr,8797/takvim.html>

- Özbudun, Ergun. *Anayasalcılık ve Demokrasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2017.
- Özdemir, Nuri Çağrı. *Eğitim Yapılarında Erişilebilirliğin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisaansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özgen, Sümeyra. “İdarenin Düzenleme Yetkisi ve Sınırı, Anayasa Mahkemesi Tarafından Belirlenen Ölçütler ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”. *Danıştay Dergisi* 154 (2022), 197- 251.
- Özgürsoy, Aykut. *İnternet Hizmetlerinin Kamu Hizmeti Kavramı Açısından Değerlendirilmesi ve İnternete Erişim Hakkının Hukuki Niteliği*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vSfBCgKuuJX2c1n0LhSypA&no=z5kG5ZLXYJCjmYzqGMx03A>
- Öztoprak, Sezen. “Covid-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitim: Kamu Hizmeti İlkeleri Çerçevesinde Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Barosu Dergisi* 80/2 (Nisan 2022), 189- 249.
- Payaslıoğlu, Arif. *Türkiye’de Yükseköğretim Kurumlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi*. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, 1985.
- Saad, Nour. *Education For Sustainable Development (ESD): Implementations Higher Education /HE) And Challenges*. Sakarya: Sakarya University, Department of Educational Sciences, Master Thesis, 2024.
- Sakarya Üniversitesi. "SAÜ'ye Engelsiz Bilişim Eğitim Ödülü" (Erişim 09.06.2025). <https://haber.sakarya.edu.tr/sauye-engelsiz-bilisim-egitim-odulu-h122590.html>
- Sain, Kadir- Berber, Şakir. “Küresel Rekabette Yükseköğretimin Artan Önemi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Üzerine Panel Eşbütünleşme Analizi”. *Yükseköğretim Dergisi* 14/ 2 (2024), 71- 92.
- Sarıman, Begüm. *Esnek ve Erişilebilir İç Mekân Çözümlerinin Kütüphane Örnekleri Üzerinden İrdelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Seçkin, Sinan- Üstün, Gül. “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Haziran 2015), 509-534. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27556/289900>
- Sevgili Gençay, Fatma Didem. “Adsız Düzenleyici İşlemlerin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63/2 (2014), 397-417. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42417/510792>
- Sezginer, Murat. “İdari İşlem - İcraîlik- Ayrılabilir İşlem- Yargısal Denetim”. *Journal of Istanbul University Law Faculty* 69/1-2 (2011), 241-250. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9185/115026>

- Shahleh, Oytun Khattab. *Engelli Öğrencilerin Yükseköğretim Süreçlerindeki Kolaylaştırıcı ve Engelleyici Unsurlar: İstanbul Üniversitesi Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Söyler, İlhami- Karataş, Süleyman. “Türkiye’de Özel Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluşu ve Finansmanı”. *Maliye Dergisi* 160 (Ocak -Haziran 2011), 57- 71.
- Söyler, Yasin. “İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 31 (Temmuz 2017), 533-566.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/52656/693910>
- Sürer, Faik. *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye’de Eğitim Hakkı İle İlgili Kararlarının İncelenmesi*. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Şahin, Ali Hamza. “Sağlık Hizmetlerinin Üstün Kamu Yararı Niteliğinde ve Bunun Danıştay Kararlarında Tezahürü”. *Danıştay Dergisi* 155 (Ekim 2023), 169-202.
<https://dergi.danistay.gov.tr/sayfa/guncel-sayilar/90>
- Şahin Kölemen, Cansu. *Görme Engelli Bireyler İçin Erişilebilir Kitleli Açık Öğrenme Platformunun Tasarlanması, Geliştirilmesi, Uygulanması ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Şenel, Selma. “Görme Engelli Öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavı Deneyimleri”. *Hacettepe Journal of Educational Research* 1/1 (Aralık 2015).
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/huner/issue/36363/411250>
- Tanrıverdi, Ayşe Almila. “İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma”. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 3/2 (Ekim 2023), 551-580.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/khm/article/1357385>
- Taşdemir, Elif. *Evrinsel Tasarım İlkeleri Kapsamında Üniversite Yerleşkelerinde Erişilebilirliğin Değerlendirilmesi*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu 12. Toplantı Tutanağı*. Ankara: TBMM, 2019.
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2346
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM, 2020.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/bffb2085-6714-4dd1-bf6d-81385d9495bf>

- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Türkiye’de Yaşayan Engelli Kadınlar ile Engellilere Bakmakta Olan Kişilerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Konulu Alt Komisyon Tutanakları*. Ankara: TBMM, 2016.
- TRT Haber, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Haber. "8 Aday İçin YKS Tekrarı". (Erişim 09.06.2025). <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/8-aday-icin-yksn-in-temel-yeterlilik-testi-tekrarlandi-870503.html>
- Tuğla, Mücahit. *Engelliler İçin Erişilebilirlik: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Halkalı Kampüsü Örneği*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- TYT, Temel Yeterlilik Testi. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2020. 14 Mayıs 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,19369/2020-yks-tyt-ayt-ve-ydt-temel-soru-kitapciklari-ve-cevap-anahtarlari.html>
- TYT, Temel Yeterlilik Testi. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2021. 30 Nisan 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,21158/2021-yks-tyt-ayt-ve-ydt-temel-soru-kitapciklari-ve-cevap-anahtarlari.html>
- Uğulu, İlker. “Ortaöğretim Öğrencilerinin Üniversite Eğitimine Hazır Olma Durumlarının Mesleki Tercih ve Bilgi birikimi Açısından Değerlendirilmesi: Yeniden Değerlendirme ve Karşılaştırma Çalışması”. *E-Journal of New World Sciences Academy* 8/ 3 (Ocak 2013), 346- 362.
- Uğur, Yavuz. *Yükseköğretim Kurumlarının Engelli Öğrenci Birimlerinin Web Sayfalarının İncelenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Ulu, Güher. “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/38 (Eylül 2020), 74-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/57051/794556>
- Ulu, Güher. *İdari İşlemin Yetki Unsuru*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=P55jad9-f0w5caXQEr6eLg&no=GD6-jiE1lVaJqIwYfcJ-Rg>
- Ülker, Gözde. *Türk İdare Hukukunda İdari İşlemin Yetki Unsuru*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2022. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=OjlWvF6OKgkTB7U2fkacA&no=2RZkmSG2sK-_ExgpdKjopA
- Ünsal, Serkan. “The Social, Psychological, and Economic Effects of Centralized Exams on Parents”. *Cumhuriyet International Journal of Education* 13/ 1 (2024), 79- 88.

- West, Raelene vd. "Training and supervision of disability support workers: Perspectives of NDIS participants using unregistered providers". *Australian Journal of Social Issues* (2024), 1-17.
- Yayla, Yıldızhan. "İdarenin Taktir Yetkisi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası* 30/1-2 (Ağustos 2011), 201-211. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9107/113892>
- YGS, Yükseköğretime Geçiş Sınavı, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2016. 14 Mayıs 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,10185/2016-ygs-temel-soru-kitapcigi-ve-cevap-anahtari.html>
- YGS, Yükseköğretime Geçiş Sınavı, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, 2017. 30 Nisan 2025. <https://www.osym.gov.tr/TR,13018/2017-ygs-temel-soru-kitapcigi-ve-cevap-anahtari.html>
- Yıldırım, Turan. "Kamu Personel Rejimindeki Değişim". *İdare Hukuku*. Ed. Turan Yıldırım. 121-139. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Yıldız, Sıtkı- Gürler, Seda. "Görme Engelli Bireylerin Engelli Haklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi Ankara Örneği". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (2018). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/434442>
- Yılmaz, Cahit. *Yükseköğretim Kurumlarının Engellilerin Erişebilirliği Açısından İncelenmesi Nişantaşı Üniversitesi Örneği*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz, Harun. "İmar Planlarının Yargısal Denetiminde Gözetilen Bir Kriter Olarak Üstün Kamu Yararı". *Terazi Hukuk Dergisi* 18/204 (Ağustos 2023), 128-141.
- Yılmaz, Harun. *Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 1. Baskı, 2019. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET001108.pdf>
- Yılmaz, Seval. *Erişilebilir Üniversite Kampüs Alanları ve Binalarının Tasarım Parametreleri "Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği"*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Yılmaz, Veli. *İdarenin Düzenleyici İşlemleri ve İptalinin Doğurduğu Hukuki Sonuçlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- YÖK. "YÖK'ten "Engelsiz Üniversite"lere "Bayrak ve Nişan" Ödülü" (05.06.2023), <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretim-kurulu-ndan-universitelere-bayrak-ve-nisan-odulu.aspx>
- Yücel Dericiler, Özge. *Refah Devletinin Krizi Kısacasında Ekonomik-Sosyal Haklar ve Devletin Yükümlülükleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Huzeyfe AYDIN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Marmara Üniversitesi
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Makale ve Bildiriler	
1. Aydın, Huzeyfe vd. “Görme Engelli YKS Adaylarının Sınav Uyarlamaları Hakkındaki Bilgi Düzeyi: Mevcut Durum ve Geliştirme Önerileri”. <i>Uluslararası Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı</i>. Ed. Yıldız Yıldırım Görüldü vd. 169-187. Ankara: ÖSYM,2024.	